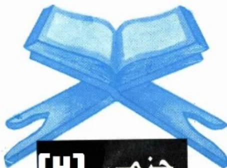
تەفسیری ڕەوان

بۆ تێگەیشتنی قورئان

بەرگی [١]

نووسینی

مەلا مەحموودی گەلاڵەیی

جزمی [٢]

تفسيرى رەوان

بۆ تێگەیشتنی قورئان

بەرگی یەکەم

نووسینی

مەلا مەحموودی گەلاڵەیی

محمود أحمد محمد

جزئی (٢)

بسم الله الرحمن الرحيم

ڕێخۆشکردن بۆ گۆڕینی ڕۆگە (قیلبە)

﴿سَيَقُولُ ٱلسُّفَهَآءُ مِنَ ٱلنَّاسِ مَا وَلَّىٰهُمْ عَن قِبْلَتِهِمُ ٱلَّتِي كَانُوا۟ عَلَيْهَا ۚ قُل لِّلَّهِ ٱلْمَشْرِقُ وَٱلْمَغْرِبُ ۚ يَهْدِي مَن يَشَآءُ إِلَىٰ صِرَٰطٍ مُّسْتَقِيمٍ (١٤٢) وَكَذَٰلِكَ جَعَلْنَٰكُمْ أُمَّةً وَسَطًا لِّتَكُونُوا۟ شُهَدَآءَ عَلَى ٱلنَّاسِ وَيَكُونَ ٱلرَّسُولُ عَلَيْكُمْ شَهِيدًا ۗ وَمَا جَعَلْنَا ٱلْقِبْلَةَ ٱلَّتِي كُنتَ عَلَيْهَآ إِلَّا لِنَعْلَمَ مَن يَتَّبِعُ ٱلرَّسُولَ مِمَّن يَنقَلِبُ عَلَىٰ عَقِبَيْهِ ۚ وَإِن كَانَتْ لَكَبِيرَةً إِلَّا عَلَى ٱلَّذِينَ هَدَى ٱللَّهُ ۗ وَمَا كَانَ ٱللَّهُ لِيُضِيعَ إِيمَٰنَكُمْ ۚ إِنَّ ٱللَّهَ بِٱلنَّاسِ لَرَءُوفٌ رَّحِيمٌ (١٤٣)﴾

قورئانی پیرۆز هەر بەردەوامە لەسەر بەرەنگاربوونەوەی جولەکەکانو داکۆکی لە گۆڕانی ڕۆگە (قیبلە) دەکاو ڕاو بۆچوونی جولەکەو هەموو هاوپەیمانەکانیان ڕەت دەکاتەوە.

پێغەمبەر ﷺ لە مەدینە کەنوێژی دەکرد ڕووی دەکردە بەیتولمەقدیس! وەکوچۆن پێغەمبەرانی پێشوو ڕوویان تێ‌دەکرد، شانزە مانگ یان حەڤدە مانگ لە مەدینە لەسەر ئەم شێوە مایەوە، بەڵام هەمیشە ئاواتەخوازی ئەوەبوو کە ڕوو بکاتە کەعبەو لە خودا دەوپاڕایەوە کە ڕووی پێ لە ڕۆگەی بابەگەورەی خۆی حەزرەتی ئیبراهیم بکا کە کابەی پیرۆزبوو!

پەروەردگار نزاو پاڕانەوەکەی گیراکردو ئاواتەکەی هێنایە دی! فەرمانی پێ‌کرد کە ڕوو بکاتە خانوە دێرینەکە (البیت العتیق).. یەکەم نوێژ کە لە مەدینە ڕوەو کەعبە کردی، نوێژی عەسر بوو، ئیتر جولەکەکانو دووڕووەکان کەوتنە مقۆ مقۆو وتیان: چی پالی بە

موحەممەدو هاوەڵانیەوە تا کە ڕۆگەی خۆیان لە بەیتولمەقدیسەوە بگۆڕن بۆ لای کەعبە؟! وتیان: دیارە موحەممەد بیری زێدی خۆی کردۆتەوە، زۆری پێ ناچێ دەگەڕێتەوە بۆ سەر ئاینی خۆی!

سەرەتای ئایەتەکە ڕەتدانەوەی ڕەخنەی جولەکەو دووڕووەکانە کە هێشتا ڕەخنەکەیان نەگرتبوو! ئەمە موعجیزەیەک بوو بۆ پێغەمبەر ﷺ پەروەردگار دەرسی داداو فێری بەڵگەهێنانەوەی کرد بۆ ئەوەی ئامادەباشی تێدابێ بۆ وەڵامدانەوەو فەرمووی: ﴿سيقول السفهاء من الناس ما ولاهم عن قبلتهم التي كانوا عليها﴾ ئەو ئادەمیزادانەی کە تێ نەگەیشتوونو بێ عەقڵو نەفامنو کوێرانە شوێن خەڵک کەوتوونو هیچ تێفکرینیان نیە کە بریتین لە دووڕووەکانو جولەکەو گاورەکان، دەڵێن: چ شتێک رووی‌دا موسوڵمانەکان ئاوا گۆڕو گومەت ڕوویان لە (بيت المقدس) وەرگێڕا کە لەوەپێش قیبلەیان بوو، قیبلەی پێغەمبەرانی رابوردوش بوو، ئاوا ڕوویان کردە کەعبە؟!

﴿قل لله المشرق والمغرب يهدي من يشاء إلى صراط مستقيم﴾ ئەی (محمد!) وەڵامیان بدەرەوەو پێیان بڵێ: هەموو لایەک؛ ڕۆژهەڵاتو خۆرئاوا باشوورو باکوور سەروو خواروو هەمووی هی خودایەو موڵکی خۆیەتی هەرکەسێ ئارەزووی لێ بێ دەیخاتە سەر ڕێگای ڕاستو دروست. بەردی (بەیتولمەقدیس) لە بوونی خۆی‌دا لەبەردێکی کە پیرۆزتر نیە، هیچ زیدەو سوودو قازانجێکی وای تێدا نیە کە لەبەردەکانی تردا نەبێ! هەروەها دارو بەردی کەعبەش لە خودی خۆیا لە دارو بەردی شوێنی تر زیدەتر نینو ئەم ڕێزو پیرۆزیەی کەدراوە پێیان بەهۆی فەرمانی خوداوە کە کردوونی بە قیبلەی خوداپەرستانو فەرمانی پێکردوون کە لەکاتی نوێژکردندا رووی تێبکەن تا لە کاتی خوداپەرستی‌دا یەکیەتی بخاتە نێو ئادەمیزادەوە بەڵام ئەو بێ عەقڵانە پێیان وایە قیبلە بناغەی ئایینە، بەردێک خانوێک، خۆی لە خۆی‌دا زیدەو فەضڵو ڕێزی هەیە، تەنانەت

کار گەیشتە ئەوە کە جولەکەکان بە پێغەمبەریان گوت: ڕووبکەرەوە قیبلەی ئێمە تا شوێنت بکەوین، مەبەستیشیان تاقیکردنەوەی پێغەمبەرو هەڵخەڵەتاندنی بوو.

سەرجەم ڕیوایەتەکانی تایبەت بەم ڕووداوی قیبلە گۆڕانە ئەوەی لێ وەردەگیرێ کە موسوڵمانان لەسەرەتای واجب بوونی نوێژدا ڕوویان کردۆتە کابە دوای کۆچکردنی پێغەمبەرو هاوەڵانی بۆ مەدینە ڕوویان کردۆتە بەیتول مەقدیس.. ئەمجار بەم فەرمانە قورئانی‌یە موسوڵمانان ڕۆیان کردوتەوە کابە. بەهەرحاڵ ڕوو تێکردنی موسوڵمانان بۆ بەیتول مەقدیس کە قیبلەی جولەکەو مەسیحی‌یەکانە هۆکارێکی بەهێز بووە کە جولەکەکان بیکەنە هۆی لەخۆ بایی‌بوونو موسوڵمان نەبوونیان، چونکە بەو ڕووتێکردنە گەزافیان کێشاو لە مەدینەدا دەستیان کرد بە پڕوپاگەندە، دەیانگوت: ڕووتێکردنی (محمد)و هاوەڵانی بۆ بەیتول مەقدیس بەڵگەی ئەوەیە کە ئاینەکەمان (ئاییینی جولەکە) ڕاستەو قیبلەکەمان ڕاستە ئێمە سەرچاوەی ئاییینەکانین، کەوابێو وا چاکە بۆ پێغەمبەرو ئەوانەی لەگەڵی‌دان بێنە سەر ئاییینی ئەمان نەک بە پێچەوانەوە، پێغەمبەر ئەوان بانگ بکا بۆ چوونە ناو ئیسلام..

لەلایەکی ترەوە عەرەبە موسوڵمانەکان لەسەر شانیان گران بوو کە ئەوان لەسەردەمی نەزانی‌دا ئەو هەموو ڕێزەی کەعبەیان دەگرتو کەچی لەسەردەمی ئیسلامی‌دا ڕووی تێ‌نەکەن، سەرباری ئەوەش ئەو فشەفشەی جولەکەکان بەسەریاندا دەکردو دەیان بەڵگەی موسوڵمان نەبوونیان دەهێنایەوە. پێغەمبەریش هەستی بەم ئازارە دەروونیەی هاوەڵانی‌و موسوڵمانان دەکرد دەستی بەرزدەکردەوەو ڕووی لەئاسمان دەکردو چاوەڕوانی تەوجیهی خودایی بوو، جا کە ئەم ئایەتە نازڵ بوو کە دەفەرموێ: ﴿**قد نرى تقلب وجهك في السماء فلنولينك قبلة ترضاها فول وجهك شطر المسجد الحرام وحيثما كنتم فولوا وجوهكم شطره**﴾البقرة/١٤٤. ئیتر لەمەوە

پڕوپاگەندەی جولەکەکان پەرەی سەند چونکە پێیان ناخۆش بوو کە پێغەمبەرو هاوەڵانی روو لە قیبلەی ئەوان وەرگێڕنو ئەو بەڵگەیەی لەوەپێش پشتیان پێ بەستبوو بەدەستیانەوە نەمێنێ، ئیتر دەستیان کرد بە پڕوپاگەندەی جۆراو جۆر بۆ دڵەڕاوکە خستنە نێو کۆمەڵی موسڵمانانو گومان پەیداکردن لەناویاندا دەربارەی سەرکردایەتیو بیروباوەڕیان، ئەوەبوو جولەکەکان بە موسوڵمانەکانیان دەگوت: ئەگەر لەوەپێش روتێکردنتان لە بەیتولمەقدیس بە تاڵ بووبێ ئەوە دیارە ئەو هەموو نوێژو خوداپەرستی‌یەی لەوەپێشتان بەتاڵە، خۆ ئەگەر روتێکردن لە بەیتول مەقدیس راست بووبێ ئەوە بێگومان رووتێکردنتان لە کابە بە تاڵەو هەر نوێژێک بەرەو کەعبە بکەن بەتاڵە،...

گۆڕانی قیبلە لە بەیتول مەقدیسەوە بۆ کەعبە رووداوێکی گەورە بوو لە مێژووی گرۆهی موسوڵماناندا، رەنگدانەوەیەکی گەورەشی لە ژیاندا پەیداکرد! گۆڕانی قیبلە لەسەرەتاوە لە کەعبەوە بۆ بەیتول مەقدیس لەبەر حیکمەتێکی پەروەردە ئامێز بووە، ئایەتەکە دەفەرموێ: ﴿وما جعلنا القبلة التي كنت عليها إلا لنعلم من يتبع الرسول ممن ينقلب على عقبيه﴾ جا چونکە عەرەبەکان کەعبەیان بە گەورە دەزانیو بە پێناسەی رێزو خانەدانی خۆیانیان حسێب دەکرد، ئایینی ئیسلامیش مەبەستی سەرەکی ئەوەیە کە ئادەمیزادەکان قاڵ بکا بۆ خوداپەرستی راستو دروست، لە هەموو پەیوەندی‌یەکی دەرەکی رووتیان بکاتەوە، هەموو نژادپەرستیو دەمارگیریو چینایەتی لە دڵو دەروونا دەربهاوێ! بۆیە رووی پێ لە کەعبە وەرگێڕانو رووی پێکردنە بەیتول مەقدیس، تا دڵو دەروونیان لە خڵتەی نەفامیەتیو سەردەمی نەزانی پاک بکاتەوە، بۆ خاتری ئەوەی دەربکەوێ کێ فەرمانبەردارەو راستالانە گوێڕایەڵی فەرمانی پەروەردگارەو بەدڵێکی پڕ بیرو باوەڕەوە پابەندی فەرمانی خودا دەبن! ئیتر لەو کاتانەدا کە موسوڵمانەکان پابەندبوونو روویان کردە ئەو

قیبلەیەی کە پێغەمبەر رووی پێ تێکردوون ئا لەو کاتەدا جولەکەکان ئەمەیان کرده بیانۆی ئەوەی کە پێویست ناکا موسوڵمان بن، بەڵکو دەبێ موسوڵمانەکان بێنە سەر ئایینی ئەمان چونکە موسوڵمانەکان روویان کردۆتە قیبلەی ئەوان، ئەمجار کە فەرمانی ئیلاهی دەرچوو بەوەی کە موسوڵمانان روو بکەنە کەعبە روو لە بەیتولمەقدیس وەرگێڕن ئیتر دڵی موسوڵمانەکان بە راستیەکی ترەوە پەیوەست بوو، کە ئەویش پوختەی ئایینی ئیسلامە، پوختەی ئەوەی کە ئەم خانوی کەعبەیە ئیبراهیمو ئیسماعیل دروستیان کردووە بۆ ئەوەی کردەوەکەیان تەنها بۆ خودا بێ، بۆ ئەوەی ببێتە کەلەپوور بۆ گەلی موسوڵمان، ئەو گەلەی کە بە دوعاو نزای ئیبراهیم هاتەکایەوە، بە دوعای ئەو، پەروەردگار پێغەمبەری لە خۆیان بۆ ناردن...

بێگومان قسەکردن لە مەسجیدول حەرامو دروستکردنو ئاوەدان کردنەوەیو کێشەو بەرامبەری کردن لەگەڵ جولەکەو مەسیحییەکاندا دەربارەی ئیبراهیمو نەوەکانی، دەربارەی ئایینو قیبلەکەی، دەربارەی عەهدو پەیمانی لەگەڵ خودادا، وەسیەتنامەو ئامۆژگاریکردنەکەی بۆ رۆڵەکانی ئەمانە هەموویان رێخۆشکەرە بوون بۆ گۆڕانی قیبلە لە مەسجیدول ئەقصاوە بۆ مەسجیدول حەرام ﴿وكذلك جعلناكم أمة وسطا﴾ بەو شێوە ئێمە ئێوەمان کردوە بە گەلێکی میانەڕەوو هەرگیزاو هەرگیز زێدە ڕەوی ناکەنو توندڕەو نین لە هەموو کارو باوێکدا لایەنی گیانیو لایەنی ماددی تێبینی دەکەن.

ئادەمیزاد بەگشتی پێش هاتنی ئیسلام دوو جۆر بوون: جۆرێکیان مادده پەرست بوون هیچ غەمو نارەحەتیان نەبوو جگە لە دابین کردنی پێداویستی مادده بۆ خۆیان، ئەم دیاردەیە لەناو جولەکەو موشریکەکاندا بە زەقی بەدی دەکرا: جۆرێکی تریان بە تەواوی لە دونیا دابڕابوون، ژیانێکی رەبەنیو دێرینیشیان بۆ خۆیان هەڵبژاردبوو هیچ گرنگییان بە

لایەنی جیسمانی نەدەدا وەکو مەسیحی‌یەکانو صابیئەکانو هەندێ گروپی بتپەرستی هیندی کە هەمیشە خەریکی خۆ برسی‌کردنو ئازاردانی جەستەی خۆیان بوون..

کە ئیسلام هات هەردوو لایەنی بەرچاوگرتن لایەنی جیسمی، لایەنی گیانی، مافی هەردوو لایەنی پاراست، حەقی‌دا بە موسوڵمان کە مرۆڤانە بژی، ئەوەی پێ ڕاگەیاند کە مرۆڤ لە گیانو ماددە پێک هاتووە دەبێ هەردوو لا هاوکێشە بکرێنو پێکەوە بەخێو بکرێن، ئادەمیزاد لایەنی حەیوانیو لایەنی فریشتەیی تێدایە، کاتێک ئادەمیزادی تەواو دەبێ، کە هەردوو لایەنەکەی بەرچاو بگیرێ، پەیامی خودایە، کە دەفەرموێ: ئێمە کە ئێوەمان ئاوا بە میانەڕەوی هێناوەتە کایەوە بەبێ هوودە نیە بەڵکو ﴿لتكونوا شهداء على الناس﴾ بۆ ئەوەی ببنە شایەت بەسەر ئەو جۆرە کەسانەی کە لایەنی خوداپەرستیو خوداناسی‌یان پاش گوێ خستووە هەر خەریکی خواردنو خواردنەوەنو خۆیان لەلایەنی گیانی بێبەری کردووە، دەڵێن: ﴿إن هي إلا حياتنا الدنيا﴾ ژیان هەر ژیانی دونیایەو هیچی‌تر نیە، هەروەها ببنە شایەتو گەواهی‌دەر بەسەر ئەو کەسانەدا کە زیادەڕەوی‌یان لە ئایین‌دا کردوە، خۆیان لە هەموو خۆشیو لەززەتێکی جسمانی دوور خستۆتەوە، لە ڕێگای میانەڕەوی لایان داوەو ستەم لە جەستەی خۆیان دەکەن، ببنە شایەت بەسەر هەموو لایەکیان داو ببنە پێشەوایان لە میانەڕەویو کار دروستی‌دا، ئاشکراشە کە میانەڕەویی ئەوپەڕی مرۆڤایەتی‌یەو هەڵویستێکە بۆ هەموو شتێک مافی خۆی دەداتێ، حەقی پەروەردگار جێبەجێ دەکا، پێداویستی جەستەی خۆی پاش گوێ ناخا، لایەنی روحی ئیهمال ناکا، حەقی خزمو کەسو کارو دەرو دراوسێ دەدا، مافی هەمووکەس بە ئەندازەی پێویست دیاری دەکا.

﴿ويكون الرسول عليكم شهيدا﴾ پێغەمبەریش ببێتە شایەت بەسەرتانەوە چونکە پێغەمبەر بۆ خۆی نموونەی هەرە بەرزی

میانەڕەوی‌یە، موسوڵمانان کاتێک شیاوی ئەو وەسفو سەنایانەن کە پەیڕەوی شەریعەتی پێغەمبەر بکەن لە ڕێبازی پیرۆزی ئەو لانەدەن ﴿وما جعلنا القبلة التي كنت عليها إلا لنعلم من يتبع الرسول ممن ينقلب على عقبيه﴾ ئێمە کە ئەم ئاڵوگۆڕەمان پێ کردی، ئەو قیبلەی لەوەپێش رووت تێدەکرد کە (بيت المقدس) بوو، گۆڕییمان بە (مەسجیدول حەرام) بۆ ئەوەبوو دەری بخەین کێ لەسەر ئایین بەردەوامەو، ناگۆڕێ، کێ دڵەڕاوکەی پێ دەکەوێو ڕاڕا دەبێ، بە کورتی پەروەردگار موسوڵمانان تاقی‌دەکاتەوە، تا بەو تاقیکرنەوەیە دەربکەوێ کێ موسوڵمانی ڕاستەقینەیەو کێ ڕاڕاو زەبوونو بڕوا لاوازە! جا ئەوانەی لە ئایین حاڵی بوون لە ناوەرۆکی تێگەیشتوون بەم جۆرە تاقیکردنەوانە زیاتر بیروباوەڕیان پتەو دەبێو پتر نهێنیو حیکمەتەکانی خودایان بۆ دەردەکەوێ، کەسێکیش کوێرانە شوێن خەڵک کەوتبێ ئیمان لە دڵو دەروونی‌دا جێگیر نەبووبێ ئەوە دڵو دەروون لاوازەو شکو گومان یاری بە هەستو شعوری دەکەنو هەر ڕۆژە لە هەوایەکو هەر دەمە بیروڕایەک وەردەگرێ ﴿وإنها لكبيرة إلا على الذين هدى الله﴾ بێگومان ئەم قیبلە گۆڕانە لەسەر شانی ئەوانە گران بوو کە بە قیبلەی یەکەمەوە ڕاهاتبوونو خوویان پێوە گرتبوو چونکە ئادەمی کە وەگری شتێک بوو خووی پێوە گرت واز لێ‌هێنانی لەسەرشان قورس دەبێ، مەگەر ئەوانە نەبێ کە خوا بیروباوەڕی پتەو کردوونو شارەزای حوکمی ئایینی کردوونو نهێنی شەریعەتی تێگەیاندون، گەیشتوونە ئەو قەناعەتەی کە خوداپەرستیو رووکردنە قیبلە کاتێک سوودی هەیە کە بە گوێرەی فەرمانی خودا ئەنجام بدرێ، حیکمەتی هەڵبژاردنی قیبلەیەکیش بۆ خوداپەرستان دەگەڕێتەوە بۆ ئەو مەبەستەی کە بریتییە لە یەکیەتی گەلو کۆبوونەوەیان لەسەر یەک هەڵویست ﴿وما كان الله ليضيع إيمانكم﴾ حیکمەتو ڕەحمەتی خوداش وا نیە کە کردارو خوداپەرستی ئێوە بەفیڕۆ بدا، هەرگیز

ئەو ئیمانەی کە ئێوەی هەڵناوە بۆ شوێن کەوتنی پێغەمبەر ﷺ بەفیڕۆ ناچێ، خۆ ئەگەر گۆڕانی قیبلە ببوایە بە هۆکاری ئەوەی کە خواپەرستی پێشووتان پووچ بکاتەوە قیبلەی نەدەگۆڕی، ئەمە مژدەیەکی خۆشە بۆ موسوڵمانان کە پەروەردگار پاداشی تەواویان دەداتەوە بەرپرەوانی ڕێبازی پێغەمبەر حیسابیان دەکاو هیچ لە کردەوەی چاکیان کەم ناکاتەوە: ﴿إن الله بالناس لرؤوف رحیم﴾ بێگومان پەروەردگار زۆر لەگەڵ بەندەکانیدا بەرەحمو بەبەزەییە، هیچ کردارێکی باشی ئەوان هون ناکا، بەڵکو بەڕەحمەتی خۆی زیادەشیان دەداتێ .

گۆڕانی ڕوگە (قیبلە)

قَدۡ نَرَىٰ تَقَلُّبَ وَجۡهِكَ فِي ٱلسَّمَآءِۖ فَلَنُوَلِّيَنَّكَ قِبۡلَةٗ تَرۡضَىٰهَاۚ فَوَلِّ وَجۡهَكَ شَطۡرَ ٱلۡمَسۡجِدِ ٱلۡحَرَامِۚ وَحَيۡثُ مَا كُنتُمۡ فَوَلُّواْ وُجُوهَكُمۡ شَطۡرَهُۥۗ وَإِنَّ ٱلَّذِينَ أُوتُواْ ٱلۡكِتَٰبَ لَيَعۡلَمُونَ أَنَّهُ ٱلۡحَقُّ مِن رَّبِّهِمۡۗ وَمَا ٱللَّهُ بِغَٰفِلٍ عَمَّا يَعۡمَلُونَ ﴿١٤٤﴾ وَلَئِنۡ أَتَيۡتَ ٱلَّذِينَ أُوتُواْ ٱلۡكِتَٰبَ بِكُلِّ ءَايَةٖ مَّا تَبِعُواْ قِبۡلَتَكَۚ وَمَآ أَنتَ بِتَابِعٖ قِبۡلَتَهُمۡۚ وَمَا بَعۡضُهُم بِتَابِعٖ قِبۡلَةَ بَعۡضٖۚ وَلَئِنِ ٱتَّبَعۡتَ أَهۡوَآءَهُم مِّنۢ بَعۡدِ مَا جَآءَكَ مِنَ ٱلۡعِلۡمِ إِنَّكَ إِذٗا لَّمِنَ ٱلظَّٰلِمِينَ ﴿١٤٥﴾

ٱلَّذِينَ ءَاتَيۡنَٰهُمُ ٱلۡكِتَٰبَ يَعۡرِفُونَهُۥ كَمَا يَعۡرِفُونَ أَبۡنَآءَهُمۡۖ وَإِنَّ فَرِيقٗا مِّنۡهُمۡ لَيَكۡتُمُونَ ٱلۡحَقَّ وَهُمۡ يَعۡلَمُونَ ﴿١٤٦﴾ ٱلۡحَقُّ مِن رَّبِّكَۖ فَلَا تَكُونَنَّ مِنَ ٱلۡمُمۡتَرِينَ ﴿١٤٧﴾

پێغەمبەر ﷺ ئاواتەخوازی گۆڕانی قیبلەبوو لە (بیت المقدس)ەوە بۆ (کەعبە) چونکە کەعبە ڕوگەی بابەگەورەی خۆی؛ حەزرەتی ئیبراهیم

بووه، هەروەها رووکردنە کەعبە هاندەرێکی بەهێزبوو بۆ موسوڵمان بوونی عەرەبەکان ئەمەش لەو کاتەدا گرنگی‌یەکی تایبەتی خۆی هەبوو بۆ بڵاوبوونەوەی ئایین... لەلایەکی ترەوە جولەکەکان دەیانگوت: موحەممەد دژی ئایینەکەمانەو روو دەکاتە قیبلەکەمان!! ئەگەر ئایینی ئێمە نەبوایە ئەو هەر نەیدەزانی لەکوێوە رو بکاتە قیبلە. هەموو ئەم هۆکارانە وایان لە پێغەمبەر ﷺ کرد کە پێی ناخۆش بێ رووبکاتە قیبلەی جولەکەکانو ئاواتەخوازی ئەوەبوو پەروەردگار رووی پێ بکاتە رۆگەیەک جیاوازبێ لەقیبلەی جولەکەکان.

ئەبو حەییان دەڵێ: لەبەرئەوەی لەسەرەتاوە هەر پێغەمبەر ﷺ ئاواتەخوازی گۆڕانی رۆگەبوو، بۆیە قورئان یەکەمجار فەرمانی بە خودی پێغەمبەر کردکە لە (بيت المقدس)ەوە رووبکاتە کەعبە، ئەمجار دوای فەرمان بە پێغەمبەر ﷺ فەرمانی بە موسوڵمانانیش کرد کە رووبکەنە کەعبە، تا وا هەست نەکرێ کە رووکردنە کەعبە تایبەتە بە پێغەمبەرەوە ﷺو موسوڵمانان ناگرێتەوە ئەوەتا دەفەرموێ: ﴿قد نرى تقلب وجهك في السماء﴾ زۆرجار بینیومانە ئەی (محمد!) کە تۆ چاوت دەبڕیە ئاسمانو ئارەزۆی ئەوەت بوو کە قیبلە لە بەیتول مەقدیسەوە بگۆڕێ بۆ (مسجد الحرام) کە یەکەم خانوێکە لەسەر زەوی دروستکراوە، بۆ خوداپەرستی ﴿فلنولينك قبلة ترضاها﴾ دڵنیابە رووت پێ دەکەینە قیبلەیەک کە خۆشت دەوێو پێی رازی دەبی، ئەویش ئەو کەعبەیەیە کە قیبلەو رۆگەی ئیبراهیمی باپیرە گەورەتە ﴿فول وجهك شطر المسجد الحرام﴾ لە ئێستا بەولاوە لەنوێژدا رووبکەرە کەعبەو بەرەو لای ئەو خانوە پیرۆزە نوێژبکەو فەرمان بە موسوڵمانان بکە ئەوانیش وا بکەن ﴿وحيثما كنتم فولوا وجوهكم شطره﴾ لەهەر شوێنێک بوون ئەی موسوڵمانان! لە نوێژدا رووبکەنە لای کەعبە بە پێچەوانەی گاورەکان کە هەر روو دەکەنە خۆرهەڵات، جولەکەکانیش روو دەکەنە خۆرئاوا. ئێوە

لەهەر جێیەکێ بن رووبکەنە کەعبە، ئاوا بەو جۆرە لە هەموولایەکی سەر رووی زەوی موسوڵمانان روودەکەنە یەکێ قیبلەو یەکێ رۆگە، کە هەموو موسوڵمانان کۆدەکاتەوە هەرچەندە وڵاتو شوێنیان جیاوازبێ، نژادو زمانو رەنگیان جوێ بێ، لە خۆرهەڵاتو خۆرئاواوە لە باکورو باشوورەوە روو دەکەنە کەعبەو وا هەست دەکەن یەکێ جەستەو یەکێ دڵو یەکێ گیانن، هەموویان یەکێ خودا دەپەرستن، لەسەر رێبازی یەکێ پێغەمبەرنو روودەکەنە یەکێ قیبلەو هەموویان لە بیرو باوەڕدا یەکن!! دەی با بزانین جولەکەو گاورەکان دەربارەی ئەم قیبلە گۆڕانە رایان چیە ﴿وإن الذين أوتوا الكتاب ليعلمون أنه الحق من ربهم﴾ جولەکەو گاورەکان دەزاننو لێیان روونە کە کەعبە یەکەم پەرستگای سەر زەوییەو ئیبراهیم بناغەی داناوەو دیوارەکانی بەرزکردۆتەوە، دەزانن کە فەرمان بە روو وەرگێڕان لە بەیتول مەقدیسو رووکردنە کەعبە فەرمانی خودایەو شکو گومانی تێدا نیە، کەچی لەگەڵ ئەوەشدا بە پێچەوانەی ئەم زانینو دڵنیابوونەی خۆیان دەجوڵێنەوە، خودا خۆی دەزانێو دەتوانێ چۆن فێڵو فرتەکانیان پووچەڵ دەکاتەوە﴿ وما الله بغافل عما يعملون﴾ پەروەردگار بێئاگا نیە لەوکردارو گوفتارانەی ئەنجامیان دەدەن، سزایان لێ دەستێنێو هەروا بە هەوانتە بۆی دەرناچن بێگومان ئەمە هەڕەشەیەکی سامناکی تێدایە بۆ جولەکەکان کە واز لە کەللە رەقی خۆیان ناهێننو هەر خەریکی هەڵگیرساندنی ئاگری فیتنەو ئاشووبن..

﴿ولئن أتيت الذين أوتوا الكتاب بكل آية ما تبعوا قبلتك﴾ ئەی (محمد!) دڵنیابە هەرچی بەڵگەو دەلیل هەیە بیهێنیتەوە بۆ جولەکەو گاورەکان دەربارەی راستیو حەقی گۆڕانی قیبلەو بتەوێ پێیان بسەلمێنی کە ئەو قیبلە گۆڕانە بە فەرمانی خودایەو پەیڕەوی کردنی پێویستە، ئەوان نایەنە سەر رێبازی تۆو روو ناکەنە قیبلەکەت، هەر بە ئەنقەست رقەبەرایەتیت دەکەنو ملهوڕو کەللەڕەقو سەر پێچیکارن، ئەگینا هیچ

بەڵگەو دەلیلێکیان بەدەستەوە نیـە، لەلایـەکی تـرەوە ﴿وما أنت بتابع قبلتهم﴾ ئەتۆش بەهیچ جۆرێکێ روو ناکەیتە قیبلەی ئەوان، واتـە: نەکـەی رووبکەیتە قیبلەی ئەوانو واز لە قیبلەی خۆت بێنی کە (مسجد الحرام)ە چونکـە قیبلـەی تـۆ قیبلـەی ئیبراهیمـە کـە بـاوکی پێغەمبەرانـەو هەموولایەکێ رێزی لێ دەگرن، جا کە ئەوان لەگـەڵ ئـەوەشدا روو نەکەنـە قیبلەی ئیبراهیمو هەر سواری گای هار بووبـنو کوێرانـە شوێن خـەیاڵات کەوتبن، دەمارگیریو نەفامییان بـەو جـۆرە بێـ!! ئـەی دەبێ چ بەڵگـەو نیشـانەیەکێ هـەبێ ئـەوان لـەو سـەرپێچی‌یە بگێڕێتـەوە؟ یـان چ سـوودو قازانجێکێ هەیە لەوەدا کە تۆ روو بکەیتە قیبلەی ئەوان، بە کورتـی ئـەو جولەکەو گاورانە رووناکەنە قیبلەی ئێوەو واز لـە قیبلـەی خۆیـان نـاهێنن ئێوەش بە هیچ جۆرێکێ رووناکەنە قیبلەی ئەوان ﴿وما بعضهم بتابع قبلة بعض﴾ تەنانەت جولەکەو گاورەکانیش لەناو خۆیاندا هیچیان روو ناکەنە قیبلەی ئەوی تریـان، واتـە جولەکـە واز لـە قیبلـەی خۆیـان نـاهێننو روو ناکەنە خۆرئاوا، گاورەکانیش واز لـە قیبلـەی خۆیـان نـاهێننو رووناکەنـە خۆرهەڵات. هەریەکەیان لەسەر بیروبۆچوونی خـۆی سوورەو گـوێ نادەنـە بەڵگـەو دەلیـلو کوێرانـە رەفتـار دەکـەنو هیــچ کردارێکیــان لــە رووی توێژینــەوەو لێکۆڵینــەوە نیــە! هــەموو ئیشــێکیان لاســایی‌کردنەوەی کوێرانەیە ﴿ولئن اتبعت أهواءهم من بعد ماجاءك من العلم إنك إذا لمن الظالمين﴾ بێگومان ئەگەر تۆ ئەی (محمد!) شوێن هەواو ئـارەزۆی ئـەوان بکـەوی -بەتایبـەتی دوای ئـەوەی کـە زانیـاری تـەواوت بـۆ هـاتووە، پەروەردگار فەرمانی پێ‌کردووی، نیگـای بـۆ کـردووی ئـەوە تـۆ لـە ریـزی ستەمکارانیو شیاوی ئەوە دەبی سزای توند بدرێی، دیارە هـەرگیز شتی وا لە تۆ ناوەشێتەوەو قەت هەڵویستی ئاوا ستەمکارانە لەتۆ نابیندرێ.

بێگومان ئەمە لەو پەندە پێشینانە دەچێ کـە دەڵـێ: (بوکـێ لەگـەڵ تۆمـەو خەسوو گوێت لێ بێ) مەبەست ئەوەیە: نابێ هیـچ موسـوڵمانێکێ

بیر لەوە بکاتەوە کە شوێن هەواو هەوەسی ناموسوڵمانان بکەوێو بەمەبەستی دڵ ڕاگرتنیان هەڵویستی خۆی بدۆڕێنێ، چونکە ئایینی ئیسلام بۆ خۆی حەقو ڕاستەو بەهێزە، هەرکەسێک لێی لاداو بۆ دڵ ڕاگرتنو لێ ڕازی بوونی ناموسوڵمانان، یان بۆ خۆپاراستن لە زەرەرو زیان لەهەڵویستی ئایینی خۆی دابەزێ ئەوە ستەمکارەو غەدرە لە خودی خۆی دەکا، زاڵمو ستەمکارانیش سزای سەختیان بۆ ئامادەکراوە، جا کە بەم شێوە هەڕەشەی خودایی ئاراستەی گەورەترین ئادەمیزاد بکرێ کە حەزرەتی (محمەدە)، ئەگەر لەسەر حیسابی ئایینو هەڵویستی موسوڵمانانە نەرمی بەرامبەر ناموسوڵمانان پیشان بدا! ئەی دەبێ بۆ یەکێکیتر چۆن بێ؟ کەوابێ پێویستە بزانن: کە شوێن کەوتنی هەواو ئارەزۆی ناموسوڵمانان با بۆ مەبەستێکی ڕەواش بێ -ئەوە ستەمکاری‌یەو پێویستە خۆیانی لێ دوور بگرنو خۆی لێ بپارێزن هەر ئەم هەڕەشە سامناکەش کە ئاراستەی گەورەترین ئادەمیزاد کراوە ئەوە دەخوازێ کە موسوڵمانان بە وردی بیر بکەنەوەو ژیرانە سەیری ئەو بارو دۆخەی ئێستایان بکەنو بڕوانن چۆن مەلاکانیان هاوشان لەگەڵ ڕەشە خەڵکەکە تووشی سەر لێشێواوی بوون زۆربەی کردارو گوفتاریان لەگەڵ ئایین‌دا ناگونجێ، بەناو نوێنەری ئایینو کەچی زۆر لە ئایین دوورن، ئەم هەڕەشەو ئینزارانەی قورئان کە کێو دەلەرزێنێ هیچ کاریان تێ ناکا، لەوەش خراپتر شوێن کەوتنو پابەندبوونیانە بە ویستی پادشاو کاربەدەستی ناموسوڵمانو ستەمکار؟! تەنانەت بۆ ڕەزامەندی ئەوان جۆرەها حیلەو فێڵو فرت دەکەنو فتوای ناڕەوا دەردەکەن، لەژێر پەردەی ئایین‌دا دنیا دەخۆن!!

﴿الذین آتیناهم الكتاب یعرفونه كما یعرفون أبناءهم﴾ ئەم ئایەتە وەکو بەڵگە وایە لەسەر ئەوەی کە لەوەپێش فەرمووی: ﴿لیعلمون أنه الحق من ربهم﴾ واتە: بەڵگەی ئەوەی کە ئەوان دەزانن، گۆڕانی قیبلە

حەقەو فەرمانی خودایە، ئەوەیە کە ئەم گاورو جولەکانەی تەوراتو ئینجیلمان بۆ ناردوون باش باش پێغەمبەر دەناسن وەکو چۆن منداڵەکانی خۆیان دەناسن ئاواش پێغەمبەر دەناسن، چونکە نیشانەو رەوشتەکانی پێغەمبەر لە کتێبەکانی ئەواندا جوان روون کراوەتەوە، تەنانەت عەبدوڵلای کوڕی سەلام -کە یەکێکە لە مالمەکانیانو دوایی موسوڵمان بوو- وتی: من پێغەمبەر لە کوڕی خۆم باشتر دەناسم، حەزرەتی عومەر پێی گوت: چۆن لە کوڕەکەی خۆتی باشتر دەناسی؟! وتی: چونکە من هیچ گومانم لەوەدا نیە کە (محمد) پێغەمبەرەو نێردراوی خودایە، بەڵام دەربارەی کوڕەکەم ئەوەندە دڵنیانیم چونکە کێ دەڵێ خێزانم داوێن پیسی نەکردووە!!

﴿وإن فريقا منهم ليكتمون الحق وهم يعلمون﴾ کۆمەڵێک لەو جولەکەو گاورانەی کە لە کتێبەکانیاندا نیشانەی پێغەمبەرایەتی پێغەمبەر روون کراوەتەوە ئەم راستییە بەژێر لێو دەخەنو دەیشارنەوە، ناهێڵن نەخوێندەوارەکانیان بیزانن، بۆ خۆشیان پاش گوێی دەخەنو کاری پێ ناکەن ﴿الحق من ربك فلا تكونن من الممترين﴾ شتی حەقو راستو بڕوا پێکراو ئەوەیە کە لە خوداوە بۆ تۆ هاتووە نەک ئەوەی کە جولەکەو گاورەکان دەیڵێنو بڵاویدەکەنەوە، ئەو قیبلەیەی کە تۆ ئێستا رووی تێدەکەی ئەوە قیبلەی حەقەو خودا پێی رازییەو فەرمانی پێ کردووی، کاتی خۆیشی.ئیبراهیم رووی تێکردووە، کەوابێ بە گوێرەی ویستی خودا تۆ هەڵسو کەوت بکەو چی پێ فەرمووی ئەنجامی بدە، ئاوڕ لە شاتەشاتی ئەوان مەدەرەوەو گوێ بۆ بیروبۆچوونی ئەو سەرپێچیکەرانە مەگرەو لە حەقو راستی دوور مەکەوەرەوە!!

لێرەشدا هەرچەندە خیطاب لەگەڵ پێغەمبەرە، بەڵام لە راستیدا مەبەست ئەو موسوڵمانانەیە کە ئیمان لەدڵیاندا رەگی دانەکوتاوەو بڕوایان قایم نەبووە.

جیاوازی ئادەمیزادان لە قیبلەو گۆڕانی قیبلە

وَلِكُلٍّ وِجْهَةٌ هُوَ مُوَلِّيهَا فَاسْتَبِقُوا الْخَيْرَاتِ أَيْنَ مَا تَكُونُوا
يَأْتِ بِكُمُ اللَّهُ جَمِيعًا إِنَّ اللَّهَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿١٤٨﴾ وَمِنْ
حَيْثُ خَرَجْتَ فَوَلِّ وَجْهَكَ شَطْرَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ وَإِنَّهُ لَلْحَقُّ مِن
رَّبِّكَ وَمَا اللَّهُ بِغَافِلٍ عَمَّا تَعْمَلُونَ ﴿١٤٩﴾ وَمِنْ حَيْثُ خَرَجْتَ
فَوَلِّ وَجْهَكَ شَطْرَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ وَحَيْثُ مَا كُنتُمْ فَوَلُّوا
وُجُوهَكُمْ شَطْرَهُ لِئَلَّا يَكُونَ لِلنَّاسِ عَلَيْكُمْ حُجَّةٌ إِلَّا الَّذِينَ ظَلَمُوا
مِنْهُمْ فَلَا تَخْشَوْهُمْ وَاخْشَوْنِي وَلِأُتِمَّ نِعْمَتِي عَلَيْكُمْ
وَلَعَلَّكُمْ تَهْتَدُونَ ﴿١٥٠﴾ كَمَا أَرْسَلْنَا فِيكُمْ رَسُولًا مِّنكُمْ يَتْلُو عَلَيْكُمْ
آيَاتِنَا وَيُزَكِّيكُمْ وَيُعَلِّمُكُمُ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَيُعَلِّمُكُم مَّا لَمْ
تَكُونُوا تَعْلَمُونَ ﴿١٥١﴾ فَاذْكُرُونِي أَذْكُرْكُمْ وَاشْكُرُوا لِي وَلَا تَكْفُرُونِ
﴿١٥٢﴾

لەوەپێش پەروەردگار باسی ئەو قیبلەیەی کرد کە فەرمانی بە موسوڵمانان کردووە رووی تێ بکەن، ئەویش بریتی‌یە لە کەعبە، ئەوەشی باس کرد کە نەتەوەی ئیسرائیل سوورن لەسەر ئەوە کە روو نەکەنە ئەو رۆگەیە! لێرەدا ئەوە فێری پێغەمبەر دەکا کە ئەو کارانە هەموو بەدەست خودایەو خودا وای داناوەو بۆ هەر گەلو نەتەوەیەکێ رۆگەیەکی دیاری کردووە، پێویستە موسوڵمانان شوکرانە ژمێری خودا بکەن کە کەعبەی بۆ کردوون بە رۆگەو هیدایەتی داون بۆ پابەندبوون بە فەرمانی خوداو روو

دەکەنە ئەو قیبلەیە! ئیتر ئایەتەکان بەردەوام دەبن لە پشتگیریکردنی هەڵویستی پێغەمبەر ﷺ کە رووی کردۆتە کەعبەو داوای سەرپێچیکاران پوچەڵ دەکەنەوە، ئەوە باس دەکەن کە هەموو نەتەوەیەک قیبلەی خۆی بۆ دیاریکراوە، جولەکە رۆگەی خۆیان هەیە، نەصرانییەکان قیبلەی خۆیان هەیە، موسوڵمانانیش قیبلەی خۆیان هەیە. ئەوەش دووپات دەکاتەوە کە قیبلە بنەمای ئایین نیە، گرنگ ئەوەیە ئادەمیزادان پێشبڕکێ بکەن لە ئەنجامدانی کاری چاکەدا، خودا پاداشو سزای هەموو کەسێک بە گوێرەی کردەوەکانی دەداتەوە! ئیمانو کردەوەی چاک بنەمای ئایینو تەرازووی راستەقینەنو دەفەرموێ : ﴿ولكل وجهة هو موليها﴾ بۆ هەموو گەلو نەتەوەیەک قیبلەیەک هەیە، هەرکەسە روو دەکاتە قیبلەی خۆی. ﴿فاستبقوا الخيرات﴾ کەوابوو ئەی کۆمەڵی موسوڵمانان! خێرایی بکەن لە کردنی کاری خێرا، هیچ کاتێ لە ئەنجامدانی کاری خێردا سڵ مەکەنەوە، ﴿أينما تكونوا يأت بكم الله جميعا﴾ هەموو وڵاتو شوێنو جێگایەک هی خودایەو لەهەر شوێنێک بن کۆتان دەکاتەوە بۆ حیسابو لێکۆڵینەوە ﴿إن الله على كل شيء قدير﴾ بێگومان پەروەردگار بەسەر هەموو شتێکدا توانای هەیەو هیچ شتێکی لێ عاسی نابێ. ﴿ومن حيث خرجت فول وجهك شطر المسجد الحرام﴾ لەهەر جێگایەک چویتە دەرەوەو لەهەر شوێنێک نیشتەجێبوویو کاتی نوێژ هات، لە نوێژدا روو بکەرە لای کەعبە، لەهەمو جێگایەک روو بکەنە کەعبەو بەرەو ئەو رۆگەیە نوێژ بکەن.

﴿وإن للحق من ربك﴾ بێگومان رووکردنە کەعبە حەقو چەسپاوە لەلایەن خوداوە بەرژەوەندیو حیکمەتی تێدایە. ﴿وما الله بغافل عما تعملون﴾ پەروەردگار بێئاگا نیە لە کردەوەکانی ئێوە دەزانێ کێ بە باشی شوێن پێغەمبەر دەکەوێ، بە ئیخلاصو لێبوردوویییەوە فەرمانەکانی ئەنجام دەدا، دڵنیابن خودا پاداشتی کردەوەکانتان

دەداتەوە، ئەمە موژدەدانە بە موسوڵمانان بەوەی کە پاداشیان دەداتەوە. ﴿ومن حيث خرجت فول وجهك شطر المسجد الحرام﴾ لەهەر شوێنێک ڕۆیشتیتە دەرەوە بۆ سەفەرو کاتی نوێژ هات، ڕوو بکەرە لای کەعبە، ئەمە سێیەم فەرمانە کە پەروەردگار ئاراستەی پێغەمبەرو موسوڵمانانی دەکا کە لە نوێژدا ڕوو بکەنە کەعبە، مەبەستیش لەم دووبارە کردنەوەیە ئەوەیە دەڵێن: گۆڕانی قیبلە یەکەم ئەحکامی شەرعی بووە کە نەسخ بۆتەوە، کەوابێ پێویستە دووبارە کردنەوە تێیدا بۆ چەسپاندنو لابردنی شکئو گومان ﴿ومن حيث خرجت فول وجهك شطر المسجد الحرام﴾ لەهەر شوێنێک بوونو ویستتان نوێژ بکەن ڕوو بکەنە لای کەعبەو بیکەنە ڕۆگەی خۆتان. ﴿لئلا يكون للناس عليكم حجة﴾ پەروەردگار چۆنیەتی قیبلەی فێرکردن بۆ ئەوە جولەکەکان بەڵگە لە دژتان نەهێننەوەو بڵێن: (محمد)و هاوەڵانی دژی ئایینەکەمانن کەچی ڕوو دەکەنە قیبلەکەمان، ئەمە بکەن بە بەڵگە لەسەر ڕاستی ئاینەکەیان؛ هەروەها موشریکەکان بڵێن: (محمد) ئیدیعای ئایینی ئیبراهیم دەکاو کەچی ڕوو ناکاتە قیبلەکەی. ئیتر ئەو خەڵکە ئەو کاتە ناتوانن بەڵگەتان لەسەر بێننەوە، لەترسی ئەوەی بۆڕیان بدەن بێدەنگ دەبن ﴿إلا الذين ظلموا منهم فلا تخشوهم واخشون﴾ مەگەر ئەو کۆمەڵە ستەمکارانەی کە بە بەڵگە بێ دەنگ نابنو بە هیچ شتێک ئەوان لە چەقچەقی خۆیان ناکەون، هیچ پاساوو بەڵگەیەک وەرناگرن، با موسوڵمانان گوێیان پێ نەدەن، لێیان مەترسنو هیچ گرنگییەک بە شاتەشاتی ئەوانە مەدەن، تەنها لەمن بترسن، من شیاوی ئەوەم لێم بترسێن، لە دونیاو قیامەتدا جڵەوتان بەدەستی قودرەتی منەوەیە، بە هەموو جۆرێک دەسەڵاتم بەسەرتاندا هەیە ﴿ولأتم نعمتي عليكم﴾ ئێمە کە قیبلەمان بۆ گۆڕینو فەرمانمان پێ کردن کە ڕوو بکەنە لای کەعبە بۆ ئەوەیە کەنیعمەتی ئیسلامەتیتان بۆ تەواو بکەین، چونکە ئێوە کە قیبلەی تایبەتیتان نەبێ

بە ئۆمەتی پاشکەوتوو ئایین ناکامڵ حسێب دەکرین ﴿ولعلکم تهتدون﴾ بەڵکو بەهۆی ئەم نیعمەتە ئیسلامی‌یەوە رەزامەندی خودا بەدەست بێنن ئەمەش گەیشتن بە ئاواتی پیرۆزە ﴿کما أرسلنا رسولا منکم﴾ واتە نیعمەتی رووکردنی قیبلەی سەربەخۆتان کە (مسجد الحرام)ە یەکێکە لەنیعمەتە یەکێ بە دوای یەکەکانی پەروەردگارتان. کەنیعمەتێکی تری فرە گەورەی پێشکەوتووە؛ ئەویش رەوانەکردنی پێغەمبەرێکە لە نژادو رشتەی خۆتان، ﴿یتلوا علیکم آیاتنا﴾ کە ئایەتی ئێمەتان بەسەردا دەخوێنێتەوە هەمیشە هەوڵی ئەوە دەدا کە ئێوە لە نەفامیو نەزانی رزگار بکا، ئامۆژگاریو رێنمونیتان دەکا، تەمیو تەربیەتان فێردەکا، فەرمانی خوداتان پێ رادەگەیەنێ ﴿ویزکیکم﴾ دڵو دەروونتان لە هاوبەش پەیداکردن بۆ خوداو کرداری خراپ پاکێ دەکاتەوە ﴿ویعلمکم الکتاب والحکمة﴾ ئەحکامی قورئانی پیرۆزتان فێر دەکا. حەدیثەکانی خۆی کە لەژێر رۆشنایی قورئاندا گوتوونی فێرتان دەکا ﴿ویعلمکم ما لم تکونوا تعلمون﴾ هەروەها زۆر شتی بە سوودو قازانج بۆ کاری دونیاییو قیامەتتان فێر دەکا کە لەوەپێش نەتان زانیوەو پەیتان پێ نەبردووە! ئەگەر هاتنی پێغەمبەر نەبوایە ئێوە ئەو شتانەتان نەدەزانی: ﴿فاذکروني أذکرکم﴾ بە خوداپەرستیو فەرمانبەرداری یادم بکەن، بە خودام بزانن، ئەمنیش بە پاداشو لێخۆشبوونو دابین کردنی ژیانی بەختەوەری لەهەردوو دنیا یادتان دەکەمو چاوم لێتانە ﴿واشکروا لي ولا تکفرون﴾ ئەی گرۆهی موسوڵمانان! بە کردارو گوفتار سوپاسگوزاری ئەم هەموو نیعمەتانەم بکەن کە پێم بەخشیون. هەموو شتێک لە شوێنی خۆیدا بەکار بێننو بزان بۆچی دروستکراوە لەو شتەدا بەکاری بێنن کە بۆی دروستکراوە، بەدڵو بە زوبانو بەئەندامو جەستەتان شوکرانە بژێری من بن، دان بە چاکەو بەخششی مندا بنێنو نکولی لێ مەکەن،ماڵو داراییو ئەندامو جەستەتان لەکاری بێشەرعیدا بە فیڕۆ مەدەن، چونکە ئەمە

کوفرانی نیعمەتەو ئاکامی پەشێمانیو سەرگەردانی‌یە، ئەمە هەڕەشەیەکی پەروەردگارە بۆ گەلی موسوڵمان هەتا ئەو نەدامەتی‌یەی بەسەر گەلەکانی رابوردوودا هات لە دەرەنجامی کوفرانی نیعمەتەوە بەسەر ئەمانیشدا نەیەت. بێگومان موسوڵمانان ماوەیەک پابەندی فەرمانەکانی خودا بوونو بە گوێرەی شەرعی خودا رەفتاریان دەکرد بەڵام دوایی وردە وردە پاشگەزبوونەوە ئیتر لەسەرەنجامی ئەو پاشگەزبوونەوەیان تووشی ئەوهەموو دەردەسەریو نەهامەتیە بوونو هەتا نەشگەڕێنەوە بۆ سەر حاڵی پێشوویان خۆشبەختی ژیانو سەروەریو باڵادەستیان بۆ ناگەڕێتەوە.

خۆڕاگرتن لەسەر بەڵاو موصیبەت

يَـٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ ٱسْتَعِينُوا۟ بِٱلصَّبْرِ وَٱلصَّلَوٰةِ ۚ إِنَّ ٱللَّهَ مَعَ ٱلصَّـٰبِرِينَ
﴿١٥٣﴾ وَلَا تَقُولُوا۟ لِمَن يُقْتَلُ فِى سَبِيلِ ٱللَّهِ أَمْوَٰتٌۢ ۚ بَلْ أَحْيَآءٌ
وَلَـٰكِن لَّا تَشْعُرُونَ ﴿١٥٤﴾ وَلَنَبْلُوَنَّكُم بِشَىْءٍ مِّنَ ٱلْخَوْفِ وَٱلْجُوعِ
وَنَقْصٍ مِّنَ ٱلْأَمْوَٰلِ وَٱلْأَنفُسِ وَٱلثَّمَرَٰتِ ۗ وَبَشِّرِ ٱلصَّـٰبِرِينَ ﴿١٥٥﴾ ٱلَّذِينَ
إِذَآ أَصَـٰبَتْهُم مُّصِيبَةٌ قَالُوٓا۟ إِنَّا لِلَّهِ وَإِنَّآ إِلَيْهِ رَٰجِعُونَ ﴿١٥٦﴾ أُو۟لَـٰٓئِكَ
عَلَيْهِمْ صَلَوَٰتٌ مِّن رَّبِّهِمْ وَرَحْمَةٌ ۖ وَأُو۟لَـٰٓئِكَ هُمُ ٱلْمُهْتَدُونَ ﴿١٥٧﴾

گۆڕینی قیبلە تاقیکردنەوەی ئادەمیزادەکان بوو! جوداکەرەوەی موسوڵمان بوو لە دووڕووی درۆزن، هەڵبەتە ئەوە نیعمەتی پەروەردگاربوو رژاندی بەسەر موسوڵماناندا خەشمو قار نەبوو! بەڵام نەفامو داخ لە دڵەکانی جولەکەو گاور ئەم رووداوە گەورەیان قۆزتەوە، کۆمەڵێک درۆو بوختانیان هەڵبەستن خەڵکیان هاندا دژی موسوڵمانان هەڵوێست وەربگرن، پەروەردگار دەیزانی کە بەشوێن ئەم دژایەتیکردنو پڕوپاگەندەیەدا کۆمەڵێک ئاستەنگ بۆ موسوڵمانان وەدی دێنو لە

ئاکاما سەردەکێشێ بۆ رووبەڕووبوونەوەو شەڕو جەنگ لە نێوان موسوڵمانانو دوژمنانیان دا!

ئاشکراشە دوابەدوای گۆڕینی قیبلە زنجیرەیەک شەڕو هەرای دژوار رووبەڕووی موسوڵمانان بوەوە!

لەم ئایەتانەدا پەروەردگار ئەوە روون دەکاتەوە کە نازو نیعمەتی دونیا جارجار بە بێ ماندووبوونو تێکۆشانو تووشبوونی بەلاو موسیبەت دەستبەر نابن. هەڵبەتە چەکی کاریگەر بۆ بەرەنگاری کردنی بەلاو موسیبەتو بەربەرەکانی دوژمنانی ئایینی پیرۆز خۆڕاگریو بەجێهێنانی نوێژە، چونکە بە صەبرو خۆڕگریی ئیرادە بەهێز دەبێو ورە بەرز دەبێتەوە. نوێژیش پەیوەندیکردنی راستەوخۆیە بە زاتی کردگارەوەو لێپاڕانەوەو خۆخستنە قەلای پەروەردگارەو دامرکاندنی هەڵچوونی دڵو دەروونو خەمو خەفەت بە بادانە، بۆیە پەروەردگار دوابەدوای فەرمان بە شوکرو سوپاسگوزاری فەرمانی بە موسوڵمانان کرد کە خۆڕاگربن لەبەرامبەر ئاستەنگو بەلاداو پشت بە صەبرو نوێژکردنی تەواو بەستنو فەرمووی : ﴿یا أیها الذین آمنوا استعینوا بالصبر والصلاة إن الله مع الصابرین﴾ ئەی کۆمەڵی بڕواداران! ئێوە لە پێناو بلاوکردنەوەی ئایینی ئیسلامدا، لەئەنجامی بەرهەڵستکاریتانو داکۆکی کردنتان لە ئاین! تووشی جۆرەها بەلاو دەردیسەریی دەبن، پێویستیتان بە پاڵپشتو کۆمەکیکارو سەنگەری قایمو قۆڵ هەیە، کەواتە بۆ بەهێزکردنی دڵو دەروونتان، بۆ ورە بەرزیو خۆڕاگریتان پەنا ببەنە بەر صەبرو ئارامیو نوێژکردن، ئەم دوو رەوشتە چەکی بەکاری موسوڵمانن بۆ بەرپەرچدانەوەی هەموو کارێکی کە دژی ئێوە ئەنجام دەدرێ چونکە (صەبر) خۆڕاگریی قورسترین کردەوەی هەستی ناوەوەی مرۆڤە، نوێژیش قورسترین کردەوەی بەدیاریەتی؛ بە صەبرو خۆڕاگری مەلەکەی بەردەوام بوون سووربوون لەسەر هەڵوێستو بارقولیو تەحەمولی ناڕەحەتی

وەدەست دەهێندرێ، بەهۆی صەبرەوە مرۆڤ دەتوانێ بەرەنگاری بیروباوەڕی پڕوپووچو بەتاڵ ببێتەوە، هەروەکو چۆن نوێژ سەرچاوەیەکی گرنگە بۆ بەهێزکردنی وردو هیوای سەرکەوتن بەسەر تەنگئو چەڵەمەدا.

لە حەدیثدا هاتووە پێغەمبەر ﷺ هەرکاتێ تووشی ئاستەنگێک بووبێو کارێکی قورسی هاتبێتە پێش خێرا پەنای بۆ نوێژکردن بردووەو ئەم ئایەی خوێندۆتەوە ﴿یاأیها الذین آمنوا استعینوا بالصبر والصلاة إن الله مع الصابرین﴾ بێگومان خودا یارمەتیدەری خۆڕاگرانە، کەسێکیش خودا یارمەتیدەری بێ کەس نایوێرێتێو هیچ کەس دەرەقەتی نایە! پەروەردگاریش لە بوونەوەردا سوننەتی خۆی وا دامەزراندووە کە بەجێهێنانی کاری گرنگئو سەرکەوتن بەسەر تەنگئو چەڵەمەدا بەبێ وزەی صەبرو خۆڕاگریی نابێ، هەر صەبرو خۆڕاگرییە کاری قورس سووک دەکا، دەروونی گوشاد دەخاتە دیواری بەندیخانەی بەڵاو موسیبەتەوە.

﴿ولا تقولوا لمن یقتل في سبیل الله أموات بل أحیاء عند ربهم یرزقون﴾ ئێوە دەربارەی ئەوانەی کە لەپێناو ئاینی خودادا کوژراون، پێیان مەڵێن: مردوون ئەوانە نەمردوون، بەڵکو ئەوان لە جیهانێکی تردان کە جیاوازە لەجیهانی ئێوە، لەژیانێک دان کە لەژیانی دنیایی ئێوە ناچێ، بەڵام ئێوە هەست بەو ژیانەی ئەوان ناکەن، چونکە ژیانەکەیان لە سنووری هەستی ئێوەدا نیە، بەڵکو ژیانێکی نهێنییەو تایبەتە بە گیانی شەهیدانەوە، لەززەتو خۆشی وەردەگرن، بەشێوەیەک کە ئێوە چۆنیەتەکەی نازانن، رزقو رۆژییان دەدرێتێ بەڵام ئێمەی مرۆڤ نازانین ئەو رزقو رۆژییە چییەو چۆنە، دەشێ قسەی لێ نەکەینو چۆنیەتەکەی حەواڵەی زانستی خودا بکەین، چونکە لە عالەمی غەیب دایەو ئێمە پەی پێ نابەین.

ئەو پاداشە، بەخششێکی خودایە کە بۆ ئەوانەی داناوە کە بە پیر بانگەوازییەکەیەوە چوون، لە پێناو ئاینی پیرۆزیا گیانی خۆیان بەخت

کـــردووە، بەسەربەســـتیو ئازایانـــە بـــە ڕووی ســـتەمکارو ملهـــوڕاندا هەڵتەقیونـەوە، دژی ناهـەقیکاران جـەنگاون، گیانیـان بـەخت کـردووە.

﴿ولنبلونكم بشيء من الخوف والجوع ونقص من الأموال والأنفس والثمرات﴾ سوێندم خواردبێ، ئێمە ئێوە تاقیدەکەینەوە بە کەمێک ترسان لە دوژمنانو برێ بەڵاو موسیبەتی عادەتی ژیان؛ وەکو برسایەتیو گرانیو فەوتانی بەروبوومو لەناوچوونی موڵکو داراییتان، مردنو لەناوچوونی کوڕو کچو خاو خێزانو خزمو کەسوکارتان، نەخۆشیو، واتە وامەزانن موسوڵمان بوونو چوونە ناو ئیسلامتان دەبێ ببێتە هۆی دەوڵەمەندیو زۆربوونی رزقو رۆژیو فراوان بوونی سامانتان، چاوەڕوانی ئەوە مەبن موسوڵمان بوونتان ببێتە هۆکارێک دەبێ بۆ بڵاوبوونەوەی دەسەڵاتو فەرمانڕەواییتان، بۆ نەمانی ترسو برسیایەتیو نەخۆشی لەناوتاندا، بەڵکو ئەمانە روودەدەن بەگوێرەی دابو نەریتێک کە خودا لە بوونەوەردا بۆ دروستکراوانی خۆی دایناون، هەرکاتێ بەڵاو موسیبەت هۆکاری تایبەتی خۆیان پەیدابوو روو دەدەنو دێنە ئاراوە.

﴿وبشر الصابرين﴾ مزگێنی بدە بەوانەی خاوەن صەبرنو لەکاتی تەنگانەو هاتنی بەڵاو موصیبەتدا خۆگرن، مژدەیان بدەرێ بە باغەکانی بەهەشت، کە خودا وادەی پێداونو بۆی ئامادەکردوون.

ئەمجار با بزانین مەبەست بە ﴿الصابرين﴾ کێن؟ ﴿الذين إذا أصابتهم مصيبة﴾ صابیرو خۆڕاگر ئەوانەن کە بەڵایەک یەخەیان دەگرێو تووشی ناخۆشییەک دەبن، خۆشەویستێکیان لەکیس دەچێ دادو فیغان ناکەن، بەڵکو ﴿قالوا إنا لله وإنا إليه راجعون﴾ بەدڵێکی پڕ لە ئیمانەوە بە بڕوایەکی قایمو قوڵەوە دەڵێن: ئێمە هەموومان بەندەی خودایـنو هەموومان بۆ لای ئەو دەگەڕێینەوە، چی بوێ لەگەڵمان دەکاو هیچ کەس ناتوانێ بەرەنگاریی بکا ﴿أولئك عليهم صلوات من ربهم ورحمة وأولئك هم المهتدون﴾ ئەوانە کە ئەوە هەڵوێستیانە، ئەوە رەوشتو هەڵسو

کەوتیانە لەکاتی بەڵاو موصیبەتدا ئاوا رەفتار دەکەن، رەحمەتو بەزەییو بەخششو رەزامەندیی خودایان لەسەرە، دەکەونە ناو بەحری رەحمەتی پەروەردگارەوە هەر ئەوان ڕێگای سەرفرازییان گرتووەو لایەنی خۆشبەختیو کامەرانییان دۆزیوەتەوە.

هاتوچۆی نێوان صەفاو مەروەو سزای ئەوانەی ئایاتی خودا دەشارنەوە

۞ إِنَّ ٱلصَّفَا وَٱلۡمَرۡوَةَ مِن شَعَآئِرِ ٱللَّهِۖ فَمَنۡ حَجَّ ٱلۡبَيۡتَ أَوِ ٱعۡتَمَرَ فَلَا جُنَاحَ
عَلَيۡهِ أَن يَطَّوَّفَ بِهِمَاۚ وَمَن تَطَوَّعَ خَيۡرٗا فَإِنَّ ٱللَّهَ شَاكِرٌ عَلِيمٌ ﴿١٥٨﴾ إِنَّ
ٱلَّذِينَ يَكۡتُمُونَ مَآ أَنزَلۡنَا مِنَ ٱلۡبَيِّنَٰتِ وَٱلۡهُدَىٰ مِنۢ بَعۡدِ مَا بَيَّنَّٰهُ لِلنَّاسِ فِي
ٱلۡكِتَٰبِ أُوْلَٰٓئِكَ يَلۡعَنُهُمُ ٱللَّهُ وَيَلۡعَنُهُمُ ٱللَّٰعِنُونَ ﴿١٥٩﴾ إِلَّا ٱلَّذِينَ تَابُواْ
وَأَصۡلَحُواْ وَبَيَّنُواْ فَأُوْلَٰٓئِكَ أَتُوبُ عَلَيۡهِمۡۚ وَأَنَا ٱلتَّوَّابُ ٱلرَّحِيمُ ﴿١٦٠﴾
إِنَّ ٱلَّذِينَ كَفَرُواْ وَمَاتُواْ وَهُمۡ كُفَّارٌ أُوْلَٰٓئِكَ عَلَيۡهِمۡ لَعۡنَةُ ٱللَّهِ
وَٱلۡمَلَٰٓئِكَةِ وَٱلنَّاسِ أَجۡمَعِينَ ﴿١٦١﴾ خَٰلِدِينَ فِيهَاۖ لَا يُخَفَّفُ عَنۡهُمُ
ٱلۡعَذَابُ وَلَا هُمۡ يُنظَرُونَ ﴿١٦٢﴾

وەکو گوتمان گۆڕینی قیبلە -کەلە ئایەتەکانی پێشوودا باس کرا، نیعمەتێکی گەورەو مەزن بوو بۆ موسڵمانان، چونکە ئەم قیبلە گۆڕانە سەربەخۆیی بۆ دەستەبەر کردن، وای لێ کردن بتوانن چاودێریی کەعبە بکەنو دەستیان بەسەریا بڕواو لە بتو بتپەرستی پاکی بکەنەوە، موسوڵمانان لە نوێژدا رووی تێبکەنو لە دڵیاندا جێگای رێزو پیرۆزی بێ.

جا کە لە ئایەتەکانی پێشوودا پەروەردگار مەدحی موسوڵمانە خۆڕاگرو خاوەن صەبرو ورە بەرزەکانی کرد، حەج کە ئەنجامدانی پێویستی بە نارەحەتیو ماڵ خەرج کردن هەیە؛ گونجاو بوو کە لێرەدا باسی بڕێ لە شەعائیری حەجو کردارە نارەحەتیەکانی بکرێ کە ئەویش گورگەلۆقەی نێوان دوو گردۆلکەی صەفاو مەروەیە -کە نەرمە راکردنی موسوڵمانان لە نێوانیاندا نیشانەی بالادەستیو سەرپەرشتیکارییانە بۆ کەعبە -وەبیرهێنانەوەی گرنگی ئەو شوێنە پیرۆزەیە بۆ موسوڵمانانو جێبەجێ کردنی کارەکانی حەجەو زیندووکردنەوەی ئایینی ئیبراهیمە ، ئیترهیچ بڕو بیانوویێک بۆ ئەهلی کیتابو موشریکەکانی عەرەب نامێنێ دەربارەی گۆڕانی قیبلەو فەرمووی: ﴿إن الصفا والمروة من شعائر الله﴾ بێگومان (صەفا)و (مەروە) کە دوو شوێنن لەنزیک کەعبە، نیشانەی ئایینی خودان، ئەو رۆیشتنو گورگەلۆقەی لەنێوانیاندا ئەنجام دەدرێ، ئەوانیش ئایینی خودان، چونکە ئەنجامدانیانو بڕوا پێبوونیان نیشانەی گەردنکەچیە بۆ پەروەردگارو خوداپەرستیو تەسلیم بوونە..

ئەحکامی شەرعی دوو جۆرن :

١- جۆرێکیان پێیان دەگوترێ: (شعائر) وەکو ئەو عیبادەتانەی کە پەروەردگار فەرمانی پێکردووین بە ئەنجامدانیان شێوەی کردنەکانیان دیاریکراوە وەکو نوێژکردنو روو کردنە قیبلەو کاروباری حەجو چۆنیەتی ئەنجامدانیان، حیکمەتو نهێنیو سوودی کردنەکەیان بەو جۆرە لای ئێمە ئاشکرا نیە. ئەم جۆرە عیبادەتانە چۆن فەرمانمان پێکراوە پێویستە بێ زیادو کەم بەجێیان بهێنین، چونکە ئەگەر زیادو کەمیان تێدا بکرێ راستو ناڕاستو فەرمان پێکراوو زیادکراومان لێ تێکەلاو دەبێ، وەکو گاورەکانمان لێ بەسەر دێ کە خودا دەربارەیان دەفەرموێ: ﴿أم لهم شركاء شرعوا لهم من الدين ما لم يؤذن به الله﴾.

٢- جۆری دووەممان پێی ناگوترێ: (شعائر) وەکو ئەحکامی کڕینو فرۆشتنو بە کرێدانو رەهن، ئەم جۆرە شتانە کە بۆ بەرژەوەندی ئادەمیزاد دانراونو بە ئاسانی حیکمەتەکەیان دەزانرێ.

﴿فمن حج البيت أو اعتمر فلا جناح عليه أن يطوف بهما﴾ کەسێک حەجی کرد، یان عومرەی کرد گوناهی نیە ئەگەر هاتوچۆی نێوانیان ئەنجام بداو تەوافی بەینیان بکا! هەرچەندە موشریکەکانیش ئەم هاتوچۆیەیان دەکرد! جیاوازی نێوان هاتوچۆی ئێوەو موشریکەکان لەنێوان صەفاو مەروەدا ئەوەیە ئەوان بەکافری هاتوچۆکەیان ئەنجام دەدەن، بەڵام ئێوە بە بیروباوەڕەوە تەوافەکە دەکەنو فەرمانبەرداری پەروەردگارو پێغەمبەرەکەی دەبن.

﴿ومن تطوع خيرا فإن الله شاكر عليم﴾ کەسێک زیاد لە ئەندازەی واجبەکە طاعەتی خودا بکا، ئەوە پەروەردگار پاداشی چاکە بە چاکە دەداتەوە، زاناو دانایە، دەزانێ کێ شیاوی ئەو پاداشەیە ﴿إن الذين يكتمون ما أنزلنا من البينات والهدى من بعد ما بيناه في الكتاب﴾ ئەو جولەکەو گاورانەی کە زانیاری ناو کتێبەکانیان دەربارەی ئایینی ئیسلامو هاتنی پێغەمبەری ئاخر زەمان کە (محمد)ە ﷺ دەشارنەوەو پەردەی بەسەردا دەدەن، یان لە شوێن ئەو زانیارییە شتیتر دەردەخەن، راستییەکە ژێر لێو دەخەن، لەشوێنی ئەو راستییە درۆیەک دەخەنەڕوو لەکاتێکا ئەو زانیارییە لەلای خۆیان لە تەوراتو ئینجیلدا نووسراوەو بێ پێچو پەنا نیشانەکانی پێغەمبەرو هاتنی ئایینی ئیسلام تێیاندا روون کراوەتەوە ﴿أولئك يلعنهم الله ويلعنهم اللاعنون﴾ ئەوانە شیاوی ئەوەن فریشتەو ئادەمیزاد لێیان هەڵنوزنو داوابکەن خودا لە رەحمەتی خۆی دووریان بخاتەوە!

جا وەنەبێ حوکمی ئەم ئایەتە تایبەت بێ بە مالمو قەشەکانی جولەکەو گاور، بەڵکو هەموو کەسێک دەگرێتەوە کە زانیارییەکی وای

لابێ کە خودا پێویستی کردبێ بگەیەنرێ بە خەڵکو ئەو بیشارێتەوە، پێغەمبەر ﷺ فەرموویەتی: هەرکەسێ زانیاریەکی لابێو داوای لێبکرێ بە خەڵکی بڵێو ئەو نکوولی لێبکا خودای پەروەردگار رۆژی قیامەت لغاوی ئاگرینی لەدەم دەکا. ﴿إلا الذين تابوا وأصلحوا وبينوا فأولئك أتوب عليهم وأنا التواب الرحيم﴾ مەگەر ئەو کەسانە نەبێ کە پەشێمان بوونەوە، لەو کردارو گوفتارانەی کردوویانن تۆبە دەکەن، ئەو ئاژاوەو فیتنەیەی بە زانیاری شاردنەوە کە بەرپایان کردووە راستی دەکەنەوەو لە درۆو دەلەسەکانیان پاشگەز دەبنەوەو راستیو حەقیقەتی ئەوەی کە خودا ناردوویەتی بەخەڵکی رادەگەیەنن! ئەوانە تۆبەیان لێ وەردەگیرێو رەحمەتی خودا دەیانگرێتەوە، ئەوانە من بە زۆری تۆبەیان لێ وەردەگرم، رەحمەتو بەزەییو لێبوردنم بۆ بەندەکانم زۆرو زەبەندەیە، لەو خراپەو سەرپێچیکردنەیان خۆش دەبم، بەمەرجێک تۆبەکەیان راستاڵانەبێ، لە کردارو گوفتاریاندا رەنگ بداتەوە، ئیعلانی حەق بکاو دان بە راستییەتی ئیسلامدا بنێ.

﴿إن الذين كفروا وماتوا وهم كفار أولئك عليهم لعنة الله والملائكة والناس أجمعين﴾ بێگومان ئەوانەی کافربوونو وازیان لە کوفرو گومڕایی خۆیان نەهێنا، هەر سووربوون لەسەر بێدینی خۆیان تاوەکو مردن یەخەی پێ گرتنو سەرنگوون بوون بەکافری دنیایان جێ هێشت ئەوانە نەفرەتی خوداو فریشتەو ئادەمیزادیان لەسەرە تەنانەت رۆژی قیامەت کافرەکان خۆشیان هەندێکیان نەفرەت لە هەندێکیان دەکەن، ﴿خالدين فيها﴾ هەتاهەتایە لەناو ئاگری دۆزەخدا دەمێننەوە، یان لەناو نەفرەت لێکردندا دەمێننەوە ﴿لايخفف عنهم العذاب﴾ سزای بەئێشیان لەناو دۆزەخدا بەردەوامەو ساتەوەختێکیش ئەو سزایەیان لە کۆڵ ناکەوێو بۆیان سووک ناکرێ ﴿ولا هم ينظرون﴾ ئەوانە مۆڵەتیان نادرێتێو سزاکەیان بۆ دواناخرێو ریگەیان نادرێتێ تا عوزرو بەهانە بهێننەوە، بەڵکو سزای

دیاریکراو هــەر بــە لــە دنیــا دەرچوونیــان یەخــەیان دەگــرێو هەتاهەتایــە بەردەوام دەبێ!!

بەراستی -خوا پەنامان بدات- ئەو سزا ئاماژەبۆ کـراوە سـزایەکە لـە هەموو سزایەک سەخت ترە سزای ترۆکردنو دەرکردن، سینگێکی فراوان لە خۆیان ناگرێ، کەس بە چاوی بەزەیی‌و رەزامــەندیی ســەیریان ناکــا، هیــچ زوبانێک سڵاویان لێ ناکا، ئەوان نەفرەت لێکراوو دەرکــراوو قــێزلێکراون، پەروەردگار نەفرەتیان لێ دەکا، فریشتە نەفرەتیان لێ دەکەن، ئــادەمیزاد نەفرەتیان لێ دەکەن.

تاكو تەنهایی خوداو رەحــمەتو بەزەییو دیاردەکانی دەسەڵاتی

وَإِلَـٰهُكُمْ إِلَـٰهٌ وَاحِدٌ لَّآ إِلَـٰهَ إِلَّا هُوَ ٱلرَّحْمَـٰنُ ٱلرَّحِيمُ ﴿١٦٣﴾ إِنَّ فِى خَلْقِ ٱلسَّمَـٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضِ وَٱخْتِلَـٰفِ ٱلَّيْلِ وَٱلنَّهَارِ وَٱلْفُلْكِ ٱلَّتِى تَجْرِى فِى ٱلْبَحْرِ بِمَا يَنفَعُ ٱلنَّاسَ وَمَآ أَنزَلَ ٱللَّهُ مِنَ ٱلسَّمَآءِ مِن مَّآءٍ فَأَحْيَا بِهِ ٱلْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا وَبَثَّ فِيهَا مِن كُلِّ دَآبَّةٍ وَتَصْرِيفِ ٱلرِّيَـٰحِ وَٱلسَّحَابِ ٱلْمُسَخَّرِ بَيْنَ ٱلسَّمَآءِ وَٱلْأَرْضِ لَأَيَـٰتٍ لِّقَوْمٍ يَعْقِلُونَ

دوای ئەوەی پەروەردگار لە ئایەتەکانی پێشوودا حاڵو چۆنیەتی کافرو ئەوانەی ئینکاری ئایاتی خودادەکەنو ئەوانــەی ئایــاتی خــودا دەشارنەوە دیــاریکردو ســزایانی دەســت نیشــان کــرد؛ کــە نــــەفرین لێکــردنو دوورخستنەوەیان لە رەحمەتی خــوداو ســووتاندنیانە بــە ئــاگری دۆزەخ بــۆ هەتاهەتایــە، هــەروەها هۆکــاری کوفــر کــە شــیرکە دیــاریی‌کرد، ئــەمجار پەروەردگار دەیەوێ چارەسەری کوفرەکەیان بکــا! ئــەویش بــە چەســپاندنی

تاکئو تەنهایی خودا بە بەڵگەو نیشانەوە، هەروەها بە ژماردنی دیاردەی ڕەحمەتو بەڵگەی دەسەڵاتو توانای بێسنووری زاتی کردگارو چەسپاندنی ئەوە کەهەموو خێرو خۆشییەک لە خوداوەیەو فەرمووی : ﴿وإلهكم إله واحد﴾ خودای ئێوە کە شایانی پەرستنە خودایەکی تاکئو تەنیایە، هیچ شتێک نیە لە وێنەی ئەو بێ، تاکئو تەنیایەکی ڕەهایە (مطلق)ە کەس نیە لەو بکا نە لە زاتدا نە لە ڕەوشتدا نە لە گوفتارو لە کرداردا ﴿لا إله إلا هو الرحمن الرحيم﴾ هیچ خودایەکی حەق نیە جگە لە ئەو زاتە بێچونە، کەس ڕایەی ناکەوێ ببێتە خودا جگە لە خۆی، هەرچی نیعمەتو بەخشش هەیە، هەمووی هی ئەو زاتە بێ وێنەیەیەو هەر خۆی سەرچاوەی هەموو چاکەو بەخششێکە.

دەگێڕنەوە کاتێ ئەم ئایەتە نازڵ بوو، کافرەکان بە دەوری کەعبەدا سێ سەدو شەست بتیان هەبوو کە ئەم ئایەتەیان بیست سەرسام مانو وتیان: ئەی (محمد!) ئەگەر ڕاست دەکەی نیشانەیەکمان بۆ بێنە ڕاستگۆییت بچەسپێنی! ئیتر ئەم ئایەتە نازڵ بوو کەدەفەرموێ ﴿إن في خلق السموات والأرض﴾ لە دروستکردنی ئاسمانەکانو زەویو ئەوەی تێیان دایە ئەو ئاسمانە فراوانو مانگئو ڕۆژو ئەستێرە کاکەشانە، ئەو جیهانە زانراوو نەزانراوە، ئەم ڕێکئو پێکیەی کە لە تەوەرەی ئەستێرەکان داو لەکۆمەڵەی ڕۆژییو کۆمەڵە ئەستێرەکانیتردا هەیە، ئەو هاتوچۆو هەڵسوڕانو خولانەوەی کە ئەنجامی دەدەن سەرسوڕدێنن ﴿واختلاف الليل والنهار﴾ گۆڕانی شەووڕۆژو هاتنی یەک بەدوای یەکیان دا، شەو دێو ڕادەبرێ ڕۆژ دێتە شوێنی، ڕۆژ دەڕواو شەو جێگای دەگرێتەوە، ڕۆژ درێژ دەبێ شەو کورت دەبێ یان بەپێچەوانەوە، ئەم ئاڵو گۆڕییەی تاریکیو ڕووناکی خۆرهەڵاتنو تاریکی داهاتن، سپێدەی بەرەبەیانو تاریکی دوا خۆرئاوابوون.. ئەمانە هەموویان گرنگئو سەرسوڕهێنەرن بەڵام دووبارەبوونەوەو چەند بارە بوونەوەیان وای کردووە

کە ئادەمیزاد بەلایەوە شتێکی ئاسایی بن‌و لە ئاستیاندا سەری سوڕنەمێنێ ﴿والفلك التي تجري في البحر بما ينفع الناس﴾ ئەو کەشتی‌و گەمییانەی کە لەدەریادا هاتوچۆ دەکەن، ئەو هەموو شتومەکئو کالآیەیان پێ دەگوێزرێتەوە، کە سوودو قازانجی بۆئادەمیزاد هەیەو لێی بەهەرمەند دەبێ ﴿وما أنزل الله من السماء من ماء﴾ هەروەها ئەو ئاوبارانەی کە خودا لەبەرزاییڕا بۆ ئێوەی دەڕژێنێتە خواری.

پەروەرگار لە ئایەتێکی تردا، شێوەو هۆکارو چۆنیەتی باران بارینی روونکردۆتەوەو دەفەرموێ: ﴿ا لله الذي يرسل الرياح فتثير سحابا فيبسطه في السماء كيف يشاء ويجعله كسفا فترى الودق يخرج من خلاله﴾الروم/٤٨. خودایەکی وەهایە با هەڵ دەکاو هەور راپێچ دەکاو چۆنی بوێ لە ئاسماندا بڵاوی دەکاتەوەو دەیانکاتە پارچەپارچەو پەڵە پەڵە، ئەمجار دەبینێ دڵۆپە بارانی لێ دێتە خوارێ!

ئەم وەصفو چۆنیەتی دروست بوونەوەی باران کە قورئان باسی دەکا؛ دەق ئەو زانیارییەیە کە زانایان دەڵێن: باران لە بەرزبوونەوەی بوخاری ئاو بەهۆی گەرمی هەواوە پەیدا دەبێ، کە ئەو هەڵمە لە ئاوی دەریادا بەهۆی لێکئ کەوتنی زەڕاتەکان‌و لێخشانی هەوا، بە ڕووبەری دەریا پەیدا دەبێ‌و کۆدەبێتەوە، هەور دروست دەبێ‌و بارانی لێ دەبارێ!

﴿فأحيا به الأرض بعد موتها﴾ بەو بارانە پەروەردگار زەوی مردووی زیندوو کردەوە، گیاو گژو روەکی تێدا رواند، هەر بەهۆی ئەو ئاوو گیاو گژەوە گیانلەبەران -ئادەمیزاد- ئاژەڵ- دەتوانن درێژە بە ژیان بدەن ﴿وبث فيها من كل دابة﴾ لەناو زەویدا لە هەموو جۆرە گیانلەبەرێکی بڵاوکردۆتەوە، هەر وڵاتێکئ بارانی لێ نەبارێ‌و جۆگا ئاوی پیا نەڕوا، نە گیاو گژی تێدا سەوز دەبێ، نە ژیانی تێدا دەگونجێ، باران بارین بەو شێوەی کە دەبینرێ هەروەها بوونی بە هۆکاری ژیانداری ئادەمیزادو گیانلەبەرانی تر لەسەر زەوی، گەورەترین بەڵگەیە لەسەر تاکئو تەنیایی

خـودا، لەلایـەکی تـرەوە رەحمـەتو بـەزەیی فراوانـی خـودا دەچەسـپێنێ ﴿وتصريف الرياح﴾ هەروەها گۆڕانی با بەرەو خۆرهەڵاتو خۆرئاوا بەرەو باکورو باشوور، جارێک گەرمو چـاخێک سـارد، دەمێـک بـەهێزو کـاتێک بێهێز، تاوێک گێژەڵوکەو زریان، ماوەیەک شەماڵو نەسـیمو لەسـەرەخۆ. جارێک تەلقیحو تۆم پڕژاندن ئەنجام دەدا کاتێک نەزۆکئو بای وەشـتـیـیە، ﴿والسحاب المسخر بين السماء والأرض﴾ ئـەو هـەورەی گەردنکـەچ لـە نێوان بەرزایی ئاسمانو زەویدا وەستاوە بۆ ئەوەی بەسـەر وڵاتـاندا بـاران ببارێنێ؛ لەم شوێن بۆ ئەو شوێن (با) راپێچـی دەکـاو پـەروەردگار چۆنـی بوێ ئاوا باران دەبارێنێ.. ئـەم دیـاردە سروشـتیـیانەی باسـکران ﴿لآيات لقوم يعقلون﴾ هەموویان بەڵگەن لەسەر هەبوونو بە توانـایی خودایـەکی بەدیهێنەرو چاودێریکارو راگرو زاناو کاردروست.

پێغەمبـەر ﷺ فەرموویـەتی (هـاوار بـۆ ئـەو کەسانەی ئـەم ئایەتـە دەخوێننەوەو گوێی پێ نادەنو کاریان تێ ناکا!).

هەندێ لە زانایان دەڵێن: پەروەردگار دوو جۆر کتێبی هەیە کتێبێکی دروسـتکراو کـە بوونـەوەرە: کتێبێکـی نـێردراو کـە قورئانـە، ئـەمیان شارەزامان دەکا بۆ رێبازی زانسـتی دەربـارەی ئـەویان، جـا کەسـێک لـە هـەردووکیان ورد بـووەوە بـەوە سـەرفرازە، کەسـێکیش گـوێی پێنـەدان خەسارەتمەندی دونیاو قیامەت دەبێ.

حاڵو چۆنیەتی موشریکەکان لەگەڵ خواکانیان دا

وَمِنَ ٱلنَّاسِ مَن يَتَّخِذُ مِن دُونِ ٱللَّهِ أَندَادًا يُحِبُّونَهُمْ كَحُبِّ ٱللَّهِ ۖ وَٱلَّذِينَ
ءَامَنُوٓا۟ أَشَدُّ حُبًّا لِّلَّهِ ۗ وَلَوْ يَرَى ٱلَّذِينَ ظَلَمُوٓا۟ إِذْ يَرَوْنَ ٱلْعَذَابَ أَنَّ ٱلْقُوَّةَ
لِلَّهِ جَمِيعًا وَأَنَّ ٱللَّهَ شَدِيدُ ٱلْعَذَابِ ﴿١٦٥﴾ إِذْ تَبَرَّأَ ٱلَّذِينَ ٱتُّبِعُوا۟ مِنَ
ٱلَّذِينَ ٱتَّبَعُوا۟ وَرَأَوُا۟ ٱلْعَذَابَ وَتَقَطَّعَتْ بِهِمُ ٱلْأَسْبَابُ ﴿١٦٦﴾ وَقَالَ ٱلَّذِينَ
ٱتَّبَعُوا۟ لَوْ أَنَّ لَنَا كَرَّةً فَنَتَبَرَّأَ مِنْهُمْ كَمَا تَبَرَّءُوا۟ مِنَّا ۗ كَذَٰلِكَ يُرِيهِمُ
ٱللَّهُ أَعْمَٰلَهُمْ حَسَرَٰتٍ عَلَيْهِمْ ۖ وَمَا هُم بِخَٰرِجِينَ مِنَ ٱلنَّارِ ﴿١٦٧﴾

پەروەردگار لە ئایەتەکانی پێشوودا بەڵگەی لەسەر تاکو تەنهایی خۆیو سۆزو بەزەیی هێنایەوە، لێرەدا حاڵو چۆنیەتی ئەوانەی کە ئەو بەڵگانە هەزم ناکەنو شەریک بۆ خودا دادەنێن دەست نیشان دەکاو دەفەرموێ:

﴿ومن الناس من يتخذ من دون الله أندادا﴾ بڕێ ئادەمیزاد هەن نەزانیو نەفامییان گەیشتۆتە ڕێژەیەک کە لەجیاتی خودای پەروەردگار، چەند بتو صەنەمێک، یان ئەستێرە، فریشتە، شەیاتینی، ئەم جۆرە شتانەیان کردووە بە خوداو دەیانپەرستن گەردنکەچیو گوێڕایەڵییان بۆ ئەنجام دەدەن ﴿يحبونهم كحب الله﴾ موسوڵمانان چەند خودایان خۆش دەوێ ئەوانیش ئەوەندە ئەو بتانەیان خۆش دەوێنو دەیانپەرستنو بە ملکەچی لە ئاستیاندا هەڵدەنوزنو بەندایەتییان دەکەن، وەلێ ﴿والذين آمنوا أشد حبا لله﴾ ئەوانەی موسوڵمانی ساغنو خاوەن باوەڕن زۆر زیاتر خودای خۆیان خۆش دەوێ، چونکە موسوڵمانان واز لە خودای خۆیان ناهێننن بچن خودای تر بپەرستن!! بەڵام موشریکەکان کە تینیان بۆ هات

واز لە بت پەرستی دەهێننو دەست دەکەن بە خوداپەرستیو ملکەچی دەبن، خودا درۆزنەکانیان دەکەنە واسیتە بۆ لای خودا، ماوەیەک بتێک دەپەرستنو دوایی واز لەو دەهێنن روودەکەنە بتێکیتر، یان دەیخۆن وەکو: چۆن (باهلة) ساڵێکی گرانی خوداکەیان کە لە خورما بوو خواردیان!!!

﴿ولو یری الذین ظلموا إذ یرون العذاب أن القوة لله جمیعا وأن الله شدید العذاب﴾ ئەو ستەمکارانەی هاوبەش بۆ خودا دادەنێن، لەجیاتی خودا بەردودار دەپەرستن، بەو کارانەشیان ستەم لەحەق دەکەن، ستەم لە خودی خۆشیان دەکەن ئائەمانە ئەگەر بە وردی بڕواننە ئەو رۆژەی کە لەبەردەم خودای تاکو تەنیا بە ملکەچی دەوەستن، ئەگەر بیرێک لەو رۆژە بکەنەوە کە چاویان دەکەوێ بەو سزا سامناکەی کە دانراوە بۆ ستەمکاران؛ ئەوەیان بۆ روون دەبێتەوە کە هەموو هێزو توانایەک هی خودایەو بەس! کەس رایەی ناکەوێ ببێتە هاوبەشی خودا، کەس ناتوانێ خۆ بە خودا بزانێ، هەروەها ئەوەشیان لا روون دەبێتەوە کە بەراستی سزای بەئێشی هەیە بۆ سەرپێچیکاران، بۆ ستەمکاران.. بەڵێ ئەوانە ئەگەر ئەو فلیمانە بێننە پێش چاوی خۆیان، شتی سامناک دەبینن، بەڵای گەورەیان چاو پێ دەکەوێ، تەنگێو چەڵەمەی وایان چاو پێ دەکەوێ زمان توانای گوتنی نیەو بەهیچ شێوەیەک باس ناکرێ ﴿إذ تبرأ الذین اتبعوا من الذین اتبعوا ورأوا العذاب وتقطعت بهم الأسباب﴾ ئەگەر ئاگاداربێ ئەو کاتەی سەرۆکو لێپرسراوان خۆیان لە شوێنکەوتوانی خۆیان بەری دەکەنو دەڵێن: ئەوانە شوێنکەوتووی ئێمە نین، ئێمە پێمان نەگوتوون شوێنمان بکەون!!

ئەمجار سزای سەختی ئامادەکراویان چاو پێ دەکەوێ لە عەیبەتا هەموو پەیوەندیو عەلاقاتێکی کە لەگەڵ یەکتریدا هەیان بووە دەپچڕێو هەرکەسە سەر قاڵی حاڵی خۆی دەبێ سەرۆکیو لێپرسراوی، مسکێنیو

ئاغاو بەگایەتی نامێنێ سەرۆکەکان ناتوانن پارێزگاریی لەخۆیان بکەن چ جای لەشوێنکەتوانیان، حەقیقەتی خودایەتی خوایان بۆ ئاشکرا دەبێ، بۆیان روون دەبێتەوە ئەم فس فس پاڵەوانانە چەند زەعیفو لاوازو زەبوونن لەبەردەم بارەگای خودای پەروەردگاردا، چەند بێ دەسەڵاتن لەئاست ئەو سزایەی بۆیان تەرخان کراوە چەند بێ بەرگریین لە ئاست ئەو بڕیارانەی بۆیان دەدرێ ﴿وقال الذين اتبعوا لو أن لنا كرة فنتبرأ منهم كما تبرأوا منا﴾ ئەوانە شوێن ئەو فێڵبازانە کەوتوون ئەوەندە رقیان هەڵدەستێ ئەوەندە تینیان پێ دەگا ئاواتەخوازی ئەوەن رێگایان پێ بدرێ تۆڵەی خۆیان بکەنەوە، داخوازی ئەوە دەکەن دەڵێن: خۆزگا بیانگێڕاینایەوە بۆ دونیا، بۆ ئەوەی ئێمەش پاکانەی خۆمانمان لێ بکردنایە، وەکو چۆن ئەوان ئێستا پاکانەیان لە ئێمە کرد، هەموو داخوازییان ئەوەیە بگەڕێنەوە بۆ سەر زەوی، شوێن رێبازی حەق بکەوتنایەو یەکتاپەرستییان ئەنجام بدایەو بەگوێرەی کیتابی خواو رەوشتی پێغەمبەر رەفتاریان بکردایە، ئەمجار بمردنایەو بهێندرانایە بۆ حیسابو لێکۆڵینەوە، بۆ خاتری ئەوەی پاکانەی خۆیان لەو سەرکردایەتیە فێڵبازەو زەعیفە زەبوونە چەواشەیە بکردایەو تۆڵەی خۆیانیان لێ بکردنایەوە ﴿كذلك يريهم الله أعمالهم حسرات عليهم﴾ وەکو چۆن پەروەدگار سزای بەئێشیان پیشان دەداو بێ دەسەڵاتیو زەبوونی گەورەکانی خۆیان دەبینن، ئا بەو جۆرەش کردەوەکانی دنیایان کە بۆ خۆیان دڵیان پێ خۆش بوون دەبێتە غەمو نارەحەتی، خودا پیشانیان دەدا کە کردارەکانی دونیایان هیچ قازانجو سوودێکی نیەو لێیان پەشیمان دەبنەوە پەشیمانیش تازە دادیان ناداو راپێچ دەکرێن بۆ ناو دۆزەخ ﴿وما هم بخارجين من النار﴾ ئەوان لەو ئاگرەدا دەمێننەوەو لێی دەرناچنو ناگەڕێندرێنەوە بۆ دونیاو تا ئیمان بێننو تۆڵە لە گەورەکانی خۆیان بکەنەوە.

حەلاڵکردنی شتە پاکەکان و سەرچاوەی حەرامکردنی شتە پیاسەغەکان

یَٰٓأَیُّهَا ٱلنَّاسُ كُلُوا۟ مِمَّا فِی ٱلْأَرْضِ حَلَٰلًا طَیِّبًا وَلَا تَتَّبِعُوا۟ خُطُوَٰتِ
ٱلشَّیْطَٰنِ إِنَّهُۥ لَكُمْ عَدُوٌّ مُّبِینٌ ﴿١٦٨﴾ إِنَّمَا یَأْمُرُكُم بِٱلسُّوٓءِ وَٱلْفَحْشَآءِ
وَأَن تَقُولُوا۟ عَلَى ٱللَّهِ مَا لَا تَعْلَمُونَ ﴿١٦٩﴾ وَإِذَا قِیلَ لَهُمُ ٱتَّبِعُوا۟ مَآ
أَنزَلَ ٱللَّهُ قَالُوا۟ بَلْ نَتَّبِعُ مَآ أَلْفَیْنَا عَلَیْهِ ءَابَآءَنَآ أَوَلَوْ كَانَ ءَابَآؤُهُمْ لَا
یَعْقِلُونَ شَیْـًٔا وَلَا یَهْتَدُونَ ﴿١٧٠﴾ وَمَثَلُ ٱلَّذِینَ كَفَرُوا۟ كَمَثَلِ ٱلَّذِی
یَنْعِقُ بِمَا لَا یَسْمَعُ إِلَّا دُعَآءً وَنِدَآءً صُمٌّۢ بُكْمٌ عُمْیٌ فَهُمْ لَا یَعْقِلُونَ ﴿١٧١﴾

ئەمجار پەروەردگار دوای ئەوەی کەحاڵی بێدینانو بتپەرستانی روون، کردەوە مشتو مڕی نێوان پێشەواو شوێنکەوتوانیانی هێنایە سەر شاشەکەو ئاکامی کردەوەکانیانی خستەڕوو، روو دەکاتە کۆمەڵی ئادەمیزاد بە گشتیو دەفەرموێ: ﴿یا أیها الناس كلوا مما في الأرض حلالا طیبا﴾ ئەی خەڵکینە! لەو بەروبوومەی لەزەویدا هەیە بڕێ لە خواردەمەنییەکانی بخۆن کە لەناویاندا هەندێ لەو خواردەمەنییانەن بۆ خۆتان بەختو خۆڕایی لە خۆتان حەرام کردووەو حەرام بوونەکەیشتان داوەتە پاڵ خوداو گوایە خودا لێی حەرام کردوون.

ئیبنوعەباس دەفەرموێ ئەم ئایەتە دەربارەی هۆزی ثەقیفو بەنی عامیرو خوزاعەو خێڵی مودلیج کە بە بەبێ بەڵگە چەند شتێکیان لە خۆ حەرام کردبوو وەکو لەمە بەولاوە قورئان لە سورەتی (المائدة) ئایەتی (١٠٣)دا باسیان دەکاو دەفەرموێ: ﴿**ما جعل ا لله من بحيرة ولا صائبة ولا وصية ولا حام ولكن الذين كفروا يفترون على ا لله الكذب وأكثرهم لا يعقلون**﴾ خودای پەروەردگار ئەو شتانەی کە خوادرنیان حەرامە بەم ئایەتە دیاریکردوون

کە دەفەرموێ: ﴿قل لا أجد فیما أوحي إلي محرما علی طاعم یطعمه إلا أن یکون میتة أو دما مسفوحا أو لحم خنزیر فإنه رجس أو فسقا أهل لغیر الله به﴾ الأنعام/ ١٤٥.

جگە لەم جۆرە خواردەمەنییانە ئەوانیتر حەڵاڵن بەمەرجێک پاک بنو حەقی خەڵکی پێوە نەبێ چونکە حەرام دوو جۆرە :

١- هەیە بۆ خۆی حەرامە، لەبەر پێویستیو ئاتاجی نەبێ خواردنی حەرامە.

٢- هەیە بۆ خۆی حەرام نیە بەهۆی شتێکی لاوەکی حەرام دەبێ وەکو ئەو ماڵو دارایيو خواردنانەی کە بەگوێرەی شەرع وەدەست نەهێنرابن وەکو ماڵی دزیو سوودو داگیرکراوو بەرتیلو فێڵو تەڵەکەبازی.

﴿ولا تتبعوا خطوات الشیطان إنه لکم عدو مبین﴾ ئێوە شوێن رەوشتی شەیتان مەکەون، چاو لە هەنگاوەکانی مەکەن، وەکو ئەو رێگا لە خەڵکی گوم مەکەنو مەردوم گومڕا مەکەن، چونکە ئەو دوژمنی ئێوەیەو دژایەتی ئەو لەگەڵ ئێوەدا ئاشکراو نمایانە. شەیتان سەرچاوەی بیرو بۆچوونی پڕوپووچو گومڕاییيە. هەمیشە خەریکی هەڵخەڵەتاندنو لەخلیسک بردنی ئادەمیزادە، بەردەوام خەڵکی هەڵدەنێ بۆ خراپەکاریو تاوانباریو گومڕایی. بەچەند جۆرێک دەیەوێ لە رێگەی راست لاتان بدا. دەفەرموێ ﴿إنما یأمرکم بالسوء والفحشاء﴾ شەیتان هەمیشە فەرمانتان پێ دەکا بە ئەنجامدانی کردارێک کە زیانی دونیاو قیامەتتانی تێدا بێ. بە نهێنیو بە ئاشکرا خراپەو خراپەکاری بکەن ﴿وأن تقولوا علی الله ما لا تعلمون﴾ هەروەها فەرمانتان پێ دەکاو هەڵتان دەنێ کە بەناوی خوداوە شتی وا بڵێن کە خودا فەرمانی پێ نەکردووە، رێنمویيتان دەکا کە شتی وا بخەنە ناو ئایینەکەیەوە کە نازانن ئاخۆ ئاینە یان نا؟ یان شتی حەرامتان بە حەڵاڵ دەخاتە بەرچاو بەپێچەوانەشەوە شتی حەڵاڵتان بە حەرام بۆ دیاری دەکات، هەموو ئەمانە زیادەڕەوییەو کاری ناڕەوایەو

تێپەڕاندنە لە سنووری خوداو دەست درێژی‌یە بۆ سەر خودایەتی خوداو سوڵتەی تەشریعی پەروەردگار، ئەم جۆرە شتانە خراپترین ئەو فەرمانانەن کە شەیتان فەرمان بە ئادەمیزاد دەکا، چونکە ئەم شتانە بناغەی روخاندنی ئەخلاق‌و رەوشتن‌و گۆڕانکاری‌یە لەشەرعدا.

هەر لەم بیروبۆچوونانەیە کە برێ لە قسەڕۆیشتوو کاربەدەستان پێیان وایە خودا پێویستی بە واسیتەیەو هەر ئیشێکت پێ‌ی بوو دەبێ تکاکاری پەیداکەی ئەمجار ئیشەکەت بۆ جێبەجێ دەکاو هیچ شتێک بێ واسیتە ئەنجام نادا. ئیتر دڵی رەشە خەڵکەکەیان لە سوننەتی خودا لاداوەو روویان پێ کردۆتە چەند گۆڕو ئارامگای ئەم‌و ئەو، یان کردویانن بە شوێنکەوتووی چەند بەندەیەکی زەبوون‌و لاواز کە ناتوانن هیچ زەرەرو قازانجێک بە خۆیان بگەیەنن، ئەمەیان ناوناوە وەسیلەو تکاکار! حاشا خودا شتی وا قبوڵ بکا، بە شتی وا رازی بێ! ئەمەش گومڕایی‌یەکە ئەو مەردووم گەلە تێ‌ی کەوتووەو کوێرانە ئەنجامی دەدەن.

﴿وإذا قیل لهم اتبعوا ما أنزل الله قالوا بل نتبع ما ألفینا علیه آباءنا﴾ ئەگەر بەو کافرانەی کە شوێن شەیتان کەوتوون‌و رێبازی ئەویان گرتووە - بگوترێ: وەرن، گوێ لە قورئان بگرن‌و شوێن پێغەمبەر بکەون‌و ئیمان بێنن‌و جگە لە خودا کەسی تر بەخودا مەزانن، دەڵێن ئێمە نازانین ئێمە شوێن باوک‌و باپیری خۆمان دەکەوین ئەوان چۆن رەفتاریان کردووە ئێمەش وا دەکەین، پیاو ماقووڵ‌و لێپرسراوی خۆمان چۆنیان کردووە ئێمە شوێن ئەوان دەکەوین، ئەمجار پەروەردگار بەرپەرچیان دەداتەوەو دەفەرموێ: ﴿أولو کان آباءهم لایعقلون شیئا ولایهتدون﴾ ئەوانە ئەوەندە نەفامن تەنانەت ئەگەر باوک‌و باپیریان نەزان‌و نەفام وگێژو وێژیش بن ئەوان هەر شوێنیان دەکەون؟! ئەگەر عەقڵ‌و هۆشیان نەبێ‌و دڵ وشیارو زیرەکیش نەبن، ئەوان واز لە رێبازەکەیان ناهێنن؟! پرسیارەکە بۆ نارەزامەندی‌یەو بۆ لۆمەو گلەیی‌یە.

﴿ومثل الذين كفروا كمثل الذي ينعق بما لا يسمع إلا دعاء ونداء﴾ حاڵو چۆینەتی ئەو کافرانەی ئەهلی کیتاب لەوەدا کە سوود لەو قورئانە نابینن‌و بەڵگە پرشنگدارەکانی کاریان تێ ناکا، حاڵی ئەو کەسەش کە بانگیان دەکا بۆ ئیمان هێنان وەکو شوانێک وایە کە دەنگی مەڕو بزنەکانی دەدا رایان دینێ لێرە بۆ ئەوێ‌و لەوێوە بۆ ئێرە، مەڕو بزنەکانی دەنگەکە دەبیسن بەڵام هیچ تێ ناگەن، ئەو کافرانەش وەکو ئەو ئاژەڵە لەوەڕ خۆرانە وان، هیچ لەو بانگەوازییە حاڵی نابن‌و تێی ناگەن، گوییان لە قورئانە کەچی گوێچکەی خۆیان دەهاخنن وەکو لە ئایەتێکی تردا دەفەرموێ: ﴿إن هم إلا كالأنعام بل هم أضل سبيلا﴾ ئەوانە لە هەڵسوکەوت‌و بیرو بۆچووندا وەکو ئاژەڵ وان، بەڵکو گومڕاترن‌و سەرلێشێواو ترن ﴿صم بكم عمي فهم لا يعقلون﴾ کەڕو گوێ‌گرانن حەق‌و راستی نابیستن لاڵن لە قسەو ناتوانن ئاخاوتنی عاقلانە ئەنجام بدەن‌و قسەی حەق‌و راست بکەن. لەبەر پاراستنی بەرژەوەندی تەسکی خۆیان‌و خۆپەرستییان دڵیان بڕوا نادا ددان بەو فەرمانانەدا بنێن کە خودا لەسەری پێویست کردوون، ناتوانن ئەوەی کە خودا دەربارەی (محمد) ﷺ فەرمانی پێ کردوون کە بۆ خەڵکی روونی بکەنەوە ئەنجامی بدەن. کوێرو نابینان‌و رێگای حەق نادۆزنەوەو کەوابوو ئەوان هیچ حاڵی نابن لەو ئامۆژگارییانەی کە ئاراستەیان دەکرێ چونکە ئەوان وەکو ئاژەڵیان لێ هاتووەو لە گومڕایی خۆیاندا نوغرۆبوون.

باسی خواردەمەنی حەڵاڵ‌و حەرام

يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ كُلُواْ مِن طَيِّبَٰتِ مَا رَزَقْنَٰكُمْ وَٱشْكُرُواْ لِلَّهِ إِن كُنتُمْ إِيَّاهُ تَعْبُدُونَ ﴿١٧٢﴾ إِنَّمَا حَرَّمَ عَلَيْكُمُ ٱلْمَيْتَةَ وَٱلدَّمَ وَلَحْمَ ٱلْخِنزِيرِ وَمَآ أُهِلَّ بِهِۦ لِغَيْرِ ٱللَّهِ فَمَنِ ٱضْطُرَّ غَيْرَ بَاغٍ وَلَا عَادٍ فَلَآ إِثْمَ عَلَيْهِ إِنَّ ٱللَّهَ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿١٧٣﴾

پاش ئەوەی پەروەردگار خیطابی ئاراستەی ئادەمیزاد کرد بەگشتی کە لە بەروبوومی زەوی بخۆن، ئەمجار حاڵو چۆنیەتی کافرە لاساییکەرەوەکانی روون کردەوە، نەفامیو نەزانینیانی دەست نیشان کرد، بەئاژەڵی حلێب کردنو بەگومڕاتریش لەئاژەڵ حیسابی کردن، ئەمجار لێرەدا خیطابیکی تایبەتی ئاراستەی موسوڵمانان کرد، چونکە ئەوان تێگەیشتوو هۆشمەندن، خواردنی رزقو رۆزیی زەوی بۆ حەلاڵ کردنو فەرمووی: ﴿یا أیها الذین آمنوا کلوا من طیبات ما رزقناکم﴾ ئەی ئەو کەسانەی کە ئیمانتان هەیە بخۆنو بخۆنەوە لەو رزقو رۆزییە پاکو خاوێنەی کە پێمان بەخشیونو بۆمان حەلاڵ کردوون، لەو خواردنانەی کە لەخۆتانەوە لەخۆتان حەرام کردوونو ئیمە لێمان حەرام نەکردوون بەئارەزۆی خۆتانو بەگوێرەی پێویست بخۆنو بخۆنەوە ﴿واشکروا لله إن کنتم إیاه تعبدون﴾ سوپاسگوزاری خودابن لە پای ئەو نیعمەتو خۆشییانەی کە پێتان دراوە، ئەگەر راست دەکەن ئێوە هەر خودا دەپەرستنو جگە لە ئەو کەسی تر بە خودا نازانن!!!

﴿إنما حرم علیکم المیتة﴾ ئەی ئەوانەی کە ئیمانتان بە خوداو پێغەمبەری خودا هێناوە شتێک لەخۆتان حەرام مەکەن کە من لێم حەرام نەکردوون، نەچن وەکو سەردەمی پێش هاتنی ئیسلام کە لەخۆیانەوە وشتری بەحیرەو سائبەو شتی تریان لە خۆیان حەرام کرد ئێوەش ئاوا بکەن، هیچ خواردەمەنییەک لە ئێوە حەرام نەکراوە، جگە لە خواردنی مردارەوەبوو چونکە مردارەوەبوونەکەی یان بە نەخۆشییەکی درێژخایەن بووە یان بە رووداوێکی کوتو پڕی، هەردووکیان ترسی زیانیان لێ دەکرێ... زیاد لەوەش زەوقی ساغ بێزی لێ دەکا ﴿والدم﴾ هەروەها خوێنی رژاو، چونکە ئەویش وەکو مردارەوەبوو، زیانیهەیەو بێزی لێ دەکرێ ﴿ولحم الخنزیر﴾ گۆشتی بەراز، چونکە بە تاقیکردنەوە دەرکەوتووە کە زیانی جۆراوجۆری هەیە، بەتایبەتی لەوڵاتێکی گەرمێن

دا. ﴿وما أهل به لغير الله﴾ هەر کوشتی‌یەک لەکاتی سەربڕینی‌دا ناوی غەیری خودای لەسەر هاتبێ، چونکە ئەمەش جۆرە بتپەرستی‌یەکە، تەنانەت زانایانی ئیسلام فەرموویانە هەر کوشتی‌یەک لەگەڵ ناوی خودادا ناوی شێخێک پێغەمبەرێکیشی لەسەر ببرێ، هەر حەرامە، کەوابوو کەسێک لەکاتی سەربڕینی کوشتی‌دا بڵێ (بسم الله) لەگەڵ ئەوەدا ناوی شێخ عبدالقادر یان کاک ئەحمەدی شێخ یان هەر شێخێکی‌تر بێنێ گۆشتەکەی حەرام دەبێ.. ﴿فمن اضطر غير باغ ولا عاد فلا إثم عليه﴾ کەسێک ناچاربوو برسی بوو ترسا لەوەی کە یەکێک لەو گۆشتە حەرامە نەخوا تووشی زیان دەبێ، ئەوە بۆی حەڵاڵە بە ئەندازەی پێویستی لێیان بخوا. چونکە لە نەخواردنیاندا نەناوچوونی خۆی تێدایەو تووشی هیلاکەتو فەلاکەت دەبێ، خوداش فەرمانی پێ کردووین کە خۆمان نەخەینە تەهلوکەوە ئەمجار کە دەفەرموێ: ﴿غير باغ ولا عاد﴾ مەبەست ئەوەیە کە خەڵکی لەخۆیانەوەو بە ئارەزووی خۆیان نەچن ئەندازەی پێویستی‌و ئاتاجی دیاری‌بکەن هەرکەمێک پێویستیان بوو خێرا پەلاماری حەرامەکە بدەنو بڵێن: ئیحتیاجی حەرام حەڵاڵ دەکا ﴿إن الله غفور رحيم﴾ بێگومان خودا لێخۆشبووە بۆ کەسێک لەئەندازەگرتنی ئاتاجی‌یەکەیدا بەهەڵەچوو، بەعەقڵی خۆی ئەو حاڵەتەی تێی کەوتووە پلەیەکە حەرامی بۆ حەڵاڵ دەکا. (رحيم) بە روحمو بەزەیی‌یە کە ڕێگای ئادەمیزادانی داوە لەکاتی پێویستی‌دا پەنا بۆ شتی حەرام بەرن، حەرامیان بۆ حەڵاڵ دەکا.

شاردنەوەی نیگای پەروەردگار لەلایەن ئەهلی کیتابەوە

إِنَّ ٱلَّذِينَ يَكْتُمُونَ مَآ أَنزَلَ ٱللَّهُ مِنَ ٱلْكِتَـٰبِ وَيَشْتَرُونَ بِهِۦ ثَمَنًا قَلِيلًا
أُو۟لَـٰٓئِكَ مَا يَأْكُلُونَ فِى بُطُونِهِمْ إِلَّا ٱلنَّارَ وَلَا يُكَلِّمُهُمُ ٱللَّهُ يَوْمَ ٱلْقِيَـٰمَةِ وَلَا
يُزَكِّيهِمْ وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿١٧٤﴾ أُو۟لَـٰٓئِكَ ٱلَّذِينَ ٱشْتَرَوُا۟ ٱلضَّلَـٰلَةَ بِٱلْهُدَىٰ
وَٱلْعَذَابَ بِٱلْمَغْفِرَةِ ۚ فَمَآ أَصْبَرَهُمْ عَلَى ٱلنَّارِ ﴿١٧٥﴾ ذَٰلِكَ بِأَنَّ ٱللَّهَ نَزَّلَ
ٱلْكِتَـٰبَ بِٱلْحَقِّ ۗ وَإِنَّ ٱلَّذِينَ ٱخْتَلَفُوا۟ فِى ٱلْكِتَـٰبِ لَفِى شِقَاقٍۭ بَعِيدٍ ﴿١٧٦﴾

ئایەتەکان بەردەوامن لە دەرخستنی هەڵوێستی ئەهلی کیتاب بەرامبەر قورئانو پێغەمبەرایەتی حەزرەتی موحەممەد ﷺ.

لە ئایەتەکانی پێشوودا ئەوەی روونکردەوە کە مالو قەشەکانی ئەهلی کیتاب برێ شتی حەلاڵیان یاساغ کردبوو، لەخۆیانەوە چەند شتێکیان خستبووە ناو ئایینەکەیانەوە، رەبەنیو زبرەژیانیان لە خواردنو خواردنەوەدا داهێنابوو! لێرەدا ئەوەمان بۆ روون دەکاتەوە کە ئەو تاوانبارانە چی زانیاریو نیشانە هەیە لە کتێبەکانیاندا دەربارەی پێغەمبەری ئیسلام هەموویان شاردۆتەوە، گۆڕیویانە، راستییەکانی نیگایان شاردۆتەوەو بەتاڵو پووچە دەسکردەکەی خۆیان رانواندوە، بارزگانیو مامەڵەیان بە ئایینەوە کردووە، ئاینییان کردووە بە هۆکاری ژیان. وەکو لە شوێنێکیتردا دەفەرموێ: ﴿**تجعلونها قراطيس تبدونها وتخفون كثيرا**﴾ الأنعام/٩١.

ئیمامی طەبەری لە عیکریمەوە لە ئیبنوعەباسەوە دەگێڕێتەوە دەفەرموێ: ئەم ئایەتە ﴿إن الذين يكتمون....﴾ لەگەڵ ئایەتی ال‌عمران

﴿إن الذين يشترون بعهد ا لله..﴾ هەموویان دەربارەی جولەکەو مالمەکانیان هاتوونە خواریّ، کە لە رەشە خەلکەکەو بۆرەپیاوەکانیان بەرتیلو دیارییان وەردەگرت، جا کە پەروەردگار حەزرەتی موحەممەدی کرد بە پێغەمبەر ﷺ ترسان نانیان ببڕیّ، هەموو نیشانەو باسی پێغەمبەر کەلە تەوراتدا بوو گۆڕییانو بەدەست لێدراوی بە خەلکەکەیان راگەیاندو بلاویان کردەوە ئیتر یەزدانی مەزن ئەم ئایەتەی ناردەخواریّ کە دەفەرمویّ : ﴿إن الذين يكتمون ما أنزل ا لله من الكتاب و يشترون به ثمنا قليلا﴾ ئەوانەی کەفەرمانی خودا دەشێرنەوە، ئەو نیگایەی خودا بۆ پێغەمبەری خۆی ناردوە بۆ خەلکەکەی روون ناکەنەوە، یان ماناکەی دەگۆڕنو لەمەبەستی خۆی لای دەدەن، یان دەقەکەی دەشێوێنن، یان لەشوێنی خۆیدا بەکاری ناهێننو بە گوێرەی هەواو ئارەزووی خۆیان راڤەی دەکەن بۆ ئەوەی لەپاساوی ئەمەدا بەهایەکی کەمیان دەست بکەویّ وەکو: بەرتیل وەرگرتن، یان فتوادەرکردن بە شێوەیەکی ناڕەواو ناشەرعی بۆ رەزامەندی لێپرسراوان، یان بۆ وەرگرتنی پارەو پولێکی کەم لە فتوا بۆ دراوەکە، جا ئەو پارەیەی کە لەپێناو شاردنەوەی فەرمانی خوداو نیگای خودا بۆ پێغەمبەران وەردەگیریّ چەند زۆر بیّ بە کەم حسێب دەکریّ، چونکە ئەو پارەو دەستکەوتەی وەری دەگریّ چەندێک زۆربیّ لەبەرامبەر ئەوەی کە لەکیسی دەچیّ زۆر زۆر کەمە.

﴿أولئك ما ياكلون في بطونهم إلا النار﴾ ئەوانە کە نووسراوی ناو کتێبی خودا دەشارنەوە یان بازرگانی بە ئایینەوە دەکەن. بۆ دەستکەوتی دنیایی گۆڕانکاری لە دەقەکانی ئاییندا دەکەن، ئەوەی کەدەستیان دەکەویّ دەیخۆن دەبێتە هۆی چوونە ناو دوزەخیانو وانەزانن ئەوە خواردەمەنی ئاساییە، ئەوە ئاگر خواردنە.

یان مانای بەم جۆرەیە: هیچ شتێک ورگی ئەوان تێر ناکا مەگەر ئاگری دۆزەخ تەماعی ئەوان دابین بکا، ئەوکاتە چاویان تێر ببیّ، وەکو

لە حەدیثی پێغەمبەردا هاتووە دەفەرموێ: ﴿ولا يملأ جوف ابن آدم إلا التراب﴾ گڵ نەبێ ورگی ئادەمیزاد پڕ ناکا.

حوکمی ئەم ئایەتە گشتی‌یە بۆ موسوڵمانانو ناموسوڵمان، سوننەتی خودا وەهایە یارمەتیدەری حەقـە ریسـواکەری بەتاڵـە! ﴿ولا يكلمهم الله يوم القيامة﴾ ئەوانە خودا رۆژی قیامەت نایاندوێنێو رووی رەحمەتیان تێ ناکاو رقی لێیانە ﴿ولا يزكيهم﴾ لە گوناهو تاوان پاکیان ناکاتەوەو لێیان خۆش نابێ بەمەرجێک بـەکافری بمرن! ﴿ولهم عذاب أليم﴾ سزای بـەئێشو ئازاریان بۆ ئامادەکراوە. ﴿أولئك الذين اشتروا الضلالة بالهدى﴾ ئـەو خودا نەناسو فێڵبازانەی کە ئاوا نیگای خودا دەشێوێننو گۆڕانکـاری لـە کەلامی خوادا دەکەنو خوداش سزای بەئێشی بۆ دانـاون رووی رەحمـەتیان تێ ناکا ئەوانـەن کـە ریبـازی راستیان نـەگرتووە، ئـەو پەیامـە پـیرۆزەی پێغەمبەر هەڵنابژێرن، شوێن هەواو هەوەسی فێڵبازو خوانەناسان دەکـەون گومڕایی‌یان هەڵبژاردووە ﴿والعذاب بالمغفرة﴾ شیاوی سزای دۆزەخـن، لێبوردنیان بۆ نیە، چونکـە بـۆ خۆیـان ئـەو ریگایـەیان پەسـەند کـردووەو ستەمیان لە خۆیان کردووە ﴿فما أصبرهم على النار﴾ واتـە: پێکێشـییان لەو کـرداره نارەوایـەیان کەدەبێتـە هـۆی چوونـە نـاو ئاگریانـەوە شـوێنی سەرسوڕمانە! بەردەوام بوونیان لەسەر ئەو ریبازە سامناکەی کە دەیانباتە ناو دۆزەخەوەو گوێ پێ نەدانیان بە ئاکامی ئەو کردارە خراپانـەیان ئـەوە دەگەیەنێ کە لە ئاگر ناترسنو خۆی بۆ رادەگرن، ئەمە شتێکی وایە دەبێ جێگای سەرسوڕمان بێ، دەبێ چی بێ وای لێکردبن کە خۆیان بـۆ ئـاگری دۆزەخ رابگرن!! لەوەش سەرسوڕهێنەرتر ئەوەیە کە ئادەمیزادی هۆشمەند ئەو ئاگرە بۆ خۆی رەوا ببینێو رازی بێ بیکاتە ماڵی خۆی. ﴿ذلك بأن الله نزل الكتاب بالحق﴾. ئەو سزایەی بـاس کـراوە بـۆ ئـەو خوانەناسـانە تەرخان کراوە بەهۆی ئەوەوەیە کە خودا تەوراتی نـاردووە بـۆ ئـەوەی ئـەو حـەقو راسـتی‌یەی تێیدایـە بلاوبکرێتـەوە کـەچی ئەوانـە دەیشـارنەوەو

گۆڕانکاری تێدا دەکەن ﴿وإن الذين اختلفوا في الكتاب﴾ ئەوانەی کێشەیان هەیە لە ماناو گۆڕانکاری لەتەوراتدا ﴿لفي شقاق بعيد﴾ لە بەربەرەکانی‌یەکی دوور لە راستی‌و حەقخوازی‌دانو شیاوی سەختترین سزان!

دیاردەکانی کرداری چاك

﴿لَّيْسَ ٱلْبِرَّ أَن تُوَلُّوا۟ وُجُوهَكُمْ قِبَلَ ٱلْمَشْرِقِ وَٱلْمَغْرِبِ وَلَٰكِنَّ ٱلْبِرَّ مَنْ ءَامَنَ بِٱللَّهِ وَٱلْيَوْمِ ٱلْءَاخِرِ وَٱلْمَلَٰٓئِكَةِ وَٱلْكِتَٰبِ وَٱلنَّبِيِّـۧنَ وَءَاتَى ٱلْمَالَ عَلَىٰ حُبِّهِۦ ذَوِى ٱلْقُرْبَىٰ وَٱلْيَتَٰمَىٰ وَٱلْمَسَٰكِينَ وَٱبْنَ ٱلسَّبِيلِ وَٱلسَّآئِلِينَ وَفِى ٱلرِّقَابِ وَأَقَامَ ٱلصَّلَوٰةَ وَءَاتَى ٱلزَّكَوٰةَ وَٱلْمُوفُونَ بِعَهْدِهِمْ إِذَا عَٰهَدُوا۟ ۖ وَٱلصَّٰبِرِينَ فِى ٱلْبَأْسَآءِ وَٱلضَّرَّآءِ وَحِينَ ٱلْبَأْسِ ۗ أُو۟لَٰٓئِكَ ٱلَّذِينَ صَدَقُوا۟ ۖ وَأُو۟لَٰٓئِكَ هُمُ ٱلْمُتَّقُونَ ﴿١٧٧﴾

گۆڕانی قیبلە لە (بيت المقدس)ەوە بۆ کەعبە ئاژاوەیەکی گەورەی لەنێوان شوێنکەوتوانی ئایینەکاندا نایەوە، هەر تاقمو گرۆهێك پێی وابوو کە نوێژ بەبێ رووکردنە قیبلەی ئەوان دروست نیە، دژایەتی‌و رووبەڕووبوونەوە لەنێوان موسوڵمانانو ئەهلی کیتابدا گەیشتە ئەوپەڕی، خاوەن نامەکان پێیان وابوو پێویستە نوێژ بەرەو قیبلەی ئەوان ئەنجام بدرێ کە قیبلەی برێ لە پێغەمبەران بوو!! موسوڵمانەکانیش پێیان وابوو کە نوێژ قبووڵ نابێ‌و خودا وەری ناگرێ ئەگەر بەرەو کەعبە نەکرێ کە قیبلەی باوکی پێغەمبەران حەزرەتی ئیبراهیمە!

ئیتر پەروەردگار لەم ئایەتانەدا ئەوەی بۆ هەموو ئادەمیزاد روون کردەوە کە تەنیا رووکردنە لای خۆرهەڵات یان خۆرئاوا بە چاکەکار حلێب ناکرێ‌و ئەو چاکەیە نیە کە خودا مەبەستیەتی، بەڵکو چاکەی راستی

بریتییە لە بڕوا بە خوداو پێغەمبەرانو نامە ئاسمانی‌یەکانو فریشتەکانو ڕۆژی دوایی‌و زیندووبوونەوە، بڕوایەکی چەسپاو لە دەروونیدا لەگەڵ کردەوەی چاکو خواپەسەند.

(عبدالرزاق) لە قەتادەوە دەگێڕێتەوە دەڵێ: جولەکەکان لەنوێژدا ڕوویان دەکردە لای خۆرئاوا مەسیحی‌یەکان ڕوویان دەکردە لای خۆرهەڵات.. ئیتر پەروەردگار ئەم ئایەتەی نارده خوارێ کە دەفەرموێ: ﴿ليس البر أن تولوا وجوهكم قبل المشرق والمغرب﴾ کرداری چاکو کاری باش بریتی نیە لەوەی کە لەنوێژدا ڕوو بکەنە لای ڕۆژهەڵات یان خۆرئاوا ﴿ولكن البر من آمن بالله واليوم الآخر والملائكة والكتاب والنبيين﴾ بەڵکو کرداری چاکی ڕاستو باش هەبوونی بیرو باوەڕە بە خوداو بە ڕۆژی دوایی‌و بە فریشتەو بە کتێبە ئاسمانییەکانو بە پێغەمبەران ﴿وآتى المال على حبه ذوي القربى﴾ ماڵو دارایی خۆی هەرچەندە خۆشەویستیش بێ لای بیدا بە خزمە هەژارەکانی چونکە ئەوان لەپێش ترن بۆ چاکە لەگەڵ کردن ﴿واليتامى والمساكين وابن السبيل والسائلين وفي الرقاب﴾ هەروەها یارمەتی هەتیوانو هەژارو نەدارایانو ڕێبوارانی دوورە وڵاتو سواڵکەرو موحتاجان بدا هەروەها ماڵ بدا بۆ ڕزگارکدنی کۆیلەو دیلەکان ﴿وأقام الصلاة وآتى الزكاة﴾ لەگەڵ ئەوانەشدا گرنگترین ڕوکنی ئیسلام کە نوێژکردنو زەکاتدانە، ئەنجامیان بدا ﴿والموفون بعهدهم إذا عاهدوا﴾ ئەوانەی کە پابەندی بەڵێنو پەیمانەکانی خۆیانن‌و کە بەڵێنێکیاندا ئەنجامی دەدەن ﴿والصابرين في البأساء والضراء وحين البأس﴾ ئەوانەی خۆگرو خۆڕاگرن بۆ زاڵ بوون بەسەر تەنگانەدا هەروەها لەکاتی شەڕکردن لەپێناو ئایین‌دا نەبەزو خۆڕاگرن وره بەرزو چاونەترسن ﴿أولئك الذين صدقوا وأولئك هم المتقون﴾ ئەو ئادەمیزادانەی کە ڕەوشتیان ئاوایە، ئەوانە ڕاستگۆن لە بیروباوەڕدا چوستو چالاکن لە تەقواو خوداپەرستی‌دا.

کوشتنەوەی بکوژو حیکمەتی ئەو تۆڵە سەندنەوەیە

يَـٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ كُتِبَ عَلَيْكُمُ ٱلْقِصَاصُ فِى ٱلْقَتْلَى ۖ ٱلْحُرُّ بِٱلْحُرِّ
وَٱلْعَبْدُ بِٱلْعَبْدِ وَٱلْأُنثَىٰ بِٱلْأُنثَىٰ ۚ فَمَنْ عُفِىَ لَهُۥ مِنْ أَخِيهِ شَىْءٌ فَٱتِّبَاعٌۢ
بِٱلْمَعْرُوفِ وَأَدَآءٌ إِلَيْهِ بِإِحْسَـٰنٍ ۗ ذَٰلِكَ تَخْفِيفٌ مِّن رَّبِّكُمْ وَرَحْمَةٌ ۗ
فَمَنِ ٱعْتَدَىٰ بَعْدَ ذَٰلِكَ فَلَهُۥ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿١٧٨﴾ وَلَكُمْ فِى ٱلْقِصَاصِ
حَيَوٰةٌ يَـٰٓأُو۟لِى ٱلْأَلْبَـٰبِ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ ﴿١٧٩﴾

کوشتنەوەی بکوژ لە ئایینی جولەکەدا باو بوو، هەرکەسێک کەسێکی بکوشتایە بە گوێرەی فەرمانی تەورات کابرای بکوژ دەکوژرایەوە، لە ئایینی (مەسیحی)یشدا خوێن وەردەگیرا، عەرەبەکانیش لەم بارەوە بە گوێرەی هێزو توانای هۆزەکان هەڵسو کەوتیان دەکرد، زۆرجار وادەبوو هۆزی لێکوژراو بکوژیان دەکوشتەوە، بەڵکو هەوڵیان دەدا سەرەک خێڵ بکوژنەوە، جاری واش دەبوو لەجیاتی کوژراوێک داوای کوشتنەوەی (١٠) دە کەسیان دەکرد، یان لە جیاتی ئافرەت پیاویان دەکوشتەوە لەجیاتی کۆیلە پیاوی ئازاد (حور)یان دەکوشتەوە، جا ئەگەر خزمو کەسو کاری کوژراو داواکەیان بۆ جێبەجێ بکرایە ئەوە صوڵح دەکراو خوێنەکەیان دەبەست، ئەگینا شەڕیان لەگەڵ خێڵی بکوژ دەکردو خوێنێکی زۆر دەڕژاو دوژمنایەتی پەرەی دەسەندو ستەمکاریەکی زۆر دەکراو زۆرکەس بە ختو خۆڕایی تێدا دەچوو!! کەوابوو تەنها کوشتنەوەی بکوژ دادوەرانەیەو بەس کوشتنەوەی غەیری بکوژ زوڵمو ستەمە! بەڵام بڕێ جار وا رێدەکەوێ کوشتنەوەی بکوژ زیانبەخشەو نەکوشتنەوەی سوودی گشتی تێدایە، وەکو ئەوە کابرایەک لەئەنجامی رق هەڵسانێکی کتوپڕی برای خۆی بەدەست بکوژرێ، لەهەمان کاتدا ئەم بکوژە

بەخێوکەرو کاسبکاری ئەو خێزانە بێ، جا ئەگەر لێرەدا ئەم بکوژە بکوژرێتەوە ئەوە ئەو خێزانە بێسەرپەشتیار دەبێ!؛ یان جاری وا دەبێ لەکوشتنەوەی بکوژدا گێرەو کێشەی لاوەکی پەیدا دەبێو نەکوشتنەوەی باشترە لەکوشتنەوە، ئا لەم کاتەدا خوێنگری کوژراوەکە (ولي المقتول) ئەگەر وازلە کوشتنەوەکە بێنێو خوێن وەربگرێو بەرژەوەندی گشتی بەرچاو بگرێ باشترە، خۆ ئەگەر بکوژ عەفوو بکا خوێنەکەشی لێ نەستێنێ ئەوەش پیاوەتیەکی ترە، ئایینی ئیسلام پەسەندی دەکا.

وێدەچێ یەکێک بڵێ -بە تایبەتی لە رۆژگاری ئێمەدا- سزای کوشتنەوە تۆڵەیەکە دادوەرانە نیەو دڵرەقی تێدایە. لایەنی پەروەردەکردنی تێدا نیە! پێویستە دامو دەزگای میریی هەوڵ بداو لە جەماوەر بگەیەنێ کە ئەوانەی تاوانی کوشتن ئەنجام دەدەن لەراستیدا نەخۆشی دەروونی‌یان هەیە پێویستە نەکوژرێنەوە، بەڵکو بخرێنە خەستەخانەوە بۆ چارەسەرکردنی نەخۆشیەکانیان!!

لە راستیدا ئەم جۆرە بۆچوونانە -هەرچەندە بۆ برێ رووداو وێ چووەو یاسای خۆی هەیە- بەڵام ئەگەر ئێمە بە وردی سەرنجی بدەینێ دەبینین کە ئەم جۆرە تەشریعە بۆ کۆمەڵگایەک گونجاوە کە زۆر پێشکەوتووبێ، دانیشتوەکانی زۆر بە ئەخلاقو رەوشت بەرزبن، لەبەر ئەوە ناکرێ جۆری ئەو بۆچوونە بکرێتە تەشریعێکی گشتی؛ بەڵکو تۆڵەسەندنەوەی دادوەرانەو یەکسانی شتێکی گونجاوەو شیاوی هەموو کۆمەڵگایەکە، هەر تۆڵەسەندنەوەی شەرعی‌یە کە دەتوانێ پەروەردەی کۆڕو کۆمەڵ بکا، وازهێنان لە تولەستاندنەوە شەقاوەو تاوانخوازان هەڵدەنێ زیاتر خوێن بە ناحەق برێژن. ئەوەش سەلمێندراوە کە بەندیخانە نابێتە هۆی تەمێ‌کردنی زۆر لە تاوانباران، بەڵکو برێ جار تاوانبار بەندیخانەی پێ لە ماڵی خۆی باشترە. بۆیە پەروەردگار روودەکاتە موسوڵمانان دەفەرموێ: ﴿يا أيها الذين آمنوا كتب عليكم القصاص﴾ ئەی ئەوانەی ئیمانتان هێناوەو

موسوڵمان بوون! پێویسته له‌سه‌رتان دادوه‌رانه‌و یه‌کسانی تۆڵه‌ی کوشتن بسێننه‌وه بکوژ کێیه بچن ئه‌و بکوژنه‌وه، نه‌چن له شوێنی بکوژ سه‌ره‌ک خێڵ بکوژنه‌وه، یان بچن له جیاتی یه‌ک کوژراو چه‌ند که‌سێک بکوژنه‌وه! به‌ڵکو که‌ویستتان تۆڵه بسێننه‌وه ﴿الحر بالحر والعبد بالعبد والأنثى بالأنثى﴾ ئه‌گه‌ر ئاده‌میزادیکی ئازاد ئاده‌میزادیکی ئازادی کوشت، ئه‌وه ده‌کوژرێته‌وه، هه‌روه‌ها کۆیله له شوێنی کۆیله ده‌کوژرێته‌وه، ئافره‌ت له شوێنی ئافره‌ت ده‌کوژرێته‌وه، به‌شێوه‌یه‌کی چون یه‌کو یه‌کسان، کێ بکوژه ئه‌و ده‌کوژرێته‌وه نه‌ک سه‌ره‌ک خێڵ یان له‌جیاتی بکوژ زیاد له‌یه‌کێک بکوژنه‌وه چونکه ئه‌وه تۆڵه‌و (قصاص) نیه به‌ڵکو سته‌مو زیاده‌ڕه‌وی‌یه که‌واته مه‌به‌ستی سه‌ره‌کی ئایه‌ته‌که پوچه‌ڵ کردنه‌وه‌ی ئه‌و یاساو دابو نه‌ریته بوو که عه‌ره‌به‌کان پابه‌ندی بوونو په‌یڕه‌وییان ده‌کرد. ئه‌وه ناگه‌یه‌نێ ئه‌گه‌ر پیاوێک ژنێک بکوژێ پیاوه‌که ناکوژرێته‌وه، چونکه کوژراوه‌که ئافره‌ته‌و بکوژه‌که پیاوه، یان ئه‌وه ناگه‌یه‌نێ که پیاوی ئازاد له تۆڵه‌ی به‌نده‌دا ناکوژرێته‌وه، به‌ڵکو ئه‌م جۆره حوکمانه به گوێره‌ی به‌ڵگه‌و بۆچوونی پێشه‌واکانی ئیسلام که له قورئانو حه‌دیث ده‌ریان هێناوه یاری ده‌کرێن.

به‌گوێره‌ی ڕێبازی ئیمامی شافیعی پیاو له‌خوێنی ژندا ده‌کوژرێته‌وه، ئه‌گه‌ر زیاد له پیاوێک گه‌له‌کۆمه‌کیان له پیاوێک کردو به هه‌موانیان کوشتیان ئه‌وه هه‌موویان له خوێنی ئه‌و تاقه کوژراوه‌دا ده‌کوژرێنه‌وه..

دوای ئه‌وه‌ی که باسی تۆڵه‌ستاندنه‌وه‌ی کرد ئه‌مجاره دێته‌وه سه‌ر باسی لێخۆشبوونو خوێن وه‌رگرتن، ده‌فه‌رموێ: ﴿فمن عفي له من أخيه شيء﴾ ئه‌گه‌ر بکوژێک به‌خشرا، له‌لایه‌ن برای ئایینی خۆیه‌وه له هه‌ندێ له خوێنه‌که یا له هه‌مووی لێی خۆشبوون، واته: ئه‌گه‌ر کوژراوه‌که پێش گیان ده‌رچوونی -بکوژه‌که ئازاد بکا، یان یه‌کێک له خزمی کوژراو بکوژی ئازاد کربوو، له‌به‌شه خوێنه‌که‌ی خۆی خۆشبوو ئیتر بکوژ نابێ

بکوژرێتەوە، بەڵکو دەبێ بەپێی دابو نەریتی خۆیان خوێن بەست بکەن، کەس‌و کاری کوژراو خوێن وەربگرن‌و رێک بکەون، ئیتر ئەو کاتە ﴿فاتباع بالمعروف﴾ پێویستە لەسەر ئەو کەسەی کە عەفوەکە دەکا -کەخزمی کوژراوەکەیە- بە پیاوانەو بە ئوسوڵ هەڵس‌و کەوت بکاو بە گوێرەی دابو نەریتی ئەو وڵاتە خوێن وەربگرێ ﴿وأداء إليه بإحسان﴾ لەسەر بکوژیش پێویستە بەرێکو پێکی‌و پیاوانە خوێنەکە بدا بە خاوەن خوێن‌و دوای نەخا، یان لێی کەم نەکاتەوە ﴿ذلك﴾ ئەو خۆش بوون‌و خوێن وەرگرتنە کە پەروەردگار رێی بۆ داناون ﴿تخفيف من ربكم﴾ بار سوک کردو ئاسان کردنە لەلایەن خودای پەروەردگارتانەوە ﴿ورحمة﴾ میهرەبانی‌یە ﴿فمن اعتدى بعد ذلك فله عذاب أليم﴾ جا هەرکەسێک دوای ئەم لێخۆشبوون‌و خوێن وەرگرتنە پابەندی رێک کەوتنەکە نەبوو، دەست درێژی‌کرد ئەوە سزای بە ئێش دەدرێ!

واتە: ئەگەر دوای خوێن وەرگرتنەکە خزمێکی کوژراوەکە بکوژەکە بکوژێتەوە، ئەوە دەست درێژی‌یەو ستەمی‌کردووە، دەبێ بکوژرێتەوە، لە رۆژی قیامەتیشا سزای سەخت دەدرێ.

یان ئەگەر خوێندەرەکە خوێنەکەی نەداو سەرپێچی کرد ئەوە لەلایەن خوداوە رۆژی قیامەت سزای توند دەدرێ لەم ئایەتە ئەوە وەردەگیرێ ئەگەر کوژراو (١٠) دە خزمی هەبوون یەکێک لەم دە کەسە بکوژی لە کوشتنەوە ئازاد کرد پێویستە ئەوانی تر بە خوێن وەرگرتن رازی بن، ئەمەش ئەوە دەگەیەنێ خودای میهرەبان ئازادکردنی بکوژی لە کوشتنەوەی لا خۆشترە!

ئەمجار دوای ئەوەی باسی لێخۆشبوون لە کوشتنەوەی کردو موسوڵمانانی هەڵنا بۆ ئەوەی پەیڕەوی بکەن، هەڕەشەی لەوانە کرد کە دوای لێخۆشبوون‌و خوێن وەرگرتن بکوژ دەکوژنەوە یان بکوژ پەیمانی خۆی دەشکێنێ‌و خوێنەکە بە پیاوانە ناداتە کەسوکاری کوژراو، دێتە سەر

باسی حیکمەتی تۆڵەستاندنەوەو کوشتنەوەی بکوژ بۆ ئەوەی حوکمەکە بەباشی بچێتە دڵی موسوڵمانانەوەو جێگیربێ دەفەرموێ: ﴿ولكم في القصاص حياة﴾ ئەی کۆمەڵی موسوڵمانان! لەپای کوشتنەوەی بکوژدا ژیانی ئاسوودەییو کامەرانیی بۆ ئێوە دێتە کایەوە، ماڵو گیانی دانیشتوان دەپارێزێ، کەس دەستدرێژی ناکاتە سەر کەس! چونکە کەسێک بزانێ ئەگەر یەکێک بکوژێ، دەکوژرێتەوە، خۆ لە کوشتنی خەڵک دەپارێزێ، بەمەش گیانی خۆیو گیانی ئەو کەسەی کە دەیەوێ بیکوژێ پارێزراو دەبێ، ماڵ وەرگرتن لە بکوژ هەمووکەسێک لە کوشتن ناگێڕێتەوە، تەنانەت هی واهەیە ماڵو داراییەکی زۆر سەرف دەکا بۆ ئەوەی دوژمنەکەی لەناو بەرێ.. بەتایبەتی کەسێک خاوەنی ماڵو دارایی زۆربێ بەلایەوە گرنگ نییە ناحەزانی خۆی بکوژێو خوێن بدا..

ڕەوانبێژو قسەزانانی عەرەب زۆر هەوڵیانداوە بە چەند وشەیەک مانای ئەم ئایەتە بگەیەننو بتوانن بەربەرەکانی ڕەوانبێژی قورئانی پێبکەن بۆ نموونە لە شوێنی ئەم ئایەتە ئەم ڕستەیەیان هێناوە (القتل أنفى للقتل) یان (قتل البعض أحياء للجميع) یان (اكثروا القتل ليقل القتل) بەلام بە لێوردبوونەوەیەکی کەم دەردەکەوێ کە ئایەتەکە لەگەڵ کورت بڕیەکەیدا چەند ماناو مەبەستی گرنگی گەیاندووە کە قسە کارتۆنیەکەی ئەمان پەیان پێ نەبردووە، بۆ نموونە (القتل أنفى للقتل) مانایەکی هەڵە دەبەخشێ، چونکە کوشتنی ناڕەوا نابێتە هۆی لابردنی کوشتن. بەڵکو زیادی دەکاو ئەو کوشتنەی کە کوشتن بن بڕ دەکا کوشتنەوەی تۆڵەو ﴿قصاص﴾ە... ﴿يا أولي الألباب﴾ ئەی هۆش مەندانو خاوەن بیرو فامو تێگەیشتووەکان! ئێوە بیربکەنەوە بزانن (قیصاص) تۆڵە چەند بەرژەوەندی تێدایە، چەند یاسایەکی پڕ حیکمەتو تەواوە ﴿لعلكم تتقون﴾ بەڵکو ئێوە شوێن ئەم یاسایە بکەون، دەستدرێژی نەکەنە سەر خەڵکو واز لە کوشتنو بڕین بێنن، چونکە کەسێک عاقڵ بێ خۆ لە کوشتنی خەڵکو کوشتنی خۆی دەپارێزێ.

راسپێری و وەسێتکردن

كُتِبَ عَلَيْكُمْ إِذَا حَضَرَ أَحَدَكُمُ ٱلْمَوْتُ إِن تَرَكَ خَيْرًا ٱلْوَصِيَّةُ لِلْوَٰلِدَيْنِ وَٱلْأَقْرَبِينَ بِٱلْمَعْرُوفِ حَقًّا عَلَى ٱلْمُتَّقِينَ ﴿١٨٠﴾ فَمَنۢ بَدَّلَهُۥ بَعْدَمَا سَمِعَهُۥ فَإِنَّمَآ إِثْمُهُۥ عَلَى ٱلَّذِينَ يُبَدِّلُونَهُۥٓ إِنَّ ٱللَّهَ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴿١٨١﴾ فَمَنْ خَافَ مِن مُّوصٍ جَنَفًا أَوْ إِثْمًا فَأَصْلَحَ بَيْنَهُمْ فَلَآ إِثْمَ عَلَيْهِ إِنَّ ٱللَّهَ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿١٨٢﴾

لەم ئایەتانەی پێشوودا باسی تۆڵەستاندنەوەی کوشتن کرا کە خۆی جۆرێکە لە جۆرەکانی مردن، کەوابوو گونجاوە کە دوا بەدوای ئەوە باسی شتێک بکرێ کە پەیوەندی بە مردنەوە هەبێ ئەویش وەسییەتکردنی کەسێکە کە بزانێ مردنی نزیک بۆتەوە وەسییەت بکا بۆ دوا خۆی بەم جۆرە کە برێ لە ماڵو دارایی خۆی تەرخان بکا بۆ هەندێ لە میراتگران، یان بۆ دامو دەزگایەکی تایبەتی، یان بۆ چەند کەسێکی تایبەتی، فەرمووی: ﴿**کتب علیکم إذا حضر أحدکم الموت إن ترك خیرا الوصیة للوالدین والأقربین حقا علی المتقین**﴾ نوسراوەو پێویست کراوە لەسەر ئێوە ئەی کۆمەڵی موسوڵمانان! هەرکاتێک مردنتان نزیک بووەوە نیشانەکانی مردنتان تێدا دەرکەوت تووشی نەخۆشی سامناکو کوشندە بوونو ماڵو دارایی‌یەکی زۆرتان بەجێ دەهێشت پێویستە کەمێک لەو ماڵو دارایی‌یە -بە وەسییەتنامە تەرخانی بکەن بۆ باوکو دایکتان بۆ خزمو کەسو کارتان بۆ ئەوانەی کە دەزانن پێویستیان بە زیدە یارمەتی هەیە، بەمەرجێک ئەوەی بە وەسییەت تەرخان دەکەن ئەندازەیەکی مام ناوەندیی نە بە زۆر حسێب بکرێ نە بە کەم، ئەو ئەندازەیەی کە بە وەسییەتنامە تەرخانی دەکا نابێ لە سێیەکی ماڵ تێپەڕێ...

برێ لە هاوەڵانی پێغەمبەر رایان وایە کە وەسییەتکردن بۆ میراتگر نابێ، کەسێک وەسییەتی بۆ دەکرێ کە میرات لە مردوەکە نەگرێ بەڵگەشیان ئەم فەرموودەیەی پێغەمبەرە ﷺ کە دەفەرموێ: (إن الله أعطى كل ذي حق حقه الا لا وصية لوارث) دڵنیابن پەروەردگار بە هەموو خاوەن مافێ مافی خۆی داوەتێ، ئاگاداربنو بزان کە میراتگر وەسییەتی بۆ ناکرێ، بەڵام برێ لە زانایانی ئیسلام -دیارە بەڵگەو دەلیلیشیان هەیە- رێگایان داوە کە وەسییەت بۆ میراتگر بکرێ؛ بەم جۆرە برێ لە میراتگران نەدارابن برێکیان دەوڵەمەند بن، یان هەندێ لەمیراتگران کەم ئەندام بن یان دەستو پێ سپی بن، ئەوە ئەو کاتە بەرژەوەندی خێر وا دەخوازێ کە یەکسانی لەنێوان هەژارو دەوڵەمەندا نەکرێ، ئەوەی کە پێویستی پێی هەیە زیاد لە بەشە میرات بەهۆی وەسییەت بۆکردنەوە شتێکی تری بدرێتێ ﴿حقا على المتقين﴾ ئەم وەسێتکردنە ئەم فەرمانە بەپێویست لەسەر ئێوە دانراوە ئەی کۆمەڵی موسوڵمانان، ئەی ئەو کەسانەی بڕواتان بە کتێبی من هەیە. ﴿فمن بدله بعد ما سمعه فإنما إثمه على الذين يبدلونه﴾ هەرکەسێک -شاهید بێ یا سەرپەرشتیکار بێ- دوای ئەوەی ئاگای لە وەسییەتنامەکە بێو گۆڕانکاری تێدا بکا ئەوە گوناهەکەی لەئەستۆی ئەو کەسەدایە کە گۆڕانکاری تێدا دەکا، کابرای وەسییەتکەر لای خوا خێری خۆی بۆ دەنووسرێ..

گۆڕانکاری لە وەسیەتدا بەم جۆرە ئینکاری بکا یان دان بە وەسییەتەکەدا نەنێ، یان کەمو زۆری تێدابکا ﴿إن الله سميع عليم﴾ دڵنیابن کە خودا قسەو دەمەقاڵێی هەڵگێڕەرەوەکانو سەرپەرشتیکاران (الموصين) دەبیستێ ئاگادارو زانایە بە مەبەستەکانیانو بەو پێیە سزایان لێ دەستێنێ!!

بەڕاستی ئەمە هەڕەشەیەکی توندو سامناکە بۆ ئەو کەسانەی کە گۆڕانکاری لە وەسییەتنامەکە دەکەن، وەکو خۆی بە گوێرەی پێویست ئەنجامی نادەن!!

وەسییەتکردن بەڕای بڕێ لە زانایانی سەلەفی صالح پێویستەو جەختی لەسەر کراوە، بەڵگەشیان ئەم ئایەتەیەو حەدیثێکی پێغەمبەریشە کە دەفەرموێ: ﴿**ما حق امرء مسلم يبيت ليلتين وله شيء يريد أن يوصي به إلا وصيته عند رأسه**﴾ رەوا نیە بۆ موسوڵمان دوو شەوی بەسەردا بڕواو شتێکی لابێ پێویست بێ وەسێتی پێ بکا نەیکا؛ پێویستە وەسییەتنامەکەی بە نوسراوی لە ژوور سەریەوە بێ..

بەڵام بەڕای زۆربەی زانایانی ئیسلام وەسییەتکردن سوننەتە نەک واجبو پێویست. ﴿**فمن خاف من موص جنفا أو إثما فأصلح بينهم فلا إثم عليه**﴾ ئەگەر وا ڕیکەوت کابرای وەسێتکەر لە وەسیەتەکەیدا زیادەڕەوی کردبوو -بە هەڵە یان بە ئەنقەست- لە یاسای وەسیەتکردن لای دا، دوایی وەسییەت بۆکراوەکان کێشەیان تێکەوت، یان لەگەڵ میراتگرەکاندا کەوتنە کێشەوە، خێر خوایەک ئاگای لە چۆنیەتی وەسیەتکرنەکە بوو ئەمجار هات گۆڕانکاری تێدا کردو بە گوێرەی شەرع ڕێکی خستەوە ئەوە گوناهی گۆڕانکاریەکەی ناگاتێ چونکە ئەو شتی خوار ڕاست دەکاتەوەو خراپ باش دەکا ﴿**إن الله غفور رحيم**﴾ بێگومان خودا لێخۆشبوەو ئەو جۆرە گۆڕانکاریە بە تاوان دانانێ‌و پاداشی دەداتەوەو میهرەبانە .

ڕۆژوو فەرزو پێویستە

يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ كُتِبَ عَلَيۡكُمُ ٱلصِّيَامُ كَمَا كُتِبَ عَلَى ٱلَّذِينَ مِن
قَبۡلِكُمۡ لَعَلَّكُمۡ تَتَّقُونَ ﴿١٨٣﴾ أَيَّامٗا مَّعۡدُودَٰتٖۚ فَمَن كَانَ مِنكُم مَّرِيضًا
أَوۡ عَلَىٰ سَفَرٖ فَعِدَّةٞ مِّنۡ أَيَّامٍ أُخَرَۚ وَعَلَى ٱلَّذِينَ يُطِيقُونَهُۥ فِدۡيَةٞ طَعَامُ
مِسۡكِينٖۖ فَمَن تَطَوَّعَ خَيۡرٗا فَهُوَ خَيۡرٞ لَّهُۥۚ وَأَن تَصُومُواْ خَيۡرٞ لَّكُمۡۖ
إِن كُنتُمۡ تَعۡلَمُونَ ﴿١٨٤﴾ شَهۡرُ رَمَضَانَ ٱلَّذِيٓ أُنزِلَ فِيهِ ٱلۡقُرۡءَانُ هُدٗى
لِّلنَّاسِ وَبَيِّنَٰتٖ مِّنَ ٱلۡهُدَىٰ وَٱلۡفُرۡقَانِۚ فَمَن شَهِدَ مِنكُمُ ٱلشَّهۡرَ فَلۡيَصُمۡهُۖ
وَمَن كَانَ مَرِيضًا أَوۡ عَلَىٰ سَفَرٖ فَعِدَّةٞ مِّنۡ أَيَّامٍ أُخَرَۗ
يُرِيدُ ٱللَّهُ بِكُمُ ٱلۡيُسۡرَ وَلَا يُرِيدُ بِكُمُ ٱلۡعُسۡرَ وَلِتُكۡمِلُواْ ٱلۡعِدَّةَ
وَلِتُكَبِّرُواْ ٱللَّهَ عَلَىٰ مَا هَدَىٰكُمۡ وَلَعَلَّكُمۡ تَشۡكُرُونَ ﴿١٨٥﴾

پەروەردگار ڕۆژووی لەسەر ئێمە واجب کردووە، هەروەکو چۆن لەسەر نەتەوەکانی پێش ئێمەی واجب کردووە، چونکە ڕۆژوو گەورەترین‌و کاریگەرترین هۆکارە بۆپاڵفتەکردنی دەروون، بەهێزترین عیبادەتێکە بۆ جڵەوگرتنەوەی شەهوەت‌و ئارەزوو، لەبەرئەوە لەناو هەموو گەل‌و نەتەوەیەکدا ڕۆژوو باوبووە، تەنانەت لای بتپەرستەکانیش ڕۆژوو هەبووە، ئەوەتا یۆنانی‌یەکان‌و ڕۆمانەکان، هێندی‌یە بتپەرستەکانیش تا ئەمڕۆ ڕۆژوو دەگرن، تەوراتیش ئەوەی تێدا نیە کە ڕۆژوو فەرز بێ، بەڵکو هەر ئەوەندەی تێدایە کە ڕۆژوو شتێکی باشە، ئەوەش چەسپاوە کە حەزرەتی مووسا چل ڕۆژ بەڕۆژوو بووە، لە (ئنجیل)یش‌دا ئەوەی تێدا نیە کە ڕۆژوو

فەرز بێ، بەس ئەوەی تێدایە کە ڕۆژو عیبادەتە، مەدحی ڕۆژووەوانانی تێدایە، بەناوبانگترین ڕۆژووی گاورەکانو کۆنترینیان ڕۆژووی جەژنی (فوصحە)یە ئەو ڕۆژووەی کەمووسا گرتویەتیو دوایی عیساو حەواری‌یەکانیش گرتوویانە، دوایی لێپرسراوانی کەنیسە چەند جۆرە ڕۆژووی جیاجیایان داهێناوە.. لە ئاینی ئیسلامدا ڕۆژوو گرنگی‌یەکی زۆری پێدراوەو یەکێکە لە پایەکانی ئایینو بەشێکە لە بنەما سەرەکی‌یەکانی ئیسلامو دەفەرموێ: ﴿یا أیها الذین آمنوا﴾ ئەی ئەوانەی بڕواتان هەیەو موسوڵمان بوون ﴿کتب علیکم الصیام﴾ ڕۆژوو لەسەر ئێوە نووسراوەو فەرزکراوەو ئەرکی سەرشانتانە کە جێبەجێی بکەن ﴿کما کتب علی الذین من قبلکم﴾ وەکو چۆن لەسەر گەلو نەتەوە پێشینەکان نووسراوەو فەرز بوو، کەوابوو ڕۆژو عیبادەتێکی گشتی‌یەو ئەرکی سەرشانی هەموو کەسە، بەمەش دڵنارامی‌یەک بۆ ڕۆژووەوانان پەیدا دەبێ، چونکە هەرچەندە زۆر ئەرکێکی قورسەو عیبادەتێکی فرەگرانە، بەڵام لەبەرئەوەی لەسەر گەلو نەتەوەکانی پێشووش واجب بووە، مرۆڤ هەست بە سووکی قورسایی‌یەکەی دەکاو لەسەر شانی گران نیە...

ئەمجار حیکمەتو سوودی ڕۆژو بەیان دەکاو دەفەرموێ: ﴿لعلکم تتقون﴾ واتە ڕۆژووی لەسەر ئێوە فەرزکردووە بۆ ئەوەی ئێوە خۆتان قاڵ بکەن بۆ خوداپەرستی، ورە بدەنە خۆتان، تەنانەت لەچەند کاتێکی دیاری‌کراودا واز لە شەهوەتو هەواو هەوەسی ڕەوای خۆشتان بێنن، پابەندی فەرمانەکانی خوداو هومێدی پاداشی باشتان پێی هەبێ، خۆتان بە ورە بەرزیو خۆگری ڕام بێنن!

پێغەمبەر ﷺ فەرموویەتی : (الصیام نصف الصبر) ڕۆژوو نیوەی سەبرو خۆگری‌یە کەوابوو ڕۆژوو کە فەرزکراوە بۆ سوودو قازانجی ئێمەیە، سوودی ماددیو مەعنەوی لێ دەکەین، ڕۆڵی ڕۆژوو لە ئامادەکردنی ئادەمیزادا بۆ تەقواو خوداپەرستی لەچەند ڕوویەکەوە هەستی پێ دەکرێ.

١- ئادەمیزاد وا لێ دەکا بەنهێنیو بە ئاشکرا لە پەروەردگاری خۆی بترسێ چونکە رۆژووەوان کەس چاودێری نیە بۆ خۆی چاودێری خۆیەتی. جا کە ئادەمیزاد خۆی لە خواردنو خواردنەوەی خۆش دەگرێتەوەو زمانی لە غەیبەتو بوختان دەپارێزێ، خۆی لە خێزانی حەلاڵیخۆی دوور دەخاتەوە لەبەر خاتری خوداو رەزامەندی ئەو، مانگێکی سەر لەبەر بەم شێوە هەڵسو کەوتی دەبێ، ئەگەر لەبەر خاتری خودا نەبوایە خۆی نەدەگرتو ئەو نازو نیعمەتەی لەخۆی قەدەغە نەدەکرد، جا بە دووبارە بوونەوەو سێبارە بوونەوەی ئەو حاڵەتە مەلەکەیەکی نەفسی بۆ پەیدا دەبێو شەرم لە خودا دەکاو هەست بە پابەندبوونی خۆی بەرامبەر فەرمانو نەهییەکانی دەکا، کەسێکیش ئەم رەوشتانەی لا پەروەردەبن موسوڵمانێکی راستاڵی لێ پەیدا دەبێو لایەنی فرتو فێڵو غەشی تێدا نامێنێو ماڵی خەڵک ناخوا زەکات مەنع ناکا تاوانی لێ روونادەن.

بۆیە پێغەمبەر دەفەرموێ: (من صام رمضان إيمانا واحتسابا غفر له ما تقدم من ذنبه) کەسێک رەمەزان بەرۆژوو بێت بڕوادار بێ دوایی پاداشی رۆژووەکەی داوا بکا پەروەردگار لەتاوانی بچووکی خۆش دەبێو ئەگەر تۆبە بکا، لە گوناهی گەورەشی خۆش دەبێ لە حەدیثی قودسیدا دەفەرموێ: (كل عمل ابن آدم له إلا الصوم فإنه لي وأنا اجزي به) هەمووکردەوەیەکی ئادەمیزاد بۆ خۆیەتیو بە ئەندازەی کردەوەکەی پاداشی دەدرێتەوە، جگە لە رۆژوو ئەوە بۆ منەو خۆم دەزانم چەندی پاداش دەدەمەوە.

٢- رۆژوو شەهوەتو ئارەزووی ئادەمیزاد دەشکێنێو نەفسی سەرکەشی جڵەوکێش دەکا. پێغەمبەر ﷺ دەفەرموێ: (يا معشر الشباب من استطاع منكم الباءة فليتزوج فإنه أغض للبصر وأحصن للفرج ومن لم يستطع فعليه بالصوم فإنه له وجاء) ئەی کۆمەڵی لاوان! هەر کەسێ لەئێوە دەسەڵاتی ژن هێنانی هەیە با زوو ژن مارە بکا، چونکە ژن هێنان دەتانپارێزێ لە تاوانی سەیرکردنی

ئافرەتانی بێگانەو لە داوێن پیسی، کەسێکیش دەسەڵاتی ژن هێنانی نیە ئەوە با بەڕۆژوو بێ چونکە ڕۆژوو شەهوەتو ئارەزوو کەم دەکاتەوە.

٣- ڕۆژوو ئادەمیزاد لەسەر دڵ نەرمیو بەزەیی هاتنەوە بە خەڵکدا رام دینێو خێرو بەخششی ماڵو دارایی لەلا شیرین دەکا، ئەو کاتەی برسی دەبێ هەست دەکا بە ئێشو ئازاری هەژارو بێنەوایانو بەزەیی پێیاندا دەبێتەوە.

٤- یەکسانی لەنێوان پاشاو گەدادا، لەنێوان دەوڵەمەندو هەژاردا بۆئەنجامدانی واجبێکی ئایینی.

٥- راهێنانی موسوڵمانان لەسەر یاسای نان خواردن لەکاتێکی دیاریکراودا.

٦- ڕۆژوو هۆکارێکی گرنگە بۆ تواندنەوەی ئەو بەزو چەورایی‌یەی کە لەناو ورگی ئینساندا کۆدەبێتەوە، بەتایبەتی ئەوانەی کە هەمیشە خواردەمەنی‌خۆشو چەوریان هەیە کارو کاسبی وا ناکەن کە زۆر پێویستی بە جوڵەو هاتوچۆ هەبێ ڕۆژوو هۆکارێکی گرنگە بۆ وشک کردنەوەی تەڕای زیانبەخش لەناو سک دا، ریخۆڵە لەو ماددە ژەهراویانە پاک دەکاتەوە کە بەهۆی ورگنی‌یەوە پەیدادەبن ئەو بەزو کۆلیسترۆڵەی کە خەتەرن لەسەر دڵ قەڵاچۆیان دەکا، پێغەمبەریش ﷺ فەرموویەتی: (صوموا تصحوا) بەڕۆژووبن لەش ساغ دەبن.

برێ لە زانایانی ئەوروپا دەڵێن: بەڕۆژوبوونی مانگێک دەبێتە هۆی قەڵاچۆکردنی خلتەو پلتەی نامۆ، لەناو لەشی مرۆڤ بۆ ماوەی ساڵێک دەی کوا لای زۆربەی موسوڵمانانی ئەمڕۆ ئەم کاریگەریانەی هەن! کوا ئەو خۆگریو لەسەرخۆیەی خۆی دەگەیەنێ! زۆربەی ڕۆژووەوان لەرەمەزاندا خەریکی شەڕو هەراو غەیبەتو ناخۆشین، هەر ئەوەندە هەیە خۆیان لە خواردنو خواردنەوە مەنع کردووە، هیچ گیانێکی ڕۆژوو وانەتییان تێدا نیە، ئەو مانایانەی ڕۆژووی بۆ دانراوە ئەوان هیچیان پەیڕەوناکەن، تا

بۆیان بکرێ بەربانگو پارشێوان خواردەمەنی خۆشو بەلەززەت ئامادە دەکەن! تا دەتوانن ورگی خۆیان دەئاخننو زۆربەی کاتیش بە دانیشتنو نوستن بەسەردەبەن.. ئەو تاوەی بەئاگایشن بەشتی پڕوپووچ کات بەسەر دەبەن کەی ئەوە پێی دەڵێن رەمەزان؟ دەبینی خەڵک بە هەموو شێوەیەک خۆ ئامادە دەکا بۆ خواردنو خواردنەوە، هەروەها دەڵێی رەمەزان کاتی خواردنو خواردنەوەیانە خۆبرسی‌کردنی رۆژیان بۆ مەبەستی زۆرخواردنی شەویانە! بەڕاستی ئەوە کارێکی سەیرو سەمەرەیە ئەو هەموو زیادەڕەوییەی رۆژووەوان لە خواردندا دەیکا هیچ لەگەڵ حیکمەتی فەرزکردنی رۆژوودا ناگونجێ﴿أیاما معدودات﴾ رۆژانی رەمەزان کە فەرزکراوە تێیاندا بە رۆژووبن، چەند رۆژێکی دیاریکراون ژمارەیان دەزاندرێ، پەروەردگار بەرەحمو بەزەیی خۆی هەموو رۆژەکانی ساڵ یان زۆربەی رۆژەکانی لەسەر واجب نەکردووین بۆ ئەوەی بتوانین فەرمانەکەی جێ‌بەجێ بکەین.

﴿**فمن کان مریضا أو علی سفر فعدة من أیام أخر**﴾ ئەگەر یەکێک لەئێوە لە مانگی رەمەزاندا نەخۆش بوو، یان لەسەفەردا بوو، نەیتوانی بەڕۆژووبێو رۆژووی شکاند، ئەوە پێویستە دوای چاکبوونەوەو گەڕانەوە بۆ ماڵەوە بەئەندازەی رۆژووە خوراوەکان بگرێتەوە، نەخۆشیو سەفەر دەبن بە عوزرو بۆ ئەوەی موسوڵمان تێیاندا بەڕۆژوو نەبێ، چونکە هەردووکیان بارگرانی رۆژووگرتنیان تێدا چاوەڕوان دەکرێ! زۆربەی زانایان دەڵێن کاتێک نەخۆشی دەبێتە عوزری رۆژوو شکاندن، کە نەخۆشییەکە بەجۆرێک بێ رۆژوو گرتن لەگەڵیدا زەحمەت بێ.. چونکە خودا لەم بارەوە دەفەرموێ: ﴿**یرید الله بکم الیسر ولا یرید بکم العسر**﴾ کۆمەڵێکی تر لە زانایان لەوانە ئیمامی عەطاو ئیبنوسیرینو بوخاری دەفەرمون: هەموو نەخۆشییەک دەبێتە عوزر بۆ رۆژوو شکاندن، چونکە زۆر نەخۆشی هەیە رۆژووەوان پێی سەغڵەت نابێ بەڵام دەگونجێ رۆژووەکە زیان بە

نەخۆشەکە بگەیەنیّو هەستی پیّ نەکا یان ببیّتە هـۆی ئـەوە کـە درەنـگ چاک بیّتەوە، مەگەر پزیشکیّکی بڕوا پیّکـراو ڕیّگـای بـە ڕۆژووبوونـی بـۆ بدا..

ئەو سەفەرەی کە ڕۆژوو شکاندنی تیّدا دروستە، دەبیّ سـەفەریّک بـیّ کورت کردنەوەی نویّژی تیّدا دروست بیّ، ئیمامی ئەحمەدو موسلیمو ئـەبو داود لـە ئەنەســـەوە ﷺ دەگیّڕنـــەوە دەڵـــیّ پیّغەمبـــەر ﷺ (هــەرکاتیّ سەفەریّکی بکردایە سـیّ‌میل دووربوایـە یـان سـیّ فەرسـەخ بوایـە نویّـژی کورت دەکردەوە)، تەنانەت ئەگـەر ئـەو مەودایـە بەچـەند دەقیقەیـەکیش ببڕیّ هەر دەبیّتە عوزری ڕۆژوو شکاندن، چونکە مەرج بڕینی مەوداکەیـە نەک چەندیەتی کاتەکەیە.

جاکەسیّک بەنەخۆشی یان لەسەفەردا مانگی ڕەمـەزان بـەڕۆژوو بـوو ئـەوە واجبەکـەی لـەکۆڵ دەکـــەویّ، ئەگــەر شکاندیشـــی دەبـــیّ دوایـــی بیگریّتــەوە. پیّغەمبـەرو هـاوەڵانی بـەم شـیّوەیان کـردووە، لـە حـــەدیثی صحیحدا هـاتووە کـە هـاوەڵانی لەگـەڵ پیّغەمبـەردا ﷺ لـە ڕەمـــەزاندا سەفەریان دەکرد هەیان بوو بەڕۆژوو دەبوو، هەیانبوو دەیشکاند، کەسـیان ڕەخنەی لەوی تریان نــەدەگرت، هـەرکاتیّکیش ڕۆژووەوانـەکان تیّنیـان بـۆ بهاتایە پیّغەمبەر ﷺ فەرمانی پیّ دەکردن هەموویان بیشکیّنن، ئیمـامی ئەحمەدو ئیمامی موسلیم لە ئەبوسەعیدەوە دەگیّڕنـەوە دەڵـیّ: سافرنا مع رسول الله ﷺ إلى مكة ونحن صيام فنزلنا منزلا فقال رسول الله ﷺ (إنكم دنوتم من عدوكم والفطر أقوى لكم) لەگەڵ پیّغەمبەردا ﷺ سەفەرمان کرد بۆ مەککەو بـەڕۆژوو بووین گەیشتینە شویّنیّک پیّغەمبەر ﷺ فـەرمووی: ئیّـوە لـە دوژمنتـان نزیک بوونەوە ئەگەر ڕۆژووەکانتان بشکیّنن باشترە، چونکە هیّزو تواناتان زیاد دەکا). ئەمەبوو بە ڕوخصەت بۆ ئیّمە هەمان بـوو نەیشـکاندو هـەر بـەڕۆژوو بـوو هـەشمان بـوو شـکاندی، دوایـی ماوەیـەکی تـر ڕۆیشـتینو گەیشتینە قۆناغیّکی تر پیّغەمبەر ﷺ فەرمووی: (إنكم مصبحوا عدوكم والفطر

أقوي لكم) ئێوه له دوژمن نزیکن بەیانی زوو هێرش دەکەنـە سـەر دوژمـن، بەرۆژوو نەبوونتان باشتره، چونکه هێزو تواناتان زیاتر دەبێ، ئەمەش بـوو به (عەزیمە) بۆمانو هەموومان شکاندمان..

له حەزرەتی عائیشـەوه دەگێرنـەوه کـه حـەمزەی ئەسلەمی کـه زۆر رۆژوی دەگرت- عەرزی پێغەمبەری کرد، وتی: قوربان! ئـەرێ لەسـەفەردا رۆژوو بگرم؟ پێغەمبەر ﷺ لـەوەلامدا فـەرمووی: کـەیفی خۆتـه، حـەزت لێبوو بـەرۆژوو بـه، حـەزت لێبوو بیشـکێنه، ئیمـامی موسـلیم ئـاوای گێراوەتەوه دەڵێ: پێغەمبەر ﷺ لەوەڵامدا فەرمووی (رۆژوو شکاندن لـه سەفەردا روخسەتێکی خوداییيه، کەسێک پابەندی بێ باشـه، کەسـێکیش بیەوێ بەرۆژووبێ گوناهی ناگاتێ.

زۆربەی پێشەوایانی ئیسـلام وەکـو ئیمـامی مـالیکو ئـەبو حەنیفـەو شـافیعی لەسـەر ئـەوەن کـه کەسـێک بـه توانـابێو زیـانی پێنـەگا رۆژووگرتنەکه باشتره له شکاندنی، ئیمامی ئـەوزاعیو ئیمـامی ئەحمـەد پێیـان وایـه شـکاندنەکەی باشـتره لـه گرتنـی، چونکـه خـودا روخسـەتی پێداوین بۆیه پێی داوین که کاری پێبکەین.

﴿وعلى الذين يطيقونه فدية طعام مسكين﴾ پێویسته لەسەر ئەوانـەی که رۆژوو گرتن تینیان بۆ دینیو زۆر به زەحمەته لەسـەریان فیدیـه بـدەن. ئەوانەی که رۆژوویان به زەحمەت بۆ بگـیرێ وەکـو پیرو لاوازو لـەرزۆک، ئەوانەی که ئومێدی چاک بوونەوەیان نیه، هەروەها ئەوانـەی کـه ژیانیـان لەسەر کارکردنی کاری قورس بەنده وەکو کرێکارانی کانه خـەڵوزو ئاسـن توانـەوەو ئـەو کارگانـەی کـه ئیش کـردن تیایـاندا گرانـەو پێویسـتی بـه خەرجدانی هێزو توانای زۆر هەیـه. یـان ئـەو تاوانبارانـەی لەبەندیخانـەدا لەگـەڵ بەندکردنەکـەیاندا ئیـشو کـاری قورسیشـیان دەخرێتـه ئەسـتۆ، هەروەها ئافرەتی دووگیانو ئافرەتی شیردەر ئەگـەر ترسـی منداڵـەکانیان هەبوو که زیانیـان پـێ بگـا. ئەمانـه هـەموویان دەتوانـن لـه رەمـەزاندا

بەرۆژوو نەبنو فیدیە بدەن، فیدیەش بریتی‌یە لە تێرکردنی هەژارێک لە خواردنێکی مام ناوەندی کە خۆیو خێزانی دەیخۆن، بۆ هەر رۆژەی نان خواردنێک، بە کورتی موسوڵمانان لە حوکمی رۆژووگرتن‌دا سێ جۆرن.

١- موسوڵمانێک لەش ساغ بێو لە ماڵ بێو بتوانێ بێ زەحمەت کێشانی زۆر بەرۆژوو بێ ئەم جۆرەیان پێویستە بەرۆژووبن ئەگەر نەیگرن تاوانی گەورە دەکەن.

٢- نەخۆشو سەفەریی دەتوانن بەرۆژوو نەبن دوایی بیگرنەوە، ئەگەر دڵنیابوون کە رۆژووگرتن زیانیان پێ دەگەیەنێ ئەوە پێویستە بیشکێنن.

٣- کەسێک رۆژووگرتنی بۆ زەحمەت بێ بیگرێ زۆر نارەحەت بێ؛ وەکو پیرو لاوازو لەرزۆکو نەخۆشی درێژخایەنی وا کە ئومێدی چاکبوونەوەی لێ‌نەکرێ، ئافرەتی سک پرو ئافرەتی شیردەر ئەمانە هەموویان دەتوانن بیشکێنن بۆ هەر رۆژێک نان خواردنێکی مام ناوەندی بۆ هەژارێک دابین بکەن، ﴿فمن تطوع خيرا فهو خير له﴾ کەسێک لە فیدیەکە زیاتر بدا ئەوە باشترەو پاداشی چاکەکەی بۆ خۆی دەگەڕێتەوە.

ئەم زیادکردنە بۆ هەرسێک جۆرەکان دەبێ بەم جۆرە نانی زیاد لە هەژارێک بدەی یان هەژارەکە لەجیاتی ژەمێک دوو ژەم یان زیاتری دەیتێ، یان فیدیەش بداو رۆژووەکەش بگرێ، ﴿و أن تصوموا خير لكم﴾ ئەگەر رۆژووەکان بگرن لە فیدیەدان باشترە، چونکە رۆژوو وەرزشی لەشو لارو پراوەکردنی نەفسە، ئەبو ئومامە دەڵێ: عەرزی پێغەمبەرم کرد وتم: قوربان شتێکم پێ بفەرموو بەگوێت بکەم، فەرمووی: (عليك بالصوم فإنه لامثل له) ئاگاداری رۆژوو بەو رۆژوو بگرە هیچ شتێکی ناگاتێ ﴿إن كنتم تعلمون﴾ ئەگەر ئێوە بزانن خێرو بێری رۆژوو چەند زۆرەو چەند لەبەرژەوەندی رۆژووەوانەکانە.. هەرگیز فەرامۆشی ناکەنو وەکو پێویست ئەنجامی دەدەن.

ئەمجار دێتە سەر باسی ئەوە کە ئەندازەی رۆژە دیاریکراوو ژمێردراوەکانی کە پێویستە تێیاندا بەرۆژوو بین بۆمان سنوردار بکا دەفەرموێ: ﴿شهر رمضان الذي أنزل فيه القرآن هدى للناس وبينات من الهدى والفرقان﴾ ئەو رۆژە ژمێردراوو دیاریکراوانەی رۆژوویان تێدا فەرزکراوەو پێویستە موسوڵمانان تێیاندا بەرۆژووبن مانگی رەمەزانە؛ ئەو مانگەی کە سەرەتای قورئانی تێدا هاتۆتە خوارێ، بۆ ئەوەی رێنومایی خەڵک بکا بۆ رێگای راستو دروستی خوداو بیانخاتە سەر بەرنامەیەکی حەق، بۆیە ئەرکی سەرشانی موسوڵمانانە کە لەیادو بیرەوەری ئەو رەحمەتەی یەزداندا هەموو ساڵێ لەم مانگەدا زیاتر چاکی خوداپەرستی لێهەڵبکەنو بیکەنە مەوسیمی عیبادەتکردنو خوداپەرستی بەرۆژ بەرۆژووبنو بەشەو خەریکی نوێژی تەراویحو قورئان خوێندنو شەونوێژ بن ﴿فمن شهد منكم الشهر فليصمه﴾ هەرکەسێ لەئێوە لەماڵ بوو، بینیی مانگی یەک شەوەی رەمەزانی لەلا چەسپاو خۆی بینی، یان خەڵکانی تر بینیانو ئەم بڕوای پێکردن- ئەوە دەبێ بەرۆژوو بێ، لەم بارەوە حەدیثی پێغەمبەر ﷺ زۆرو زەبەندەنو هەر لەسەردەمی سەرەتای هاتنی ئیسلامەوە تا ئەمڕۆ کاریان پێکراوە. ئەو وڵاتانەی کە ناکرێ مانگی تێدا ببیندرێ وەکو وڵاتە قوطبی‌یەکان کە شەش مانگ هەر شەوە لە قوطبی شیمالیو شەش مانگ هەر رۆژە لە قوطبی جنوبیو بەپێچەوانەشەوە.

دانیشتووی ئەم وڵاتانە دەبێ بۆ خۆیان ئەندازەی مانگی رەمەزان مەزەندە بکەن، مەزەندەکردنەکەشیان بە گوێرەی وڵاتە مام ناوەندی‌یەکان بێ، ئەو وڵاتانەی تەشریعی ئیسلامیی تێدا هاتۆتە خوارێ، وەکو مەککەو مەدینە. واتە: دەبێ بە گوێرەی رەمەزانی مەککە، یان مەدینە رۆژوو بگرنو بیشکێنن..

ئێستاش بەهۆی ئامێری پەیوەندی‌یەوە وەکو ئێزگەو تەلەفزیۆنو تەلەفونو تەلەکس.. هتد زانینی سەرەتای رەمەزانو کاتی پارشێوو رۆژوو شکاندن ئاسان بووە. برێ لە زانایانی ئیسلام دەڵێن دانیشتوانی ئەو وڵاتە قوطبی‌یانە رەمەزانەکەیان بە گوێرەی نزیکترین وڵاتی مام ناوەندی لێیانەوە مەزەندە دەکەن. ﴿ومن كان مريضا أو على سفر فعدة من أيام أخر﴾ هەرکەسێ لەئێوە لەمانگی رەمەزاندا نەخۆش کەوت یان لەسەفەردابوو دەتوانێ بەرۆژوو نەبێو دوایی کە لەنەخۆشی‌یەکەی چاک بووەوە یان لەسەفەرەکەی گەڕایەوە لەجیاتی ئەم رۆژووە خوراوانە لە مانگەکانی تردا بەئەندازەی ئەو رۆژانە رۆژوو بگرێتەوە ﴿يريد الله بكم اليسر﴾ پەروەردگار دەیەوێ ئیش بۆ ئێوە ئاسان بکا رۆژووگرتنو خوداپەرستیتان لەسەر سووک بکا.

﴿ولا يريد بكم العسر﴾نایەوێ شتتان لەسەر گران بکا ئەمەش یاسایەکی سەرەکیو بنەڕەتی‌یە لەئایینی ئیسلامدا هەمیشە ئاسانخوازە، نایەوێ شت قورس بکا، هەمیشە دەیەوێ ئەندامەکانی بە مۆرکی ئاسانکارییو لێبوردویی دروشم دار بکا، هەستی ئەوەشیان تێدا دروست بکا کە چاوەڕوانی رەحمەتی خودا بن ﴿ولتكملوا العدة﴾ بۆیە رێگەدراوە بەوانەی نەخۆشن یان لە سەفەردان کە دوایی رۆژووەکانیان بگرنەوە بۆ ئەوەی ژمارەی رۆژەکان تەواو بکەن، کەوابوو ئەرکی سەرشانی موسوڵمانانە کە لەپای ئەم جۆرە رۆژووگرتنەدا سوپاسی خودا بکەنو خودا بە گەورە ناوبەرن ﴿لتكبروا الله على ما هداكم ولعلكم تشكرون﴾ ئەمە ئەوپەڕی جێبەجێکردنی فەرمانی خودایە کە موسوڵمان هەست بکا بە نرخی رێنومایی خوداو یارمەتیدانی بۆ گەیشتن بە مرازی خۆی، ئەمجار لەپای ئەم رێنومایی‌یەدا (اللە اکبر) بکەنو خودا بە گەورە بزانن، لەسەر ئەوەی رێنومایی کردوون بۆ بەرۆژووبوونو یارمەتی داون بۆ ئەنجامدانی، هەر بۆیەشە شەوو رۆژی جەژن موسوڵمانان (اللە اکبر) دەکەن.

بڕێ حوکمو یاسای ڕۆژوو

وَإِذَا سَأَلَكَ عِبَادِي عَنِّي فَإِنِّي قَرِيبٌ أُجِيبُ دَعْوَةَ الدَّاعِ إِذَا دَعَانِ
فَلْيَسْتَجِيبُوا لِي وَلْيُؤْمِنُوا بِي لَعَلَّهُمْ يَرْشُدُونَ (١٨٦) أُحِلَّ لَكُمْ لَيْلَةَ
الصِّيَامِ الرَّفَثُ إِلَىٰ نِسَائِكُمْ هُنَّ لِبَاسٌ لَّكُمْ وَأَنتُمْ لِبَاسٌ لَّهُنَّ عَلِمَ اللَّهُ
أَنَّكُمْ كُنتُمْ تَخْتَانُونَ أَنفُسَكُمْ فَتَابَ عَلَيْكُمْ وَعَفَا عَنكُمْ فَالْآنَ
بَاشِرُوهُنَّ وَابْتَغُوا مَا كَتَبَ اللَّهُ لَكُمْ وَكُلُوا وَاشْرَبُوا حَتَّىٰ يَتَبَيَّنَ لَكُمُ
الْخَيْطُ الْأَبْيَضُ مِنَ الْخَيْطِ الْأَسْوَدِ مِنَ الْفَجْرِ ثُمَّ أَتِمُّوا الصِّيَامَ إِلَى اللَّيْلِ
وَلَا تُبَاشِرُوهُنَّ وَأَنتُمْ عَاكِفُونَ فِي الْمَسَاجِدِ تِلْكَ حُدُودُ اللَّهِ
فَلَا تَقْرَبُوهَا كَذَٰلِكَ يُبَيِّنُ اللَّهُ آيَاتِهِ لِلنَّاسِ لَعَلَّهُمْ يَتَّقُونَ (١٨٧)

لە ئایەتی پێشوودا پەروەردگار فەرمانی بە بەندەکانی کرد بە سوپاس کردن، ئەمجار پێش ئەوەی بچێتە سەر باسی ئەحکامی ئەوەی لە ڕۆژووەوان قەدەغەیەو ئەوەی ڕێگای پێدراوە ئاوڕدانەوەیەکی خۆشو مژدەیەکی پیرۆز بەبەندەکانی رادەگەیەنێو دەفەرموێ: ﴿وإذا سألك عبادي عني فإني قريب أجيب دعوة الداع إذا دعان﴾ ئەی پێغەمبەر هەرکاتێ دەربارەی من، بەندەکانم پرسیارت لێبکەن تۆ پێیان رابگەیەنەو بۆیان روون بکەرەوە کە پێویستە لەهەموو طاعەتو خوداپەرستییەکیدا ئیخلاصو دڵسۆزییان هەبێ، رووی نزاو پاڕانەوە با بە تەنیا ئاراستەی من بکەن، کەس نەکەن بە هاوبەشو بەرامبەرم، پێیان رابگەیەنە کە من لێیانەوە نزیکم، لەنێوان منو ئەواندا پەردە نیە، هیچ پیاو چاکو شەفاعەتکارێک نیە دوعاو نزاکانیان بەمن بگەیەنێ، ئاگام لە هەموو

کردارێکیان هەیە، هەموو دوعاو نزاو پاڕانەوەو سرتەو ورتەی لێویان دەبیسم، کەس رایەی ناکەوێ جگە لە خۆم وەڵامیان بداتەوە، یان پاداشیان بۆ دیاریی بکا، من بۆ خۆم وەڵامی بانگ نزای ئەوانە دەدەمەوە کە هاوارم لێ دەکەنو لێم دەپاڕێنەوە بەبێ ئەوەی پێویستم بەناوەندێک هەبێ، من دروستم کردووەو دەزانم چی لە دڵ دایەو شایانی چ پاداشو بەخششێکە.

دەڵێن: هۆی هاتنەخوارەوەی ئەم ئایەتە ئەوەبووە کە پێغەمبەر ﷺ گوێی لێبوو موسوڵمانان لەغەزای خەیبەردا بەدەنگی بەرز لە خودا دەپاڕانەوە ئیتر پێغەمبەر ﷺ فەرمووی: **﴿یا أیها الناس أربعوا علی أنفسکم فإنکم لاتدعون أصم ولا غائبا إنکم تدعون سمیعا قریبا وهو معکم﴾** ئەی خەڵکینە! تۆزێک بە خۆتاندا وەرنەوە، ئەوەندە دەنگ بەرز مەکەنەوە، خۆ ئێوە بانگ لەکەڕ ناکەن، بانگ لەکەسێکی دوورو بێئاگا لە ئێوە ناکەن، ئێوە لە خودایەک دەپاڕێنەوە گوێی لێتانەو هەمیشە لەگەڵتاندایە، لەمەوە ئەوەمان بۆ دەردەکەوێ کە لەکاتی پاڕانەوەو نزاکردندا لەکاتی نوێژکردنو طەواف کردندا پێویست ناکا زیاد لەو ئەندازەیەی شەرع دایناوە دەنگ بەرز بکەینەوە، واتە: دەبێ ئەوەندە دەنگ بەرز بکەینەوە کە ئەوەی لە نزیکمانە گوێی لێبێ، هەرکەسێکیش بەئەنقەست زیاد لە پێویست دەنگ بەرز بکاتەوە ئەوە سەرپێچی فەرمانی خوداو پێغەمبەری کردووە. هەرکەسێکیش عاقڵو هۆشمەندبێ، شارەزای شەریعەتو سوننەتی خودابێ لە بوونەوەردا کە دەپاڕێتەوە لەخودا داوای رەخساندنی ئەو هۆیانە دەکات کە بیگەیەنێتە مرازو ئارەزۆی خۆی، موسوڵمانی عاقڵ ئەگەر ویستی داوا بکات لەخوا کە رزقو رۆزی زۆر بێت نابێت داوای ئەوە بکات کە خودا زێڕو زیوی بۆ ببارێنێت، یان دینارو دۆلاری بە بادا بۆ بنێرێت، بەڵکو دەبێت داوای ئەوە بکات کە خودا تەوفیقی بدات هۆکاری تایبەتی بۆ بڕەخسێنێ بۆ ئەوەی بتوانێت کاسبی بکاتو دەوڵەمەند بێت.

ئەگەر نەخۆشێکی هەبوو نابێ داوای چاك بوونەوەی نەخۆشەکەبکا بەشێوەیەکی نائاسایی، دەبێ داوای ئەوە بکا بڵێ: خودایە! یارمەتیمان بدە دەرمانێك بدۆزینەوە ببێتە چارەسەر بۆ نەخۆشیەکە، کەسێك پالی لێ بداتەوە، داوای دەوڵەمەندی بکا ئەو نەزانە. هەروەها نەخۆشێك دەرمان نەخواو بە گوێرەی ئامۆژگاری پزیشك هەڵسو کەوت نەکاو لەخوداش بپاڕێتەوە بڵێ: خودایە چاکم بکەرەوە، ئەوە مانای ئەوەیە بڕوای بە سوننەتی خودا نیە لە بوونەوەردا.

پاڕانەوە لەخودا دەبێ بەقسەبێو دڵیش هۆشیار بێو بزانێ چی دەڵێ، دەبێ لە پاڕانەوەکەدا وا هەست بکا کە پێویستی بە یارمەتی خودا هەیە، بەجۆرێك بپاڕێتەوە گەورەیی‌و پیرۆزی خودا لە پاڕانەوەکەیدا دیار بێ، بۆیە پێغەمبەر ﷺ دەفەرموێ: پاڕانەوەو دوعاکردن کاکڵەی خوداپەرستی‌یە ﴿فليستجيبوا لي وليؤمنوا بي﴾ واتە: کە من لێیان نزیك بمو وەڵامی نزاو پاڕانەوەیان بدەمەوە، دەی با ئەوانیش بەدەنگ منەوە بێن‌و کارێك بکەن شایانی وەڵامدانەوە بن. چ فەرمانێکم پێ‌کردوون لە ئیمان هێنان‌و تاعەت کردن جێبەجێی بکەن، وەکو من خودایەکی میهرەبان‌و بەرەحمم بۆیان، با ئەوانیش بەندەی راستاڵو بەئەدەبو گوێڕایەڵ بن، پابەندی فەرمانەکانم بن ﴿لعلهم يرشدون﴾ بەڵکو ئەوانیش شارەزای رێگای راست بن‌و بزانن خوداپەرستی بەڕاستی چۆنە، چونکە کردەوە هەرکاتێ لە گیانێکی ئیمانداری‌یەوە هەڵقوڵاو دڵسۆزی تێدا بەدی‌دەکرا ئەوە دەبێتە هۆی ئەوە خاوەنەکەی رێبازی راستی ژیان بدۆزێتەوە.

لەوەپێش باسی ئەوە کرا کە رۆژوو لەسەر ئێمە بەپێویست دانراوە، وەکو چۆن لەسەر گەلو نەتەوەکانی پێشوو واجب کراوە، ئەمجار باسی ئەو عوزرانەی کرد کە دەبنە بیانوو بۆ ئەوەی موسوڵمان بەڕۆژوو نەبێو لە ڕەمەزاندا رۆژوو بشکێنێ. دێتە سەر ئەوە کە باقی ماندەی

حوکمەکانی ڕۆژوو روون بکاتەوە، دەفەرموێ: ﴿أحل لکم لیلة الصیام الرفث إلی نسائکم﴾ ئەی کۆمەڵی موسوڵمانان! ڕێگە دراوە بەئێوە کە شەوانی رەمەزان لە خێزانەکانتان نزیک ببنەوە ئەوەی دەتانەوێ‌و حەزتان لێیەتی ئەنجامی بدەن.

خوێنەری هێژا! بڕوانە، قورئانی پیرۆز چۆن بەم تەعبیرە ناسکە ئەم جۆرە مەبەستە کە بریتیە لە جووتبوونی پیاو لەگەڵ خێزانی خۆیدا دەریدەبڕێ، ئەوەتا لەشوێنێکدا دەفەرموێ: ﴿أو لامستم النساء﴾ یان دەفەرموێ: ﴿أفضی بعضکم إلی بعض﴾ یان دەفەرموێ: ﴿دخلتم بهن﴾ یان دەفەرموێ: ﴿ فلما تغشاها حملت﴾ بەڕاستی ئەم تەعبیرو ئاخاوتنە هەر لە قورئان دێ؟!

ئەمجار دێتە سەر ئەوەی کە هۆی حوکمی حەڵاڵ بوونەکە روون بکاتەوە دەفەرموێ: ﴿هن لباس لکم وأنتم لباس لهن﴾ پەروەردگار ڕێگای داون کە شەوانی رەمەزان لە خێزانەکانتان نزیک ببنەوە، چونکە ئەوان بۆ ئێوە وەکو پۆشاکن‌و ئێوەش بۆ ئەوان پۆشاکن، هەمیشە لەگەڵ یەکتری دان‌و تێکەڵاوی یەکترن، زۆر زەحمەتە بتوانن خۆتانیان لێبپارێزن‌و لەبەرامبەریاندا خۆبگرن‌و خیانەت نەکەن، ئاایینی ئیسلامیش ئاسانخوازەو ئەرکی لەسەر شان قورسی تێدا نیە: ﴿علم الله أنکم تختانون أنفسکم﴾ خودا ئاگادارەو دەزانێ کە ئێوە خیانەت لە خودی خۆتان دەکەن بڕواتان بەشتێک هەیە کە ناتوانن کاری پێ بکەن، چونکە وەکو دەگێڕنەوە هاوڕێکانی پێغەمبەر ﷺ کە بەربانگیان بکردایەوە ڕێگایان هەبوو بخۆن‌و بخۆنەوە تا خەویان لێ دەکەوت لەگەڵ خێزانی خۆیاندا دروست دەبوون، بەڵام کە خەویان لێ بکەوتایەو خەبەریان ببوایەوە با چەند سەعاتێکیش شەو بمایە ئیتر چی لەرۆژدا لە ڕۆژووەوان قەدەغەبوو لەوانیش قەدەغە دەبوو، جا هی وایان هەبوو پابەندی ئەوە نەدەبوو، ئەو سنوورەی دەشکاندو لە خێزانەکانیان نزیک دەبوونەوە بەبیرو بۆچوونی

خۆیان تاوانیان کرووە، چونکە ئەوان لە رستەیٚ ﴿كما كتب على الذين من قبلكم﴾ ئەوەیان وەرگرتبوو کەخاوەن نامەکان دابو دەستووری بەرۆژووبوونیان وایەو ئەوان وا بەڕۆژوو دەبن، کەوابوو بۆ ئەمانیش وایە، ئەمە بیرو باوەڕی خۆیان بوو، کەچی هی وا هەبوو شەوگاری رەمەزان دوای خەبەربوونەوە لەژنی خۆیان نزیک دەبوونەوەو بەبڕوای خۆیان تاوانیان دەکرد، ﴿فتاب عليكم وعفا عنكم﴾ خودا تۆبەو ژیوانبوونەوەتانی قبووڵ کردو لێتان خۆش بوو، واتە: خۆش بوو لەو گوناهەی کە بۆ خۆتان پێتان گوناه بوو بەتێگەیشتنی خۆتان لە ئایەتی ﴿كماكتب على الذين من قبلكم﴾ وەرتان گرتبوو. ﴿فالآن باشروهن﴾ لە ئێستا بەو لاوە بچنە لای خێزانەکانتان لەشەوانی رەمەزان لێیان نزیک بینەوە ﴿وابتغوا ما كتب الله لكم﴾ بەدڵ بخوازنو داوا بکەن ئەوەی کە خودا بۆیٚ داناون لەزانستی خۆیدا بۆی دیاری کردوون، واتە: بۆ ئەوە بچنە لای ژنەکانتان کە وەچەو نەوەی موسوڵمان زیاد بکەنو داوێنپاکی بۆ خۆتانو خێزانەکانتان دەستەبەر بکەن، هەر بۆیەشە پێغەمبەر فەرموویەتی: (في يضع أحدكم صدقة، فقالوا يا رسول الله أيأتي أحدنا شهوته ويكون له فيها أجر، قال أرأيتم لو وضعها في حرام أكان عليه وزر؟ قالوا: بلى، قال فكذلك إذا وضعها في الحلال كان له أجر) واتە: ئێوە کە دەچنە لای خێزانی خۆتان چاکەتان بۆ دەنوسریٚ! هاوەڵان عەرزیان کرد ئەی پێغەمبەری خودا : بۆچی یەکیٚ لە ئێمە بچیٚ ئارەزووی خۆی بەجیٚ بێنیٚ خێری دەگاتیٚ؟! پێغەمبەر فەرمووی بەڵیٚ، ئەدی ئێوە نابینن ئەگەر ئەو کابرایە ئارەزووی خۆی لە حەرامدا خەرج کردایە ئایا گوناهی نەدەگەیشتیٚ؟! وتیان: بەڵیٚ گوناهی دەگاتیٚ، پێغەمبەر فەرمووی: دەی ئەمەش وایەکە لەحەلالدا خەرجی بکا خێری دەگاتیٚ.. ﴿وكلوا واشربوا حتى يتبين لكم الخيط الأبيض من الخيط الأسود من الفجر﴾ بخۆنو بخۆنەوە هەر لە ئێوارێوە هەتا هێڵی رەشو سپی لە بەرەبەیاندا لێک جیا دەکەنەوە، واتە: حەلالە بۆتان خواردنو

خواردنەوەو نزیک کەوتنەوە لە ژنەکانتان لە شەوگاری رەمەزاندا هەر لەکاتی بەربانگەوە هەتا هێڵی سپیایەتی رۆژ لە هێڵی رەشی شەو لەکاتی شەبەقدا لێک جودا دەکرێتەوە، ئەویش بە ئاشکرابوونی ئەو هێڵە سپی‌یەی کە بەکەناری ئاسماندا بڵاو دەبێتەوەو پێی دەڵێن: (الفجر الصادق) زانایانی ئیسلامو شەرع زانەکان لەژێر رۆشنایی ئەم ئایەتەدا فەرموویانە: کەسێک بە لەشپیسی رۆژی لێ ببێتەوە رۆژووەکەی دروستە، چونکە بەگوێرەی مانای ئایەتەکە کابرا بۆی هەیە هەر لە ئێوارەوە تا پەیدابوونی بەرەبەیان لەگەڵ ژنەکەی جووت بێ، دەی خۆ ئاشکراشە خۆشتنەکەی دەکەوێتە دوا رۆژەوەبوونو پەیدابوونی سپیایی بەرەبەیان، هەروەها کەسێک خەریکی خواردنو خواردنەوە بوو، سپیایی بەرەبەیان پەیدابوو، ئەویش یەکسەر وازی هێناو دەستی کێشایەوە رۆژووەکەی دروستە، هەروەها کەسێک پێی وابوو هێشتا رۆژ نەبۆتەوە پارشێوی کرد رۆژووەکەی دروستە..

ئەمجار دوای ئەوەی لە رستەی پێشوودا سەرەتای رۆژووی دیاریی‌کرد کە دەرکەوتنی سپیایی شەبەقە..؛ دێ کۆتایشی دیاری دەکاو دەفەرموێ: ﴿ثم أتموا الصيام إلى الليل﴾ ئەمجار بەردەوام بن لە بەرۆژووبوونو خۆگرتنەوە لەو شتانەی کە رۆژوو دەشکێنێ تا سەرەتای شەوی داهاتوو کە بەئاوابوونی بازنەی خۆرو نەمانی تیشکئو رووناکایی یەکەی دەست پێ دەکا، دوایی شەو دادێ، پێغەمبەر ﷺ دەفەرموێ : (إذا أدبر النهار وأقبل الليل وغابت الشمس فقد أفطر الصائم) هەر کاتێ رۆژ تەوابوو شەوداهاتو خۆرئاوابوو ئەوە رۆژووەوان رۆژووی دەشکێنێ،،

ئەو حوکمەی کە لە رستەی ﴿أحل لكم ليلة الصيام الرفث إلى نسائكم﴾ وەردەگیرێ حوکمێکی گشتی‌یە، ئەوە دەگەیەنێ کە لەشەوگاری رەمەزاندا دروستە پیاو لە خێزانی خۆی نزیک ببێتەوە، ئەم ئایەتەی کە دێ ئەو حوکمە گشتی‌یە تایبەت دەکاتەوەو بەو شێوە

گشتی‌یە نایهێلێتەوە دەفەرموێ: ﴿ولا تباشروهن وانتم عاكفون في المساجد﴾ نزیك خێزانی خۆتان نەكەونەوە لەو حاڵەتەدا كە ئێوە لە مزگەوتدا ئیعتیكافتان كردووەو نیەتی مانەوەتان هێناوە، چونكە نزیك بوونەوە لە ئافرەت ئیعتیكاف بەتاڵ دەكاتەوە، وەكو چۆن خواردنو خواردنەوە رۆژوو دەشكێنێ، ﴿تلك حدود ا لله فلا تقربوها﴾ ئەو حوكمو یاسایانەی گوتران: سنورانی خودانو ئاگاداربن لێیان نزیك مەبنەوە!! چونكە لەبرێ شوێندا نزیك بوونەوە لەسنوور سەردەكێشی بۆ تێپەڕاندنی، چاك وایە لێی نزیك نەبێتەوە نەبادا بكەونە حەرامەوە، پێغەمبەر ﷺ دەفەرموێ: (إن لكل ملك حمى وحمى الله محارمه فمن وقع حول الحمى يوشك أن يقع فيه) هەموو پاشایەك پاوانێكی هەیە، پاوانی خودا ئەو شتانەن كە حەرامی كردوون، كەسێك مەڕلە نزیك پاوان بلەوەڕێنێ نزیكە مەڕەكانی سنوور ببەزێنن !! ئەم هەڕەشەو ترساندنەی ئەم ئایەتە لە هەڕەشەی ئایەتی ﴿تلك حدود ا لله فلا تعتدوها﴾ بەهێزترە! پەروەردگار لەهیچ شوێنێكا نەهی لە نزیك كەوتنەوەی سنوور نەكردووە مەگەر لێرەداو لەباسی زیناداو لە باسی ماڵو دارایی هەتیوان دا.

﴿كذلك يبين ا لله آياته للناس لعلهم يتقون﴾ ئا بەو جۆرە پەروەردگار حوكمو چۆنیەتی رۆژووگرتنو فەرمانی خۆی بۆ مەردوم روون دەكاتەوە بەڵكو لە سەرپێچی‌كردنی فەرمانەكانی خۆبپارێزن، خەڵكی تێدەگەیەنێ فێریان دەكا بۆ ئەوەی خویان ئامادە بكەن، بۆ پەرستشو خودا بەیەك ناسینو جێبەجێ‌كردنی فەرمانەكانی، هەروەها بۆ ئەوەی‌دووریان بخاتەوە لە شوێن كەوتنی هەواو هەوەس.

ماڵ خواردنی یەکتری بەناڕەوا

وَلَا تَأْكُلُوٓاْ أَمْوَٰلَكُم بَيْنَكُم بِٱلْبَٰطِلِ وَتُدْلُواْ بِهَآ إِلَى ٱلْحُكَّامِ لِتَأْكُلُواْ فَرِيقًا مِّنْ أَمْوَٰلِ ٱلنَّاسِ بِٱلْإِثْمِ وَأَنتُمْ تَعْلَمُونَ

لە ئایەتی پێشوودا باسی ڕۆژووو یاسای ڕۆژووگرتن کرا، ئەوەی تێدابوو کە مەردوم لەکاتی ڕۆژوودا دەبێ جڵەوگیریی لە خواردنی ماڵی خۆی بکا کە وابێ گونجاوە کە دوابەدوای ئەو باسە باسی جڵەوگیریی بکا لە خواردنی ماڵی خەڵک لەهەمووکاتێکدا، بۆیە دەفەرموێ: ﴿ولا تأكلوا أموالكم بينكم بالباطل﴾ ئەی کۆمەڵی موسوڵمانان ماڵی یەکتری لەناو خۆتاندا بە ناڕەوا مەخۆن، کەستان ماڵی کەستان بە خۆڕایی نەخوا، کەس ماڵی کەس داگیر نەکا، ئایەتەکە بۆیە وشەی ﴿أموالكم﴾ی کە بەمانا (ماڵی خۆتان)ە بەکارهێناوەو مەبەستیش خواردنی ماڵی خەڵکە تا ئاماژەبێ بۆ ئەوەی کە موسوڵمانان هەموویان یەک جەستەنو ئیسلام یەکی خستوونو بەیەکیەوە بەستوونەوە، واتە: ئەگەر کەسێک بە ناڕەوا ماڵی یەکێکیتر بخوا وەکو ئەوە وایە بە ناڕەوا زیانی لە خودی خۆی دابێ، ماڵی خۆی وێران کردبێ، هەروەها بۆ ئاگادارکردنەوەی ئەوەیە کە ڕێزگرتنو پارێزگاریکردن لە ماڵی خەڵک وەکو ڕێزگرتنو ئاگاداری کردنی ماڵی خۆت وایە، دەست درێژی کردن بۆ سەر ماڵی خەڵک دەست درێژکردنە بۆ سەر ماڵی گەل کەخۆی یەکێکە لە ئەندامەکانی، کەوابێ هەر زیانێک لەکۆمەڵ بکەوێ ئەویش بەشێکی بەردەکەوێ ، خواردنی ماڵی خەڵک بە ناڕەوا زۆر جۆری هەیە، لەوانە:

١- سوو خواردن، چونکە ئەو زیادەیەی وەردەگیرێ لەبەرامبەر هیچدا نیە.

٢- ئەو پارەیەی دەدرێ بە کاربەدەستان بەشێوەی بەرتیل.

٣- خێرکردن بە کەسێ بتوانێ کاسبی بکاو خۆی بژێنێ.

٤- سەرقەڵەمانەو کرێی خەتم کە لەبەرامبەر نووسینی نوشتەیەکێ یان خوێندنی ئایەتێکێ قورئان یان زیاتر بسێنرێ، بەڵام ئەگەر بەبێ مامەڵە دوایی کابرا شتێکیدا بە نوشتە نووسەکە یان قورئانخوێنەکە ئەوە قەیدی نییە.

٥- بێگارکردنو چەوساندنەوەی خەڵک بە بێکرێ یان بەکەم کردنی کرێکەیان.

٦- کرێ وەرگرتن لەسەر کردنەوەو گێڕانەوەی نوێژو گرتنەوەی ڕۆژوو بۆ مردوو، چونکە خوداپەرستی بە بێ نییەت نابێ، نیەتیش هی ئەو کەسەیە کە عیبادەتەکە دەکا، هەرکاتێ ئەم نییەتە شتێکی دونیایی تێکەوت لە عیبادەت دەردەچێ، چونکە خودا عیبادەتێکێ وەردەگرێ خاص بۆ خاتری ئەو ئەنجام بدرێ، کەوابێ ئەوەی پارە دەدا پارەکەی لێ خەسار دەبێ، ئەوەی پارەکە وەردەگرێ ماڵێ ئەو دونیای لەکیس دەچێ.

٧- جۆرەکانی فێڵو غەشکردنو هەڵخەڵەتاندنو چاوڕاوو لەخەڵکێ کردن بۆ کڕینی کاڵایەکێ یان بۆ فرۆشتنی شتومەکێکێ، لە خشتەبردنی فرۆشیار یان کڕیار..

بەکورتی هەر پارەو قازانجێکێ لەم ڕێگایانەوە پەیدا بکرێ حەرامە، دەبێ مەردووم هەوڵ بدا بە کاسبی حەڵاڵو کاری پیرۆزو لە ڕێگای شەرعیدا ژیانی خۆی مسۆگەر بکا، زیان بەکەس نەگەیەنێو بەرژەوەندی کەس پێشێل نەکا، هەرکەسێکێ زانیاریو ئاین بەکرێ بەخەڵکێ بڵێ ئەوە وەکو کرێکارێکێ وایەو خێری ناگاتێ، بەڵکو ئەگەر بەدڵسۆزیی کارەکەی ئەنجام بدا، پاداشتی دڵسۆزیەکەی دەدرێتەوە.

نابێ کرێ لەسەر وەڵامدانەوەی پرسیاری ئایینیو فتوای شەرعیی وەربگیرێ، چونکە وەڵامدانەوەکە واجبەو شاردنەوەی زانیاری حەرامە. ﴿وتدلوا بها إلى الحكام﴾ واتە: وا مەکەن ماڵو دارایی خۆتان پێشکەش

بە دادوەرو لێپرسراوان بکەنو بیکەنە بەرتیل ﴿لتأكلوا فريقا من أموال الناس بالإثم والعدوان وأنتم تعلمون﴾ بۆئەوەی بەشێک لە ماڵو دارایی خەڵک بەناحەق -بەهۆی ئەو بەرتیل دانەوە- وە دەست بهێننو بخۆن، واسیتەو تکاکار پەیدابکەن، شایەتی بە درۆ ئامادەبکەن، سوێندی بەدرۆ بخۆن، ...هتد .. ستەمکاریو ناهەقیکاریو تاوانباری خۆتان پەردەپۆش بکەن! چونکە ئاشکرایە پەنا بردنە بەر دادوەرو لێپرسراوان بۆ خواردنو داگیرکردنی ماڵو دارایی خەڵک بەناهەق تاوانێکی گەورەیەو کارێکی حەرامە.چونکە بڕیاری دادوەرو قازیی هیچ لە راستی‌یەکە ناگۆڕێو ماڵە حەرامەکە حەلاڵ ناکا، بڕیاری قازیو دادوەر شتێکی رواڵەتکاری‌یەو بەرواڵەت ئەو ماڵە دەکاتە ماڵی تۆ بەلام لەراستی‌دا نابێتە ماڵی تۆ! کەوابوو ئەگەر قازیی بڕیاری‌دا کە فلانە ئافرەت خێزانی فلانەکەسە بە شایەتی بە درۆو چاوبەست! نابێ تەنیا بەبڕیاری قازیی بەبێ مارەکردنی شەرعیی ئەو ژنو پیاوە لێک نزیک ببنەوە. هەر بەو جۆرە بۆ هەموو سەوداو مامەڵەیەک فتوای قازیو بڕیاری دادوەر ناتوانێ هیچ حەرامێک حەلاڵ بکا هیچ ناهەقێک بکا بە حەق!!

پێغەمبەر ﷺ کاتێک دوو کەس هاتنە خزمەتی دەربارەی کێشەیەکی ناو خۆیان ویستیان رێکیان بخا پێی فەرموون: (إنما أنا بشر وإنكم تختصمون إلي، ولعل بعضكم أن يكون ألحن بحجة من بعض فأقضي له بنحو ما أسمع فمن قضيت له من حق أخيه شيئا يأخذه فإنما أقطع له قطعة من النار) من ئادەمیزادێکم وەکو ئێوە. ئێوە کێشەو نیزاعی خۆتان دێننە لام، وادەبێ یەکێکتان لەوی تریان قسەزان ترە، لە بەڵگە هێنانەوەو روونکردنەوەی باسەکەو راکیشان بەلای خۆی‌دا زمان لووسو قسە بەجێ بێ، منیش لەسەر ئەو قسە بیستراوانە بڕیار دەدەم، جا کەسێک بەو بڕیار بۆ دانەی من، هەندێک لە ماڵی برا موسوڵمانەکەی پێ درا، ئەوە بابزانێ کە پارچە ئاگرێکی دۆزەخم داوەتێ، ئیتر کابراکان کە ئەمەیان لەپێغەمبەر بیست، هەردووکیان دەستیان کرد

بە گریانو هەریەکەیان دەیگوت: من نامەوێ با بۆ براکەم بێ! ئەمجار پێغەمبەر ﷺ پێی فەرموون: (إذهبا فتوخیا ثم استهما ثم ليحلل كل واحد صاحبه) بڕۆن جوان لێی بکۆڵنەوە ئەگەر زانیتانو بۆتان دەرکەوت هی کامتانە ئەوە باشە، ئەگینا پشکێ بهاونو قورعە بکەنو هەریەکەتان گەردنی ئەوی ترتان ئازاد بکا. ئەم ئایەتو حەدیثەیە ئەوە دەگەیەنێ کە پێویستە پارێزەری موسوڵمانان ئەو داوایە وەرنەگرێ کە لێی روونە خاوەنەکەی تێیدا خاوەن هەق نیە، نەچن بەدەم درێژیو قسەزانی، ناهەقی بکەن بە هەقو بەناڕەوا ماڵی ئەم بۆ ئەو بپچڕن، هەرکەسێک ئەمڕۆ سەیری وەزعو حاڵی موسوڵمانان بکا، لەم هەموو بەیەکداچوونو کێشەو نیزاعو بەربەرەکانییەی کە لەناویاندا هەیە وردبێتەوە، ئەو هاتوچوو بێنەو بەرەی دادگاو بەرتیلو بەرتیلکاری بۆ دادوەرو قازیو پارێزەرو لێپرسراوانو هەوڵدان بۆ تۆڵەسەندنەوەو ئەزیەتدانی یەکتریو داونانەوە بۆ پیلان گێڕان دژی یەکتری ئەوەی بۆ روون دەبێتەوە کە موسوڵمانان زۆر لە ئایین دوورکەوتوونەتەوە کەم پەیڕەوی قورئانو فەرموودەکانی پێغەمبەر ﷺ دەکەنو شەریعەتی خودایان پاش گوێ خستووەو فەرامۆشیان کردووە، بۆیە کەوتوونەتە تەنگو چەڵەمەوە، ماڵو داراییان هەموو بەفیڕۆ چوو، ماڵو حاڵیان ویران بوو، کۆمەڵو یەکیەتییان بوو بە دووبەرەکیو لێک جیابوونەوە، هەر کۆمەڵەو دژی ئەوی تریان دەجەنگێو دەدوێ، ئەم لەو دەخوێنێو ئەو لەم دەخوێنێ!!

خۆ ئەگەر بهاتتنایە پابەندی فەرمانی قورئانەکەیان بوونایەو پەیڕەوی پەیامی پێغەمبەریان بکردایە بێگومان ئاوا مافیان پێشێل نەدەکراو کۆمەڵگایان ئاوا لێک نەدەترازا، خۆشەویستیو برایەتیو تەبایی دەکەوتە ناویانەوە، دەبوونە کۆمەڵگایەکی نموونەییو جیهان ئاواتە خوازیان دەبوو! بەڵام بەداخەوە موسوڵمانان کاریان گەیشتۆتە رێژەیەک پێیان وایە کە ئەوان پێویستیان بە رێنومایی ئایین نیەو چاوی خۆیان لەئاست

رووداوەکاندا نوقاندووە، شانی خۆیان کۆم کردوەو بوون بە داردەستی بێگانەو ژێر دەستی داگیرکەران. خۆ تاوەکو نەگەڕێنەوە. بۆ ژێر ئاڵا پیرۆزەکەی ئیسلامو قورئان نەکەنەوە بەبەرنامەی ژیانیان حاڵیان هەروا دەمێنێتەوە.

کات دیاریکردن بە مانگو حەقیقەتی چاکە

﴿يَسْـَٔلُونَكَ عَنِ ٱلْأَهِلَّةِ ۖ قُلْ هِىَ مَوَٰقِيتُ لِلنَّاسِ وَٱلْحَجِّ ۗ وَلَيْسَ ٱلْبِرُّ بِأَن تَأْتُوا۟ ٱلْبُيُوتَ مِن ظُهُورِهَا وَلَـٰكِنَّ ٱلْبِرَّ مَنِ ٱتَّقَىٰ ۗ وَأْتُوا۟ ٱلْبُيُوتَ مِنْ أَبْوَٰبِهَا ۚ وَٱتَّقُوا۟ ٱللَّهَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ ﴿١٨٩﴾

لەپێشەوە باسی مانگی رەمەزانو رەمەزانو حوکمی رۆژووی کرد کەوابوو گونجاوو مناسیبە کە دوابەدوای ئەوە باسی مانگ بکا، چونکە بەڕۆژووبوونو شکاندنی رۆژوو پەیوەندی بە دیتنی مانگی یەکشەوەی رەمەزانو شەشەلانەوە هەیە، پێغەمبەر ﷺ دەفەرموێ: (صوموا لرؤيته وافطروا لرؤيته) واتە: کە مانگی یەکشەوەی رەمەزانتان بینی بەڕۆژوو بنو بیکەن بەرەمەزان، کە مانگی یەکشەوەی شەشەلانتان بینی بیشکێننو بیکەن بە جەژن. ئەبو نەعیمو ئیبنو عەساکیر لە ئەبوصالحو ئیبنوعەباسەوە دەگێڕنەوە دەڵێن: موعازی کوڕی جەبەلو ثەعلەبەی کوڕی غونەیمە عەرزی پێغەمبەریان کرد ﷺ وتیان: ئەی پێغەمبەری خودا! ئەوە هۆی چیە مانگ ئەو هەموو گۆڕانکاریەی بەسەردادێ؟ رۆژێک باریکە دەڵێی هەودا دەزووە، دوایی زیاد دەکا تا زل دەبێو خڕ دەبێ، ئەمجار وردە وردە بچووک دەبێتەوە تاوەکو وەک پێشووی لێدێتەوە، هیچ کاتێ لەسەر شێوەیەک نامێنێتەوە؟ ئیترئەم ئایەتە نازل بوو. ﴿**يسألونك عن الأهلة قل هي مواقيت للناس**﴾ ئەی محمد! پرسیارت لێدەکەن دەربارەی هۆی گۆڕانی مانگ کە لەسەرەتادا وەکو داوە دەزوو باریکەو وردە وردە

زل دەبێ تا دەبێتە مانگی چواردە شەوە ئەمجار وردە وردە لاواز دەبێتەوە تادەگاتەوە حالی پێشووی‌و وەکو لاسکە خورمای چرچی لێ دێتەوە، دەڵێن: هۆی چیە ئاوا گۆڕانی بەسەردا دێ؟ وەڵامیان بدەرەوە پێیان بڵێ: ئەوە نیشانەی کاتە بۆ ئادەمیزادو کاروبارو سەوداو مامەڵەو سەفەرو هاتوچۆی خۆیانی پێ ئەندازەدار دەکەن. بەهۆی گۆڕانی مانگەوە کاتی کشتو کاڵ‌و بازرگانی‌و کاتی قەرزو قۆڵەیان دیاری دەکەن، ماوەی شیرپێدانی منداڵ‌و عیددەی ئافرەت‌و رەسیدەبوونی کوڕو کچی پێ دیاری دەکەن، هەروەها نیشانەیە بۆ دیاریکردنی کاتی ئەو عیبادەتانەی کە (کاتی)ن‌و لەکاتی تایبەتی‌دا نەبن ئەنجام نادرێن، ئیتر بەهۆی گۆڕانی مانگەوە ئادەمی کاتەکانی خواپەرستی دەزانن کاتی بەڕۆژووبوونیان‌و رۆژووشکاندنیان دەزانن، بەتایبەتی (حەج) کە لەکاتێکی دیاریکراوی تەسکدا جێبەجێ دەکرێ. جا ئەگەر مانگ لەسەر یەک شێوە بمایەوە بەئاسانی کاتەکان نەدەزاندران‌و ئادەمیزاد سەریان لێ تێک دەچوو!!

دیاری‌کردنی کات بەهۆی مانگەوە بۆ خوێندەوارو نەخوێندەوار ئاسانە دانیشتووی شارو لادێ لێی حاڵی دەبن، بەڵام کات دیاری‌کردن بە گوێرەی خۆر (التوقيت الشمسي) بۆ حیساب گەر نەبێ ناگونجێ، تەنانەت ئەو حیسابگەرانەش تازانیاری ئاسمان شوناسی پێش نەکەوت نەیانتوانی سوودی لێوەرگرن. پرسیارەکە لەهۆی گۆڕانی مانگە، وەڵامەکە باسی حیکمەت‌و سوودی گۆڕانەکە دەکات، ئەمەش رێنومایی کردنە بۆ ئەوەی کە دەبوایە ئەوان پرسیارەکەیان ئاوا بکردایە.

ئەو زانست‌و زانیاریانەی کە ئادەمیزاد پێویستی پێیان هەیە چەند جۆرێکن.

١ - زانیاری یەک کە بەبێ مامۆستا بزانرێ وەکو ئەو شتانەی بەهەست یا بە ویژدان دەزاندرێن.

٢- زانیارییەک کە مامۆستای دەست ناکەوێو کەس نیە بیزانێ، وەکو زانینی چۆنیەتی دروستبوونی یەکەم (الخلق الأول) چونکە پزیشک دەتوانێ بزانێ گیاندار چۆن لەدایک دەبێو چۆن پلەکانی ژیان دەبڕێ، دەتوانێ بزانێ مرۆڤ هەر لەو کاتەوە کەلە رەحمی دایکیا دلۆپە ئاوێک بووە تا ئەو کاتەی دەبێتە مرۆڤێکی تەواو چۆن ئەو گۆڕانکاریانەی بەسەردا دێ. رووەکناس دەتوانێ بزانێ رووەک چۆن پەروەردە دەبێو چۆن گەشە دەکات، بەڵام نە پزیشکو نە رووەکناس ناتوانن بزانن ئەمانە لەسەرەتادا چۆن هاتوونە کایەوە، مومکین نییە حەقیقەتی دروستبوونو بەدیهێنانیان بزانرێ هەروەکو چۆن ناگونجێ حەقیقەتو چۆنیەتی زاتی خودا بزانرێ.

٣- زانیارییەکی تر هەیە دەشێ خەڵک بە بەڵگەو تێفکرینو لێکۆڵینەوە فێری ببن، وەکو زانیاری سروشتو ماتماتیکو کشتو کاڵو ئاسمانناسیو گۆڕانی مانگو هاتوچۆی ئەستێرەکانو ....هتد راگەیاندنی ئەم جۆرە زانیارییانە ئیشی پێغەمبەران نیەو ئەوان بەرپرسیار نین بۆ خەڵکی روون بکەنەوەو نابێ داوای شتی وا لە پێغەمبەران بکرێ، هەرکاتێکیش داوای شتی وایان لێ کرا ئەوە نیشانەی تێنەگەیشتنە لە چۆنیەتی ئەرکی ئەوان، لەهەمان کاتدا پاش گوێخستنە بۆ ئەو هێزو تەوانایەی خودا داویەتی بە ئادەمیزاد پەنچەرکردنو لەکارخستنی هەستەکانیەتی، خۆ ئەگەر وابوایە دەبوایە هەموو شتێک لەوان وەربگیرایە، دەبوایە ژمارەی پێغەمبەران لەهەموو گەلو نەتەوەیەکدا گەلێک زۆربوونایە بۆ ئەوەی بیانتوانیایە هەموو تاکەکانی کۆمەڵ فێری هەموو شتێکی ژیان بکەن.

بەڵێ: پێغەمبەران ﷺ گەلو نەتەوەکانیان هەڵناوە کە لە هەموو کاتو ساتێکدا هەستو شعوری خۆیان بەکاربهێننو لە کاروباری دونیاییدا بە گوێرەی عەقڵو هۆشی خۆیان هەڵسو کەوت بکەن ئەوەتا

پێغەمبەر ﷺ کە خەڵکی مەدینەی مەنع کرد لەوەی کە دارخورماکانیان تەلقیح بکەنو ئەو ساڵە بەروبوومی خورما باش نەبوو خاوەن بێستانە خورماکان چوونە خزمەتیو سکاڵای خۆیان کرد، فەرمووی: (أنتم أعلم بأمور دنياكم) ئێوە باشتر ئیشو کاری دونیایی دەزانن. ئەگەر بگوترێ: دەی باشە خۆ مێژوو زانیارییەکە مرۆڤ دەتوانێ بەئاسانی بینوسێتەوەو پێویست ناکا بە نیگای خودایی باسی لێوە بکا لەوەڵامدا دەڵێین: ئەو مێژوو بەسەرهاتانەی قورئان دەیانگێڕێتەوە لەڕاستیدا بەمەبەستی زانینی مێژوو نەهێندراون، بەڵکو بەمەبەستی پەند لێوەرگرتنو دیاریکردنی سوننەتەکانی خودا لە بوونەوەردا هێنراون، بۆ هەڕەشە کردن لە کافرەکانو ترساندنیان لە ئاکامی سەرپێچیکردنی پەیامی پێغەمبەر ﷺ ئاراستەکراون، ئەو مێژووە دوورو درێژەی لە تەوراتدا دەربارەی دروستکردنی ئادەم هێندراوەتەوە لە راستیدا تەورات نیە. دوای لەدونیا دەرچوونی حەزرەتی موساو گەڕانەوەی جولەکەکان لەوڵاتی بابل، بە تەوراتەوە لکێندراوەو تێکەڵی کراوە!

٤- جۆرە زانیارییەکی تر هەیە پێویستە ئێمە بەرامبەر بەدیهێنەری خۆمان بیزانین: دەبێ بزانین: چۆن بەندایەتی بکەینو چۆنی بیپەرستین، حیکمەتی ئەو بەندایەتی کردنە چیەو بۆچییە، کە مردین چیمان لێدێو سەرەنجاممان چیە؟ ئەم جۆرە زانیارییە بە هەوڵدانو لێکۆڵینەوە وەدەست نایەو توێژینەوە تێیدا کۆڵەوارە.

زۆر جار گەلو نەتەوەکان لە زانینو سنووردارکردنی پەیوەندی نێوان بەندەو بەدیهێنەردا کەوتوونە هەڵەوەو سەریان لێشێواوە، بۆیە کۆمەڵگای ئادەمیزاد پێویستی بە رەهنومایی‌کەر هەیەو ئاتاجی پێغەمبەرە کە ریگای راستی یان پێ بلێو ئیمانو بیرو باوەڕی راستیان تێبگەیەنێ.

٥- هەندێ زانیاری هەیە عەقڵی ئادەمیزاد دەرکی پێدەکات دەتوانێ وەدەستی بێنێ بەڵام جاری وا دەبێ هەڵەی تێدەکەوێ هەواو ئارەزۆ دەوری تێدا دەبینن‌و پەردەپۆشی دەکەن‌و ناهێڵن عەقڵ بگاتە حەقیقەت، یان حەق‌و بەتاڵ تێکەڵاو دەبن، یان سوودو زیان لێک دەهاڵێن، بۆ نموونە زیانی مەی‌و تلیاک لای ئادەمیزاد ئاشکرایە کەچی هەواو هەوەس زاڵ دەبێ‌و کاری وا لێ دەکەن ئالوودەیان بێت‌و بیان خواتەوە، حوکمی خۆشی‌یەکاتی‌یەکەی زاڵ دەبێ بەسەر زانیاری عەقڵدا لەبەر ئەوە پێویستە سەرچاوەیەکی تر بۆ زانیاری‌یەکە هەبێ پاڵپشتی عەقڵ بکاو جڵەوی نەفسی چەمووشی بگرێتەوە.

دوای ئەوە کە باسی کاتی حەجکردنی کرد، باسی کردارەکانی حەج دەکاو دەفەرموێ: ﴿وليس البر بأن تأتوا البيوت من ظهورها﴾ لەسەردەمی نەزانی‌دا یاریدەدەران (الأنصار)و هەندێ لە عەرەبەکان لەکاتی حەج‌دا کە ئیحرامیان دەبەست‌و دەگەڕانەوە بۆ ماڵەوە لە دەرگای سەرەکی‌یەوە نەدەچوونە خانوەوە، بەلایانەوە حەرام بوو، بەڵکو لەپاشەوەڕا خۆیان فڕێ دەدایە ناو خانوەوە..

ئیبنوجەریر لە زەهری‌یەوە دەگێڕێتەوە دەڵێ: هۆی ئەمە ئەوەبوو خۆیان دەپاراست کە بەپۆشاکی ئیحرامەوە لە دەرگاوە بچنە ماڵەوە چونکە پێیان وابووکە سەردەرانی دەرگاکە دەبێتە پەردە لەنێوان ئەوان‌و ئاسماندا ئیتر ئەم ئایەتە هاتە خوارەوەو فەرمووی: ﴿وليس البر بأن تأتوا البيوت من ظهورها﴾ ئەی خەڵکینە چاکە ئەوەنیە کەلە کاتی ئیحرام‌دا لەپاشەوەڕا خۆتان فڕێدەنە ناو خانوەکانتانەوە ﴿ولكن البر من اتقى﴾ بەڵکو چاکەو کاری باش ئەوەیە تەقوای خودا بکەن‌و پابەندی فەرمانەکانی بن، واز لە تاوان بێنن‌و خۆ لەکاری خراپ دوور بخەنەوە، بە کرداری جوان خۆتان ئارایشت بدەن، شوێن حەق‌و راستی بکەون ﴿وأتوا البيوت من أبوابها﴾ لەدەرگاوە بچنە ناو خانوەکانتانەوە ﴿واتقوا الله

لعلکم تفلحون﴾ لـه خـودا بترسـنو خۆتـان لـه سزای بەئێشـی بپـارێزن، ئـەوەی نـەهی لێکـردووە توخنـی مەکـەون، ئـەوەی فـەرمانی پێکـردووە بەتـەواویو ڕێـکو پێکـی ئـەنجامی بـدەن، بـەڵکو لـەژیانی دونیاتـــاندا بەسەربەرزیی بژینو لە کارو فـەرمانتاندا سـەرکەوتووبنو بـەئاوات بگـەن، سەرفرازی ئەو دونیاش بن، ئەوە بزانن کـە چوونـە نـاو خـانوو لەپاشـەوەڕا هیچ چاکەیەکی تێدا نیە، لەهەر شوێنێکەوە بچنە ناو خانووەوە دروسـتە، مەگـەر لـەخۆڕا ئـەو بڕوایـەتان هـەبێ کـە چوونـــەژوورەوە لـــە دەرگـــای سەرەکییەوە حەرامە، ئەمە کارێکی خراپەو مەیکەن.

یاساو دابو نەریتی جەنگ لەپێناو ئایینی خودادا

وَقَـٰتِلُواْ فِى سَبِيلِ ٱللَّهِ ٱلَّذِينَ يُقَـٰتِلُونَكُمْ وَلَا تَعْتَدُوٓاْ إِنَّ ٱللَّهَ لَا يُحِبُّ
ٱلْمُعْتَدِينَ ﴿١٩٠﴾ وَٱقْتُلُوهُمْ حَيْثُ ثَقِفْتُمُوهُمْ وَأَخْرِجُوهُم مِّنْ حَيْثُ
أَخْرَجُوكُمْ وَٱلْفِتْنَةُ أَشَدُّ مِنَ ٱلْقَتْلِ وَلَا تُقَـٰتِلُوهُمْ عِندَ ٱلْمَسْجِدِ ٱلْحَرَامِ
حَتَّىٰ يُقَـٰتِلُوكُمْ فِيهِ فَإِن قَـٰتَلُوكُمْ فَٱقْتُلُوهُمْ كَذَٰلِكَ جَزَآءُ ٱلْكَـٰفِرِينَ
﴿١٩١﴾ فَإِنِ ٱنتَهَوْاْ فَإِنَّ ٱللَّهَ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿١٩٢﴾ وَقَـٰتِلُوهُمْ حَتَّىٰ لَا تَكُونَ
فِتْنَةٌ وَيَكُونَ ٱلدِّينُ لِلَّهِ فَإِنِ ٱنتَهَوْاْ فَلَا عُدْوَٰنَ إِلَّا عَلَى ٱلظَّـٰلِمِينَ ﴿١٩٣﴾

ٱلشَّهْرُ ٱلْحَرَامُ بِٱلشَّهْرِ ٱلْحَرَامِ وَٱلْحُرُمَـٰتُ قِصَاصٌ فَمَنِ ٱعْتَدَىٰ
عَلَيْكُمْ فَٱعْتَدُواْ عَلَيْهِ بِمِثْلِ مَا ٱعْتَدَىٰ عَلَيْكُمْ وَٱتَّقُواْ ٱللَّهَ
وَٱعْلَمُوٓاْ أَنَّ ٱللَّهَ مَعَ ٱلْمُتَّقِينَ ﴿١٩٤﴾ وَأَنفِقُواْ فِى سَبِيلِ ٱللَّهِ وَلَا
تُلْقُواْ بِأَيْدِيكُمْ إِلَى ٱلتَّهْلُكَةِ وَأَحْسِنُوٓاْ إِنَّ ٱللَّهَ يُحِبُّ ٱلْمُحْسِنِينَ
﴿١٩٥﴾

لەئایەتی پێشوودا باسی ئەوەی کرد کە مانگ نیشانەی کاتەکانە. ئادەمیزاد کاتەکانی بازرگانیو سەوداو مامەڵەو قەرزو قوڵەو خواپەرستیو شیرخواردنی منداڵو عیددەی ئافرەتو ئەم جۆرە شتانەی پێدیاری دەکا، بەتایبەت (حەج) کە بەگوێرەی مانگ کاتەکەی دیاری دەکرێو شەڕو هەراش لەو مانگانەیکە پێیان دەگوترێ.(أشهر الحرام) حەرامە.ئەو مانگەی حەجی تێدا دەکرێ یەکێکە لەو مانگانەی شەڕکردنی تێدا قەدەغەیە، لێرەدا ئەوە روون دەکاتەوە کە شەڕکردن بە مەبەستی بەرگری کردن لە ئایینو تەمبێکردنی ئەوانەی فیتنەو ئاشووب بەرپا دەکەنو پەیمانو بەڵێن هەڵدەوەشێننەوە کارێکی رەوایە، چ خراپەیەکی تێدا نیە، عەبدوڵلای کوڕی عەباس دەگێڕێتەوە دەفەرموێ: ئەم ئایەتە درەبارەی سولحی (حديبية) هاتۆتە خوارێ: کە سالی شەشەمی کۆچی پێغەمبەر لەگەڵ (١٤٠٠) لەهاوەڵانی ئیحرامیان بەعەمرە بەستو بەرەو مەککە کەوتنەڕێ تا گەیشتنە حودەیبیە -کە بیرێکە نزیک مەککە- خستیان، کافرەکانی مەککە جوابیان بۆ ناردن کە نابێ بێنە ناو شاری مەککەوە ئەوەبوو نەیان هێشت داخلی مەککە ببن، لەپاشا سولحیان کرد لەسەر ئەوە رێک کەوتن کە ئەو ساڵە پێغەمبەرو هاوەڵانی بگەڕێنەوە، ساڵی داهاتوو سێ رۆژ مەککەییەکان شاریان بۆ چۆڵ بکەن پێغەمبەرو هاوەڵانی بە ئارەزۆی خۆیان چی تێدا دەکەن بیکەن..

لەسەر ئەم بڕیارە پێغەمبەر ﷺ ئیحرامی شکاندو ئەمجار هاوەڵانیشی ئیحرامیان شکاندو گەڕانەوە. کەساڵی داهاتوو تێوەرسووڕایەوە پێغەمبەرو هاوەڵانی بەپێی پەیمانی ساڵی رابوردوو خۆیان ئامادەکرد بۆ گێڕانەوەی عەمرە (عمر ة القضاء) ترسی ئەوەشیان هەبوو کە قورەیشییەکان پابەندی بەڵێنو پەیمانەکەیان نەبن، ئەمساڵیش نەهێڵن موسوڵمانەکان بچنە ناو کەعبەوەو شەڕیان لەگەڵدا بکەن،

شەڕکردنەکەیشیان پێ ناخۆش بوو چونکە دەکەوتە کاتو شوێنێک کە شەڕیان تێدا حەرامە کاتەکە مانگی ناوجەژنان (ذیلقەعیدە)و شوێنەکەش بەیتول حەرامو دەروبەری بوو، ئیتر ئەم ئایەتە هاتە خوارێ کە دەفەرموێ: ﴿وقاتلوا في سبيل الله الذين يقاتلونكم﴾ ئەی موسولمانینە! ئەی ئەوانەی ترسی ئەوەتان هەیە قورەیشی‌یەکان نەهێڵن بچنە ناو کەعبەوەو نەهێڵن عەمرەکەتان بگێڕنەوە پەیمانی رابوردوویان هەڵوەشێننەوەو شەڕتان لەگەڵ بکەنو تووشی فیتنەییو ئاشووبتان بکەن پێشتان ناخۆشە بەرگری لە خۆتان بکەن چونکە کاتی شەڕەکە مانگی (أشهر الحرام)ە شوێنی شەڕەکەش (بەیتول حەرام)ەکە شەڕی تێدا ناکرێ.

ئەوا ئێمە ڕێگەمان پێدان کەشەڕیان لەگەڵ بکەنو بەرگریی لە خۆتانو ئاینتان بکەن، مەبەستان لەم شەڕکردنە بڵاوکردنەوەی ئایینی خودابێو بەرزکردنەوەی رستەی (لاإلـه إلا الله) بێ. نەک شوێن کەوتنی هەواو هەوەسی خۆتانو حەزی خوێن رشتنو پیاوکوشتن بێ ﴿ولا تعتدوا إن الله لا يحب المعتدين﴾ دەست درێژیی مەکەن! بەوە ئێوە سەرەتا شەڕ هەڵگیرسێنن ، کە شەڕیش هەڵگیرسا دەست درێژیی مەکەن بەوە کە کەسانێک بکوژن کە شەڕکەر نین وەکو منداڵو ژنو پیرەمێردو پەککەوتەو ئەوانەی چەک فڕێ دەدەنو شەڕناکەن، ئەوانەی خۆیان تەسلیم بە ئێوە دەکەن هەروەها زیادەڕەوی مەکەنو دەستدرێژی مەکەن بەوە کە وێرانکاریی ئەنجام بدەن خانوو بڕوخێنن، دارو درەخت ببڕن بیرو کانیاو پڕبکەنەوە ئەمانە هەموویان دەستدرێژیو حەرامن بەتایبەتی لەکاتی ئیحرامداو لە بەیتول حەرامدا ﴿واقتلوهم حيث ثقفتموهم﴾ کە شەڕیش هەڵگیرسا لەنێوان ئەوانو ئێوەدا ئیتر دەستیان لێ‌مەپارێزن لەهەر شوێنێک بنو بۆتان هەڵکەوتن، شەڕیان لەگەڵدا بکەنو بیانکوژن، لە مانگی ناوجەژناندا (ذیلقەعیدە = حەرام)دا بێ، یان لە بەیتول حەرام بێ، لەهەر شوێنێک بنو بە هەر شێوەیەک بێ ﴿وأخرجوهم من حيث

أخرجوكم﴾ دەریان بکەن لەو شارەی کە ئەوان ئێوەیان لێ دەرکردووە، کە شاری مەککەیە، چونکە کافرەکان تینیان بۆ پێغەمبەرو هاوەڵانی هێنا لە مەککە وەدەریان نان بەوە کە وایان لێکردن مانەوەیان زحمەت بێ، یان ببێتە هۆی لەدەستدانی ئایینەکەیانو ناچاربوون کۆچیان کرد بۆ مەدینە، ئەمجار ڕێگای ئەوەشیان لێگرتن کە ساڵانە بێنەوە لەکاتی حەجدا پێویستی حەجو عەمرە بەئەنجام بگەیەنن لەگەڵ ئەوەشدا پێغەمبەرو موسوڵمانەکان رازی بوون بەرێک کەوتنێک کە رێککەوتننامەی حودەیبیەی پێ دەگوترێ، ئەو ساڵە بگەڕێنەوە ساڵی داهاتوو بێنەوە سێ رۆژ شاری مەککەیان بۆ چۆڵ بکرێ، عەمرەکەیان بگێڕنەوە کە ساڵ تێوەرسوڕایەوە لەمانگی ناوجەژنان (ذیلقەعیدە)دا پێغەمبەر ﷺ بەخۆیو ئەوانەی لە ساڵی رابوردوودا ڕێگای عەمرەیان لێ گیرابوو گەڕابوونەوە کەوتنە خۆ ئامادەکردنو بەمەبەستی بەجێهێنانی عەمرە بە (قەضا) بەرەو مەککە کەوتنەڕێو ژمارەیان لە ساڵی پێشوو زۆرتربوو، ئیتر بەوپەڕی سەربەرزییەوە عەمرەکەیان ئەنجامدا، ئەمجار سەریان تاشیو ئیحرامیان شکاند، لە رۆژی دواییدا پێغەمبەر ﷺ چووە ناو کەعبەوە -کە پڕبوو لە بت- کاتی نیوەڕۆ فەرمانیدا بە (بلال) کە بانگ بدا، ئەویش چووە سەربانی کەعبەو ئاوازی (لا إلە إلا الله محمد رسول الله أ الله أكبر أ الله أكبر) بەناو دەشتو دۆڵو کونو کەلەبەری ئەو وڵاتەدا بڵاوکردەوە نیشانەی روخاندنی بتپەرستی دیاری دا، ئەمجار پێغەمبەر ﷺ هات بەرنوێژی بۆ دووهەزار کەس کردو نوێژیان بە جەماعەت لەکەعبەدا ئەنجامدا، بەم شێوەیە موسوڵمانانەکان سێ رۆژ لە مەککەدا مانەوە، کافرەکان مەککەیان چۆڵ کردبوو، ئەمجار پەروەردگار هۆی ڕێگەپێدانی شەڕ بۆ موسوڵمانەکان باس دەکاو دەفەرموێ: ﴿والفتنة أشد من القتل﴾ ئەگەر کافرەکان شەڕیان هەڵگیرساندو دەست پێشخەری لەوانەوەبوو ئێوە کۆ لەوە مەکەن کە کاتەکە شەڕی تێدا قەدەغەیەو

مانگی حەرامە، یان شوێنەکە بەیتول حەرامەو شەڕی تێدا قەدەغە کراوە، هیچ گوێ بەوە مەدەن ئەگەر شەڕیان لەگەڵدا کردن ئێوەش یەکسەر پەلامار بدەنو شەڕ بکەن، چونکە گڕوگێچەڵو بڕوبیانوو ئەزیەتدانو سوکایەتی پێکردنو فیتنەو ئاشووب گێڕانو دەرکردنو راوەدونانو پێشگیریکردن لە ئایین زۆر لە کوشتن گەورەترو کاریگەرترە، نابێ قبوولی بکەنو لێی بێدەنگ بن، لەهەرشوێنێک بۆتان هەڵکەوتو دەرفەتتان دەست کەوت هەل لەکیس خۆتان مەدەن، بەڵام ﴿ولا تقاتلوهم عند المسجد الحرام حتى يقاتلوكم فيه﴾ هەرکەسێک لەو کافرانە خۆی خستە ناو کەعبەوە ئەمین دەبێ، مەگەر ئەو کەسە خۆی لەوێ حورمەتی کەعبە بشکێنێو شەڕی تێدا بکا، ئەو کاتە ئێوەش دەستی لێ مەپارێزن، ﴿فإن قاتلوكم فاقتلوهم﴾ ئەگەر لە کەعبەدا شەڕیان لەگەڵ کردن ئێوەش شەڕیان لەگەڵدا بکەنو بیانکوژن، چونکە خەتا لەدەس پێشخەرو بکەرەو ئەو ستەمکارە ﴿كذلك جزاء الكافرين﴾ سوننەتی خودا وایە ئاوا بەوجۆرە سزای دەستدرێژکاران بداتەوەو بەو جۆرە تۆڵەیان لێ بسێنێ، چونکە ئەوان سنووریان بەزاندووەو حورمەتی کەعبەیان شکاندووەو ستەمیان لە ئێوەو لە خۆیان کردووە، دەبێ سزای ستەمکاریی خۆیان وەربگرنەوە ﴿فإن انتهوا فإن الله غفور رحيم﴾ ئەگەر وازیان لەشەڕ هێنا، یان موسوڵمان بوونو وازیان لە کوفر هێنا، ئەوە پەروەردگار لێخۆشبووەو کردەوەی باشیان لێوەردەگرێو لە تاوانیان دەبوورێ. ﴿وقاتلوهم حتى لاتكون فتنة﴾ شەڕیان لەگەڵدا بکەن بۆ ئەوەی چاوترسێنیان بکەنو ورەیان بڕوخێننو نەتوانن بێنە لەمپەڕ لەبەردەم ئایین داو واز لە ئازارو راوەدونانتان بێنو دەربەدەرتان نەکەن ﴿ويكون الدين لله﴾ ئایینی هەموو کەسێکو بەندایەتی کردنی بۆ خودابێ، لەخودا نەبێ لەکەسی تر نەترسێ، کەس نەتوانێ موسوڵمانان لەسەر خوداپەرستی

دەربەدەربکاو ئازاریان بدا، کەس چاوەڕوانی ئەوە نەکا موسوڵمانان لە ترساندا ماستاوی بۆ بکەنو مەرایی بۆ بکەن..
بێگومان ئەو کاتەی ئەم ئایەتە هاتۆتە خوارێ موسوڵمانان کەمو بێ هێزبوون کافرەکان زۆرو خاوەن دەسەڵاتو هێزو توانا بوون، شاری مەککە کانگای بتپەرستی بوو، کەعبە پڕ بوو لە جۆرەها بتی بچووکو گەورە، خوانەناسان تێیدا ئازادو خوداپەرستان دەست بەسەرو ژێردەستەبوون!!
بەڵام پەروەردگار ویستی نووری ئیسلام مەشخەڵ دار بێ، دونیا ڕووناک بکاتەوە یارمەتی موسوڵمانەکانیدا بۆ ئەوەی قەڵاچۆی بتپەرستی بکەن، کردیشیان لە ئاکاما سەرفرازیو سەرکەوتن بۆ موسوڵمانەکان بوو!!
﴿فإن انتهوا فلا عدوان إلا على الظالمين﴾ جا ئەگەر کافرەکان وازیان لە دەستدرێژی کردنو شەڕهەڵگیرسانو فیتنەیی هێناو موسوڵمان بوون، ئەوە دەستدرێژییان مەکەنە سەرو لەگەڵیاندا بە ئاسایشی بژین. چونکە سزاو بەرپەرچدانەوە بۆ تەمێکردنی ستەمکارانە، بۆ ئەوەی واز لە ستەمکاریی خۆیان بێنن.
وەکو گوترا: ساڵی شەشەمی کۆچی پێغەمبەرو هاوەڵانی بەمەبەستی عەمرەکردن ئیحرامیان بەستو بەرەو مەککە کەوتنەڕێ کە گەیشتنە بیری (حدیبیه) لە نزیک مەککە کافرەکان پێشیان پێگرتن شەڕەشیرو شەڕە بەدوێشیان لەگەڵدا کردن، دوایی ڕێک کەوتن کە ئەو ساڵە موسوڵمانەکان بگەڕێنەوەو ساڵی داهاتوو بێنەوە.
جا کە موسوڵمانەکان ساڵی داهاتوو هاتنەوە بۆ عەمرە گێڕانەوە (عمرة القضاء) لەوە دەترسان کە کافرەکان ئەمساڵیش پابەندی بەڵێنەکەیان نەبنو ڕێگایان نەدەن عەمرەکەیان بەجێبێنن لەهەمان کاتدا پێشیان ناخۆش بوو کە شەڕیان لەگەڵدا بکەن چونکە کاتەکە مانگی ناوجەژنان بوو شوێنەکەش بەیتول حەرام بوو هەردوکیشیان شەڕیان تێدا قەدەغەیە!! وەکو لەوەپێش باس کرا.

ئیتر پەروەردگار لەم ئایەتەی دواییدا ئەوەیان بۆ روون دەکاتەوە کە شەڕو دەست پێکردنی حەرامو یاساغە نەک بەرگری لەخۆکردن، کەوابوو ﴿الشهر الحرام بالشهر الحرام﴾ ئەم مانگە ناوجەژنانەی کە عەمرەکەتانی تێدا دەگێڕنەوە لەبری ئەو مانگە ناوجەژنانەی پارە، کە ریگایان لێ گرتنو شەڕیان لەگەڵدا کردنو نەیانهێشت عەمرەکەتان ئەنجام بدەن، جا ئەگەر ئەوان دەست پێشخەریبیان کردو شەڕیان لەگەڵدا کردنو بەگژتاندا هاتنو حورمەتی مانگی حەرامیان نەگرت، ئەوە ئێوەش بێ سێو دوو شەڕیان لەگەڵدا بکەنو بەرپەرچیان بدەنەوە. ئەوان تاوانبارنو حورمەتی مانگی حەرامیان شکاندوە نەک ئێوە!!

یان مانایەکی تریشی لێ وەردەگیرێ ئەویش ئەوەیە دەڵێ: لەکاتێکدا پیرۆزیی مانگی ناوجەژنان کافرەکانی لە بتپەرستیو کرداری خراپ نەگێڕایەوە، ئەو کارە ناشیرینانەی تێدا ئەنجام دەدەن ئەوە چۆن دەبێ پیرۆزیی ئەو مانگە ببێتە بەربەستو موسوڵمانەکان مەنع بکا لەوە کە بەرگریی لە خۆیان بکەن شەڕو زیان لە خۆیان دووربخەنەوە ویرانکاری ئەوان ئاوەدان بکەنەوە.!؟).

﴿والحرمات قصاص﴾ هەرکەسێک رێزی خەڵکی بشکێنێ تۆڵەی لێدەکرێتەوەو حورمەتی دەشکێندرێ! مەبەست ئەوەیە مادام کافرەکان لە مانگی حەرامدا لە بەیتول حەرامدا لەکاتی ئیحرامدا شەڕیان لەگەڵ کردن ئێوە لە چوارچێوەی تۆڵەستاندنەوەو بەرگریی لە خۆکردندا شەڕیان لەکەڵ بکەن، ئەمجار ئەم مەعنایەی دووبارە کردەوەو فەرمووی: ﴿فمن اعتدى عليكم فاعتدوا بمثل ما اعتدى عليكم﴾ هەرکەسێک دەستدرێژی کردنە سەر، ئێوەش بەئەندازەی دەستدرێژیکردنەکە تۆڵەی لێوەربگرنەوە، واتە: دەستدرێژییەک حەرامە لەسەرەتاوە بێ، ئەگەر لەچوارچێوەی تۆڵەستاندنەوە بێ ئەوە هیچ حەرامیەکی تێدا نیەو بەدەستدرێژی ناژمێردرێ!!

لەژێر رۆشنایی ئەم ئایەتەدا ئیمامی شافیعی (رەزای خوای لێبێ) فەرموویەتی: ئەبێ بکوژ بەو شتە بکوژرێتەوە کە بەکاری هێناوە، بۆکوشتنی کوژراوەکەی، ئەگەر ئەو خەڵکی سەربڕیبوو، دەبێ سەری ببڕنەوە، خەڵکی خنکاندبوو دەبێ بخنکێندرێتەوە. ئایەتەکە ئەوەشی لێوەردەگیرێ کە شەڕکردن لەگەڵ دوژمندا وەکو تۆڵەستاندنەوە لە تاوانباران وایە. بە چ چەکێک لێت دەدەن دەبێ تۆش بەو چەکە لێیان بدەیەوە، کەسێک شەڕی لەگەڵ موسوڵمانان بەچەکی ئاگراویو کیمیاویو بایەلۆجی ....هتد بکا پێویستە موسوڵمانانیش بەهەمان چەک شەڕیان لەگەڵدا بکەن بۆ ئەوەی ستەمکارو ملهوڕانو دیکتاتۆرو هیتلەرەکان تەمێبکرێن، واز لە ستەمکاری خۆیان بهێنن!! ﴿واتقوا الله واعلموا أن الله مع المتقين﴾ لە خودا بترسن، نەخەڵەتابن دەستدرێژیی بکەن، بەجۆرێک کە ریگەتان پێ نەدرابێ، بزانن کە هەمیشە پەروەردگار لەگەڵ ئەوانەدایە کە دەستدرێژیی ناکەنو پابەندی فەرمانی خودان، هەمیشە یارمەتیدەریانەو بەسەر دوژمنیاندا سەریان دەخا.

ئەمجار دوای فەرمانکردن بە جیهاد بە گیانو بە خوێنو خۆبەخت کردن فەرمان دەکا بە جیهادکردن بە ماڵو داراییو دەفەرموێ: ﴿وأنفقوا في سبيل الله﴾ ماڵو دارایی خۆتان لە پێناو پاراستنی قەوارەی ئایین‌دا خەرج بکەن، چەکو جبەخانە بکڕن سەربازو شەڕکەر ئامادەبکەن، هەموو کاتێ هەوڵ بدەن چەکو جبەخانەو هێزی سەربازیتان لە هی دوژمن ئەگەر زیاتر نەبێ کەمتر نەبێ، هەرگیز نەهێڵن دوژمن لە هیچ شتێکدا بە سەرتاندا بالادەست بێو بەسەرتاندا زاڵ بێ. ﴿ولا تلقوا بأيديكم إلى التهلكة﴾ نەکەن بەدەستی‌خۆتان خۆتان بخەنە ناو بارودۆخی نالەبارو تێداچوونەوە.

چونکە ئەگەر ئێوە لەپێناو پارێزگاری لە ئایین ماڵو دارایی خەرج نەکەنو خۆتان بەهێز نەکەن ئەوە مانای ئەوەیە بەدەستی خۆتان خۆتان دەخەنە ناو تروونی تیاچوونەوە.

پوختەی قسە ئەوەیە، خوانەناسان زۆرنو هەمیشە لە کەمیندان، زۆرو پڕ چەکو بەهێزن، ئەگەر موسوڵمانان پالی لێبدەنەوەو خۆیان بۆ جیهادو بەرگریکردن ئامادە نەکەن دوژمنانیان زەفەریان لێدەبینن و قەلاچۆیان دەکەن، ئیترئەو کاتە وەکو ئەوە وایە بەدەستی خۆیان خۆیان بخەنە ناو تروونی فەوتانەوە ﴿وأحسنوا إن الله مع المحسنين﴾ لە هەموو ئیشو کاریکتاندا بە سەلیقەو وردو کارزان بن. هیچ شتێکی باش پاش گوێ مەخەن، خۆبەخت کردنو ماڵو دارایی سەرف کردن لەپێناو بلاوکردنەوەی ئاییندا دەچێتە چوارچێوەی ئەم فەرمانە خودایەییەوە.

حوکمەکانی حەج و عەمرە

وَأَتِمُّوا۟ ٱلْحَجَّ وَٱلْعُمْرَةَ لِلَّهِ ۚ فَإِنْ أُحْصِرْتُمْ فَمَا ٱسْتَيْسَرَ مِنَ ٱلْهَدْىِ
وَلَا تَحْلِقُوا۟ رُءُوسَكُمْ حَتَّىٰ يَبْلُغَ ٱلْهَدْىُ مَحِلَّهُۥ ۚ فَمَن كَانَ مِنكُم
مَّرِيضًا أَوْ بِهِۦٓ أَذًى مِّن رَّأْسِهِۦ فَفِدْيَةٌ مِّن صِيَامٍ أَوْ صَدَقَةٍ أَوْ نُسُكٍ ۚ
فَإِذَآ أَمِنتُمْ فَمَن تَمَتَّعَ بِٱلْعُمْرَةِ إِلَى ٱلْحَجِّ فَمَا ٱسْتَيْسَرَ مِنَ ٱلْهَدْىِ ۚ
فَمَن لَّمْ يَجِدْ فَصِيَامُ ثَلَٰثَةِ أَيَّامٍ فِى ٱلْحَجِّ وَسَبْعَةٍ إِذَا رَجَعْتُمْ ۗ
تِلْكَ عَشَرَةٌ كَامِلَةٌ ۗ ذَٰلِكَ لِمَن لَّمْ يَكُنْ أَهْلُهُۥ حَاضِرِى ٱلْمَسْجِدِ ٱلْحَرَامِ ۚ
وَٱتَّقُوا۟ ٱللَّهَ وَٱعْلَمُوٓا۟ أَنَّ ٱللَّهَ شَدِيدُ ٱلْعِقَابِ ﴿١٩٦﴾ ٱلْحَجُّ أَشْهُرٌ مَّعْلُومَٰتٌ ۚ
فَمَن فَرَضَ فِيهِنَّ ٱلْحَجَّ فَلَا رَفَثَ وَلَا فُسُوقَ وَلَا جِدَالَ فِى ٱلْحَجِّ ۗ
وَمَا تَفْعَلُوا۟ مِنْ خَيْرٍ يَعْلَمْهُ ٱللَّهُ ۗ وَتَزَوَّدُوا۟ فَإِنَّ خَيْرَ ٱلزَّادِ ٱلتَّقْوَىٰ ۚ
وَٱتَّقُونِ يَٰٓأُو۟لِى ٱلْأَلْبَٰبِ ﴿١٩٧﴾

لەسەرەتای پەیدابوونی ئایینی ئیسلامدا پێغەمبەرو هاوەڵانی لەگەڵ دوژمنانی ئاییندا دەجەنگان بەمەبەستی بەرگریکردن لە ئایینو حەقو حەقخوازانو بڵاوکردنەوەی ئایین!! لەسەرەتاوە بانگەوازییەکەیان بەقسەو بانگ کردنو بەڵگەهێنانەوەو وتەو وێژ دەستی پێکرد، موسوڵمانان ئاشتیخوازبوون هەتا بە وتەو وێژو بانگەوازی کردن خەڵک موسوڵمان بووبێ هەرگیز پەلاماری چەکیان نەداوە، هەرکاتێ موسوڵمان نەبوونایەو هەڕەشەیان لە بانگەوازی کەر بکردایە، یان بیان کوشتایەو شەڕیان لەگەڵ بکردایە موسوڵمانەکانیش شەڕیان لەگەڵ دەکردنو بەمەبەستی بەرگریکردنو پاراستنی بڵاوکەرەوانی ئایینو بڵاوکردنەوەی ئایین، نەک بە زۆر موسوڵمان کردنی خەڵک، چونکە بە زۆر موسوڵمان کردن بە گوێرەی دەقی قورئان یاساغە ﴿**أفأنت تكره الناس حتى يكونوا مؤمنين**﴾ ئایا تۆ ئەی موحەممەد! دەتەوێ بە زۆر ئەو خەڵکە موسوڵمان بن؟ واتە: وامەکە.

جا ئەگەر کەس نەبوو بەربەرەکانی بانگەوازیی ئیسلامی بکاو هەڕەشە لە هەڵگرانی بانگەوازییەکە بکاو دەستدرێژی بکاتە سەر موسوڵمانان. ئەوە ئەو کاتە جیهاد بۆ خوێن رشتنو پیاو کوشتنو تالان بردن دەبێ ئەویش حەرامە، بەکورتی شەڕکردن لەئیسلامدا دانراوە بۆ بەرگریی کردن لەحەقو حەقخوازانو پاراستنی بانگەوازی ئیسلامیو بڵاوبوونەوەی بەناو ئادەمیزادا. کەوابوو پێویستە لەسەر ئەو کاربەدەستانەی ئیدیعای ئەوە دەکەن کەشەڕ لەسەر ئایین دەکەن، بانگەوازیی ئیسلامیی زیندوو بکەنەوە پێداویستییەکانی دابین بکەن، زانستو زانیاری بەگوێرەی رۆژگار بڵاوبکەنەوە، هەموو کاتێکیش ئامادەباش بن بۆ بەرپەرچدانەوەی هەر دەستدرێژییەک کە بکرێتە سەر وڵاتی موسوڵمانان.

پێغەمبەریش دەفەرموێ: جیهاد تا رۆژی قیامەت بەردەوامە، بەڵام جیهاد تەنها بریتی نییە لە شەڕو لێکدانو کوشتنو بڕین، بەڵکو بە گوێرەی کاتو شوێنو هەڵسوڕانو بەرژەوەندیی گشتیو تایبەتی دەگۆڕێ..

﴿وأتموا الحج والعمرة لله﴾ لەدوای روونکردنەوەی حوکمی رۆژوو باسی حوکمی حەجی کرد، چونکە ئەو مانگانەی خۆیان تێدا ئامادە دەکرێ بۆ حەجو حەجیان تێدا دەکرێ دەکەونە دوای مانگی رەمەزان. ئەمجار باسی چۆنێتی شەڕو حوکمی شەڕکردن لە مانگەکانی حەرامدا بۆ کردین، ئەمجا رگەڕایەوە سەر تەواوکردنی ئەحکامی حەجو فەرمووی: ﴿وأتموا الحج والعمرة لله﴾ کردارو گوفتارە پێویستییەکانی حەجو عەمرە بەتەواوی ئەنجام بدەنو لەدڵیشدا بەکردنی حەجو عەمرە مەبەستتان خوداپەرستیو رەزامەندی پەروەردگار بێ، نەک مەبەستتان کاسبیو بازرگانیو ریابازیو ناوو شۆرەت بێ، هەرچەندە کاسبیو بازرگانی نابنە کۆسپ لەبەردەم ئیخلاص بۆ خودادا چونکە قورئان دەفەرموێ: ﴿**ليس عليكم جناح أن تبتغوا فضلا من ربكم**﴾ بەڵام کەسێک بۆیە حەج بکا تا پێی بگوترێ حاجی فلانو ناووشۆرەت دەربکا، ئەوە حەجکردنەکەی خوداپەرستی نیەو گوناهبارییە، تەنانەت کەسێ بچێ بۆ حەجو مەبەستی سەرەکی زیارەتی پێغەمبەر بێ، یان گەشتو گوزار بێ، ئەوە حەجکردنەکەی خوداپەرستی نییە...

بێگومان حەجکردن هەر لە رۆژگاری حەزرەتی ئیبراهیمو ئیسماعیلەوە باوبووە، عەرەبەکانیش لەسەردەمی نەزانیدا، پێش هاتنی ئیسلام حەجیان دەکرد، کە ئیسلام هات هەندێ گۆڕانکاریی لە چۆنیەتی کردنەکەیدا کردو هێشتیەوە، برێ شتی لابردو برێ شتی لێ زیاد کرد..

حەج کردن یەکێکە لە پێنج روکنەکەی ئایینی ئیسلامو کەسێک دەسەڵاتی دارایيو بەدەنی چوونو هاتنەوەی هەبێ دەبێ حەج بکا خوا دەفەرموێ: ﴿**و لله على الناس حج البيت من استطاع إليه سبيلا**﴾ یەکەم حەجێک

کە موسوڵمانان بە کۆمەڵیو بە ئاشکرا کردیان: ئەو حەجە بوو کە ساڵی نۆیەمی کۆچی بە سەرۆکایەتی ئەبوبەکر ﷺ موسوڵمانان ئەنجامیان دا، کە وەکو ڕێخۆشکەرەیەک وابوو بۆ حەجیماڵئاوایی پێغەمبەر ﷺ کە ساڵی دوایی، واتە ساڵی دەیەمی کۆچی ئەنجام درا، هەر لەو یەکەم حەجەدا ئەبوبەکر بەکافرەکانی راگەیاند کە ئیتر چیتر بتپەرستو خوانەناس نابێ نزیک کەعبە ببنەوەو نابێ بە دەوری کەعبەدا بسوڕێنەوە، ئەم ئایەتەش هاتە خوارێ کە دەفەرموێ: ﴿**إنما المشركون نجس فلا يقربوا المسجد الحرام بعد عامهم هذا**﴾

وەکو گوترا حەج روکنی پێنجەمی ئیسلامەو بۆ خۆشی پێنج روکنی هەیە:

١- ئیحرام بەستن لە شوێنی ئیحرام بەستن.

٢- راوەستانو مانەوە لەکێوی عەرەفە.

٣- سوڕانەوە بە دەوری کەعبەدا.

٤- هاتوچۆی نێوان صەفاو مەروە.

٥- ئیحرام شکاندن بە سەرتاشین یان بە کورت کردنەوەی مووی سەری.

﴿**فإن أحصرتم فما استيسر من الهدي**﴾ ئەگەر ئێوە مەنع کرانو گیرتان خواردو نەتاندەتوانی کردارەکانی حەج تەواو بکەنو لە ئیحرامیشدا بوون، جا هۆی ئەو گیرخواردنە دوژمن بوو یان نەخۆشیو قاچ شکانو شتی وا بوو، ویستتان ئیحرام بشکێنن، ئەوە پێویستە کوشتییەک سەر ببڕن، بە گوێرەی بۆ هەڵسوڕانو دەسکەوتن وشتر بێ یان رەشەوڵاخ بێ یان مەڕو بزن بێ، مەڕو بزن بۆ یەک کەسو وشترو رەشەوڵاخ بۆ حەوت کەس دەبێ، سەربڕینەکەش لەو شوێنە دەبێ کە لەمپەرەکەی تێدا پەیدابووە، جا ئەو شوێنە ئەرزی حەرەم بێ یان دەرەوەی ئەرزی حەرەم بێ، چونکە پێغەمبەر ﷺ ساڵی شەشەمی کۆچی لە (حديبية) مەنع کرا هەر لەوێ کوشتییەکەی سەربڕیو ئیحرامەکەی

شکاند ئەو شوێنەش دەرەوەی ئەرزی حەرەم بوو ﴿ولا تحلقوا رؤوسكم حتى يبلغ الهدي محله﴾ پەروەردگار ئیحرام بەستنی داناوە بە نیشانەی چوونە ناو حەجو سەرتاشین، یان کورت کردنەوەی مووی سەری داناوە بە نیشانەی رزگاربوون لە کاروباری حەج، کەواتە: مانای ئایەتەکە بەم جۆرەیە: ئیحرام مەشکێننو لە کاروباری حەج دەرمەچن هەتاکو کوشتی سەرنەبڕنو نەگەنە شوێنی خۆی، واتە: لەو شوێنەی گیرتان خوارد قوربانییەکە سەرببڕن، ئەمجار ئیحرام بشکێنن ﴿فمن كان منكم مريضا أو به أذى من رأسه ففدية من صيام أو صدقة أونسك﴾ ئەگەر یەکێک لە ئێوە لەحەجدا نەخۆش کەوت نەخۆشییەکەی وابوو پێویستی بە سەرتاشین بوو یان سەری بریندار بوو، یان ئەسپێی تێدابوو، یان تووشی سەرئێشە بوو ئەوە دەتوانێ سەری بتاشێو فیدیە بدا کە بریتیە لەوە: یان سێ رۆژ بەرۆژوو بێ، یان خۆراکی شەش هەژار بدا، یان بە گوێرەی بۆ هەڵسوڕان مەڕێک یان بزنێک سەرببڕێ. ﴿فإذا أمنتم﴾ ئەگەر دڵنیابوونو ترسی دوژمنتان نەما، یان لە نەخۆشییەکە چاکبوونەوە ئەو لەمپەرەی رێگای تەواوکردنی حەجی لێگرتبوون نەما، ئەوە با هەریەکێ لە ئێوە ئاوا رەفتار بکا. ﴿فمن تمتع بالعمرة﴾ کەسێک ئیحرامی بە عەمرە بەستو کارەکانی ئەنجام دان ئەمجار ئیحرامی شکاندو بەبێ ئیحرام رایبوارد ﴿إلى الحج﴾ تا کاتی حەجو ئەوجار بەجیا ئیحرامی بە حەج بەست، هەر لە مەککەشدا ئیحرامی بەستو نەچوو بۆ میقات[1] ئەوە ﴿فما استيسر من الهدي﴾ پێویستە چی بۆ هەڵسوڕا مەڕێک یان بزنێک بکاتە قوربانیو رۆژی جەژن سەری ببڕێ.

خۆ ئەگەر چوو بۆ میقات لەوێ ئیحرامی بەست ئەوە بریتی (فدية)ی لەسەر نییە ﴿فمن لم يجد فصيام ثلاثة أيام في الحج وسبعة إذا رجعتم﴾

---

[1] میقات چەند شوێنێکی دیاریکراون لە دەوروبەری مەککە هەرکەسێ لە لاوە بچێتە مەککەوە دەبێ لەیەکێ لەو شوێنانە ئیحرام ببەستێ.

کەسێک کوشتی دەست نەکەوت، یان پارەی نەبوو بیکڕێ ئەوە دەبێ (دە) رۆژ بە ڕۆژوو بێ سێ رۆژیان لە حەج، کاتەکەشی تا رۆژی جەژن ماوەی هەیە، حەوت رۆژیشیان کە گەڕایەوە ماڵەوە بەڕۆژوو دەبێ، دەتوانێ لە گەڕانەوەشدا لە ریگا بەرۆژووبێ ﴿تلك عشرة كاملة﴾ ئەوە کردیە دە رۆژی تەواو، ئەوەندە هەیە دانیشتوانی مەککە چونکە هەر لەناو مەککەدا ئیحرام دەبەستن بە حەجو عەمرەو لەگەڵ حەجدا کاروباری عەمرەکەشیان جێبەجێ دەکەن ئەوان تەموتعوعیان بۆ نیەو (فیدیة) نادەن. بۆیە قورئان ئەم لایەنە روون دەکاتەوەو دەفەرموێ: ﴿ذلك﴾ ئەو شێوە حەج کردنەوەو عەمرە کردنو قوربانی سەربڕینو فیدیە دانە ﴿لمن لم يكن أهله حاضري المسجد الحرام﴾ بۆ یەکێکە کە دانیشتووی دەرەوەی مەککە بێ، چونکە دانیشتوانی مەککە تەمەتووعو قیرانیان بۆ نیە ﴿واتقوا الله واعلموا أن الله شديد العقاب﴾ لە خودا بترسنو پابەندی فەرمانەکانی بن لە سنوور تێمەپەڕن! بزانن کە خودا سزای بەئێشیهەیە بۆ ئەو کەسانەی کە سنوور دەبەزێنن.

﴿الحج أشهر معلومات﴾ بۆ کاتی ئەنجامدانی حەج چەند مانگێکی تایبەت بۆ ئادەمیزاد دیاریکراونو دەیانزانن کە مانگی (شەشەڵانو ذیلقەعیدەو ذیلحجە)ن هەر لە رۆژگاری ئیبراهیمو ئیسماعیلەوە ئەم مانگانە بە مانگی حەجکردن زانراون، پێش هاتنی ئیسلام عەرەبەکان لەم مانگەدا خۆیان بۆ حەج ئامادە دەکردو حەجیان تێدا دەکرد کە ئیسلام هات ئەوەی چەسپاندو پێی رازی بوو، کات دیاریکردنی حەج لەم مانگەدا ئاماژەیە بۆ ئەوە کەکردارەکانی حەج لەم مانگەدا نەبێ دروست نین. هەرچەندە ئیحرام بەستن بە حەج پێش هاتنی ئەم مانگانەش دروستە وەکو چۆن دروستەکە دەستنوێژ گرتن بۆ نوێژ پێش وەخت ﴿فمن فرض فيهن الحج﴾ کەسێک لەم مانگەدا حەجی لەسەر خۆی واجب کرد بەوە کە ئیحرام ببەستێ یان قوربانی راپێچ بکا لەگەڵ خۆیدا، یان دەست بکا بە

گوتنی ﴿لبیک أللهم لبیک﴾ ....هتد چونکە حەج عیبادەتێکە چوونە ناوو لێدەرچوونی هەیە بەتەنها نیەت جێبەجێ نابێ، کەوابێ لەگەڵ نیەتەکەیدا دەبێ کردەوە یەکێ لەو کردارانەی لەگەڵدا بێ. جا کەدەستی بەکردارەکانی حەج کرد ﴿فلا رفث﴾ نابێ لەگەڵ خێزانی خۆی جووت ببێ ﴿ولا فسوق﴾ نابێ قسەو ناوو ناتۆرەی ناشیرین بەخەڵک بڵێ، هەروەها نابێ لەو سنوورە دەرچێ کە شەرع بۆ ئیحرام بەستوی داناوە. واتە: نابێ راو بکا، پۆشاکی دوڕاو لەبەربکا، بۆنی خۆش لەخۆی بدا ﴿ولا جدال في الحج﴾ نابێ کێشەو دەمەدەمێو شەڕو تێک گیران لەگەڵ هاوەڵو خزمو خزمەتکارو خەڵکی تردا بکا دەبێ‌واز لەم جۆرە کردارانە بێنێ، چونکە رووی کردۆتە پەروەردگارو بە رواڵەت میوانی خودایەو دەیەوێ رەزامەندی ئەو بەدەست بێنێ. دەبێ واز لە دابو نەریتی رابوردووی لەززەتو خۆش رابواردنی دونیایی بێنێ، خۆ لەو شتانە دووربخاتەوە کەهۆی خۆهەڵنانەوەو لە خۆبایی بوونن، بە جۆرێک کە شاوو گەدا، هەژارو دەوڵەمەند پیرو جوان یەکێ پۆشاک لەبەربکەن، ئەویش پۆشاکی ئیحرامە، بەمەش دڵو دەروون خاوێن دەبنەوە، نیشانەی بەندایەتی بۆ خودا رادەگەیەنن.

ئیمامی موسلیمو بوخاری لە ئەبوهورەیرەوە حەدیثێکیان ریوایەت کردووە دەفەرموێ: ﴿من حج فلم یرفث ولم یفسق خرج من ذنوبه کیوم ولدته أمه﴾ زیاد لەوەش ئەم جۆرە هەڵسو کەوتە رێزگرتنی ماڵی خودای پێوەدیارەو تاوانکردن تێیدا گوناهی گەورە ترە: چونکە ئادەمی لەو کاتەدا کە عیبادەت دەکاو لە خودا دەپاڕێتەوە دەبێ لەوپەڕی ئەدەبو حیشمەتدا بێو لە ئامادەباشیدا بێ چونکە ئادەمیزاد دەبێ لەناو کۆڕو کۆبوونەوەدا ئەدەبو حیشمەتێک نیشان بدا کە لەکاتی تەنهاییو پەناگیریدا پێویست ناکا ئەو ئەدەبو هەڵسو کەوتەی کە لە کۆڕی پاشادا دەینوێنێ لەگەڵ برادەرو هاوەڵانیدا زۆر پێویست نییە ﴿وما تفعلوا من خیر یعلمه الله﴾

واز لەکێشەو جنێودانو لە خۆبایی بوونو راوکردنو خۆ بۆن خۆش کردن بێنن، بۆ ئەوەی دڵو دەروونتان لە پەڵەو هەڵەی دونیایی پاك ببێتەوە. ئامادەبن بۆ کردنی کاری خێرو چاکەو گەردن کەچ بن بۆ پابەندبوون بە فەرمانی شەرع، خودا بۆ خۆی ئاگادارە بە کردەو گوفتارتانو پاداشی چاکەو سزای خراپەتان دەداتەوە ﴿وتزودوا فإن خير الزاد التقوى﴾ خوداپەرستی بکەن بە تێشووی قیامەتتان چونکە چاکترین تێشوو خوداپەرستی‌یە ﴿واتقون يا أولي الألباب﴾ راستاڵانە بەندایەتیم بکەن، ئەوەی لەسەرم پێویست کردوون بەرێکو پێکی ئەنجامی بدەن، ئەوەی لێم قەدەغەکردوون توخنی مەکەون، بەوە رزگارتان دەبێ لە رقو غەزەبی منو تووشی سزای من نابن، رەزامەندیو رەحمەتی منتان دەست دەکەوێ.

پاشبەندییەك بۆ حوکمەکانی حەج

لَيۡسَ عَلَيۡكُمۡ جُنَاحٌ أَن تَبۡتَغُواْ فَضۡلٗا مِّن رَّبِّكُمۡۚ فَإِذَآ أَفَضۡتُم مِّنۡ عَرَفَٰتٖ
فَٱذۡكُرُواْ ٱللَّهَ عِندَ ٱلۡمَشۡعَرِ ٱلۡحَرَامِۖ وَٱذۡكُرُوهُ كَمَا هَدَىٰكُمۡ وَإِن كُنتُم
مِّن قَبۡلِهِۦ لَمِنَ ٱلضَّآلِّينَ ﴿١٩٨﴾ ثُمَّ أَفِيضُواْ مِنۡ حَيۡثُ أَفَاضَ ٱلنَّاسُ
وَٱسۡتَغۡفِرُواْ ٱللَّهَۚ إِنَّ ٱللَّهَ غَفُورٞ رَّحِيمٞ ﴿١٩٩﴾ فَإِذَا قَضَيۡتُم مَّنَٰسِكَكُمۡ
فَٱذۡكُرُواْ ٱللَّهَ كَذِكۡرِكُمۡ ءَابَآءَكُمۡ أَوۡ أَشَدَّ ذِكۡرٗاۗ فَمِنَ ٱلنَّاسِ
مَن يَقُولُ رَبَّنَآ ءَاتِنَا فِي ٱلدُّنۡيَا وَمَا لَهُۥ فِي ٱلۡأٓخِرَةِ مِنۡ خَلَٰقٖ ﴿٢٠٠﴾
وَمِنۡهُم مَّن يَقُولُ رَبَّنَآ ءَاتِنَا فِي ٱلدُّنۡيَا حَسَنَةٗ وَفِي ٱلۡأٓخِرَةِ
حَسَنَةٗ وَقِنَا عَذَابَ ٱلنَّارِ ﴿٢٠١﴾ أُوْلَٰٓئِكَ لَهُمۡ نَصِيبٞ مِّمَّا كَسَبُواْۚ وَٱللَّهُ
سَرِيعُ ٱلۡحِسَابِ ﴿٢٠٢﴾ ۞وَٱذۡكُرُواْ ٱللَّهَ فِيٓ أَيَّامٖ مَّعۡدُودَٰتٖۚ فَمَن تَعَجَّلَ
فِي يَوۡمَيۡنِ فَلَآ إِثۡمَ عَلَيۡهِ وَمَن تَأَخَّرَ فَلَآ إِثۡمَ عَلَيۡهِۚ لِمَنِ ٱتَّقَىٰۗ وَٱتَّقُواْ
ٱللَّهَ وَٱعۡلَمُوٓاْ أَنَّكُمۡ إِلَيۡهِ تُحۡشَرُونَ ﴿٢٠٣﴾

ئەمجار وێ دەچێ لە رەوتی دەقەکانی پێشوودا وا گومـان ببرێ کـە بازرگـانی لـە حـەجدا قەدەغـەبێ، بۆیـە بـۆ رەواندنـەوەی ئـەو گومانـە فەرمووی: ﴿لیس علیکم جناح إن تبتغوا فضلا مـن ربکـم﴾ هیـچ تـاوانو لۆمەیەکتان نایەتە سەر ئەگەر لە رۆژانـی حـەج کردنـدا بازرگـانی بکـەنو خەریکی کاسبیبنو پارە پەیدا بکەن، بەمەرجێک مەبەستی سـەرەکیتان لەچوونە حەج بازرگانی نەبێ، چونکە کاسبیکردن لەگـەڵ نیـەت باشـیداو لەگەڵ بەبەرچاوگرتنی ئـەوە کـە نـان پـەیداکردن نیعمـەتێکی خوداییـە، دەبێتە جۆرێک لـە جۆرەکـانی خواپەرستی، بـەڵام خۆتـەرخان کـردن بـۆ جێبەجێکردنی کردارەکانی حەج لەو کاتانەدا لـە کاسبی لەگـەڵدا کـردن باشترە..

﴿فإذا أفضتم من عرفات فاذكروا الله عنـد المشعر الحرام﴾ کـە لـە کێوی عـەرەفات هەڵڕژانە خوارێو داگەڕان بۆ موزدەلیفە (کێوی قـوزەح) ئـەوە ذیکـری خـودا بکـەن وخـەریکی شـوکرو سوپاسـی بـن (لبیک اللهم لبیک..) بڵێنو لە ذیکرو یادکردنی مەوەستێنەوەو بـەردەوام بـن لەسـەری ﴿واذكروه كما هداكم﴾ یادی خودا بکەنو بـەجوانی نـاوی ببـەن، وەکـو چۆن ئەو رێنمونی کردوونو رێگای ئیسلامیەتی فێرکردوون، بەو شـێوەیەی فێری کردوون یادی بکـەن واتـە: بەلالانـەوەو شـێوە پاڕانـەوە هـاواری لێ بکـەن ترسـتان لـە سزاو تـەماعتان لەبەخشیشـیا هـەبێ، نـەچن وەکـو سەردەمی نەزانی هاوبەشـی بـۆ دابنێـن نـاوەندێ لەبـەینی خۆتـان ئـەودا دیـاری بکـەنو دڵتـان بـە ئـەوەوە پـەیوەند نـەبێ لەسـەردەمی نـەزانیدا دەیـانگوت: (لبیک لاشریک لک إلا شریکا هي لک تملکه وما ملک) پەروەردگار ئەم جۆرە وتنەی لێ قەدەغـەکردن. ﴿وإن كنتم من قبله لمن الضالين﴾ بێگومان ئێوە پێش ئـەو رێنموییکردنـە گومـڕاو سەرلێشـێواو بوون، بیروباوەڕتان شـێواوو کردارتـان بتپەرستی بـوو، هەمیشـە نـاوەندو واسیتەتان لەنێوان خۆتانو خودادا دادەنا...

لەسەردەمی نەزانی‌دا قورەیشی‌یەکان خۆیان بە زل دزانی‌و هەرگیز لەگەڵ خەڵکەکەی تردا حەجیان نەدەکرد. عەرەبەکان لە عەرەفات دەوەستان‌و قورەیشی‌یەکان لە موزدەلیفە رادەوەستان، خۆیان لەوە بە زلتر دەزانی بچن لەگەڵ عەرەبەکانی تر لە عەرەفە بوەستن!! ئیتر ئیسلام بۆ ئەوەی بیسەلمێنێ کە ئادەمیزاد هەموویان یەکسانن‌و رەچەڵەک‌و زمان‌و رەنگ جیاوازیی ناخاتە ناویانەوە کێ زیاتر خودا بپەرستێ ئەوە لای خودا رێزدارترو خۆشەویست ترە، بۆیە پەروەردگار فەرمانی بە پێغەمبەر ﷺ کرد کە بچێ لە عەرەفە لەگەڵ خەڵکەکە بوەستێ‌و دوایی لەگەڵ ئەواندا بێتە خواریّ بۆ موزدەلیفە فەرمووی: ﴿ثم أفیضوا من حیث أفاض الناس﴾ واتە: بچنە عەرەفە، لەگەڵ خەڵکەکە بوەستن‌و ئەمجار بە کۆمەڵ لەوێوە برژێنە خواریّ بۆ موزدولیفە، ئەو خۆ بەزل زانی‌یەی قورەیشی‌یەکان قەلاچۆ بکەن‌و ئەو دابە ناشیرینە بنبڕ بکەن. ﴿واستغفروا الله﴾ داوای لێخۆشبوون لە خودا بکەن بۆ ئەوەی لێتان خۆش ببێ لەو گۆڕانکاری‌یەی کە دوای ئیبراهیم‌و ئیسماعیل لە کاروباری حەج‌دا داتان هێناوەو شەریکتان بۆ خوا تێیدا پەیداکردووە. ﴿إن الله غفور رحیم﴾ بێگومان پەروەردگار دەرگای رەحمەت‌و لێخۆشبوونی فراوانەو کەسێک بگەڕێتەوە بۆ لای‌و تۆبە بکا بە لێخۆشبوونی خۆی خەڵاتی دەکا.

لەسەردەمی نەزانی‌دا عەرەبەکان دوای تەواوبوونی حەج لەمینادا کۆدەبوونەوە دەستیان دەکرد بە خۆ هەڵکێشان‌و خۆ هەڵنانەوە، هەریەکە لە عاست خۆیەوە باسی سەروەریەکانی باوک‌و باپیری خۆی دەکردو شانازی پێوە دەکردن‌و خۆی بەسەر یەکێکی‌تردا رادەوەشاند! ئیتر پەروەردگار ئەم دابە ناشیرینەی قەدەغە کردو فەرمانی بە موسوڵمانان کرد کە لە جیاتی ئەوە ذیکری خودا بکەن ﴿فإذا قضیتم مناسککم فاذکروا الله کذکرکم آباءکم أو أشد ذکرا﴾ کە لە ئیش‌و کاری حەج بوونەوە، یادی خودا بکەن، وەکو چۆن لەوەپێش یادی باوک‌و باپیرانتان

دەکردو بە شانو باڵتاندا هەڵدەگوتن. بەڵکو هەوڵ بدەن لەوە زیاتریش ذیکری خودا بکەن.

ئەمجار پەروەردگار ئەوە روون دەکاتەوە کە ئەوانەی ذیکری خودا دەکەنو لیٚی دەپاڕینەوە دوو جۆرن:

١- ﴿فمن الناس من يقول ربنا آتنا في الدنيا حسنة وما له في الآخرة من خلاق﴾ ئەو موسوڵمانانەی ئامادەی حەج دەبنو بە باشی ئایین لە دڵیاندا جیٚگیر نەبوەو دەروونیان بە نوری ئایین رەوشەن نەبۆتەوە هەموو هەوڵو تەقەڵلاو پاڕانەوەیەکیان بۆ دەوڵەمەندیو وەدەسهیٚنانی پلەو پایەو سەرکەوتنو گەیشتن بە مەرامی دونیاییە، ئەوانە لە قیامەتدا لەو پاداشو نازو نیعمەتەی دەدریٚ بە خوداپەرستان بەشیان نادریٚ چونکە ئەوان هەموو هەوڵو تەقەڵلایەکیان بۆ وەدەستهیٚنانی شتی دونیاییە، جا جاری وا هەیە بەئاسانی دەستیان دەکەویٚ وەکو خودا لەئایەتیٚکی تردا دەفەرمویٚ: ﴿ **من كان يريد العاجلة عجلنا له فيها مانشاء لمن نريد، ثم جعلنا له جهنم يصلاها مذموما مدحورا، ومن أراد الأخرة وسعى لها سعيها وهو مؤمن فأولئك كان سعيهم مشكورا**﴾ الإسراء/١٨-١٩.

٢- ﴿ومنهم من يقول ربنا آتنا في الدنيا حسنة وفي الآخرة حسنة﴾ کۆمەڵیٚکی تر لەموسوڵمانان ذیکری خودا دەکەنو دەڵیٚن: پەروەردگار! لە دونیادا ژیانیٚکی بەختەوەرو خۆشمان بدەریٚ... لە قیامەتیشدا ژیانیٚکی بەختەوەرو سەرفرازی وامان بدەریٚ لیٚی رازی بین، ئاشکراشە داواکردنی ژیانی خۆش لە دونیادا بەوە دەبیٚ کە داوا لەخودا بکەین هۆیەکانمان بۆ دابین بکاو هیدایەتمان بدا بۆ پەیڕەویکردنی ئەو یاسایانەی کە پابەندبون پیٚیانەوە دەبنە هۆی خۆش بەختیو کامەرانی ژیانی دونیا، داواکردنی ژیانی بەختەوەریش لە قیامەتدا بەوە دەبیٚ کە بڕوامان بەخودا پتەو بیٚ، کرداری چاك بکەین، پابەندی رەوشتی بەرزو پیرۆز بین ﴿وقنا عذاب النار﴾ پەروەردگار! بمانپاریٚزە لە ئارەزۆبازیو

تاوانکردن؛ کە ئاکامەکەی چوونە ناو دۆزەخە.. ئەویش بەدوورکەوتنەوە لە گوناهو ئارەزۆی حەرام.

ئایەتەکە ئاماژەی ئەوەشی تیدایە کە زیادەڕەوی لەئایینەدا پەسەند نیەو لە چوارچێوەی یاسای سروشتی دەچێتە دەرێ ﴿أولئك لهم نصيب مما كسبوا﴾ ئەوانەی کە لە خودا داوای ژیانی خۆشو کامەرانی هەردوو جیهان دەکەن بە گوێرەی هەوڵو تێکۆشانی خۆیان بەشیان دەدرێو ستەمیان لێ ناکرێ.

﴿وأن ا لله سريع الحساب﴾ خودا دادگاییکردنی زۆر خێرایەو هەموو کەسێک پاداشو سزای کردەوەکانی خۆی وەردەگرێتەوە، سوننەتی خودا وەهایە دوای کردەوە پاداش یان سزا دەداتەوە بە ئادەمیزاد، خێرایی حیسابو لێکۆڵینەوەش بەوە دەبێ هەموو کەسێک کرداری خۆی ببینێو بزانێ چی کردووەو چی نەکردووە، ئەمەش هەمووی لەماوەیەکی زۆر کورتدا ئەنجام دەدا، لە فەرموودەیەکی پێغەمبەردا ﷺ هاتووە دەفەرموێ: (پەروەردگار هەموو بەندەکانی خۆی لە ماوەی کەمتر لە نیو رۆژدا دادگایی دەکا.

قسەش هەیە دەڵێ: دوای ئەوەی پەروەردگار فەرمانی بە موسوڵمانان کرد کە ذیکری بکەن لەلای (مشعر الحرام) کە لەوەپێش عەرەبەکان ناوی خودایان لێدەهێنا ئەمجار فەرمانی پێکردن کە لە دوای تەواوکردنی کردارەکانی حەج لە مینا لەجیاتی خۆهەڵکێشانو بەخۆنازینو پیاهەڵدانی باوکو باپیرانیان یادی خودا بکەنو دەفەرموێ: ﴿واذكروا ا لله في أيام معدودات﴾ ذیکری خودا بکەن لە چەند رۆژێکی دیاریکراوو ژمێراودا. واتە: لە رۆژانی مانەوەتان لە مینا کە رۆژی یانزەی (ذي الحجة) دەست پێدەکات تا رۆژی سیانزەی ئەو مانگە واتە: سێ رۆژەی دوای جەژن کە پێشیان دەگوترێ (أيام التشريق) لەو رۆژانەشدا حاجیەکان قوربانی سەردەبڕن بەردەبارانی شەیتان دەکەن..

ذیکرکردنی خودا لە رۆژی عەرەفەو جەژندا بۆ کەسێک لە حەج نەبێ (اللـه أکبر) کردنە بۆ حاجیش (اللـه أکبر) کردنو (لبیك) کردنە.

دەقی (اللـه أکبر) کردن وەکو لە پێغەمبەرەوە گێردراوەتەوە ئاوایە: (اللـه أکبر... لا إله إلا اللـه اللـه أکبر وللـه الحمد) دەقی (لبیك) کردنیش بەم جۆرەیە (لبیك اللهم لبیك لاشریك لك لبیك إن الحمد والنعمة لك والملك لا شریك لك) ئەمجار دەفەرموێ : ﴿فمن تعجل في یومین فلا إثم علیه، ومن تأخر فلا إثم علیه﴾ کەسێک پەلەبکا بیەوێ تەنیا دوای جەژن دوو رۆژ بمێنێتەوە دووجار بەردبارانی شەیتان بکا.. واتە: یانزەو دوانزەی مانگ لەوێ بێ رۆژی سیانزەهەم پێش ئەوەی خۆر ئاوابێ دەبێ مینا بەجێ بێلێ.

ئەگینا ئەگەر مایەوە تارۆژ ئاوا بوو ئەوە دەبێ بمێنێتەوەو رۆژی سێیەمیش شەیتان رەجم بکا، جا پێش نیوەڕۆ بیکا یان دوای نیوەڕۆ هیچ گوناهی تێدا نیە، ئەم تەخییرو سەرپشکی کردنەو گوناە نەبوونەی بۆکەسێکە عەجەلە دەکات، یان لەمینا دەمێنێتەوە بۆ رۆژی سێیەم ﴿لمن اتقی﴾ بۆکەسێکە تەقوای خودا بکاو خۆی دوور بگرێ لەو شتانەی کە نەیی لێکردووە، چونکە تەقواکەر حاجی راستەقینەیەو مەبەستیش لەهەموو خوداپەرستیەک تەقواکردنە، تەقواش بەوە دەبێ هەموو کاتێ بەدڵ خودات لەبیر بێ، بەزوبانیش شوکرو سوپاسی بکەی ﴿واتقوا الله واعلموا أنکم إلیه تحشرون﴾ تەقوای خودا بکەن لەکاتی بەجێهێنانی کاروباری حەجو لەهەموو شوێنێکی تردا، بزانن ئێوە لای پەروەردگار کۆ دەکرێنەوەو رۆژی قیامەت بۆ حیسابو لێکۆڵینەوە زیندوودەکرێنەوە، سەرئەنجامیش بۆ خوداپەرستانەو هەر ئەوان سەرفراز دەبن، پەروەردگار ئەوەندەی وشەی ذیکرو تەقوا دووبارە کردەوە بۆ ئەوەی پلەیان دیاری بکاو تێمان بگەیەنێ کە گرنگترین شت لە عیبادەتا ذیکری خودایە کە نەفسی ئادەمی رام دەکاو دڵو دەروون بۆکاری خێر هەڵدەنێو لەشەڕو خراپەکاری دووریان دەخاتەوە، هەرکەسێکیش ئاوا بکا دەبێتە تەقواکار.

ئادەمیزاد دوو جۆرن یا دوو ڕوو خوانەناسن یان موسوڵمانو ڕاستاڵن

وَمِنَ ٱلنَّاسِ مَن يُعْجِبُكَ قَوْلُهُۥ فِى ٱلْحَيَوٰةِ ٱلدُّنْيَا وَيُشْهِدُ ٱللَّهَ عَلَىٰ مَا فِى قَلْبِهِۦ وَهُوَ أَلَدُّ ٱلْخِصَامِ ﴿٢٠٤﴾ وَإِذَا تَوَلَّىٰ سَعَىٰ فِى ٱلْأَرْضِ لِيُفْسِدَ فِيهَا وَيُهْلِكَ ٱلْحَرْثَ وَٱلنَّسْلَ ۗ وَٱللَّهُ لَا يُحِبُّ ٱلْفَسَادَ ﴿٢٠٥﴾ وَإِذَا قِيلَ لَهُ ٱتَّقِ ٱللَّهَ أَخَذَتْهُ ٱلْعِزَّةُ بِٱلْإِثْمِ ۚ فَحَسْبُهُۥ جَهَنَّمُ ۚ وَلَبِئْسَ ٱلْمِهَادُ ﴿٢٠٦﴾ وَمِنَ ٱلنَّاسِ مَن يَشْرِى نَفْسَهُ ٱبْتِغَآءَ مَرْضَاتِ ٱللَّهِ ۗ وَٱللَّهُ رَءُوفٌۢ بِٱلْعِبَادِ ﴿٢٠٧﴾

پەروەردگار لە ئایەتەکانی پێشوودا ئەوەی روون کردەوە کە ئادەمیزاد لەکاتی حەجکردندا دوو جۆرن هی وایان هەیە لەخودا دەپاڕێتەوە کە ژیانی دونیای بۆ خۆش بکا، هی وایشیان هەیە لە خوداد ەپاڕێتەوە لە قیامەتدا بەختەوەری بکا! ئەوەشی روون کردەوە کە مەبەست لە هەموو خوداپەرستیو عیبادەتێک تەقواکردنو لە خودا ترسانە.

ئەمجار لێرەدا دوو جۆر ئادەمی تر باس دەکاو بە تەرازووی تەقوا دەیانکێشێو دەست نیشانیان دەکا. ئەم دوو جۆرەش؛ دووڕوو موسوڵمانن، دووڕوو ئەوەیە شتێک بە دەردەخا جوداوازە لەوەی کە لەناو دڵیدایە! موسوڵمانیش ئەو کەسەیە ڕاستاڵو خوداپەرستەو بەکاروکردەوەی مەبەستی رەزامەندی خودایە!

ئیبنو جەریر لە (السدی)یەوە دەربارەی هۆی هاتنەوارەوەی ئایەتی (٢٠٤-٢٠٦) دەڵێ: ئەخنەسی کوڕی شورەیقی (الثقفي) هاتە خزمەت پێغەمبەر ﷺ بەڕواڵەت موسوڵمان بوو دوایی رۆیی، لەکاتی گەڕانەوەیدا بۆ شوێنیخۆی بەلای زەویو زارو کشتو کاڵی موسوڵمانانو مێگەلە حوشترێکیاندا تێپەڕی ئاگری لە کشتوکاڵەکە بەرداو وشترەکانیشی سەربڕین ئیتر ئەم ئایەتانە هاتنەخوارێ کەدەفەرموێ:

﴿ومن الناس من يعجبك قولـه في الحياة الدنيا﴾ هەندێ ئادەمیزاد هەن بە قسە هیچیان نەهێشتۆتەوە، کە گوێ لە گوفتو گۆی دەگری سەرت لێ سوڕدەمێنێ، چونکە وا خۆی پیشان دەدا کە یارمەتیدەری حەق‌و راستی‌یەو حەزی لە ئاشتی‌و کامەرانی‌یەو دەیەوێ کۆمەڵگای بەختەوەر بژین، جارجارەش بۆ ئەوەی پێی باوەڕ بکرێ ﴿ويشهد الله على ما في قلبه﴾ سوێند بە خودا دەخوا لەسەر ئەوە چی بەدەم دەیلێ بەدڵیش هەر هەمان رای هەیە، بەڵام لەڕاستی‌دا ﴿وهو ألد الخصام﴾ ئەو خوانەناسەو لەهەموو کەس زیاتر دوژمنی گەل‌و کۆمەڵە ﴿وإذا تولى سعى في الأرض ليهلك الحرث والنسل﴾ هەر لەگەڵ پشتی هەڵکردو لەبەرچاوی کۆمەڵ هون بوو چوەوە لای هەوادارانی خۆی یان لێپرسراوی‌یەکی پێ سپێردراو دەسەڵاتی درایە، هیچ هەوڵ‌و کۆشش بۆ ئاشتی‌و ئارامی نادا، بەڵکو هەر خەریکی تێکدانی وڵاتو کۆمەڵە، هەر خەریکی چاندنی تۆوی دووبەرەکی‌و قەڵاچۆکردنی کشتوکاڵ‌و بەروبووم‌و چەوسانەوەیە ﴿والله لا يحب الفساد﴾ بێگومان خودا فەسادو ئاژاوەو تێکدانی سیستەمی ژیانی پێ ناخۆشە. ﴿وإذا قيل له اتق الله﴾ جائەگەر یەکێک بەرپەرچی بداتەوە بلێ کابرا،لەخودا بترسە،چی دی ئەم گەل‌و وڵاتە ئاوارەو بەربادو وێران مەکە، یان یەکێک لێی بگاتە ئێسقان‌و بەرەو رووی ئەم زلحۆرتە لە خۆڕازی‌و لە خۆ رادیوە ببێتەوە، فەرمانی پێ‌بکا بە چاکەو نەهی لێ بکا لەخراپە ﴿أخذته العزة بالإثم﴾ خێرا رقی هەڵدەستێ‌و هەڵدەچێ‌و بەلایەوە گران‌و نەنگی‌یە یەکێک پێی بلێ: وا بکەو وامەکە، چونکە پێی وایە ئەو زۆر لەوە بەرزترە یەکێک زاتی بێنێ ئامۆژگاری بکا، هێندە لووتبەرزو لە خۆڕادیوە نایەوێ کەس دەست بەر دەستی بێنێ. ﴿فحسبه جهنم ولبئس المهاد﴾ ئەم گێرە شێوێنە دوا خانووی ئاگری دۆزخەو سزای کردەوەکانی خۆی وەردەگرێت.

﴿ومن الناس من يشري نفسه ابتغاء مرضات الله﴾ هەندێ ئادەمیزادی تر هەن پێچەوانەی کۆمەڵی رابردوو، ئەمانە کۆمەڵێکن لەپێناو بەدەستهێنانی رەزامەندی پەروەردگاردا خۆیان بەخت دەکەن، هەمیشە لە رێگای خودادا خەریکی تێکۆشانن بۆ چەسپاندنی حەقو داد پەروەریی فەرمان دەکەن بە چاکەو نەهی دەکەن لە خراپە. هەردەم خەریکی ئیشو کاری چاکەو قسەی خێرو باشن، راستگۆو راستاڵن لە کردارو گوفتاردا، دوو زمانو دوڕوو نین بریقو زەرقی دونیایی لەکاری قیامەتو رازی کردنی خودایان غافڵ ناکا، ﴿والله رؤوف بالعباد﴾ خوداش پاداشیان بەنیعمەتو خۆشیەتا هەتایی بەهەشت لەبەرامبەر کردەوەی کەمیاندا دەداتەوەو زیاد لە وزەو توانای خۆیانیان لیداوا ناکا، رەحمەتو بەزەیی خۆی دەبارێنێ بەسەریاندا. ئەگەر رەحمەتی فراوانو بەزەیی ئەو نەبوایە خراپەکاریی خراپەکارو ئاشووبگێڕانی کۆمەڵی یەکەم زاڵ دەبوو کۆمەڵگایان وێران دەکردو دونیا خراپ دەبوو.

بانگەوازی یەزدان بۆ ئادەمیزادان کەبێنە ژێر ئاڵای ئیسلامەوەو شوێن ئەحکامەکانی بکەون

يَـٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ ٱدْخُلُوا۟ فِى ٱلسِّلْمِ كَآفَّةً وَلَا تَتَّبِعُوا۟
خُطُوَٰتِ ٱلشَّيْطَـٰنِ ۚ إِنَّهُۥ لَكُمْ عَدُوٌّ مُّبِينٌ ﴿٢٠٨﴾ فَإِن زَلَلْتُم مِّنۢ بَعْدِ
مَا جَآءَتْكُمُ ٱلْبَيِّنَـٰتُ فَٱعْلَمُوٓا۟ أَنَّ ٱللَّهَ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ﴿٢٠٩﴾ هَلْ يَنظُرُونَ
إِلَّآ أَن يَأْتِيَهُمُ ٱللَّهُ فِى ظُلَلٍ مِّنَ ٱلْغَمَامِ وَٱلْمَلَـٰٓئِكَةُ وَقُضِىَ ٱلْأَمْرُ ۚ
وَإِلَى ٱللَّهِ تُرْجَعُ ٱلْأُمُورُ ﴿٢١٠﴾ سَلْ بَنِىٓ إِسْرَٰٓءِيلَ كَمْ ءَاتَيْنَـٰهُم مِّنْ ءَايَةٍۭ
بَيِّنَةٍ ۗ وَمَن يُبَدِّلْ نِعْمَةَ ٱللَّهِ مِنۢ بَعْدِ مَا جَآءَتْهُ فَإِنَّ ٱللَّهَ شَدِيدُ ٱلْعِقَابِ ﴿٢١١﴾

زُيِّنَ لِلَّذِينَ كَفَرُوا۟ ٱلْحَيَوٰةُ ٱلدُّنْيَا وَيَسْخَرُونَ مِنَ ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ ۘ
وَٱلَّذِينَ ٱتَّقَوْا۟ فَوْقَهُمْ يَوْمَ ٱلْقِيَـٰمَةِ ۗ وَٱللَّهُ يَرْزُقُ مَن يَشَآءُ بِغَيْرِ حِسَابٍ
﴿٢١٢﴾

لە ئایەتەکانی پێشوودا ئەوەی روون کردەوە کە ئادەمیزاد لە چاکەو خراپەدا دوو جۆرن: کۆمەڵێک فەساد بڵاودەکەنەوەو ئاوەدانی کوێر دەکەنەوە کۆمەڵێکیش هەمیشە هەوڵی ئەوە دەدەن خودا لە خۆیان رازی بکەنو کرداری چاک ئەنجام بدەن.

ئەمجار لەم ئایەتەدا ئەوە دەچەسپێنێ کە پێویستە موسوڵمانان یەک هەڵویستو یەک ریز بن، تەباو هاودەمو پشتیوانی یەکتریی بن. بۆیە داوای لە هەموو بەرەی ئادەمیزاد کردو فەرمووی :

﴿یا أیها الذین آمنوا ادخلوا في السلم كافة﴾ دەڵێن: ئەو ئایەتە دەربارەی عەبدوللای کوڕی سەلامو هاوەڵانی جولەکەی هاتۆتە خوارێ. کە موسوڵمان بوونو ئیمانیان بە شەریعەتی (محمد) هێناو شەریعەتی موساشیان پەیڕەو دەکرد. رۆژی شەممەیان بەلاوە بەڕێز بوو، شەممەیان دەگرتەوە، بێزیان لە گۆشتی وشتر بوو، شیرەکەیان نەدەخواردەوە، موسوڵمانان گلەییان لیّکردن ئەوانیش وتیان: ئێوە حەقتان چیە ئێمە ئەمەش دەکەینو ئەوەش دەکەین، بە پێغەمبەریان گوت: تەورات نامەی ئاسمانییەو لێمان گەڕێ با پەیڕەوی بکەین، ئیتر ئەم ئایەتە هاتە خوارێو فەرمووی: ﴿یا أیها الذین آمنوا ادخلوا في السلم كافة﴾ ئەی ئەو کەسانەی ئیمانتان هێناوەو لەوەپێش لەسەر ئاییني جولەکە بوون. بەردەوام بن لەسەر ئیسلام هەمووتان گەردنکەچی فەرمانی خودابنو لەهەموو شتێکدا هەمووتان بەدڵو بەگیان بچنە ژێر ئاڵای ئیسلامەوە، لەهەموو روویەکەوە ئیسلام وەربگرنو شتی تری تێکەڵاو مەکەن، هەرچی ئیسلام فەرمانی پیّکردوون بە ئوصولو فروعەوە ئەنجامی بدەن، چاودێریی ئیسلامو یەکیەتی موسوڵمانان بکەن. ﴿ولا تتبعوا خطوات الشیطان﴾ شوێن هەنگاوەکانی شەیتان مەکەونو بەڕێبازی ئەودا مەڕۆنو پارچە پارچەو کۆمەڵ کۆمەڵ مەبن، دووبەرەکییو جوداوازیی لە ئاییندا بەرپا مەکەن، ئاگاتان لە خۆتان بێ، شەیتان هەڵتان نەخەڵەتێنێ، چونکە

ئەو بە حیلەو فێڵبازیی ڕێگای خراپتان بۆ جوان دەکا، خراپەتان لەپێش چاو شیرین دەکا، ئادەمیزاد لە ڕێبازی راست لادەدا، دوو بەرەکی دەخاتە ناو کۆمەڵەوە، وەکو ئەو حاڵەتاڵەی جولەکەتان بەسەر دێ کاتێک لە فەرمانی خودا دەرچوونو دەسکاری تەوراتیان کرد، هەندێکیان لێ زیاد کردو هەندێکیان لێلابردو هەڵەو گێرپیان لە حوکمەکانیدا کردو سەرەنجام پارچە پارچە بوونو کێشەیان تێکەوتو یەکیەتییان لێک ترازاو دوژمنیان بەسەردا زاڵ بوو، خودا پەرتەوازەی ناو جیهانی کردن ﴿إنه لكم عدو مبين﴾ بێگومان شەیتان دوژمنی راستەقینەو سەرسەختی ئێوەیە.

ئەمجار بۆ ئەوەی موسوڵمانانیش وەکو جولەکەکانیان لێنەیەو بەدەردی ئەوان نەچن، لەم ئایەتەی دوایدا ئەم هەڕەشە قورسەیان لێدەکاو دەفەرموێ: ﴿فإن زللتم من بعد ماجاءتكم البينات﴾ ئەی گرۆهی موسوڵمانان! ئێوەش ئەگەر لە ڕێگەی راست لابدەنو حەق پاش گوێ بخەنو لە ڕێبازی خودا کە ئیسلامییەتە دوروبکەونەوە، دوای ئەوەی کە قورئانتان بۆ هاتو نیشانەی زۆرو زەبەندەتان لە خوداوە لەسەر راستیو دروستی ئەو ڕێبازە بۆ روون کرایەوە، کەچی ڕێبازی شەیتان بگرن کە ڕێگای کێشەو دووبەرەکیو جوداوازییە ﴿فاعلموا أن الله عزيز حكيم﴾ ئەوە باش بزانن کە خودا بە تواناو دەسەڵاتە، کەس نییە بتوانێ بەربەرەکانی بکاو لەژێر دەستی دەربچێ، دەتانگرێو تۆڵەتان لێدەستێنێ (حکیم) هەموو کارێکی پڕ حیکمەتەو هەموو شتێک لە شوێنی خۆیدا ئەنجام دەدا، گوناهبار پاش گوێ ناخا، بەڵکو دەیگرێو لەدونیاو قیامەتا سزای دەدا. ئەمجار پەروەردگار لە هەڕەشەکردنەکەی زیاد دەکاو بە تەوسەوە بەو بەناو موسوڵمانانە دەڵێ: کە ڕێگای یەکیەتیو تەباییو برایەتی ناگرنە بەرو هەمیشە جەنگو ئاژاوە دەنێنەوە، هەروەها ئەوانەی کە بانگەوازی ئیسلامیی بەدرۆ دەخەنەوەو پاش ئەو هەموو بەڵگەو دەلیلانەی کە راستی بانگەوازی (محمد) دەچەسپێنن، ئەوانەی لە

فەرمانی خودا دەرچوون بەتەوسەوە پێیان دەڵێ: ﴿هل ینظرون﴾ ئەوە ئەوانە چاوەڕوانی چی دەکەن بە تەمای چین؟! ﴿إلا أن یأتیهم الله﴾ مەگەر بەتەمای ئەوە بنو چاوەڕوانی ئەوە بنو چاوەڕوانی بکەن کە سزای خودایان بۆ بێ ﴿في ظلل کالغمام﴾ لەناو چەند پەڵە هەورێکی سپی کە بەڕواڵەت باراناوینو چاوەڕوانی خێرو بەرەکەتیان لێدەکرێ ﴿والملائکة﴾ فریشتەی سزایان بێتە سەرو ئەوەی خودا لە چارەی نووسیون بەسەریاندا ئەنجام بدەنو کار لەکار بترازێو پەشێمان بوونەوە سوودی نەمێنێ، قیامەت هەڵسێ ﴿وإلی الله ترجع الأمور﴾ لە کۆتاییدا هەموو شتێک بۆ لای پەروەردگار دەگەڕێتەوە، ڕۆژی قیامەت هەرکەسە بە پاداشو سزای خۆی دەگا، خودا هیچی لێ ون نابێو هەموو شتێک دەخاتە ئەو شوێنەی بۆی دیاری کردووە، چونکە خۆی لەسەرەتادا بەدیهێنەرەو لە کۆتاییشدا هەر خۆی کارسازو کار دروستە.

﴿سل بني إسرائیل کم آتیناهم من آیة بینة﴾ ئەی پێغەمبەری خۆشەویست! پرسیار لەو نەوە ئیسرائیلیە هاوچەرخانەت بکە دەربارەی ئەو هەموو نیشانەو بەڵگانەی دابوومانە باوکو باپیرانو پێشینانیان ئەو هەموو پێغەمبەرانەمان بە بەڵگەی ئاشکراوە بۆ سەر ناردن بە باشی ئەو پەیامەی ئێمەیان پێڕاگەیاندنو لێی حاڵی بوون، کەچی پابەندی ئامۆژگاریو پەیامەکانیان نەبوون، سەرپێچییان کردو ئێمەش بەهۆی ئەو گوناهانەیانەوە گرتمانو سزای شیاوی خۆیانیان وەرگرتو چارەڕەشی دونیاو قیامەت بوون. ئایا ئەم نەوانەی ئێستایان کە هاوچەرخی ئێوەن بیریان لە سەرەنجامی ئەو ڕابوردوانەی خۆیان کردۆتەوەو پەندیان لێوەرگرتوونو وازیان هێناوە لەو سەرسەختیو بوغراییو سەرپێچیکردنەی ئەوان لەسەری بوون ؟ ئایا کاری وادەکەن بۆ ئەوەی چی بەسەر ئەوان هاتووە بەسەر ئەمان نەیە؟! واتە: با ئەمان وەکو ئەوان نەکەنو گەردن کەچی فەرمانی خودا بن، تا بەختەوەری دونیاو قیامەت بن!!

ئەمجار هەڕەشە لەوانەدەکا کەدەیانەوێ دژ بە ویستی خودا رەفتار بکەنو نیشانەکانی خودا کە ناردوونی ببێتە ڕێنومایی کەر بیانگۆڕن، دەفەرموێ: ﴿**ومن یبدل نعمة الله من بعد ماجاءته فإن الله شدید العقاب**﴾ هەرکەسێک نیشانەو بەهرەی خودا کە ئیمانو ئاشتییە بگۆڕێ بە گومڕاییو جەنگ، لەجیاتی ئەوە ئەو بەهرانە بڕوای بەخودا پتەو بکەنو ئاشتی لە دڵیدا بڕوێنن، زیاتر پێیان گومڕا دەبیو لایەنی شەڕەنگێزیی لەدڵو دەروونیاندا کڵپە دەستێنێ!!

دوای ئەوەی بەڵگەی ئاشکراو نیشانەی راستیی بۆ هات، ئەمجار پشت هەڵکاو گەردن کەچ نەبێ ئەوە بێگومان دەستی تۆڵەو سزای پەروەردگار دەیگاتیو رزگاری نابێ.

ئایەتەکە هەڕەشە لە موسوڵمانانی سەردەم دەکا، ئەوانەی قورئانیان بۆ هاتووە، داوا لە ئەوان دەکا، کە بەهرەی خودا نەگۆڕن، چونکە ئەگەر بیگۆڕن بە دەردی جولەکەکان دەچن، ئێستاش کە دەبینین موسوڵمانان رۆژ بەڕۆژ لە کزیدانو وڵاتیان داگیردەکریو دەسەڵاتیان لێدەستێندریو ئەوەیان بەسەر هاتووە کە بەسەریان هاتووە،، هەمووی سەرەنجامی ئەوەیە کە پەیامی ئیسلامیان پاش گوێ خستووەو لە قورئان دوور کەوتوونەوە، ئەو بەهرەیەی کەخودا بۆی دیاریکردوون گۆڕیویانەو گوێ بیستی ئایەتی ﴿**واعتصموا بحبل الله جمیعا ولا تفرقوا واذکروا نعمة الله علیکم إذ کنتم أعداء فألف بین قلوبکم فأصبحتم بنعمته إخوانا**﴾ نەبوون، پەیڕەوی ئەم فەرمانە ناکەن.

﴿**زین للذین کفروا**﴾ سروشتی ئەو خوانەناسە سەرسەختانە وەهایە کە زۆر دونیایان خۆش دەویو لەپێش چاوانیان جوانە، خۆشەویستییەکەی لەدڵیاندا جێگیربووە، بەجۆرێک خۆی بۆ بەخت دەکەن، لەهەموو شتێکیان بەلاوە گرنگترە، تەنانەت لە بەهەشتو خۆشیەکانی ئەو دونیاشیان بەلاوە لەپێش ترە، چونکە بڕوای تەواویان بە رۆژی دوایی نیە،

بۆیه شوێن بیرو بۆچوونی نادروستو خه‌یاڵو ئومێدی پڕوپووچ که‌وتوون ﴿ویسخرون من الذین آمنوا﴾ قه‌شمه‌ری به بڕواداران ده‌که‌نو گاڵته‌یان به‌و موسوڵمانه هه‌ژارانه‌ی وه‌کو عه‌بدوڵلای کوڕی مه‌سعودو عه‌مارو صوهه‌یب دێ، که وا خۆشی دونیاییان به لاوه ناوه‌و خۆیان به خواپه‌رستی ماندو ده‌که‌ن، ده‌وڵه‌مه‌نده موسوڵمانه‌کانیشیان به‌لاوه سه‌یره که به‌خۆشی رانابوێرن هه‌ر خه‌ریکی خۆ ئاماده‌کردنو توێشوو ناردنن بۆ پاش مردنیان، بیرو باوه‌ڕیان به خودا به‌هێز ده‌که‌ن، کرداری باش ئه‌نجام ده‌ده‌ن پابه‌ندی ره‌وشتو ئه‌خلاقی به‌رزن ﴿والذین اتقوا فوقهم یوم القیامة﴾ ئه‌وانه‌ی خوداپه‌رستو ته‌قواکارنو رۆژی قیامه‌ت پله‌وپایه‌یان له‌ژوور کافرو خودانه‌ناسه‌کانه.

جا ئه‌گه‌ر برێ له‌و کافرانه به ڕواڵه‌تو بۆ ماوه‌یه‌کی که‌م ده‌ست رۆیشتوو ترو ده‌وڵه‌مه‌ندتر بن یا پله‌و پایه‌یان به‌رزتر بێ، دۆستو براده‌ریان زۆرتر بن، ئه‌وه شتێکی کاتی‌یه‌و ماوه کورته‌و پایه‌دار نیه.

موسوڵمانانی ته‌قواکارو خوداپه‌رست رۆژی قیامه‌ت پله‌و پایه‌یان زۆر له ژوور ئه‌و کافرانه‌وه ده‌بێو لای خودای خۆیان زۆر ڕێزیان لێده‌گیرێ؛ ئه‌وان له ژوور (علیین)ن که شوێنێکی زۆر خۆشی به‌هه‌شته‌و کافره‌کان له چاڵی ناهه‌مواری دۆزه‌خدان؛ ئایه‌ته‌که ده‌فه‌رموێ: ﴿والذین اتقوا﴾ نه‌یفه‌رمووه: ﴿والذین آمنوا﴾ ئاماژه‌یه بۆ ئه‌وه که ئه‌و پله‌و پایه‌یه بۆ ئیماندارانی ته‌قواکارو خوداپه‌رسته، واته: ئیمان به‌ته‌نیا هیچ نیه ده‌بێ کرده‌وه‌ی ته‌قوای له‌گه‌ڵدا بێ ده‌بێ بیرو باوه‌ڕیان له خودا په‌رستیه‌که‌یاندا ره‌نگ بداته‌وه، هه‌روه‌ها ئاماژه‌شه بۆئه‌وه‌ی که ئه‌وانه‌ی شێتو شه‌یدای زه‌رقو به‌رقی‌ی دونیانو لافی ئیمانداری لێده‌ده‌ن وخۆیان به‌خاوه‌نو بیرو باوه‌ڕ ده‌زانن، چونکه له‌ناو کۆمه‌ڵێکدا پێگه‌یشتوون پێیان ده‌ڵێن خاوه‌ن کیتاب (أهل الكتاب) ئه‌وانه رۆژی قیامه‌تدا بیرو باوه‌ڕه‌که‌یان هیچ ئیعتیبارێکی پێ ناکرێ ﴿والله یرزق من یشاء بغیر حساب﴾ په‌روه‌ردگار

لە دونیاو لە قیامەتدا رزقو رۆژیی دەدا بەهەرکەسێک ئارەزۆی بێ بەبێ حیساب، واتە، بێ لێپرسینەوە کەس نیە بلێ: بۆ دەیدەیە؟ یان بۆ ئەوەندەی دەدەیە؟! یان خودا رزقو رۆژیی بێشمار دەدا بەو کەسانەی ئارەزۆی لێبێ لە دونیاو قیامەتدا.

پێویستی ئادەمیزاد بۆ پێغەمبەرانو ئەو گیروگرفتانەی تووشی خۆیانو شوێنکەوتوانیان دەبن

كَانَ ٱلنَّاسُ أُمَّةً وَٰحِدَةً فَبَعَثَ ٱللَّهُ ٱلنَّبِيِّـۧنَ مُبَشِّرِينَ وَمُنذِرِينَ وَأَنزَلَ مَعَهُمُ ٱلْكِتَـٰبَ بِٱلْحَقِّ لِيَحْكُمَ بَيْنَ ٱلنَّاسِ فِيمَا ٱخْتَلَفُواْ فِيهِ ۚ وَمَا ٱخْتَلَفَ فِيهِ إِلَّا ٱلَّذِينَ أُوتُوهُ مِنۢ بَعْدِ مَا جَآءَتْهُمُ ٱلْبَيِّنَـٰتُ بَغْيًۢا بَيْنَهُمْ ۖ فَهَدَى ٱللَّهُ ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ لِمَا ٱخْتَلَفُواْ فِيهِ مِنَ ٱلْحَقِّ بِإِذْنِهِۦ ۗ وَٱللَّهُ يَهْدِى مَن يَشَآءُ إِلَىٰ صِرَٰطٍ مُّسْتَقِيمٍ ﴿٢١٣﴾
أَمْ حَسِبْتُمْ أَن تَدْخُلُواْ ٱلْجَنَّةَ وَلَمَّا يَأْتِكُم مَّثَلُ ٱلَّذِينَ خَلَوْاْ مِن قَبْلِكُم ۖ مَّسَّتْهُمُ ٱلْبَأْسَآءُ وَٱلضَّرَّآءُ وَزُلْزِلُواْ حَتَّىٰ يَقُولَ ٱلرَّسُولُ وَٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ مَعَهُۥ مَتَىٰ نَصْرُ ٱللَّهِ ۗ أَلَآ إِنَّ نَصْرَ ٱللَّهِ قَرِيبٌ ﴿٢١٤﴾

ئەمجار پاش ئەوەی پەروەردگار فەرمانی بەو ئادەمیزادانە کرد کە ئیمانیان بە پێغەمبەر هێناوە کە هەموویان بەدڵو بە ئیخلاصو بێ منجەمنج لە هەموو روویەکەوە بچنە ژێر ئالای ئیسلامەوەو هەموویان یەک هەڵوێستو یەک ریزو یەک مەبەست بن، چونکە کەسێک لە خوداوە رینمونیی بۆ بێ پێویستە کردەوەیەک نەکا کەسەربکێشێ بۆ دووبەرەکیو نیزاع، بەڵکو ئەرکی سەرشانیەتی کە بەگوێرەی پەیامی خودای خۆی رەفتار بکاو هەڵسو کەوت بنوێنێ!

ئەمجار باسی ئەوەی کرد کە سەرپێچیکەران لە ژیاندا هەموو کردەوەیەکیان بۆ دابین کردنی خۆشییە کاتی‌یەکەیانەو کەسێکیش ئەمە حالی بێ هەمیشە دووچاری کێشەو نیزاع دەبێ، ئەمجار دێتە سەر ئەوە کە شوێنکەوتنی پێغەمبەرانو پەیڕەوکردنی پەیامەکەیان پێویستی‌یەکی گرنگی ئادەمیزادە، چونکە خودا بڕیاری داوە کە ئادەمیزاد بە کۆمەڵیی بژینو هاریکاری یەکتری بکەنو فەرمووی: ﴿کان الناس أمة واحدة﴾ ئادەمیزاد لەحاڵێکدا بوون پێویستیان بە ڕێنومایی خودایی هەبوو، پەروەردگاریش پێغەمبەرانی یەکێ لە دوای یەکێ بۆ ناردن، موژدەدەرو ترسێنەر بوون، بۆئەوەی لەتاریکی نەزانیو سەرگەردانی رزگاریان بکەنو کێشیان بکەن بۆ رۆشنایی ئایین!! ئەم پێغەمبەرانەشی بۆیە ناردوون تا ئادەمیزادان بەهانەیان نەمێنێو نەڵێن: ئێمە هیچمان پێ‌نەگەیشتووە! هەندێ لەو پێغەمبەرانە کتێبی ئاسمانیشمان بۆ ناردوون بۆ ئەوەی بەپێی ئەو پەیامە خەڵکەکە شارەزای ئایین بکەن.. دەی دەبێ ئەو حاڵەی کە پێش هاتنی پێغەمبەران ئادەمیزاد تیایدا بوون چۆن حاڵەتێک بووبێ؟؟ هەڵسو کەوتیان چۆن بووبێ؟!

زوربەی راڤەکەرانی قورئان دەڵێن ئادەمیزاد لەسەرەتادا یەکێ ئایینو یەکێ یاساو یەکێ بیرو باوەڕی قایمو پتەویان هەبووە ئەویش ئایینی ئیسلام بوو، دوایی ئادەمیزادەکان کێشەیان تێکەوت، ئەمجار پەروەردگار پێغەمبەرانی ناردن؛ مزگێنی بدەن بە بڕوادارو چاکەکاران لەهەمان کاتدا سەرلێشێواوو گومڕایان لە سزای خۆی بترسێنێ..

لەعەبدوڵلای کوڕی عەباسەوە دەگێڕنەوە کە فەرموویەتی: لە نێوان رۆژگاری نووحو ئادەمدا دە سەدە بووە هەموو ئادەمیزادەکانی ئەو چەرخانە لەسەر یاسای حەقو خوداویست بوون، دوایی کێشەیان تێ‌کەوتو خودا پێغەمبەرانی بۆ سەر ناردن؛ تا موژدە بدەن بە چاکەکارانو خراپەکاران بترسێنن.

لە قیرائەتی عەبدوڵلای کوڕی مەسعووددا رستەکە بەم جۆرەیە ﴿كان الناس أمة واحدة فاختلفوا﴾ ئەم قیرائەتە بەڵگەیە لەسەر ئەم بۆچوونەیە! بەڵگەیەکی تریشیان هەیە دەڵێن: ئادەم پێغەمبەر بووە، منداڵەکانی لەسەر ڕێو شوێنی ئەو بوون تا بەخیلیو حەسوودی کەوتە نێوان قابیلو هابیلەوە.

بڕێکی تر لە راڤەکەرانی قورئان کە -عەبدوڵلای کوڕی عەباسو عەطاو حەسەنی بەصری- لەوانەن دەڵێن: مانای ﴿كان الناس أمة واحدة﴾ یانی ئادەمیزادەکان هەموویان گومڕاو سەر لێشێواو بوونو ڕێبازی حەقو راستیان نەدەزانی، کردارەکانیان بە گوێرەی شەریعەتی خودا ئەنجام نەدەدا، حاڵەتو چۆنیەتی ئەوان ئەوەی دەخواست کە پەروەردگار پێغەمبەرانیان بۆ سەر بنێرێ، تا بیانخاتە سەر ڕێبازی راستو ئەو کێشەو دووبەرەکی‌یەی کە لەسەرەنجامی بێباوەڕیو شوێن کەوتنی هەواو هەوەسو ئارەزۆی گومڕا ئامێز سەریان هەڵدابوو بۆیان حەل بکەن، چونکە ئەگەر وانەبووبن ئەدی پێغەمبەریان بۆچی بوون؟؟

ئەبوموسلیمی ئەصفەهانیو قازی ئەبوبەکری باقلانی دەفەرموون: مانای رستەی ﴿كان الناس أمة واحدة﴾ بەم جۆرەیە: دەفەرموێ ئادەمیزاد لەسەر ڕێبازی سروشت بەگوێرەی عەقڵو بیری خۆیان خوداپەرستیان کردووە بەڵام شوێنکەوتنی عەقڵ بەبێ ڕەهنومایی‌یەکی خودایی سەردەکێشێ بۆ کێشەو نیزاعو دووبەرەکی، چونکە زۆرجار خەیاڵو بیروباوەڕی پڕوپووچ بوون بە لەمپەڕ لەبەردەم گەیشتن بە عەقیدەو حوکمی راستو دروست.

خاوەنی تەفسیری (المنار) دەفەرموێ: پەروەردگار ئادەمیزادی وا دروست کردووە کە بەکۆمەڵیی بژین، قازانجو بەرژەوەندییان بەیەکەوە پەیوەست بێ، هەریەکەی لە ژیانا پێویستی بەئەوی تر هەیە ناتوانن بەبێ یەکێ هەڵکەن، دەبێ هەندێکیان یارمەتی هەندێکیان بدەن، ناگونجێ

بڕێکیان پێویستی بە بڕەکەی تریان نەبێ، هەریەکێکیش لە ژیندا کارێکی بۆ خۆی رەچاو کردووە، ئەو کارە بووەتە سەرچاوەی بژێویو پێی دەژین، بەڵام هێزی دەروونیو جەستەیی هەریەکێک لەئەندامانی کۆمەڵ لەوە لاوازترە بتوانێ هەموو پێویستییەکانی بەدەست بێنێ، کەوابوو پێویستە هێزی تر بینە پاڵپشتیو یارمەتی بدەن تا پێویستییەکانی ژیانی دابین بکا، بۆیە ئادەمیزاد بۆ دابینکردنی بڕێ پێویستی خۆی هانا بۆ ئادەمیزادانی تر دەبا، وەکو چۆن ئەوانیش بۆ بڕێ کار هانا بۆئەم دینن، ئەم بەیەکاچوونو بەرژەوەندی تێکەڵاوبوونەیە کە دەڵێن: ئادەمیزاد بە سروشت شارەستانییە (الانسان مدني الطبع) مەبەست ئەوەیە ئادەمیزاد هەریەکەیان ئەوەندە توانـاو دەسەڵاتی نەدراوەتێ خۆی بەس بێو پێویستی بە یارمەتی کەسی تر نەبێ، بەڵکو خودا وای دروست کردووە کە پلەی هەریەکێک لەناو کۆمەڵدا وەکو پلەی ئەندامێک بێ لە جەستەدا، واتە: چۆن جەستە ناتوانێ پەرە بەژیان بدا مەگەر بەهاریکاری هەموو ئەندامەکانیو ئەندامەکانیش ناتوانن ئەرکی خۆیان ئەنجام بدەن مەگەر کاتێک کە جەستە ساغو سەلامەتبێ، ئادەمیزادیش وەهانو بەبێ یەکتریی ژیانیان بۆ دەستەبەر نابێ، جاکە ئادەمی وەها بێو بەگوێرەی سروشت دەبێ بە کۆمەڵی بژین هەڵبەتە لەژیاندا هەریەکە بە گوێرەی بیرو بۆچوونی خۆی رەفتار دەکاو لەکردارو گوفتاریدا بەرژەوەندی خۆی بەرچاو دەگرێ، هیچ کامێکیشیان ئەوەندە هێزی ئیلهامو نیگای نەدراوەتێ بۆ خۆی بتوانێ بەتەواوی بەرژەوەندی خۆیو غەیری خۆی بپارێزێ، سوودی تەواو بۆ خۆیوهاوەڵانی دەستەبەر کا، کەوابێ شتێکی سروشتییە کە کێشەو دووبەرەکیان تێبکەوێ، هەرکەسە بەلای خۆیدا رایکێشێ، کەوابوو رەحمەتی خودایە کە پێغەمبەرانی ناردوون بۆ رێکخستنی ژیانیانو رینمونیکردنیان بۆ رێگای راستو ژیانی بەختەوەری دونیاو قیامەتو موژدەدەرو ترسێنەر بۆیان.﴿فبعث ا لله النبيين مبشرين

ومنذرين﴾ پەروەردگار پێغەمبەرانی یەکێ بە دوای یەکێدا ناردنە سەر ئادەمیزاد بۆ ئەوەی ریگای راستی ژیانو سەرفرازی قیامەتیان نیشان بدەن، خەڵکی لەسەر خوداپەرستی رام بکەنو یاسای خودا لەسەر زەوی جێگیر بکەن، گەلەکانیان لەخەوی خامۆشی بێداربکەنەوە، لە ئاکامی سەرپێچیو سەرسەختی بیانترسێنن.

جاکە زەمینەی کۆمەڵایەتییان بۆ خۆش بوو، دڵو دەروونیان ئامادەی وەرگرتنی پەیامو شەریعەت بوو ﴿وأنزل معهم الكتاب بالحق﴾ بەگوێرەی پێویست کتێبی بۆ پێغەمبەرەکان ناردووە، کتێبی حەققانی، یاسا دروستو دەستوور رەوان ﴿ليحكم بين الناس فيما اختلفوا فيه﴾ بۆئەوەی ئەو پێغەمبەرانە لەبەر رۆشنایی ئەو کتێبە ئاسمانیانەدا فەرمانڕەوایی کۆمەڵ بکەن تەمو مژی کێشەو نیزاعو دووبەرەکیان لەسەر بڕەوێننەوە، کۆمەڵگای نموزەجیو میثالیان لێپێک بهێنن!!

ئایەتەکە ئاماژەی ئەوەی تێدایە کە پەروەردگار لەگەڵ هەموو پێغەمبەرێکدا پەڕاوێکی ناردووە، جائەو کتێبە موعجیزە بووبێ یان موعجیزە نەبووبێ، کورت بووبێ یان درێژ بووبێ، نووسرابێتەوەو لەبەرکرابێ یان نا!! ﴿وما اختلف فيه إلا الذين أوتوه﴾ ئەوانەی تێیدا کەوتنە کێشەوەو دووبەرەکیو نیزاعیان لەو کتێبانەدا کەوتە ناوەوە پیاوەگەورەو مالمەکان بوون، زاناو رۆشنبیرو لێپرسراوانو پیاوانی ئایینی بوون؛ ئەوانەی ئەو کتێبانەیان درابوویە بۆئەوەی بە گوێرەی دەقەکانیان هەڵسو کەوت بکەن، چییان تێدایە وەکو خۆی جێبەجێی بکەن، چاودێری کۆمەڵیش بکەن، ئەوانیش لێی لانەدەن ﴿من بعد ماجاءتهم البينات بغيا بينهم﴾ دوای ئەوەی کە بەڵگەی زۆرو بەهێز لەسەر راستیو بێخەوشی ئەو کتێبانەیان پێدراو تێیان گەیەندرا کە ئەو کتێبانە بۆیە نێردراون کە ببنە هۆی یەکیەتیو تەبایی، نەکێ هۆی ناکۆکیو دووبەرەکی، تێگەیشتن کە ئەو کتێبانە بۆیە هاتوون کە خۆشبەختیو کامەرانی بەناو خەڵکدا

بڵاوبکەنەوەو ریزەکانی کۆمەڵ یەکٔ بخەن! کەچی ئەوان پەندیان لێوەرنەگرتنو نەهاتنە سەرخەتو پابەندی فەرموودەکانیان نەبوون، لەم هەڵوێستەیاندا هیچ بەڵگەو سەرچاوەیەکیان بەدەستەوە نیە، جگەلە ستەمکاریو سەر رەقی خۆیان نەبێ، جگە لە بەزاندنی ئەو سنوورانەنەبێ کە ئایین کردوونی بە پەردە لەنێوان خەڵکدا.

ئاشکرایە هەموو ئاینێکٔ لەسەرەتادا خەریکی ڕیکخستنی ریزەکانی کۆمەڵو قەڵاچۆکردنی هۆکارەکانی دووبەرەکیو چاندنی تۆوی برایەتیو تەبایی بووە؛ بەجۆریکٔ کە برایەتی ئایینی زۆر لە برایەتی دایکو باوکی کاریگەرتر بووە، زۆرجار هەڵویستو رووداوی مێژوویی وا هەن کە برای ئایینی لەپێناو برای ئاینیدا هەڵویستی وای نواندووەو گیانی خۆی لەپێناویدا بەخت کردووە، هەرگیز برای باوکو دایکی شتی وای لێ چاوەڕوان ناکرێ.

ئاشکراشە تا ئایین بە باشی لە دڵی پەیرەوکارانیدا جێگیربووبێ خەڵکی وەکو پێویست لەناوەڕۆکی ئایین گەیشتوون ، شارەزایانی ئایین وەکو خۆی ئایینەکەیان بە خەڵکەکە رادەگەیاند، زانایان بە نووری ئایین هەڵسو کەوتیان دەکرد، دووبەرەکیو جیاوازیی لە کۆمەڵدا دەربارەی ئایین نەبوو، بەڵام سەد مەخابن رۆژگار هاتنو رۆیشتن، کۆمەڵێکٔ ماڵئاواییان لە ژیان کردو کۆمەڵێکی تر هاتنە شوێنیانو هیچ کۆیان لە تەئویلو پێچو پەناکردن لە دەقەکانی ئەو کتێبانەدا نەکرد، بە هەموو جۆرێکٔ بیروبۆچوونی خۆیانیان تێدا بەکارهێنا، هەموو مەبەستێکیشیان دابین کردنی تەماعو ئارەزۆبازیی خۆیان بۆ پشتگیریکردن لە داپڵۆسینو سەرکوتکردنی جەماوەر بوو، چییان بەسەر ئەوەوە نەبوو ئاخۆ ئەحکامی خودا تەنفیذ دەکرین،یان پاش گوێ دەخرین، ریبازەکە خواردەکەن،یان راستی دەکەن، لەگەڵ ناوەرۆکی ئایین دەگونجێ یان نا؟

ئەمجار دوای ئەم کۆمەڵە کۆمەڵە سەرلیٚ شێواویکی تر پەیدادەبن کە دەبینن تۆزیٚک ڕیگایان بۆ خۆش کراوە، دەست دەکەن بە گۆڕانکاریو تەئویل کردن، دەیانەویٚ ئەوانەی پێش ئەوان چییان لەپێش خۆیان کردووە، ئەمانیش ئاوا لەپێش خۆیان بکەن. ئیتر کێشەو نیزاعو دووبەرەکیو ململانیٚ بەناوی ئایینەوە پەیدادەبیٚ، هەریەکەیان لە عاست خۆیەوە خۆیە پاریزگارو داکۆکیکار لە ئایین دەزانیٚ، چەند شەڕو ئاژاوە لەنێوان موسوڵمانان‌دا بەرپابوو، چەند خویٚن ڕژاو، ماڵو دارایی بە فیرۆچوو، پشتی موسوڵمانانی شکاندو ورەو هیوای تێک رووخاندن، بانگەشەو داواکاری هەموو لایەکیشیان بەقسەی خۆیان پاراستنی ئاین بوو!؟!

بێگومان جولەکەو نەصارا لەم بوارانەدا دەست پێشکەرییان هەیەو هەتا ئەمڕۆش ئەم سیاسەتە پەیڕەو دەکەنو ساتەوەختێک لیٚ پاشگەز نەبوونەوە، موسوڵمانیش بست بە بست لەم بارەوە شویٚن پێیان کەوتوونو ئەوان چییان بەسەر گەلو وڵاتو ئایینی خۆیان هێناوە، ئەم موسوڵمانە لادەرانەش دەیانەویٚ ئەوە بەسەر ئایینی پاکی ئیسلام بێنن، بەڵام ئیسلام قورئان بەرنامەیەتی، قورئانیش نێردراوی خودایە خۆی ناردویەتە خواریٚو هەر خۆیشی چاوەدێری دەکاو پاریزگاریەتی:

ئەمجار پەروەردگار ئەوە رادەگەیەنیٚ کە بیروباوەڕی راست خەڵک رینموویی دەکا بۆ حەقو راستیو بەختەوەری ژیانی هەردوو دونیا دەستەبەر دەکاو قەڵاچۆی دووبەرەکیو ناکۆکی دەکا. ﴿فهدى الله الذين آمنوا لما اختلفوا فيه من الحق بإذنه﴾ ئەمجار پەروەدگار رێنموویی بڕواداراانی کرد بۆ پەیڕەو کردنی ئەو ڕێگا راستەی کە دووبەرەکییان تێدا پەیداکردوە، بۆ ئەوەی کە بە ڕەزامەندی پەروەدگار حەقیقەتی راستی بدۆزنەوەو پابەندی بن. ﴿والله يهدي من يشاء إلى صراط مستقيم﴾ هەرکەسێک خودا حەزی لیٚ بیٚ شارەزایی دەکا بۆ ڕێگای راستو دروست، چونکە بیرو باوەڕی راستو پتەو لەگەڵ مەبەستی ساغدا ئادەمیزاد

دەگەیەنێ بە حەقو راستیو دووبەرەکی قەڵاچۆ دەکا، موسوڵمانانی راستەقینە ئەوانەن کە ئەو ڕێبازە راستەی خەڵک تێیدا کەوتوونە دووبەرەکییەوە دەیدۆزنەوە، ئەو ڕێبازەی خودا لێی رازییە پێیدا دەڕۆن!!

بیروباوەڕی راست نوورێکی هەیە رۆشنایی دەدا بە عەقڵو هۆشو لەتاریکایی گومان رەهای دەکاو بەرەو حەقو راستی دەیبا ڕێگای بۆ ڕووناک دەکاتەوەو ناهێڵێ شتی بۆشو پڕوپووچ تێکەڵاوی بیرو بۆچوونی ببێ، هەموو لەمپەڕو پەردەو کەندو چاڵ لەبەردەم خۆش دەکا؟!

بیروباوەڕی راست ڕێگە نادا خاوەنەکەی هیچ هەڵویستێک وەربگرێ تا چاک لێی وردنەبێتەوەو نەیپشکنێو بەڵگەی راستو دروستی کارەکەی بۆ دینو دونیا لا پەیدا نەبێ.

بیروباوەڕی راست دەبێتە چاودێرو جاسووس بەسەر خاوەنەکەیەوە، لەهەموو هەنگاوێکیا لە هەمووخەیاڵو خەتەرەیەکدا کە بەدڵیدا دێ لە هەموو تەماشاکردنێکی چاویدا [illegible] گوفتارێکی راستو دروست دەبێو سەرەنجامی چاک بەدەست دێنێ، هەموو کاتێک دڵ ئارامو ورە بەرزو بەرچاو ڕوونو گەشبینە، چونکە ئەو سەرچاوەی هەموو هێزو توانایەکە لە هەموو کارو کردەوەیەکی هەر لە پەروەردگاری خاوەن دەسەڵاتەوە سەرچاوە هەڵدەگرێ، کەسێکیش خودا پشتو پەنای بێ بێگومان دەبێ ئاوابێ!

﴿أم حسبتم أن تدخلوا الجنة﴾ دوای ئەوەی پەروەردگار فەرمانی کرد بە ئادەمیزاد کەهەموویان بچنە ژێر ئالای ئاشتییەوە، ئەوەشی تێگەیاندن کە ئادەمیزاد هەریەکەیان لەعاست خۆیەوە پێویستی بەوی تر هەیە ئەگەر دووبەرەکیو کێشەیەک لەنێوانیان پەیدا بوو پێویستە پەنا بەرنە بەر پەیامی پێغەمبەرو بەگوێرەی فەرمانی خودا حەلی دووبەرەکی خۆیان بکەن، ئەوانەی دەیانەوێ لە چوارچێوەی خیلافو دووبەرەکی

رزگاریـان بـێ، دەبنـە نیشـانە بـۆ تـانووتو بوختـانی جودایـی خـوازان، هەرچەندە ئەمان مەبەستیان خـێرو چاکـەبێ گێرەشـێوینان بەپێچەوانـەوە لێکی دەدەنەوە.

ئەمجار دێ موسوڵمانان هەڵدەنێ بۆ خۆڕاگریو بەئارامی لەبەرامبەر ئەو ئەزیەتو ناخۆشی‌یەی لـە کافرەکانـەوە تووشـیان دەبـێ، دەفـەرموێ: ﴿أم حسبتم أن تدخلوا الجنة ولما يأتكم مثل الذين خلوا من قبلكم﴾ ئـەم خیطابە لەگەڵ ئەوانەیە کە لەسەرەتای هاتنی ئیسـلامدا خـودا هیدایـەتی دابوونو موسوڵمان بوونو لە تاریکـایی نـەزانیو نـەفامی رزگاریـان بـوو، شوێن پەیامی پێغەمبەر کەوتن، ئـەوانیش چینـی یەکـەمی موسـوڵمانان بوون، پەندو ئامۆژگاریشە بۆ مـوسوڵمانانی دوا ئەوانو پێیان دەفـەرموێ: ئەوە پێتان وایە تـەنیا بـە موسـوڵمان بوونتـانو نوێژکـردنو عیبـادەتێکی رواڵـەتیتان دەچنـە بەهەشـتەوە، ئایـا هـەر کـە بـە رواڵـەت لـە ریـزی موسـوڵمانان حسێب کـران ئیـتر ئەمـە کیفایەتـە بـۆ چوونـە بەهەشـتو گەیشتن بە مراز؟؟ ئایا نازانن سوننەتی خودا بۆ هەڵگرانی ئالای (لا إلـه إلا الله) هەر لەو رۆژەوە کە هێناونیە گۆڕی خەباتـەوە وەهایـە کـە دەبـێ جۆرەها نارەحەتی بچێژن؟؟

دەبێ لەپێناو شارەزایی خەڵک بۆ ڕێگای حەقو ڕاست هەموو ئـازارو ئەشکەنجەیەکیان تووش ببێ! وەکو چۆن پێغەمبەرانی رابـوردوو ئەوانـەی لەگەڵیان بوون تووشی چەندەها گیروگرفتو ناخۆشی بـوونو لـە کۆتـایی‌دا سەرکەوتنیان بەدەست هێناوە.

بـە کورتـی دەفـەرموێ: لـەپێش ئێـوەوە زۆر گـەلو نەتـەوە هـەبوون پێغەمبەریان بـۆ سـەر رەوانـە کـراوە، کتێبیـان بـۆ نـێردراوە، بانگـەوازی خەڵکیان کردووە بۆ حەقو ڕاستیو خوداپەرستی، لە پاداشی بانگ کـردنو خەبات کرنیاندا خەڵکەکە لە جیاتی ئەوە بەپیر بانگەوازی‌یەکەیانەوە بێن سزاشیان داونو تووشی گیروگرفتیان کردوون، ئەوانیش خۆڕاگرو ورە بـەرزو

دڵ قایمو مەردو نەبەرد بوون، ئایا ئیوەش وەکو ئەوان خۆڕاگر دەبن،؟؟ لە بەرامبەر تەنگو چەڵەمەو ناڕەحەتی‌دا نەبەزو مەرد دەبن؟!

ئایا پێتان وایە دەچنە بەهەشتەوەو ڕەزامەندی خـودا بەدەست دێنـن هەر بەوەندە کە دەڵێن: ئێمە موسوڵمانین ﴿ولما یأتکم مثل الذین من قبلکم﴾ لە کاتێکدا هێشتا وێنەی ئەو ئێشو ئازارەی لەپێناو ئاییندا بەسەر ئەو پێغەمبەرو موسوڵمانانەی پێش ئێوەدا هاتووە نەهاتۆتە ڕێتانو تووشی نەهاتوون!!

جا وەک یەکێک پرسیار بکاو بڵێ: بۆ ئەو گەلو نەتەوانە چییان بەسەر هاتووە؟؟ لە وەڵامدا دەفەرموێ: ﴿مستهم البأساء والضراء وزلزلوا حتی یقول الرسول والذین آمنوا معه متی نصر الله؟﴾ ئەو گەلو نەتەوانەی پێش ئێوە تووشی گیروگرفتو کێشمەکێشم بوون، زەرەرو زیانیان پێ‌گەیی، ئازاردران، کەوتنە حاڵەتی زۆر ناخۆشو کوشندەو سامناکەوە، لە هەموو لایەکەوە دوژمن دەوری دانو تینیان بۆ هات، تەنانەت گەیشتنە حاڵەتێک کە پێیان وابێ ئەو یارمەتی‌و کۆمەکیەی کە خودا بەڵێنی پێداون دواکەوتووەو لێی بەپەلەبوونو دەیانگوت: ﴿متی نصر الله؟﴾ کەی کۆمەکی خودامان بۆ دێو لەم مەینەتی‌یە ڕزگارمان دەبێ؟؟

ئەمجار پەروەردگار وەڵامی دانەوەو فەرمووی: ﴿ألا إن نصر الله قریب﴾ ئاگادارینو بزانن هاتنی کۆمەکی خودا نزیکەو هیچ وەختێک لەکاتی خۆی دوانەکەوتووە، دڵنیابن بەسەر دوژمن‌دا سەرتان دەخاو شەڕو کروگێچەڵی ئەو خوانەناسانەتان لێ‌دوور دەخاتەوە پشتگیری بانگەوازی‌یەکەتان دەکاو دروشمی ئێوە سەردەخاو دروشمی خوانەناسان ژێر دەخا!!

دەی خۆ موسوڵمانانی ئەمڕۆ نەگەیشتوونە ئەو حاڵەتەی کە ئەو پێغەمبەرانەی پێشوو هاوەڵانیان تێی کەوتوون، لەوەپێش هەندێ

پێغەمبەرو پەیڕەوکەرانیان شەهیدکردن، جۆرەها سزای سامناکو ئەشکەنجەیان دان، تەنانەت دەڵێن هەندێکیان بەزیندوویی بە مشار شەق کردن، هەندێکیان بە زیندوویی خستە ناو ئاگرەوەو سوتاندیانن، وەکو ئەو سووتانو داخ کردنو ئازاردانەی کە دەرحەق بە ﴿أصحاب الأخدود﴾یان کرد کە چاڵیان بۆ هەڵکەندنو ئاگریان تێدا کردنەوەو کۆمەڵ کۆمەڵ ئیماندارانیان تێفڕێدەدان! قورئانی پیرۆز دەربارەیان دەفەرموێ: **﴿وما نقموا منهم إلا أن يؤمنوا با لله العزيز الحميد﴾**.

دەی با موسوڵمانانی ئەمڕۆ تێبفکرنو وردببنەوە، پەندو ئامۆژگاری لە مانای ئەم ئایەتانە وەربگرن کە ئاراستەی هاوەڵانی پێغەمبەر کراوە، کە لەگەڵ ئەو هەموو فیداراکاریو خۆبەخت کردنەدا کە هەیان بوو، لەگەڵ ئەو هەموو ڕێزو نرخەی کە بۆیان دانراوە، کەچی ئەم لۆمە بەهێزەیان ئاراستەکراوە، هەرئەوەندە وا گومانیان بردووە کە بەبێ نارەحەتی چەشتن! هەر بەئەوەندە موسوڵمان ببن دەچنە بەهەشتەوە!! دەی کەوابێ موسوڵمانانی ئەمڕۆ بۆ گلەیی لەخۆیان ناکەن، لە کاتێکا دەزانن ئەوان زۆر لە خوار هاوەڵانی پێغەمبەرەوەن لە خوداپەرستیدا، لەخۆڕاگریدا لە خەباتو تێکۆشاندا، لەگەڵ ئەوەشا ئایین بۆ دونیا دەفرۆشن هەر هەڵپەیانە بۆ وەدەستهێنانیماڵو دارایی، با لە ڕێگای ڕەواشەوە نەبێ، هەر خەریکی دەست درێژکردنن بۆسەر خەڵکو ئاژاوە نانەوەن لەسەر زەوی!

بە کورتی بیروباوەڕ مافو ئەرکی هەیە، پەیڕەوکردنیان ئادەمیزاد دەگەیەنێتە خۆشبەختیو کامەرانی هەردوو دنیا، کەسێکیش پاش گوێیان بخات بێبەری دەبێ لەو نازو نیعمەتەی کەخودا دایناوە بۆ پەیڕەوکارانی پێغەمبەرانی!

ئەندازەی خێری سوننەتو ئەوانەی پێیان دەبەخشرێ

يَسْـَٔلُونَكَ مَاذَا يُنفِقُونَۖ قُلْ مَآ أَنفَقْتُم مِّنْ خَيْرٍ فَلِلْوَٰلِدَيْنِ وَٱلْأَقْرَبِينَ وَٱلْيَتَٰمَىٰ وَٱلْمَسَٰكِينِ وَٱبْنِ ٱلسَّبِيلِۗ وَمَا تَفْعَلُوا۟ مِنْ خَيْرٍ فَإِنَّ ٱللَّهَ بِهِۦ عَلِيمٌ ﴿٢١٥﴾

لەوەپێش ئەوەی گەیاند کە خۆشەویستی دونیا سەردەکێشێ بۆ گیروگرفتو دووبەرەکی، ئەوانەی خوداپەرستی بەراستین لەپێناو بیروباوەڕەکەیان داو بۆ ڕەزامەندی خودا هەمووناخۆشیو ئێشو ئازارێک دەچێژن، کەوابێ شتێکی گونجاوە کە باسی ئەو شتانە بکا کە لەو ڕێبازەدا دەیبەخشێ، چونکە ماڵ بەخشین لەپێناو بیرو باوەڕدا وەکوگیان بەخشین وایە، هەردووکیان نیشانەی بەهێزیو ڕاستی بیرو باوەڕن، هەرچەندە پێویست ناکا موناسەبە لەنێوان هەر ئایەتو ئایەتێکی تردا هەبێ، بەتایبەتی کە ئایەتەکان ئایەتی ئەحکام بنو بۆ وەڵامی پرسیار هاتبن!

﴿يسألونك ماذا ينفقون﴾ ئەی پێغەمبەر ﷺ! هاوەڵانت پرسیارت لێ دەکەن دەربارەی ئەندازەی ئەو ماڵو داراییەی کە دەیکەن بە خێرو دەیبەخشن، هەروەها دەربارەی ئەو لایەنەی پارەو شتومەکیان بۆ خەرج دەکرێو بەشیان دەدرێ. دیارە مەبەست لێرەدا ماڵ خەرج کردنی خێرو خێراتەو مەبەست زەکات نیە، ﴿قل ماأنفقتم من خير فللوالدين﴾ وەڵامیان بدەرەوەو پێیان بڵێ:ئەندازەی ئەو ماڵو داراییەی دەیبەخشن کەم بێ یان زۆر بێ، پەیوەندی بە خۆتانەوە هەیەو پاداشەکەی بۆ خۆتانە، ئەو لایەنەی کە ئێوە خێریان لەگەڵ دەکەن ئەمانەن: باوکو دایک ﴿والأقربين﴾ خزمو کەسو کارە ﴿واليتامى﴾ هەتیوو چەتیو: ئەو منداڵانەی بێباوکو دایکن، چونکە ئەمانە زۆربەیان بێدەسەڵاتنو

هەژارن، ئەمجار ﴿والمساكين﴾ هەژارو نەدارا ئەوانەی ناتوانن كاسبی بكەن، ئەمجار ﴿وابن السبيل﴾ ئەو ڕێبوارانەی لە وەڵاتی خۆیان دووردەكەونەوەو پارەیان لێ دەبڕێ، ئەوانە ئەوەندەیان دەدرێتێ كەپێی بگەنەوە وەڵاتی خۆیان. تەنانەت ئەگەر لەشوێنی خۆی دەوڵەمەندیش بن هەر دەیدرێتێ! بەڵام ئەگەر دەوڵەمەندبوو چاك وایە پارە بەقەرز وەربگرێ!

﴿وما تفعلوا من خير فإن الله به عليم﴾ هەر ماڵو دارایییەك بیبەخشن لە ڕێگای خێرو چاكەدا دڵنیابن خودا پاداشتان دەداتەوەو فەرامۆشی ناكات، چونكە خودا ئاگادارە بە هەموو شتێكو هیچ شتێكی لێ ون نابێو پاداشی چاكەی كردارتانی لەبیرناچێتەوە.

پێویستبوونی جەنگان دژی دوژمنان تەنانەت لە مانگەكانی حەرامیشدا !

كُتِبَ عَلَيْكُمُ ٱلْقِتَالُ وَهُوَ كُرْهٌ لَّكُمْ وَعَسَىٰٓ أَن تَكْرَهُوا۟ شَيْـًٔا وَهُوَ خَيْرٌ لَّكُمْ وَعَسَىٰٓ أَن تُحِبُّوا۟ شَيْـًٔا وَهُوَ شَرٌّ لَّكُمْ وَٱللَّهُ يَعْلَمُ وَأَنتُمْ لَا تَعْلَمُونَ ﴿٢١٦﴾ يَسْـَٔلُونَكَ عَنِ ٱلشَّهْرِ ٱلْحَرَامِ قِتَالٍ فِيهِ قُلْ قِتَالٌ فِيهِ كَبِيرٌ وَصَدٌّ عَن سَبِيلِ ٱللَّهِ وَكُفْرٌۢ بِهِۦ وَٱلْمَسْجِدِ ٱلْحَرَامِ وَإِخْرَاجُ أَهْلِهِۦ مِنْهُ أَكْبَرُ عِندَ ٱللَّهِ وَٱلْفِتْنَةُ أَكْبَرُ مِنَ ٱلْقَتْلِ وَلَا يَزَالُونَ يُقَـٰتِلُونَكُمْ حَتَّىٰ يَرُدُّوكُمْ عَن دِينِكُمْ إِنِ ٱسْتَطَـٰعُوا۟

وَمَن يَرْتَدِدْ مِنكُمْ عَن دِينِهِۦ فَيَمُتْ وَهُوَ كَافِرٌ فَأُو۟لَٰٓئِكَ
حَبِطَتْ أَعْمَٰلُهُمْ فِى ٱلدُّنْيَا وَٱلْءَاخِرَةِ ۖ وَأُو۟لَٰٓئِكَ أَصْحَٰبُ ٱلنَّارِ ۖ هُمْ
فِيهَا خَٰلِدُونَ ﴿٢١٧﴾ إِنَّ ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ وَٱلَّذِينَ هَاجَرُوا۟ وَجَٰهَدُوا۟ فِى
سَبِيلِ ٱللَّهِ أُو۟لَٰٓئِكَ يَرْجُونَ رَحْمَتَ ٱللَّهِ ۚ وَٱللَّهُ غَفُورٌ رَّحِيمٌ
﴿٢١٨﴾

لەوەپێش باسی ماڵبەخشینی کرد لەرێگای خودادا بۆ یارمەتیدانی هەژاران بە مەبەستی بڵاوکردنەوەی گیانی هاریکاری لەنێوان موسوڵمانان دا، ئەمجار بەشوێن ئەو باسەدا باسی شەڕو جەنگو خۆبەختکردنی هێنایە پێشەوە! باسی شەڕێک دەکا کە لەپێناو بەرزکردنەوەی وشەی ﴿لا إلـه إلا ا الله﴾دا بێ، بۆ بڵاوکردنەوەی نووری ئاایینی ئیسلام بێ. ئاشکرایشە ماڵو دارایی وەکو گیان خۆشەویستەو پەیوەندییان پێکەوە هەیە، بۆیە دوا بەدوای باسی ماڵ خەرج کردن فەرمووی: ﴿کتب علیکم القتال﴾ نووسراوە لەسەرتانو پێویستە لەسەرتان کۆمەڵێکتان شەڕ لەگەڵ کافرو خوانەناسان بکەن، واتە: شەڕکردن لەگەڵ کافراندا فەرزی کیفایەیە کە کۆمەڵێک پێیهەڵسان لەسەر ئەوانیتر لادەچێ، ئەگەر دوژمن بێتە ناو وڵاتەوەو خاکی ئیسلام داگیربکا ، ئەو کاتە لەسەر هەموو موسوڵمانان پێویستە شەڕ بکەن، ئەمە لەحاڵێکدا ﴿وهو کره لکم﴾ شەڕتان بەلاوە ناخۆشەو لەسەر شانتان گرانە، چونکە شەڕ خەرجکردنی ماڵو دارایی‌و ترسی گیان بەختکردنیشی تێدایە، جا وەنەبێ ئەم پێناخۆشبوونە سروشتی‌یە لەگەڵ رەزامەندی بەبەجێهێنانی ئەرکەکە دژایەتییان هەبێ! موسوڵمان شەڕکردنی پێناخۆشە بەڵام وەکو تەکلیفێکی خودایی بە دڵنیایی‌و رەزامەندییەوە ئەنجامی دەدا، وەکو

چۆن کابرای نەخۆش دەرمانی تاڵو تفت دەخواتەوە بەئومێدی ئەوەی لە نەخۆشی‌یەکەی چاك ببێتەوە.

ئەم ئایەتە یەکەم ئایەتە کەدەربارەی پێویستبوونی شەڕکردن لەگەڵ کافراندا هاتۆتە خوارێ، ئەویش لەساڵی دووەمی‌کۆچی‌دا بووە، ئەو ماوەیەی کە پێغەمبەر ﷺ لە مەککە بوو شەڕکردنی لیێ قەدەغەبوو، کە کۆچی کرد بۆ مەدینە ڕێگەی ئەوەی پیێدرا کە شەڕ لەگەڵ کافرو هاوبەش پەیداکەراندا بکا بەگشتی، ئەمجار جیهادی لەسەر فەرز کرا.

﴿وعسى أن تكرهوا شيئا وهو خير لكم﴾ زۆرجار وادەبیێ ئیێوە شتیێکتان پیێ ناخۆشە کەچی ئاکامەکەی دەبیێتە خیێر بۆتانو سوودی لیێ دەبینن. زۆرجاریش وادەبیێ ئیێوە شتیێکتان پیێ خۆشە، بەلاتانەوە سوودبەخشە کەچی سەرەنجامی دەبیێتە شەڕو نەگبەتی بۆ ئیێوەو زەرەرو زیانی لیێدەبینن... ئەوەتا زۆرجار وادەبیێ مرۆڤ ئەزیەتو نارەحەتی سەفەر دەچیێژیێ بۆ وەدەست هیێنانی قازانج لە بازرگانی‌دا، تاڵو سوێری دەچیێژیێ، لە ماڵو کەسو کاری دوور دەکەویتەوە بۆ وەدەستهیێنانی زانستو زانیاری، هەر بەو جۆرە شتی وا هەیە تەبیعەتی ئادەمیزاد پیێی خۆشەو زیانی تیێدا نابینیێ! بەڵام ئاکامەکەی دەبیێتە نەگبەتی‌و ئیێشو ئازار بۆ خۆی‌و گەلو نەتەوەی! بۆ نموونە وازهیێنان لە جیهادو پاڵدانەوەو تەمبەڵی‌و خۆپەنادان بەڕواڵەت ماڵو دارایی لە خەرجکردن دەپاریزیێ، گیانی خۆی لە کوشتن دوور دەخاتەوە بەڵام ئاکامەکەی نەگبەتی‌و ژێردەستەیی‌و پیێشیێل کردنی مافی گەلو نەتەوەیەو داگیرکردنی وڵات لەلایەن خوانەناسو کافرەوە بە تاڵان بردنی ماڵو دارایی‌و لەناوبردنی گەلو نەتەوەو ئەتك کردنی ناموسو شوێنە پیرۆزەکانە! ﴿والله يعلم﴾ خودا دەزانیێ چی چاکە بۆ ئیێوەو چی خراپە، چی سوودی ئیێوەی تیێدایەو چی زیانی ئیێوەی تیێدایە ﴿وأنتم لا تعلمون﴾ ئیێوە نازانن، کەوابیێ خودا فەرمانی چی پیێ کردوون پابەندی بنو جیێبەجیێی بکەن، هەرچەندە

بەتەبیعەتی خۆتان پێتان ناخۆش بێ، خەریکی خواپەرستی بن‌و شوێن هەواو ئارەزۆی خۆتان مەکەون!

ئەمجار دوای ئەوە باسی ئەوەی کرد کە شەڕکردن لەگەڵ کافران لەسەر موسوڵمانان پێویستە، باسێکی تر روون دەکاتە، ئەویش باسی شەڕکردنە لەو مانگانەی کە شەڕی تێدا قەدەغەیە، فەرمووی: ﴿يسألونك عن الشهر الحرام قتال فيه﴾ پرسیارت لێدەکەن دەربارەی شەڕکردن لەگەڵ کافران لە مانگی حەرامدا، چونکە لەدڵی خۆیاندا دەیانگوت: لەوانەیە فەرمانکردنی خودا بە شەڕ لە ئایەتی ﴿كتب عليكم القتال وهو كره لكم...﴾دا لە غەیری مانگەکانی (اشهر الحرم) بێ‌و نابێ لە ناوچەی حەرامی کەعبەش بێ. لەسەرئەوە لە پێغەمبەریان پرسی ئایا شەڕکردن لەم کاتو شوێنانەدا دروستە یان نا؟

ئەوەی کە پشتگیری ئەم رایە دەکا ئەو سەرگوزەشتەیەیە کە پێغەمبەر ﷺ لە ساڵی دووەمی کۆچی لە مانگی (جمادي الآخرة)دا پێش غەزای بەدر بە دوو مانگ عەبدوڵلای کوڕی جەحشی لەگەڵ کۆمەڵێ لە کۆچکەران (مهاجرین)دا ناردو نامەیەکی دایە فەرمووی: (هەڵی مەپچڕەو سەیری مەکە هەتا دوو رۆژ رێگا دەبڕی، ئەمجار بیکەرەوە کە کردتەوە زۆر لە کەس مەکە هەرکەسێ بۆ خۆی ئارەزۆی نەبوو مەیبە، کەرۆیشتو نامەکەی لە شوێنی دیاریکراودا هەڵپچڕی تیایدا نووسرابوو کە سەیری ئەم نامەیەت کرد برۆ تا دەگەیە (نەخلە) کە شوێنێکە لەنێوان مەککەو طائیفدا، لەوێ چاودێری قورەیش بکەو هەواڵیان بزانە بۆمان، ئەویش هاوڕێکانی تێگەیاند کە گەیشتنە نەخلە لەوێدا کاروانێکی قورەیشی‌یەکان بە سەرۆکایەتی (عمرو الحضرمی) تێپەڕی، ئەو رۆژەیش یەکەم رۆژی‌مانگی رەجەب بوو کە یەکێکە لەو مانگانەی شەڕی تێدا قەدەغە کراوە، ئەوانیش پێیان وابوو کۆتایی مانگی (جمادي الآخرة)یە لەوێدا (عمرو الحضرمي) یان کوشتو دوو کەسیان

لێ بەدیل گرتن‌و کاروانەکەیان هێنا بۆ مەدینەو هاتنە خزمەت پێغەمبەرو رووداوەکەیان بۆ گێڕایەوە، پێغەمبەر ﷺ فەرمووی: من پێم نەگوتن لە مانگی قەدەغەکراودا شەڕبکەن، کاروانەکەو دیلەکانی راگرتن‌و هیچ تەسەڕوفێکی تێدا نەکردن، ئیتر عەبدوللاو هاوڕێکانی لە کردەوەکەیان پەشیمان بوونەوە. پێیان وابوو تاوانیان کردووە، قورەیشی‌یەکان ئەمەیان بە هەل زانی‌و کەوتنە پڕوپاگەندەو بانگەشەکردن لە هەموو شوێنێک دەیانگوت: موحەممەدو هاوەڵانی لەمانگی حەرامدا شەڕیان بەرپاکردووەو پیاویان تێدا کوشتووە، تاڵانیان تێداگرتووە، دیلیان تێدا گرتووە؟! ئیتر ئەم ئایەتە هاتە خوارێ‌و دەمکوتی کافرەکانی کردو، بەوە موسوڵمانان کەیف خۆش بوون‌و پێغەمبەر ﷺ کاروان‌و دیلەکانی وەرگرت‌و پێنج یەکی لێ جیاکردەوەو ئەوی تری لەنێوان مەفرەزەکەدا دابەش کردو دیلەکەشی گۆڕیەوە بە دوو هاوەڵی عەبدوللای حەضرەمی کە سەعدی کوڕی وەقاص‌و عەتبەی کوڕی غەزوان بوون کە لە سەرەتای گەیشتنیان بە ناوچەی (نەخلە) وشتریان لێ هوونبوو، ئەوانیش لەکاتێکا کەلە وشترەکەیان دەگەڕان قورەیشی‌یەکان پێیان زانین‌و بەدیلیان گرتن.

جا لە وەڵامی ئەو پرسیارەدا ﴿قل قتال فیه کبیر﴾ بڵێ: هەر شەڕێک بکرێ لە مانگی حەرامدا شەڕی گەورە یا بچووک- تاوانێکی گەورەیە، بەڵام ئەوەی عەبدوللای کوڕی جەحش‌و هاوەڵانی کردوویانە یان لەوەو دوا موسوڵمانان دەیکەن لەوە کە شەڕ لە مانگی حەرامدا بکەن ئەوە دەکەوێتە بەر قاعیدەو یاسای ئەنجامدانی سووکترین تاوان لەنێوان دواندا (إرتكاب أخف الضررين) کاتێک ناچاربی یەکێکیان بکەی.

شەڕکردن لە مانگی حەرامدا خۆی لەخۆیدا تاوانێکی گەورەیە، بەڵام کە ناچاربوون بۆ لابردنی تاوانێکی گەورەتر ئەوە قەیناکە وەکو ئەوەی کە ئایەتەکە روونی کردۆتەوەو دەفەرموێ: ﴿وصد عن سبيل الله﴾ ڕێگەگرتن لە بڵاوبوونەوەی ئایین‌و خوداپەرستی ﴿وكفر به﴾ بێ‌بڕوایی بە

خوداو مەنع کردنی خەڵکێ لە بڕواهێنان بە ئایینەکەی ﴿والمسجد الحرام﴾ قەدەغەکردنی خەڵکێ لە چوونە ناو کەعبەو تەواف کردنیو خوداپەرستی تێیدا ﴿وإخراج أهله منه﴾ دەرکردنی دانیشتوانی کە پێغەمبەرو هاوەڵانی بوون، کە ئازاریان دانو تەنگیان پێ هەڵچنینو لەمەککە وەدەریان نان، هەر تاوانێکێ لەم تاوانانەی کە بێبڕوایان ئەنجامیان داوە، لەلای خودا زۆر گەورەترە لە شەڕکردن لە مانگی حەرامدا، دەی کەسێکێ کە هەموو ئەو تاوانانەی ئەنجام دابن تۆ چی دەربارەی دەڵێی؟ بێگومان تاوانی شەڕکردن لەمانگی حەرامدا زۆر لەو تاوانە بچووکترە؟!

ئەمجار پەروەدگار هۆی ئەوە روون دەکاتەوە کە لەپێناویا شەڕ بە رەوا دەبینرێو دەفەرموێ: ﴿والفتنة أكبر من القتل﴾ بەرپاکردنی فیتنەیی لە ئاینی موسوڵماناندا و گومان خستنە دڵیانەوەو ئەزیەتدانو سوکایەتی پێکردنیان وەکو ئەوەی لەگەڵ عەمماری کوڕی یاسرو بیلالو خەبابی کوڕی ئەرەتیان کرد، عەمماریان بەئاگر داخ کرد، بۆ ئەوەی لە ئایین پەشیمان بێتەوە باوکو براو دایکیشی بەوپەڕی دوڕەندەیی سزا دەدران، رۆژێکێ لەکاتی سزادانیاندا پێغەمبەر بەلایاندا رەت بوو، فەرمووی: ئەی بنەماڵەی یاسر! خۆڕاگرو ئارام بن، شوێنی ئێوە بەهەشتە!

بەڵێ یاسر لەژێر ئەشکەنجەو سزاداندا گیانی پاکی بەرزەفڕی بەخشی، دایکیشی بەسەرەنێزە شەهیدکرا!..

ئومەییەی کوڕی خەڵەف بیلالی بە برسیکردنو تینوکردن سزا دەدا شەوو رۆژێکێ خواردنو خواردنەوەی لێ قەدەغە دەکرد، ئەمجار دەیبرد لە گەرمای هاویندا لەناو لمبەلاندا لەسەر پشت رای دەکێشاو بەردیکیگەورەی دەخستە سەرسنگیو پێی دەگوت: یان لە ئیسلام پەشیمان ببەوە ، یان تا دەمری بەو شێوەیەبە بەڵام بیلال باکی نەبوو، ئەم ئازارو ئەشکەنجەیەی لەپێناو ئاییندا بەلاوە شتێکی ئاسایی بوو!

تەنانەت پێغەمبەر خۆیشی لە سزادانو سووکایەتی پێکردنی ئەو خودانەناسە قورەیشی‌یانە رزگاری نەبوو، ئەوەبوو لەکاتی نوێژکردندا کە دەچووە سوجدە ورگئو ریخۆڵە بۆگەنی پڕ شیاکەی ئاژەڵیان دەخستە سەر پشتی موبارەکی‌و جۆرەها ئەزیەتی تریشیان دەدا. ﴿ولا یزالون یقاتلونکم﴾ ئەو کافرانە بەردەوام شەڕتان لەگەڵ دەکەنو دژتان دەوەستن ﴿حتی یردوکم عن دینکم﴾ تاوەکو لەئایین ژێوانتان بکەنەوەو پەشیمان ببنەوە ﴿إن استطاعوا﴾ ئەگەر بتوانن‌و بۆیان بکرێ، بەڵام بەڕاستی گێل‌و نەفامن، چونکە ئەوان دوای کڵاوی بابردوو کەوتوون چونکە کەسێک لە ئیسلام حاڵی بووبێ چۆن جارێکی‌تر کافر دەبێتەوە؟!

واتە: ئەو خوا نەناسانە هیچ مەبەستێکی تریان نیە جگە لەوە کە ئایین قەدەغە بکەن‌و بەرپەرچی بدەنەوەو نەهێڵن گەشە بکا، دژایەتی‌و دوژمنایەتیان بۆ ئێوە ئەوەندە قووڵ بۆتەوە نەک هەر ئیمان ناهێنن! بەڵکو ئەوان بەتەمای ئەوەن ئێوە بگەڕێنەوە سەر ئایینی ئەوان!

ئایینی ئیسلام ئایینێکی پاکئو بێ‌خەوشە، یاسای رەساو دەستووری رێکئو پێکەن جا هەرکەسێک لە ئیسلام شارەزابوو، فێری ئەحکام‌و رێبازی بوو ئەمجار هەڵ بگەڕێتەوەو ژێوان ببێتەوە، ئەوە دیارە تاوانی لە تاوانی کافری ئەسڵی گەورەترە، بۆیە پەروەردگار هەڕەشە لە موسوڵمانان دەکاو، لە هەڵگەڕانەوەیان دەیانترسێنێ‌و، دەفەرموێ: ﴿ومن یرتدد عن دینه وهو کافر فأولئك حبطت أعمالهم في الدنيا والآخرة وأولئك أصحاب النار هم فيها خالدون﴾ کەسێک هەڵبگەڕێتەوەو کافر ببێتەوە، بەکافریی بمرێ هەموو کردەوەیەکی باشی لەوە پێشی پوچەڵ دەکرێتەوە، هەروەکو هیچ کرداری باشی نەکردبێ وەهایەو زەرەرمەندی دونیاو قیامەت دەبێ: لە دونیادا خوێنی بەفیڕۆ دەڕوات، هەرکاتێ بەردەست بکەوێ دەکوژرێ، ئەگەر ژنی هەبێ ژنەکەی لێ‌دەستێندرێتەوە، تەڵاقی نامێنێ برادەرو خۆشەویستی موسوڵمانانی لەکیس دەچێ! لە میرات

بێبەری دەبێ، زەرەرمەندی رۆژی قیامەتیشی ئەوە مانەوەیەتی لەناو دۆزەخدا بۆ هەتاهەتایە.

هەڵگەڕانەوە لە ئایین بەگوفتار دەبێ، وەکو ئەوە ئینکاری شتێکی ئایینی وا بکا کەرۆشنو ئاشکرابێو لە ئاییندا پێویست بێ بۆ نموونە بڵێ نوێژ واجب نیە.، هەروەها بە کرداریش دەبێ وەکو ئەوە کردارێک بکا گاڵتەکردنی بە ئایین تێدابێ بەم جۆرە سوجدە بۆ خۆر بەرێ گاڵتە بە قورئان بکا!!

بە گوێرەی ئایەتەکە هەڵگەڕانەوە لە ئایین ئەگەر کابرای هەڵگەڕاوە بەورەگەڕاوێو کافری نەمرێ کردەوەکانی پووچەڵ نابنەوە، لەم رووەوە ئیمامی شافیعی (رەزای خوای لێبێ) پێی وایە تەنیاوەرگەڕان لە ئایین نابێتە هۆی پووچەڵ بوونەوەی کردەوە، بەڵام ئەبوحەنیفەو مالیک رەزای خودایان لێبێ پێیان وایە وەرگەڕانو مورتەد بوونەوە یەکسەر هەموو کردەوەیەکی لەناو دەباو پووچەڵی دەکاتەوە، تەنانەت ئەگەر دوای هەڵگەڕانەوەکەشی موسوڵمان ببێتەوە کردەوەکانی پێشووی بەفیڕۆ دەچن، بەڵگەشیان لەسەر ئەم رایەیان ئایەتی ﴿**لئن أشركت ليحبطن عملك**﴾ الزمر/٦٥، واتە: ئەگەر هاوبەش بۆ خودا پەیدابکەی هەموو کردەوەکانت بەفیڕۆ دەچن.

یان دەفەرموێ: ﴿**ولو أشركوا ليحبط ماكانوا يعملون**﴾الأنعام/٨٨، واتە: ئەگەر هاوبەش بۆ خودا پەیدا بکەن کردەوەکانیان پووچەڵ دەکرێتەوە.

سوودو قازانجی ئەم جیاوازیەی نێوان ئەم رایانە کاتێک دەردەکەوێ کە کەسێک حەج بکاو دوایی مورتەد ببێتەوە ئەمجار موسوڵمان ببێتەوە، ئیمامی مالیکو ئەبوحەنیفە دەڵێن: دەبێ حەج بکاتەوەو حەجی لەسەرە، چونکە کافربوونەکەی حەجەکەی پێشووی هەڵوەشاندۆتەوە، ئیمامی شافیعی دەڵێ: حەجی لەسەر نیە چونکە

لەوەپێش حەجی کردووەو هەڵگەڕانەوە لە ئایین حەجەکەی بەتاڵ ناکاتەوە بەمەرجێک بە کافری نەمرێ!

ئەمجار پەروەردگار دڵخۆشی ئەو هەشت کەسانە دەداتەوە، کە مەفرەزە بوونو چوون بۆ سەر ڕێگای کاروانەکەو لە مانگی حەرامدا تووشی شەڕ هاتنو (عمرو الحضرمي)یان کوشتو دووکەسیان لێبەدیل گرتن، دەفەرموێ: ﴿إن الذين آمنوا﴾ ئەو کەسانەی بڕوایان بە ئایینی ئیسلام هێناوەو موسوڵمان بوون، ﴿والذين هاجروا﴾ ئەوانەی لەڕێگای خوادا کۆچیان کردوەو ماڵو زێدی خۆیان بەجێهێشتو وازیان لە خانوو بەرژەوەندی خۆیان هێنا. ﴿وجاهدوا في سبيل الله﴾ لەپێناو ئایینی ئیسلامدا کۆششیان کردوەو گیانی خۆیان خستۆتە خەتەرەوە، ﴿أولئك يرجون رحمة الله﴾ ئەوانە هەموویان هیواو ئاواتیان بەدەستهێنانی ڕەحمەتی خوادایەو ڕازیکردنی خودایە لە خۆیان، واتە: ئیمان هێنانیانو کۆچکردنیانو کۆشش کردنیان لەبەر خاتری ڕەزامەندی خودایە!

﴿والله غفور رحيم﴾ خوداش لێخۆشبووەو ڕەحمیان پێ دەکا، سزایان نادا لە سەر ئەو هەڵەیەی کە کردیانو لەمانگی حەرامدا شەڕیان کرد.

قۆناغی دووەم لە قۆناغەکانی یاساغکردنی عەرەقو قومار

۞ يَسْـَٔلُونَكَ عَنِ ٱلْخَمْرِ وَٱلْمَيْسِرِ ۖ قُلْ فِيهِمَآ إِثْمٌ كَبِيرٌ وَمَنَـٰفِعُ لِلنَّاسِ
وَإِثْمُهُمَآ أَكْبَرُ مِن نَّفْعِهِمَا ۗ وَيَسْـَٔلُونَكَ مَاذَا يُنفِقُونَ قُلِ ٱلْعَفْوَ ۗ كَذَٰلِكَ
يُبَيِّنُ ٱللَّهُ لَكُمُ ٱلْـَٔايَـٰتِ لَعَلَّكُمْ تَتَفَكَّرُونَ ﴿٢١٩﴾ فِى ٱلدُّنْيَا وَٱلْـَٔاخِرَةِ ۗ
وَيَسْـَٔلُونَكَ عَنِ ٱلْيَتَـٰمَىٰ ۖ قُلْ إِصْلَاحٌ لَّهُمْ خَيْرٌ ۖ وَإِن تُخَالِطُوهُمْ
فَإِخْوَٰنُكُمْ ۚ وَٱللَّهُ يَعْلَمُ ٱلْمُفْسِدَ مِنَ ٱلْمُصْلِحِ ۚ وَلَوْ شَآءَ ٱللَّهُ لَأَعْنَتَكُمْ ۚ
إِنَّ ٱللَّهَ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ﴿٢٢٠﴾

ئایەتی ﴿یسألونك عن الخمر والمیسر﴾ دەربارەی عومەری كوڕی خەتتابو مەعازی كوڕی جەبەلو كۆمەڵێك لە یارمەتیدەران كە هاتنە خزمەت پێغەمبەر ﷺ وتیان: ئەی پێغەمبەر! دەربارەی خواردنەوەی عەرەقو قوماركردن فتوامان بۆ بدە، هەردووكیان عەقڵ دەبەنو ماڵو سامان بەرباد دەكەن ئیتر پەروەردگار ئەم ئایەتانەی نارده خوارێ:

ئیمامی ئەحمەد لە ئەبوهورەیرەوە دەگێڕێتەوە دەڵێ: كە پێغەمبەر ﷺ كۆچی كرد بۆ مەدینە، دانیشتوانی عەرەقیان دەخواردەوەو قوماریان دەكرد، پرسیاریان لە پێغەمبەر ﷺ كرد دەربارەی خواردنەوەی عەرەقو قوماركردن، ئیتر ئەم ئایەتە هاتە خوارێ: ﴿یسألونك عن الخمر والمیسر﴾ ئەی پێغەمبەر! پرسیارت لێدەكەن دەربارەی خواردنەوەی عەرەقو قوماركردن؛ ئایا حەڵاڵن یان حەرامن؟؟ هەروەها كڕینو فرۆشتنو وەكالەت تێداكردنو ئەم جۆرە شتانە، ﴿قل فیهما إثم كبیر ومنافع للناس﴾ وەڵامیان بدەرەوەو پێیان بڵێ: خواردنەوەی عەرەقو قوماركردن تاوانی گەورەن، چونكە زیانی گەورەی ماڵیو بەدەنیو كۆمەڵایەتییان تێدایە، عەرەق خواردنەوە زیان بە جەستەو عەقڵو هۆشو ماڵو دارایی دەگەیەنێ، پەیوەندی خزمایەتیو كۆمەڵایەتی تێك دەدا، هەندێ لەو زیانانە كە زانایانو زانستی تازە دەریان خستوون، ئەمانەن:

١- **زیانی تەندروستی:** مەعیدە تێك دەدا ئارەزۆی خواردن ناهێڵێ، پێڵووی چاو ئەستور دەكا، وورگ پانو زل دەكا، ڕەنگ دەگۆڕێ، جەرگو سیو میزەڵدان نەخۆش دەخا، نەخۆشی سیل بڵاودەكاتەوە، هۆكارێكی بەهێزە بۆ زوو پیربوون، تەنانەت بڕێ لە زانایانی ئەڵمانی وتوویانە: عەرەقخۆریی چل ساڵە خانەكانی لەشی وەكو خانەی لەشی مرۆڤێكی شەست ساڵ وایە!! هەندێكی تر دەڵێن: عەرەق خواردن زۆر لەئەندامی لەش پەكێ دەخا، یان لاوازیان دەكا، هەستی چەژتن لاواز دەكا، ئیلتهابی قوڕگ پەیدا دەكا، قورحەی ڕیخۆڵەو كشانی جەرگ دروست دەكاو بەزو

چەوری لە دەوروبەر کۆدەکاتەوە، هێزی ئیش کردن لاواز دەکا، بەربەستی هەڵسوڕانی خوێن دەکاو زۆرجار وادەبێ سەرخۆش کتو پڕ دڵی دەوەستێو دەمرێ، هەروەکو چۆن بۆریەکانی خوێن لەسەر حاڵەتی ئاسایی خۆیان ناهێڵنو لێک دەکشێنو گەورە دەبنو تێک دەچن، بەوەش خوێنەکە لەهەندێ ئەندامیدا خراپ دەبێو تووشی نەخۆشی (غرغرینا) دەبێ، کە نەخۆشی‌یەکە لەهەر ئەندامێک پەیدا ببێ، پێویستە ئەو ئەندامە ببڕدرێتەوە، تا تەشەنە نەکاو هەموو جەستەی دانەگرێو بیکوژێ، هەروەها دەبێتە هۆی لاوازبوونی تۆمو نەوەو گەرا، یان بن بڕبوونی بەتەواوی، زۆرجار وادەبێ عەرەق خۆر مندالی لاوازو بێ‌عەقڵ دەردەچێ!

٢- **زیانی بۆ عەقڵ:** عەرەق خواردنەوە هێزو توانای عەقڵ کەم دەکاتەوەو کاردەکاتە سەر جومگەی عەصەبیو جاری وا دەبێ سەردەکێشێ بۆ شێتی!

٣- **زیانی بۆ ماڵو دارایی:** عەرەق خواردنەوە ماڵو سامان بەفیڕۆ دەداو سەردەکێشێ بۆ پاش گوێ‌خستنی بژێوی ماڵو مندال.

٤- **زیانی کۆمەڵایەتی:** زۆرجار عەرەق خواردنەوە سەردەکێشێ بۆ بەرپابوونی ناکۆکی لەنێوان سەرخۆشان خۆیاندا، یان لەگەڵ خەڵکی تردا، تەنانەت وادەبێ رووداوی کوشتنو بریندار بوونو لێدان لەنێوان سەرخۆشەکاندا روودەداتو کێشەو دووبەرەکی بۆ کۆمەڵ پەیدا دەکەن.

٥- **زیانی کەسایەتیو ئەدەبی:** زۆرجار وادەبێ سەرخۆش بەچاوی سووکو زەلیلو بێ‌ڕێز سەیردەکرێ، دەبێتە شوێنی گاڵتەپێ‌کردنو پێکەنین، چونکە سەنتەری قسەکردنو گوفتو گۆی نامێنێ، سەرخۆش زۆرجار دەست دەکا بە بوختانو جنێودانو داوێن پیسیو پیاوکوشتن، بۆیە بە عەرەق دەڵێن: (ماکی هەموو تاوانێک).

٦- **زیانی گشتی** : بلاوبوونەوەی نهێنی؛ زۆرجار هەواڵی نهێنیو گرنگی دەوڵەتی لەسەر مێزی عەرەق خواردنەوە دزە دەکا بۆ ناو دوژمن.

٧- **زیانی ئایینی**: سەرخۆش ناتوانێ خوداپەرستی خۆی بەڕێکو پێکی ئەنجام بدا، بەتایبەتی نوێژ کە کۆڵەکەی ئایینە، عەرەق خواردنەوە ئادەمیزاد لە خواپەرستیو یادکردنی خودا دووردەخاتەوە، چونکە عەرەق خۆر هیچ هیوایەکی تری نیە جگە لەپێکێ هەڵدانو گەردن کەچی بۆ هیواو ئارەزووی کاتی خۆی، ئیرادەی زەبوون دەبێو تەمبەڵ دەبێ بەڵکو ناتوانێ بەئاسانی واز لە خواردنەوە بێنێ!

لەبەرئەوە کوحولی عەرەقەکە تێکەڵاو بەخوێن بووە، عەرەق خۆرەکە وای لێدێ ئەوەندە تینوی عەرەق دەبێ بەبێ ئیختیار قومی لێدەداو ناتوانێ وازی لێبێنێ چونکە ئیرادەو کەسایەتی لەکیس چووە، بووەتە بەندەی هەواو هەوەس.

بەکورتی عەرەقو هەموو جۆرە خواردنەوەیەکێ یا خواردنێکێ کە ئادەمیزاد سەرخۆش بکا، سەرچاوەی هەموو تاوانو کردارێکی ناپەسەندە، نەسائی لەئیمامی عوسمانەوە فەرموودەیەکێ دەگێڕێتەوەو دەفەرموێ: (اجتنبوا الخمر فإنه أم الخبائث) خۆ بپارێزن لە عەرەق چونکە ئەو کانی هەموو تاوانێکە، ئەمجار درێژە بە فەرموودەکە دەداو دەڵێ: (دەگێڕنەوە پیاوێکی خواناس هەبووەو، ئافرەتێکی بێڕەوشت حەزی لێکردووە، رۆژێکێ کارەکەرێکی خۆی دەنێرێ بۆ لای کابرا دەڵێ: وەرە ببە بەشایەد بۆ فلان کار، ئەویش لەگەڵ کارەکەرەکەدا دێ، کەدەگەنە ماڵەوە، هەر کابرا دەگاتە ژوورەوە، کارەکەرەکە دەرگاکانی لەسەر دادەخا، هەتا دەگاتە ژوورێکێ کە ئافرەتێکی زۆر جوانی لێدەبێ، منداڵێکی لادەبێ لەگەڵ بوتلە عەرەقێکێ، ئافرەتەکە پێی دەڵێ: ئێمە بۆ شایەتی بانگمان نەکردووی: یان دەبێ لەگەڵ مندا دەست تێکەڵاوبکەی، یان دەبێ ئەو منداڵە بکوژی، یان ئەو قاپە عەرەقە بخۆرەوە، کابرا کە ناچار بوو لەم

سێ شتە دەبێ یەکێکیان بکات! وتی قاپە عەرەقەکەم بدەنێ کەخواردیەوە وتی: هی تریشم بۆ بێنن دوایی کە سەرخۆش بوو سواری ئافرەتەکەش بوو منداڵەکەشی کوشت!! ئەمجار دەفەرموێ خۆ بپارێزن لە عەرەق، سوێند بە خوا بیروباوەڕ بەخوداو بەردەوام بوون لەسەر عەرەق خواردنەوە بەیەکەوە کۆنابنەوە؛ یەکیان دەبێ بۆ ئەوی تریان جێگا چۆڵ بکات!! مەبەستی ئەوەیە کەسێک عەرەق بخواتەوە موسوڵمان نیە.

زەرەرو زیانی قوماریش زۆرو زەبەندەنو لە زەرەرو زیانی عەرەق کەمتر نین لەوانە:

١- دەبێتە هۆی فیتنەییو بەرپابوونی شەڕو ئاشووب لەنێوان یاریکەرەکانی قومارەکەو زۆرجار وا دەبێ سەرو گوێلاکی یەکتری دێننە خوارێ!

٢- یادی خودا لەبیر دەباتەوە بەتایبەتی نوێژکردن.

٣- رەوشتی ئادەمیزاد تێک دەداو خەڵکی فێری تەمبەڵیو تەوەزەلی دەکاو چاوەڕوانی ئەوە دەبن لەڕێگای خەیاڵییەوە رزقو رۆزییان بۆ بێ، واز لە کارو کاسبی حەڵاڵ دێننو خۆ خەریکی بازرگانیو پیشەسازیو کشتو کاڵ ناکەن!

٤- ماڵوێرانی لەنکاو خانەخراپیو ماڵو دارایی بەفیڕۆچوون، زۆرجار بینراوە کە خانەوادەو خێزانیخاوەن ماڵو دارایی زۆر لەچاولێکئنانێکدا هەژار کەوتوونو مایە پووچ بوونو رووتو رەجاڵ کەوتوون، بەهۆی قومارکردنی یەکێک لە ئەندامانی خێزانو پارە دۆڕانەوە!

سوودو قازانجی عەرەق ئەمانەن :

١- بازرگانی پێوەکردنی، بێگومان هەر لە کۆنەوە عەرەق باشترین کالایە بۆ دەوڵەمەند بوونو زۆربوونی پارە.

٢- جاری وا هەیە دەبێتە دەرمان بۆ هەندێ دەرد، ئەگەر بە کەمی بخورێتەوەو ئەوەندە نەبێ سەرخۆشی بکا!

٣- خەم رەوینو دڵ خۆشکەرەیەکی کاتی‌یە.

٤- غیرەت زۆردەکاو ترس ناهێلێ، ئەمە لەلای عەرەبەکان گەورەترین سوودی عەرەق خواردنەوە بووە، هەرچەندە ئێستا ئەمەش زەرەرو زیانی هەیە.

٥- مرۆڤی چروکو باخەڵ قووڵ، دڵ فراوان دەکاو سەخی سروشتی پەیدا دەکا.

سوودی قوماریش ئەمانەن :

١- کۆمەکی کردن بە هەژارانو دڵدانەوەیان وەکو ئەوە لەپارەی (یانصیب) خەستەخانەو قوتابخانەو پردو ریگاوبانو ئەو جۆرە شتانە چاک دەکرین.

٢- دڵ خۆشبوونی ئەو کەسەی یاری‌یەکە دەباتەوە.

٣- هەژار پێی دەوڵەمەند دەبێو بێ ماندوبوون دەبێتە خاوەنی پارەوپوول.

﴿وإثمهما أكبر من نفعهما﴾ تاوانەکەیان لە سوودەکەیان زیاترە. زانایانی ئیسلام لەم بارەوە قاعیدەیەکی زۆر تۆکمەو کەم وێنەیان دەرهێناوە کە دەڵێن: (لابردنی خراپەکان لەپێشترە لە دەستەبەرکردنی بەرژەوەندی‌یەکان) وەکو بەندێکی یاسایی لە عیلمی ئوصوولدا چەسپاندوویانەو دەڵێن: (درأ المفاسد مقدم على جلب المصالح) یان ئەم قاعیدەیە کە دەڵێ: (ارتكاب أخف الضررين إذا كان لابد من أحدهما).

جا لەبەرئەوەی ئایەتەکە بەڕاستو رەوانیو بێ پێچو پەنا عەرەقخواردنەوەی حەرام نەکردووەو نەبوەتە شەریعەتو یاسایەکی گشتی، بەڵکو هەرکەسە بەپێی بۆچوونی خۆی پەیڕەوی ئایەتەکەی کردوە، ئەوەی مانای تەحریمی لێدەرهێناوە لێی دوورکەوتۆتەوە، ئەوەی کە ئەو مانایەی لێدەرنەهێناوە بەلایەوە خواردنەوەی حەڵاڵ بووە، هەر

بۆیە هاوەڵانی پێغەمبەر هەریەکەیان رایەکی هەیەو دەربارەی عەرەقو پێغەمبەریش ﷺ لێیان بێدەنگ بوو، ئیمامی عومەریش هەردەم دەپاڕایەوە کە بەبێ پێچو پەنا ئایەتێکی قورئان لەم بارەوە بنێرێتە خوارێ هەتا ئایەتی ﴿إنما الخمر والميسر والأنصاب والأزلام رجس من عمل الشيطان ......﴾ لە سورەتی مائیدەدا هاتە خوارێ ئیتر موسوڵمانان سەرجەم وازیان لە عەرەق کڕینو فرۆشتنو خواردنەوەی هێنا!

جا چونکە عەرەق زیانی زۆرە، لەپێش هاتنی ئیسلامدا زۆر لە عەرەبەکان نەیان دەخواردەوە، یەکێ لەوانە عەبباسی کوڕی مەرداس بوو کاتێک پێیان وت: بۆ عەرەق ناخۆیەوە هەتا هەندێ جەستەت گەرم دابێ، وتی من ناچم بێعەقڵیو نەفامی بێنم بەدەستی خۆم بیخەمە ناو جەستەی خۆمەوە! هەرگیز رازی نابم پیاوماقوڵی خێڵ بمو ببمە گاڵتەچی خێڵو بێعەقڵو نەفام ببم!

بێگومان ئێستا لە خۆرئاوا وولاتە پێشکەوتووەکان چەندەها یانەو گروپو کۆڕو کۆمەڵ دروست بوونو لە هەوڵو تێکۆشان دان بۆ قەدەغەکردنی عەرەق. هەندێ وڵات سزای گەورەی داناوە بۆ عەرەق فرۆشەکان!

ئێستاش کە ساڵ دوای ساڵ رۆژگارو زانست زیاتر زەرەرو زیانی عەرەقو قومار دەردەخەن. فەرموودەکەی قورئان کە دەفەرموێ: ﴿وإثمهما أكبر من نفعهما﴾ بەڕوونی وەکو حەقیقەتێکی زانستی دەدرەوشێتەوە! بەڵام هەواو هەوەس چاوی زۆر کەسی لەو بەناو پێشکەوتنخوازانە لەڕاستی ئەم حەقیقەتە کوێرکردووەو زۆر زیادەڕەویان لە خواردنەوەیدا کردووە، هەتا بەتەواوی چینی گەنجی داگرتووە، خۆشی دونیای لێبڕیونو گەلو نەتەوەش سوودو قازانجیان لێنابینێو باوکو دایکو خزمو کەسو کاریشیان خۆشییان لێنابینن، لەکاتێکا وڵات زۆر پێویستی بە هەوڵو تێکۆشانی ئەم گەنجانە هەیە.

بێگومان فیتنەو شەڕو شۆڕی عەرەق خواردنەوە لەناو دەوڵەمەندو سامانداره‌کاندا سەری هەڵداو، ئەمجار تەشەنەی کرد بۆ چینی موچەخۆرو مامۆستاو ئەمجار بۆ کرێکارو وەرزێر، جگە لەمەش نەخۆشی سامناکی تر بڵاوبوونەوە، وەکو نەخۆشی ئایدزو سوفلی‌و شێرپەنجەو چەند نەخۆشی تریش، ئێستا وا خەریکە چەند نەخۆشی سامناکترو دابو نەریتی رووخێنەرتر بڵاودەبنەوە وەکو دەرزی مۆرفین لەخۆدان‌و بۆن کردن‌و هەڵمژینی کۆکاین‌و هیرۆیین‌و تلیاک کێشان‌و ئەم جۆرە شتانە زەرەرو زیانی ئەمانە زۆر لەهی عەرەق‌و قومار خراپترو سامناکترە!!

﴿ویسألونك ماذا ینفقون قل العفو﴾ پرسیارت لێدەکەن چ بەشێک لە ماڵ‌و دارایی‌یان ببەخشن‌و چ بەشێکی بهێڵنەوە کەپێیان بگوترێ: پابەندی فەرمانی خودان کە دەفەرموێ: ﴿وأنفقوا في سبيل الله﴾ تۆ ئەی پێغەمبەر ! لە وەڵامدا پێیان بڵێ: ئەوەی لەخەرجی‌و گوزەرانی خۆتان‌و ماڵ‌و منداڵتان زیادبوو خەرجی کەن بۆ پەککەوتەو داماوان‌و بۆ بەرژەوەندی گشتی وەک دروستکردنی پردو قوتابخانەو خەستەخانە....هتد.

قورئانی پیرۆز ئەندازەی ئەم ماڵ بەخشینەی دیاری نەکردووە، بۆ ئەوەی هەموو کەسێک بە ویژدان‌و دڵ‌و دەروونی خۆی ئەندازەداری بکا، مەبەستیش لەم ماڵ بەخشینە جگە لە زەکات‌و سەرفیترەی شەرعی‌یە ئەم جۆرە ماڵ بەخشینە خێرو چاکەیە، کە خاوەن ماڵ بەئارەزووی خۆی دەیکا بۆ هەژاران‌و لێقەوماوان‌و بەرژەوەندی گشتی وەکو پردو خەستەخانەو قوتابخانەو چاک کردنی رێگاوبان‌و ئەو جۆرە شتانە:

حیکمەتی پەروەردگار وابوو کە لەسەرەتای هاتنی ئیسلامدا کەئەندازەی ماڵ بەخشین بەشێوەیەکی رەهاو بەرفراوان بێ، مەدح‌و ئەنای ئەوانە کردووە کەبەرژەوەندی موسوڵمانانیان پێش بەرەژوەندی خۆیان خستووە، چونکە ئەو کاتە موسوڵمان کۆمەڵێکی کەم بوون‌و هەموو گەل‌و نەتەوەی جیهان ناحەزیان بوون. سەروماڵیان لەپێناو لەناوچوونی ئەواندا

بەخت دەکرد، بۆیە پێویست بوو موسوڵمانان یەک مەبەستو یەک هەڵویست بنو ماڵو دارایی خۆیان خەرج بکەن لەپێناو بەرژەوەندی گشتیدا، ئەمەش سوننەتی خودایە لەهەموو ئاینێکدا پێویستەو دەبێ پەیڕەوکارانی لە سەرەتادا ئاوا خۆنەویستو خەباتگێڕو لێبوردووبن، ئەمجار ئەگەر زۆربوونو بەهێزبوون ئەو کاتە ئیتر بەئارەزووی خۆیان چییان لێ‌زیاد بوو دەیبەخشن بۆ بەرژەوەندی گشتیو داڵدەی هەژاران!

بوخاریو موسلیم لە ئەبوهورەیرەوە حەدیثێکیان گێڕاوەتەوە دەفەرموێ: پێغەمبەر ﷺ فەرموویەتی: (خیر الصدقة ماكان عن ظهر غنی، وابدأ بمن تعول) باشترین خێرو دەستگیرۆیی کردنی هەژاران ئەوەیە کە بەدەوڵەمەندی بیکەی، کە خێریشت کرد لەو کەسەوە دەست پێ بکەی کە بژێویان لەسەرتەو یارمەتی‌دانی ئەوانت لەئەستۆیە.

ئیبنو خوزەیمە فەرمودەیەکی پێغەمبەری گێڕاوەتەوە کە دەفەرموێ: (خير الصدقة ماأنفقت غنى، واليد العليا خير من اليد السفلى، وابدأ بمن تعول، تقول المرأة أنفقت علي أو طلقني، ويقول مملوكك أنفق علي أو بعني، ويقول ولدك إلى من تكلني؟).

ئیبنو سەعد لە جابیرەوە حەدیثیکی ریوایەت کردوە: دەفەرموێ: ئەبولحوصەینی (السلمی) هاتە خزمەت پێغەمبەر ﷺ بەئەندازی هێلکە کۆتریکی زێڕ پێ‌بوو، وتی: ئەی پێغەمبەری خودا! ئەمەم لەکانێک دەرهێناوە، دەیکەم بەخێر، لێم وەربگرە هەر ئەوەندەشم هەیە، پێغەمبەر ﷺ رووی لێ‌وەرگێڕاو لێی وەرنەگرت: ئەمجار لەلای راستەوە هاتەوە خزمەتیو بەهەمان شێوە ئاخاوتنی لەگەڵدا کردەوە ئەویش رووی لێ‌وەرگێڕایەوە، ئەمجار لەلای چەپەوە سەرەی گرتەوەو هاتەوە خزمەتیو بەهەمان شێوە عەرزی کردەوە ئەویش دووبارەرووی لێ‌وەرگێڕایەوە ئەمجار لەپاشەوەڕا هاتەوە خزمەتیو بەهەمان شێوە عەرزی کردەوە، ئیتر پێغەمبەر ﷺ لێی وەرگرتو تێی گرتەوە، ئەگەر بەری بکەوتایە بەبێ شک ئێشی پێ‌دەگەیاند یان بریندارى دەکرد، ئەمجار فەرمووی:

چۆن وادەبێ؟؟ یەکێک لە ئێوە چیماڵو دارایییەک شک دەبا دەیهێنێ دەیکا بەخێر!! ئەمجار هیچی نامێنێو فەقیر دەکەوێو دەست دەکا بە سواڵ کردن! بزانن باشترین خێرو ماڵبەخشین ئەوەیە کە بە دەوڵەمەندی بیکەی، تا ماڵو خێزانت پێویستیان بێ خێر بەکەس مەکە، لە پێشەوە چاکە لەگەڵ ئەوانەدا بکە کە بژێویان لەسەرتە:

وێ دەچێ بگوترێ: حیکمەت چییە!! قورئسان لەئایەتێکدا دوو پرسیاری کۆکردۆتەوە؟؟ پرسیار لە عەرەقو قومارو پرسیار لە ماڵ بەخشین. لەوەڵامدا دەڵێین: بۆ بەرامبەرێو هاوکێشەکردن لەنێوان حاڵو چۆنیەتیو هەڵویستی دوو کۆمەڵ، کۆمەڵێکیان بەبێ حیسابو کیتاب ماڵو دارایی خەرج دەکەن لە گوناهو شتی بێشەرعیدا، بەس بۆ خۆهەڵکێشانو خۆبادانو شتێک کە هیچ خێرو بێرێکی تێدا نیە. یان بۆ وەدەستهێنانی خۆشییەکی کاتیی با ئاکامەکەشی خراپ بێ، کۆمەڵێکیشیان ماڵو دارایی خۆیان دەبەخشن لەڕێگەی خوادا بۆ دابین کردنی پێویستیاتی هەژاران، یان بۆ بەرزکردنەوەی شانو شکۆی گەلو نیشتمانەکەیو چاک کردنی ڕێگەوبانو دروست کردنی خەستەخانەو قوتابخانەو ئەم جۆرە شتانە. ﴿كذلك يبين الله لكم الآيات﴾ ئاوا بەو جۆرە پەروەردگار ئەحکامی خۆیتان بۆ روون دەکاتەوە، هەر یاساو نیظامێک بەرژەوەندی ئێوەی تێدابێو عەقڵو هۆشتان بکاتەوە، زەرەرو زیانتان پێنیشان بداو بۆتان شیدەکاتەوە، بۆچی؟ ﴿لعلكم تتفكرون في الدنيا والآخرة﴾ بەڵکو ئێوە بیر لە بەرژەوەندی دونیاو قیامەتی خۆتان بکەنەوە، چاکەو خراپەی خۆتان لێک جیا بکەنەوە، پێداویستی تەنو گیان هاوتەرازو بکەنو ببن بە گەلو نەتەوەیەکی مام ناوەندی، وەکو ئەوانەتان لێنەیە کە پێیان وابوو دەستکەوتی قیامەت بێ وازهێنان لە بەرژەوەندی دونیا دەستەبەر نابێ، ئیتر دونیاو قیامەتیان لەکیس چوو!! یان وەکو ئەوانەی کە خۆیان خزاندۆتە خۆشیو لەززەتەکانی دونیاوە، ڕەوشتی خۆیان

تێکڕاو چوونه ریزی ئاژەڵانەوە، بەتەواوی خەسارەتمەندی دونیاو قیامەت بوون.

ئەم ئایەتەو وێنەی ئەم ئایەتـە ئامـاژە بـۆ ئـەوە دەکـەن کـە ئـایینی ئیسلام هەمیشه هـەوڵ دەدا بـۆ فـراوان کردنـی بازنـەی فیکـرو بۆچـوونو بەکارهێنانی عەقڵو ئاوەز بۆ دەستەبەرکردنی بەرژەوەندی هـەردوو دنیـا. هـەر لـە ڕوانگـەی مانـای ئـەم ئایەتانـەوە زانایـانی ئیسـلام فەرموویانـە هەموو فـەنو پیشەسـازی‌یەک کـە بـۆ مـرۆڤ پێویسـت بـێ بەئـەرکێکی ئایینی دەژمێردرێ، پێویستە کۆمەڵێک لە موسـوڵمانان پـێی هەڵسـنو ئەنجامی بدەن، خۆ ئەگەر پاش گوێیـان خسـتو ئیشـەکە راوەستا ئـەوە هەموو کۆمەڵگا تاوانبار دەبێو بەسەرپێچیکەری فەرمانی یەزدان حسێب دەکرێن.

لەسەر ئەم دابو دەستوورە موسوڵمانان لە سەدەکانی یەکەمو دووەمو سێیەمو چوارەمدا رەفتاریـان دەکـردن هـەرکاتێ گـەلو نەتـەوە پێویسـتیان بەشتێکی پێویستی ئاوەدانی ببوایە، کارکردنیان لەو شتەدا بـە واجبێکـی ئایینی دەزانی، بۆیە واپێشکەوتوو سەرکەوتوو بوون، بەڵام سـەد مـەخابن کاتێک کۆمەڵێک زیادەڕۆیان لەئاییندا کردو بەرژەوەندی دونیاییان پاش گـوێ خسـتو پێیـان وابـوو کـۆڵ هەڵنـەگرتن بـەکاروباری دونیایی‌یـەوە، ناوەرۆکی ئایینەو سەرەنجام شـەریعەت ئیهمـال کـراو گـەلو نەتەوەیـەک نەمایـەوە سـەد دەرسـەد پـەیڕەوی فـەرمانی خـودا بکـا، موسـوڵمانان کەسێکی وایـان تێـدا نەمایـەوە بـۆ حوکـم کـردن بگونجـێو بتوانـێ پێشەوایەتی موسوڵمانان بکاو ڕۆژگاری زێڕینیان بۆ بگێڕێتەوە، بۆیە بـەو دەردەچووین کـە وا دیـارە: وڵاتمـان هـەموو کـرا بەسـەنگەر- هـێزی ئیستیعمار لێی خستوە لەنگەر!

﴿ويسألونك عن اليتامى﴾ ئەی پێغەمبەر پرسیارت لێدەکەن دەربارەی هەتیوو، چۆن هەڵسو کەوتیان لەگەڵدا بکرێ،؟ چۆن ماڵو داراییان رەدام بهێنرێ، چۆن سەرپەرشتی بکرێنو بەخێو بکرێن؟

ئەبو داوودو نەسائیو حاکم لە عەبدوڵلای کوڕی عەبباسەوە دەگێڕنەوە دەفەرموێ: کاتێک ئایەتی ﴿ولا تقربوا مال اليتيم إلا بالتي هي أحسن﴾و ئایەتی ﴿إن الذين يأكلون أموال اليتامى﴾ هاتنەخوارێ، هەر موسوڵمانێک هەتیوی لابوو خواردنو خواردنەوەیان بۆ جیاکردنەوە لە ماڵو دارایی خۆیان خواردنیان بۆ دروست دەکردنو هەڵیان دەگرت تا دەیخوارد یان بۆ گەنی دەکردو فڕێ دەدرا، ئیتر ئەمەیان بەلاوە گران بوو، چوونە خزمەت پێغەمبەر ﷺو لەم بارەوە پرسیاریان لێکرد، ئیتر ئایەتی ﴿ويسألونك عن اليتامى﴾ هاتەخوارێ.

گەورەترین هەڕەشەیەک کە لە قورئاندا دەربارەی چۆنیەتی هەڵسو کەوت کردن لەگەڵ هەتیودا هاتبێتە خوارێ ئایەتی ﴿إن الذين يأكلون أموال اليتامى ظلما إنما يأكلون في بطونهم نارا﴾ بێگومان موسوڵمانانی پێشوو پارێزگاری سنورەکانی خودایان دەکردو فەرمانو ئامۆژگاریەکانی قورئانیان بەڕێکو پێکی ئەنجام دەدا، بۆیە ئەم ئایەتانە بەتەواوی سەرو دڵی موسوڵمانانی گرتو خستنیە سەرسامیەوەو نەیاندەزانی چۆن هەڵسو کەوت لەگەڵ ماڵو دارایی هەتیواندا بکەن، لەوە دەترسان کەبەشێک لە ماڵی ئەوان تێکەڵاوی ماڵیان ببێو تووشی زوڵمو ستەم ببن هاوەڵانی پێغەمبەر دەترسان لەوە کە هەتیو لەخۆبگرنو لەگەڵ خۆیاندا دایانبنێن.

هەیانبوو بەهیچ جۆرێک هەتیوی لەخۆ نەدەگرت، هەیانبوو لەخۆی دەگرت بەڵام لە خاوو خێزانی خۆی جیای دەکردەوە، تەنانەت خواردنیشیان بەجیا بۆ دروست دەکردن، ئەمجار پاش ماوەیەک هەستیان بەتەنگژەی ئەم حاڵەتە کردوو زیاد لەوەش چ بەرژەوەندیەکیان بۆ

هەتیوەکە تێدا بەدی نەدەکرد بەڵکو زیانی بۆ هەتیوەکان هەبوو، زیانی بۆ بەخێوکردنەکەیان هەبوو، ماڵو داراییشیان بەفیڕۆ دەچوو؛ مامەڵە کردن لەگەڵیاندا بەو جۆرە زیاتر دەشوبهایە مامەڵەکردن لەگەڵ ئاژەڵو سەگو پشیلە، لەبەرئەوە هاوەڵانی پێغەمبەر کەوتنە پرسیارکردن لەوە کە چی بکەن بەرژەوەندی هەردوولای تێدابێ شتێک بەرژەوەندی هەتیوەکانو بەخێوکەرەکانیان لەخۆ بگرێو پارێزراوبێ، هەتیوەکان بەرێزەوە لە ماڵی بەخێوکەرەکەیان وەکو یەکێ لەئەندامی ماڵو بەمنداڵی ئەو خێزانە حسێب بکرێو هەڵسو کەوتی لەگەڵدا بکرێ، بەخێوکەریش بەرژەوەندی پارێزراو بێو نەکەوێتە ئەو هەڵەوە بەناحەق شتێک لەماڵی هەتیوەکەی بەلاوە بچێ، ئیتر بەم ئایەتەی دوایی وەلامیان درایەوە کە دەفەرموێ: ﴿قل إصلاح لهم خير و إن تخالطوهم فإخوانكم﴾ ئەی پێغەمبەر بەو کەسانە بڵێ: کە پرسیارت لێدەکەنو دەڵێن: ئایا بەرژەوەندی هەتیو لەوەدایە گۆشەگیری بکەیو لەخێزان دووری بخەیەوە، یان لەگەڵ منداڵو خێزاندا وەکو یەکێ لە منداڵەکانی ئەو خێزانە بەخێوبکرێ؟! بڵێ: هەر جۆرێک بۆ هەتیوەکان باش بێ ئەوە باشە، پێویستە ئێوە بەخێویان بکەن، پەروەردەیان بکەن، ماڵو داراییان بخەنە گەڕو ئیشیان بۆ پێبکرێ، ئەگەر دوکانو خانووبەرەیان هەبوو بەکرێ بدرێ ئەگەر پارەیان هەبوو بخرێتە بازرگانیەوە، خۆیان ماڵو داراییان پاشگوێ نەخرێ، ئەگەر لە پۆشاکو نانخواردنو بەخێوکردندا وەکو منداڵی خۆتان هەڵسو کەوتیان لەگەڵ بکەن، هیچ تاوانێکی تێدا نیەو ئەوان کوڕو برای ئایینی ئێوەن، کوڕو براش دەبێ بەیەکەوە بژینو پەروەردە بکرێن، هەتیوو لەماڵدا وەکو برای بچووک سەیری دەکرێو بەرژەوەندی دەپارێزرێ ﴿والله يعلم المفسد من المصلح﴾ خودا ئاگادارو زانایە، دەزانێ دڵی ئادەمیزاد چی تێدایەو لە کردارەکانیدا چ مەبەستێکی هەیە، ڕۆژی قیامەت لێکۆڵینەوەو

حیسابتان لەگەڵدا دەکـا لەسـەر بچـووکو گـەورە پـاداشو سـزای هەیـەو هیچی لێ هون نابێ!

پەروەردگار بۆیە ئاماژەی بۆ ئەوە کرد؛ کـە ئاگـاداری مەبەسـتی نـاو دڵـی ئـادەمیزادە، بـۆ ئـەوەی لەهـەموو شـتێکدا ئـەوە بـەرچاو بگـیرێ، چاوەڕوانی سزا یان پاداش بێ، لەسەر ئەو کارەی ئەنجامی دەدا، تـاوەکو لە هەڵەکردن دووربێو لە شوێنی شوبهە دوروبکەوێتەوە، چونکـە تـەماعو تەمەعکاری رۆڵـی گرنگیـان هەیـە لەسـەر کـردەوەی ئـادەمیزاد، زۆرجـار تـەماع ئـادەمیزاد لـە خشـتە دەبـاتو وای لێدێ دەم دەژەنێتـە مـاڵی هە[illegible] هەروەکو زۆرجار برای گـەورە هیـچ کـۆ لـە خوادنـی مـاڵی بـرای [illegible] ناکـاو بـەئارەزوی خـۆی لێرادەهـاوێ، دیـارە هەسـت کـردن بـەو چـاودێری کردنـەو ترسـان لـە خـودا، دەبێتـە لەمپـەڕو نـاهێڵێ کـابرای بەخێوکەر دەست درێژ بکا بۆ ماڵی هەتیو، خۆ ئەگەر ئەو هەسـت کردنـە نەبوو، کابرا لە ناخەوە لەخودا نەترسا، ئـەوە سـتەم دەکـاو مـاڵی هـەتیو دەخواو خـۆی مـاڵویران دەکـاو مـاڵی دونیاوقیامـەتی دەشـێوێنێ! بۆیـە دەبینین زۆر لە سەرپەرشتیکەرانی هەتیو بەڕواڵەت خۆیان بەدەست پاکو بێتەماع دەردەخەن لەئاستی ماڵی هـەتیواندا بـەڵام لەڕاستیدا چونکـە ئەو وازیعە ئایینییەو ترسانە نهێنییەیان لـە خـودا لـەدڵدا نیـە، دەسـت درێژی دەکەنە سەر ماڵی هەتیوانو خۆیان بەو پـارە حەرامـە دەوڵەمـەند دەکەن!

﴿ولو شاء الله لأعنتكم﴾ ئەگـەر خـودا بیویسـتایە ئـەرکێک بخاتـە سەرشانتان کە نەتوانن ئەنجامی بدەن، داوای ئەوەی لێکردنایە کە نابێ ئەو هەتیوانە تێکەڵاو بەئێوەبنو ماڵو سامانیشیان سەرپەرشتی بکرێو بۆ خۆیان بەخێوبکرێنو بە گۆشەگیری هەڵسو کەوتیان لەگەڵدا بکرێ، ئـەوە ئەو ئەرکەی دەخستە سەرشانتان بەڵام خودا لەبـەر بـەرفراوانی رەحمـەتو بـەزەیی شـتێکی وای داوا لێنەکردوون کە ئەنجامدانی زەحمەت بێ،

﴿وما جعل علیکم في الدین من حرج﴾ لەئایینەدا ئەرکێکی وای نەخستۆتە سەرشانتان کە بۆتان هەڵنەسورێ، ئەوەتا ڕێگەی بەئێوە داوە کە هەتیو تێکەڵ بە منداڵو خێزانی خۆتان بکەن، مامەڵەی کوڕو کچو خوشکی خۆتانیان بۆ بکەن! ﴿إن الله عزیز حکیم﴾ بێگومان خودا خاوەن دەسەڵاتە، ئەگەر پێویستایە ئێوە ماندویکا کەس نەیدەتوانی بەرگری ئەوە بکا، بەڵام سوننەتی خودا وا جاری بووە کە شەریعەتو یاسا وابێ بەرژەوەندی ئادەمیزادی تێدابێ، بەگشتی گونجاو بێ لەگەڵ بنچینەی سروشتی مامناوەندی ئادەمیدا!

حیکمەت لەویکڕاهێنانی پرسیار لە چۆنیەتی ڕەفتارکردن لەگەڵ هەتیواندا و لکاندنی بەپرسیار لە چۆنیەتو چەندییەتیماڵبەخشینو حوکمی عەرەقخواردنەوەو مامەڵەپێکردنیو قومارکردن، ئەوەیە کە پرسیاری یەکەمو دووەم حاڵو چۆنیەتی دوو کۆمەڵ خەڵکی ڕوون کردەوە، لە ماڵبەخشینو ماڵ خەرج کردندا.

هەروەها گونجاوە کە دوابەدوای ئەوە پرسیارێک بێنێ دەربارەی ئەوەی کێ شیاوترە کە چاکەی لەگەڵدا بکرێو پارەو پوولی بەخێر بدرێتیو ماڵو دارایی لەپێناو بەخێوکردنیدا خەرج بکرێ کە ئەوانیش کۆمەڵی هەتیوانن، واتە: پەروەردگار لە ئەوەمان ئاگادار دەکاتەوە کە ئێمە کاتێک هەتیو لەخۆدەگرینو بەخێوی دەکەین، پێویستە کە مەسرەفەکە لەماڵی خۆمان بێ چونکە ئەوان لەو جۆرە کەسانەن کەپێویستە لەزیدە ماڵی خۆمان بەشیان بدەینو یارمەتییان بدەین نەک بەپێچەوانەوە، ئێمە تەماع لەماڵی ئەوان بکەینو ماڵو دارایییان بخۆین.

موسوڵمان نابێ ئافرەتی موشریك مارە بكا

وَلَا تَنكِحُوا۟ ٱلْمُشْرِكَٰتِ حَتَّىٰ يُؤْمِنَّ ۚ وَلَأَمَةٌ مُّؤْمِنَةٌ خَيْرٌ مِّن مُّشْرِكَةٍ وَلَوْ أَعْجَبَتْكُمْ ۗ وَلَا تُنكِحُوا۟ ٱلْمُشْرِكِينَ حَتَّىٰ يُؤْمِنُوا۟ ۚ وَلَعَبْدٌ مُّؤْمِنٌ خَيْرٌ مِّن مُّشْرِكٍ وَلَوْ أَعْجَبَكُمْ ۗ أُو۟لَٰٓئِكَ يَدْعُونَ إِلَى ٱلنَّارِ ۖ وَٱللَّهُ يَدْعُوٓا۟ إِلَى ٱلْجَنَّةِ وَٱلْمَغْفِرَةِ بِإِذْنِهِۦ ۖ وَيُبَيِّنُ ءَايَٰتِهِۦ لِلنَّاسِ لَعَلَّهُمْ يَتَذَكَّرُونَ ﴿٢٢١﴾

ئیبنولمونذیرو ئیبنو ئەبو حاتەمو واحیدی لە موقاتیلەوە دەگێڕنەوە دەڵێ: ئەم ئایەتە دەربارەی ئیبنو ئەبی میرثەدی ئەلغەنەوی هاتۆتە خوارێ کە داوای لە پێغەمبەر ﷺ کرد کە ڕێگای بدا (عەناق) مارە بکا، ئەم ئافرەتە ئافرەتێکی جوانو شۆخو شەنگ بوو، بتپەرستو خوانەناس بوو! لەم بارەوە ئەم ئایەتە هاتۆتە خوارێو ئەم جۆرە ژن مارە کردنەی قەدەغەکرد.

لەگێڕانەوەیەکی تردا هاتووە کە پێغەمبەر ﷺ میرثەدی کوڕی ئەبومیرثەدی نارد بۆ مەککە بۆ ئەوەی هەندێ موسوڵمان لەوێوە بێنێ بۆ مەدینە، ئەم کابرایە پێش موسوڵمان بوونی حەزی لە ئافرەتێك بوو ناوی (عەناق) بوو، کە لە مەککە میرثەدی بینی ویستی لەگەڵی رابوێرێ بەڵام میرثەد وتی: من موسوڵمان بوومو ئایین ئەوەی لێ یاساغ کردووم! وتی: دە باشە مارەم بکە، وتی: باشە بەڵام با بچمەوە بۆ مەدینەو پرسو ڕا بە پێغەمبەر بکەم، بزانم ڕێگام دەدا، کە پرسی پێکرد ئەم ئایەتە هاتە خوارێو فەرمووی: ﴿ولا تنكحوا المشركات حتى يؤمن﴾ ئافرەتانی بتپەرستو ئەوانەی هاوەڵ بۆ خودا دادەنێن مارەیان مەکەن، تا بڕوا دەهێنن، مەیانکەن بە هاوسەری خۆتان ﴿ولأمة مؤمنة خير من مشركة ولو أعجبتكم﴾ ئافرەتە کۆیلەیەکی موسوڵمان -هەرچەندە پلە نزمیە- زۆر باشترە لە ئافرەتێکی ئازادی بتپەرستو هاوبەش پەیداکەر هەرچەندە

ریزی ئازادی هەیە- با جوانیو سامانداری ئەو ئافرەتە سەرنجی ئێوە رابکێشیو کەمەندکێشتان بکاو حەزتان لیٚی بیٚ! چونکە باوەڕ تەواوکەری ئایینە، ماڵو دارایی تەواوکەری دونیایە، لەبەرچاوگرتنی ئایین پێش لەبەرچاوگرتنی دونیایە. ﴿ولا تنكحوا المشركين حتى يؤمنوا﴾ ئافرەتە موسوڵمانەکانی خۆتان لەبتپەرستەکان مارە مەکەن تا ئیمان نەهێنن بە تاکو تەنیایی خوداو پێغەمبەرایەتی (محمد)و نەیەنە ریزی پیرۆزی موسوڵمانانەوە، واز لەبتپەرستیو بیٚبڕوایی بێنن، ئەو کاتە دەبنە هاوشانی ئافرەتانی موسوڵمانو دەشیٚ ببنە هاوسەریان. ﴿ولعبد مؤمن خير من مشرك ولو أعجبكم﴾ کوڕە کۆیلەیەکی موسوڵمان -هەرچەندە کۆیلایەتی پلە نزمییە- باشترە لە کوڕیکی بتپەرستی هاوبەشپەیداکەر با بنەماڵەو خانەدانو دەوڵەمەندو خاوەن کەسو کار بیٚ.

پوختەی مانای ئایەتەکە ئەوە دەگەیەنیٚ کە نابیٚ موسوڵمان پەیوەندی زاواو خەزووریی لەگەڵ کافرو هاوبەشپەیداکەراندا ببەستیٚ نابیٚ کچیان بداتیو بیانکا بە زاوای خۆی، هەروەها نابیٚ ئافرەتیان لیٚ بخوازیو بیانکا بە خەسوو خەزوری خۆی، چونکە ژنو مێردایەتی ژیانێکی هاوبەشو هاریکارییە.

ئافرەت لەژیانی خێزانیدا جێگای متمانەی پیاوە، ئەمینداری ماڵو منداڵیەتی، شوێنی رازو نیازو نهێنییەتی، شۆخیو روخسارجوانی ئەم رەوشتە گرنگە بۆ ئافرەت دەستەبەر ناکا؛ چونکە هاوبەشپەیداکەر پابەندی ئاینێک نیە خیانەتکاری لیٚ قەدەغەبکاو لە خراپەکاری بیگێڕێتەوە، وا دەبیٚ خیانەت لە مێردەکەی دەکاو بیروباوەڕی منداڵەکانی تێک دەدا!!

بەڵام ئافرەتی مەسیحیو جولەکە، ئەوە قورئان بەئاشکرا مارەکردنی حەڵاڵ کردوونو دەفەرمویٚ: ﴿والمحصنات من الذين أوتوا الكتاب من قبلكم﴾ واتە: حەڵاڵە بۆ ئێوە کە ئەو ئافرەتانەی بڕوایان بە نامە

ئاسمانیەکانی پێشوو هەیەو پێش ئێوە نامەیان بۆ نێردراوە مارەیان بکەنو بیانکەن بەهاوسەری خۆتان.

حیکمەتی ئەم وەگری بوونە لەگەڵ خاوەن نامەکاندا ئەوەیە: تا هەست بە جوان رەوشتیو هەڵویستی ریکو پێکی موسوڵمانان بکەنو بزانن شەریعەتەکەیان چەند ئاسان خوازە؛ پیاو لە خێزاندا سەروکارو بەرپرسیارو سەرپەرشتیکارە، جا کە لەگەڵ ئەو دەسەڵاتەی کە هەیەتی هەڵسو کەوتی لەگەڵ خێزانیدا جوان بێ، دەبێتە بەڵگەیەکی بەهێز کە ئایینەکەمان ئایینێکی پیرۆزو دادپەروەرە، هەڵگرانی سنگ فراوانو چاوپۆشیکەرن، گیانی دیموکراتیو تەبایيو مرۆڤایەتییان تێدایە! بەڵام شووکردنی ئافرەتی موسوڵمان بەکوڕێکی مەسیحی یان جولەکە، بەگوێرەی فەرمودەی پێغەمبەرو بڕیاری کۆمەڵی موسوڵمانان (اجماع الأمة) حەرامە، حیکمەتو پەنامەکیيەکەی لەوەدایە کە ئافرەت ئەو دەسەڵاتەی پیاوی نیەو ئەو مەبەستانەی کە لە مارەکردنی ئافرەتی مەسیحیو جولەکە بۆ کوڕی موسوڵماندا هەیە لە شووکردنی ئافرەتی موسوڵمان بە کوڕی مەسیحی یان جوولەکەدا نایەتە جێ.

وێدەچێ پیاوەکە بەهۆی دەسەڵاتەکەیەوە کار لە ئافرەتە موسوڵمانەکە بکاو لە بیروباوەڕی ئیسلامی دووری بخاتەوە..!

پەروەردگار هۆی قەدەغەکردنی شووکردنی ئافرەتی موسوڵمانی بەپیاوی هاوبەشپەیداکەرو خواستنی ئافرەتی هاوبەشپەیداکەری روون کردۆتەوەو دەفەرموێ: ﴿أولئك يدعون إلى النار﴾ ئەوانەی کافرو خوانەناسن چ ژن بن چ پیاو، بانگەوازی خەڵکەکە دەکەن بۆ بیروباوەڕو کردارو گوفتارێک کە دەبنە هۆی چوونە ناو دۆزەخ! دەی خۆ پەیوەندی نێوان ژنو مێرد زۆر بەهێزەو چاوەڕوانی ئەوەی لێدەکرێ کە ژنە هاوبەشپەیداکەرەکە، یان پیاوە کافرەکە، لەپەنای ژنو مێردایەتیدا، کاربکەنە سەر بیروباوەڕی موسوڵمانەکانو لەئایین ورەیان گێڕن! ﴿وا لله

یدعو إلى الجنة والمغفرة بإذنه﴾ بانگەوازی خودا کە موسوڵمانان هەڵگرو بانگەواز بۆکەرینی. هەر ئەو بانگەوازییەیە کە ئادەمیزادان دەگەیەنێ بەبەهەشتو لێخۆشبوونی خودا دەستەبەر دەکا.

بانگەوازی خودا بەپێچەوانەی بانگەوازی هاوبەشپەیداکەرانە، کە سەردەکێشێ بۆ چوونە ناو ئاگر، چونکە بانگەوازی ئەوان بۆ بەدڕەفتارییەو بۆ خراپەکارییە. موسوڵمانان هەتا پابەندی فەرمانەکانی قورئانو فەرموودەکانی پێغەمبەر ﷺ بونو ئەخلاقو رەوشتی ئیسلامی لە دڵو دەروونیاندا چەسپابوو، لە کردارو گوفتارو هەڵویستیاندا رەنگی دەدایەوە، کۆمەڵگایەکی بەختەوەریان هەبوو، بەڵام کاتێک کە پشتیان لە یاساو شەریعەتە پیرۆزە بێوێنەکەیان هەڵکردو ئامۆژگاری کافرانیان کردە رێنیشاندەری خۆیان، ئافرەتی بێبڕواو خوانەناسیان کردنە هاوسەری خۆیانو کچی موسوڵمان شووی بەکافرو هاوبەشپەیداکەر کرد، ئیتر جڵەو لەدەس دەرچوو حەیا تکاو رەوشتو ئەخلاقی بەرزو پیرۆزی ئیسلامی نەماو قەڵاچۆ کرا!!

کوفر توانی بێچوە گورگی وا لە رۆڵەی -بەڕواڵەت موسوڵمان- دروست بکات کە زۆر لە خودی خۆیان دڵسۆزترە بۆ کوفرو دوژمنترە بۆ ئیسلام، ئەو خزمەتەی کە ئەم ئەخلاق روخاوانە بەکوفری دەکەن، هەرگیز کافرەکان خۆیان ناتوانن بۆ خۆیان ئەنجامی بدەن!!

﴿ویبین آیاته للناس لعلهم یتفکرون﴾ پەروەردگار حیکمەتو بەڵگەی حوکمە شەرعیەکانی خۆی بۆ بەندەکانی روون دەکاتەوە، هەر حوکمێک بفەرموێ: حیکمەتەکەی لەپاڵدا دیاری دەکاو سوودو قازانجەکانی ئاشکرا دەکا، بەڵکو عیبرەت وەربگرنو پەندی لێ فێربن، لەدڵیاندا بچەسپێو بەرەزامەندیو سنگفراوانییەوە وەری بگرن..

بێنوێژی ئافرەتو حوکمەکانی

وَيَسْـَٔلُونَكَ عَنِ ٱلْمَحِيضِ ۖ قُلْ هُوَ أَذًى فَٱعْتَزِلُوا۟ ٱلنِّسَآءَ فِى ٱلْمَحِيضِ ۖ وَلَا
تَقْرَبُوهُنَّ حَتَّىٰ يَطْهُرْنَ ۖ فَإِذَا تَطَهَّرْنَ فَأْتُوهُنَّ مِنْ حَيْثُ أَمَرَكُمُ ٱللَّهُ ۚ
إِنَّ ٱللَّهَ يُحِبُّ ٱلتَّوَّٰبِينَ وَيُحِبُّ ٱلْمُتَطَهِّرِينَ ﴿٢٢٢﴾ نِسَآؤُكُمْ حَرْثٌ لَّكُمْ
فَأْتُوا۟ حَرْثَكُمْ أَنَّىٰ شِئْتُمْ ۖ وَقَدِّمُوا۟ لِأَنفُسِكُمْ ۚ وَٱتَّقُوا۟ ٱللَّهَ وَٱعْلَمُوٓا۟ أَنَّكُم
مُّلَٰقُوهُ ۗ وَبَشِّرِ ٱلْمُؤْمِنِينَ ﴿٢٢٣﴾

ئیمامی موسلیمو تورموذی لەئەنەسی کوڕی مالیکەوە دەگێڕنەوە: کە باوی جولەکەکان وابوو هەرکاتێ ئافرەتیان بێنوێژ بوایە نانیان لەگەڵ نەدەخواردو سەرجێییان لەگەڵ نەدەکردن، هاوەڵان لەم بارەوە لە پێغەمبەریان پرسی ئیتر پەروەردگار ئایەتی ﴿یسألونك عن المحیض..﴾ ناردەخوارێ.

لەلایەکی ترەوە شەیخانو ئەبوداودو تورموذی لە جابیرەوە دەگێڕنەوە دەفەرموێ: جولەکەکان دەیانگوت: ئەگەر پیاو لەدواوە بچێتە لای ژنەکەی منداڵەکانیان خێل دەردەچن: ئیتر پەروەردگار ئایەتی ﴿نساؤکم حرث لکم﴾ی ناردە خوارێ.

﴿ویسألونك عن المحیض﴾ ئەمە سێیەم پرسیارە کە بەشوێن یەکدا هێنراونو بە (واوی عەطف) سەریەکخراونەوەو پەیوەندییان بە حوکمە تایبەتیەکانی تایبەت بە ئافرەتانەوە هەیە.

ئەم پرسیارانە دەکرانو پێغەمبەر ﷺ لە مەدینە بوو، بەشێکی دانیشتوانی شاری مەدینەو دەوروبەری جولەکەبوون، تێکەڵاوی تەواو لەنێوان عەرەبەکانو جولەکەکاندا هەبوو، جولەکەکانیش لەبارەی بێنوێژی ئافرەت زۆر زیادەڕەوییان دەکردو لە سنووریان تێپەڕاندبوو، وەکو لەبەشی پانزەی تەوراتدا هاتووە دەڵێ: هەرکەسێک دەستبدا لە ژنێکی بێنوێژ

پیس دەبێت، هەرکەسێکئ دەست بدا لە پۆشاکو نوێنی دەبێ پۆشاکەکانی بشواو حەمام بکا، لەگەڵ ئەوەشا ئەو رۆژە تا ئێوارە هەر بەپیسی دەمێنێتەوە! هەرکەسێکئ دەست بدا لەو شتو مەکانەی کە ئافرەتە بێنوێژەکە لەسەری دادەنیشێ دەبێ پۆشاکەکانی بشواو حەمام بکا، لەگەڵ ئەوەشدا ئەو رۆژە تا ئێوارێ بەپیسی دەمێنێتەوە، خۆ ئەگەر یەکێکئ لەگەڵ ئافرەتە بێنوێژەکە رابکشێو دەستەملانی بێ بێنوێژی ئافرەتەکە دەکەوێتە سەر ئەو کابرایەش کەلەگەڵیدا نوستووە: حەوت رۆژ پیسی‌یەکەی لەکۆڵ نابێتەوە، هەر جێگاو بەڕەو مافورێکئ ئافرەتی بێنوێژ لەسەری دادەنیشێ پیس دەبێ، ئیتر بەو جۆرە هەروەها هەر پیاوێکئ ئەگەر خوێنی لێبهاتایە هەر بەو جۆرە حوکمی پیسیان بەسەردا دەدا.

عەرەبەکانیش لەپێش هاتنی ئیسلامدا کە ئافرەت بێنوێژ بوایە جیایان دەکردەوەو نانو ئاویان لەگەڵ نەدەخوارد! مەسیحی‌یەکان لەم بارەوە زۆر سادەبوونو لە بێنوێژی ئافرەتدا چاوپۆشیان دەکرد..

ئەم هەڵسو کەوتانە بەتێکڕاو ئەم بیروبۆچوونە جیاجیانەی کۆمەڵگای ئەو سەردەمە، زەمینە خۆشکەربوون بۆ پرسیارکردن لە حوکمی بێنوێژی ئافرەتو چۆنیەتی هەڵسو کەوت کردن لەگەڵیدا، ئەوەبوو هەتا هەتایە قورئانی پیرۆز حوکمی راستو رەوانی خۆی راگەیاندو فەرمووی: ﴿يسألونك عن المحيض﴾ ئەی پێغەمبەر! پرسیارت لێدەکەن دەربارەی تێکەڵاوبوونو حوکمی هەڵسانو دانیشتن لەگەڵ ئافرەت لەکاتی بێنوێژیدا ﴿قل هو أذى﴾ بڵێ بێنوێژی (حەیز) ئازارو ئەرکێکی سروشتی‌یە بۆ ژنانو تێیدا تووشی ئازارو ئەشکەنجە دەبن، هەروەکئ ئەزیەتو ناخۆشیشە بۆ پیاوەکانیان، ئەگەر لەکاتی حەیزدا بچنە لایان هەردوولایان تووشی ئەزیەت دەبن! کەوابێ لەو کاتانەدا کە ئافرەت بێنوێژە، مەچنە لایانو لەگەڵیاندا جووت مەبن!!

ئەنەس دەگێڕێتەوە دەفەرموێ: جولەکەکان کە ژنەکانیان بێنوێژ دەبوون، نانو ئاویان لێ جیادەکردنەوەو نانیان لەگەڵ نەدەخواردن، لە ماڵەوە لەگەڵیاندا جووت نەدەبوونو لێیان نزیک نەدەبوونەوە.

هاوەڵانی پێغەمبەر ﷺ لەم بارەوە پرسیاریان لە پێغەمبەر کرد، پەروەردگار ئەم ئایەتەی ناردە خوارێ ﴿ویسألونك عن المحيض قل هو أذى﴾ پێغەمبەر ﷺ فەرمووی: ﴿إصنعوا كل شيء إلا الجماع﴾ لەکاتی بێنوێژی ئافرەتدا هەموو شتێکی لەگەڵدا بکەن جگە لە جوتبوونی تەواو نەبێ. ئیمامی ئەحمەدو ئیمامی موسلیمو هی تریش گێڕاویانەتەوە.. حەکیمی کوڕی حیزام دەڵێ: پرسیارم لە پێغەمبەر کرد ﷺ وتم: قوربان! ئەگەر ژنەکەم کەوتە حەیزەوە چیم بۆ ڕەوایە لەگەڵیدا بکەم لەکاتی بێنوێژیەکەیدا؟ پێغەمبەر ﷺ فەرمووی: لەناوکی بەرەوژوور!

ئایەتەکە لەسەرتاوە هۆی یاساغ کردنەوەکەی بەیان کرد، ئەمجار یاساغ کردنەوەکەی چەسپاند، تا بەدڵنیاییەوە موسوڵمان پەیڕەوی بکەنو وەریبگرن، بۆ ئەوەی بشزانرێ کەئەو جۆرە حوکمانە بۆ بەرژەوەندی ئادەمیزاد دانراون، نەک کارێکی تەعەببودییە، بەکورتی بەگوێرەی ئایەتەکە پێویستە لەکاتی بێنوێژیدا جووتبوون لەگەڵ ئافرەت نەکرێ، چونکە دەبێتە هۆی ئەزیەتو زیان هەم بۆ ئافرەتەکەو هەم بۆ پیاوەکە...!

زانستی پزیشکی تازەش ئەوەی سەلماندوە کە جوتبوون لەگەڵ ئافرەتدا لەکاتی بێنوێژیدا ئەم زەرەرو زیانانەی لێدەکەونەوە:

١- ئێشو ئازاری کۆئەندامی زاووزێی ئافرەت، جاری وایش دەبێ منداڵدانی ئافرەت هێلکەدانی هەو دەکاو زیان بە تەندروستی ئافرەت دەگەیەنێ، تەنانەت جاری وا دەبێ هێلکەدانی دەفەوتێنێو نەزۆکی دەکا.

٢- داخڵ بوونی بڕێ مادەی حەیز بۆ ناو ئەندامی زاووزێی پیاو هەوی کیمیاوی، (التهاب صديدي) دروست دەکا کە نەخۆشییەکی سامناکە، جاری وا هەیە دەتەنێتەوە بۆ هێلکە گونو زیانیان پێ

دەگەیەنیو نەزۆکی لەپیاودا دروست دەکا، جاری وا دەبیّ نەخۆشی ئایدز لە پیاودا دروست دەکا، ئەگەر میکرۆبەکانی لە خوێنی ئافرەتەکەدا هەبیّ! بەکورتیو پوختی نزیکبوونەوەی پیاو لە ئافرەت لەکاتی بێنوێژیدا دەبێتە هۆی نەخۆشی لە پیاوو ژنداو ئامێرەکانی زاووزیّ تووشی هەوکردن (التهاب) دەکاو تەندروستی تێکئەداو ئەمەش زیانێکی گەورەیەو پێویستە پارێزی لیّبکریّ.

هەر بۆیەشە، پزیشکانی سەردەمو شارەزایانی رایان وایە: کە پێویستە پیاو لەکاتی بێنوێژی ئافرەتدا توخنی نەکەویّ وەکو چۆن قورئان فەرمانی پیّکردووین: ﴿فإذا تطهرن فأتوهن من حيث أمركم الله﴾ ئەگەر لە بێنوێژی پاک بوونەوەو خۆیان شت، بچنە لایان لەو شوێنەوە کە نەفس ئارەزۆی دەکاو وەچەو نەوەی لیّدەکەوێتەوە بەرقەراربوونو درێژەدان بە ژیانی ئادەمیزادی لیّدەستەبەر دەبیّ!!

ئەم ئایەتە ئاماژە بۆ ئەوە دەکا شەریعەتی ئیسلامی داوای ژنهێنانو شووکردن دەکاو رەبەنی بەلاوە ناپەسەندە؛ حەرامە بۆ موسوڵمانو دروست نیە کە واز لە ژنهێنانو شووکردن بێنیّ، بەو هیوایە کە ئەمە کارێکی خواپەرستییەو لای خودا پەسەندە! چونکە پەروەردگار منەتبارمان دەکا بەوە کە لەرەگەزی خۆمان ژنی بۆ دروست کردووینو دەفەرمویّ: ﴿ومن آياته أن خلق لكم من أنفسكم أزواجا لتسكنوا إليها وجعل بينكم مودة ورحمة﴾ .

داوای لیّکردووین کە لەبارەگای پەروەردگار بپاڕێینەوە کە خودا لەژیاندا سەرکەوتوومان بکا، لە خێزانی بەڕەوشتو داوێنپاکو منداڵی چاوفێنک کەرەوەو دڵخۆشکەرەمان بداتیّ. کاتێک پێغەمبەر ﷺ فەرمووی: ﴿وفي بضع أحدكم صدقة﴾ کەیەکێک لە ئێوە دەچێتە لای خێزانی خۆی خێری دەگاتیّ. عەرزی پێغەمبەریان کرد، وتیان: ئەی پێغەمبەری خودا! ئایا یەکیّ لەئێمە بچێتە لای خێزانی خۆیو ئارەزووی

خۆی دابین بکا خێری دەگاتێ؟! پێغەمبەر ﷺ لەوەڵامدا فەرمووی: ئایا ئەگەر یەکێک لەئێوە بچێ ئارەزووی خۆی لەحەرامدا ئەنجام بداو داوێنپیسی بکا گوناهی ناگاتێ؟؟ دیارە گوناهی دەگاتێ.

پوختەی قسە ئەوەیە؛ کە ئاینی ئیسلام ئازاردانی نەفسو جەستەی نەکردوە بەشێک لە خوداپەرستیو خۆگرتنەوە لە لەززەتو خۆشی حەڵاڵو زوڵاڵی داناوە بەسەرپێچیکردنی ڕێبازی سروشتو بەگوێنەکردنی فەرمانەکانی خودای مەزن. ﴿إن ا لله يحب التوابين﴾ بێگومان پەروەردگار ئەو بەندانەی خۆش دەوێن کە بۆ لای ئەو دەگەڕێنەوەو لەسەر خراپەکاری بەردەوام نابنو ناهێڵن دەسەڵاتی شەهوەتو ئارەزووی بەسەر سروشتو ڕەوشتدا زاڵ ببێو ناچن لەکاتی بێنوێژی سواری ژنەکانیان ببن یان لەپاشەوە بچنەلایانو لە کۆمیانەوە ئارەزووی خۆیان دابین بکەن!! ﴿ويحب المتطهرين﴾ هەرکەسێک خۆی لەپیسو پۆخەڵی پاک بکاتەوەو خۆ لە سەرپێچیکردنی تاوان دوور بخاتەوە لای خودا خۆشەویستەو ڕێزدارە. دیارە ئەمانە خۆشەویستترن لەو کەسانەی کە دەکەونە زلکاوی بێدینیو تووشی تاوان کردن دەبنو دوایی تەوبە دەکەن!

﴿نساؤكم حرث لكم﴾ ژنەکانتان جێگای کشتوکاڵ کردنتانن چۆن زەوی پاکو خاوێنو بەپیت تۆوی پێوە دەکەی بەروبووم دەدا بژێوتان لێدەست دەکەوێ ژنەکانیشتان کە تۆویان تێدەکەنو لەگەڵیان جووت دەبن منداڵتان بۆ بەرهەم دێنن! ئەو منداڵانە دەبنە هۆی درێژەدان بەژیانی ئادەمیزادو زنجیرەی ڕەچەڵەکو ژیان بەردەوام دەبێ، ئافرەتیش سەرچاوەو هۆی هەرەگرنگی درێژەپێدانی ژیانە، ئەرکی پیرۆزی سەرشانی ئافرەت منداڵبوونو پەروەردەکردنی منداڵە. کەوابێ ﴿فأتوا حرثكم أنى شئتم﴾ بچنە لای ژنەکانتان لەو شوێنەوە کە هیوای منداڵبوونی لێدەکرێ.

هیچ تاوانی تێدا نی‌یە کە بچنە لای خێزانەکانتان بەهەر شێوەیەک حەزتان لێ‌بێ‌و لەو شوێنەوە کە منداڵی لێ‌دەبێ بەمەرجێ ئەو ئافرەتە لە بێنوێژی‌دا نەبێ!! پەروەرگار نایەوێ لەززەتو خۆشی لەئێوە قەدەغە بکات بەڵکو خێرو سوودی بۆ ئێوە دەوێ. نایەوێ ئێوە تۆمی خۆتان بخەنە شوێنێکەوە کە شوێنی نیە. یا لەکاتێکدا تۆمەکەی تێ‌بکەن کە شوێنەکە ئامادەنەبێ بۆ وەرگرتن‌و پەروەردەکردن.

پەروەردگار لەم ئایەتەدا حیکمەتی پێکەوە جووت بوونی ئافرەتو پیاوی روون کردەوە. کەئەویش درێژەدان بە ژیان‌و بەردەوام بوونی رەچەڵەکی ئادەمیزادە لەسەر زەوی. وەکو چۆن دانەوێڵەو بەرووبووم بە کێڵان‌و کشتو کاڵ کردن بەردەوام دەبێ ئاواش زنجیرەی ئادەمیزاد بەژن‌و ژنخوازی‌و زاووزێ‌و نزیکبوونەوەی پیاوو ئافرەت لەیەکتری‌و جووت بوونیان لەکاتی شیاوو گونجاودا دەبێتە هۆی مانەوەی رەگەزی ئادەمیزاد لەسەر زەوی. لەبەرئەوە رەوا نیەو ناشێ ئێوە لەکاتی بێنوێژی‌دا لە ژنەکانتان نزیک ببنەوە، چونکە لەو کاتەدا منداڵدانی ئافرەتەکە (کێڵگەکە) ئامادەیی تێدانیە بۆ وەرگرتن‌و چاندن‌و شین‌بوون.

﴿وقدموا لأنفسكم واتقوا الله﴾ شتی بەقیمەتو بەسوود بۆ خۆتان پێشکەش بکەن‌و پەزمەندەی بکەن، هیچ شتێکیش بۆ ئینسان لەوە باشترو بەسوودتر نیە کە بۆ کاتی پیربوون‌و دوامردنی منداڵێکی صاڵح‌و راستاڵ بخاتەوە سوودی دین‌و دونیای پێ بگەیەنێ.

وەکو لە فەرموودیەکی پێغەمبەردا ﷺ هاتووە دەفەرموێ: ﴿إن الولد الصالح من عمل المرأ الذي ينفعه بعد موته﴾ منداڵی صاڵح‌و راستاڵ لەبەرهەمی کردەوەی پیاوە دوای مردنیشی سوودی پێ‌دەگەیەنێ، دەی خۆ منداڵ سوودبەخش نابێ ئەگەر دایک‌و باوک بەشێوەیەکی رێک‌و پێک پەروەردەی نەکەن‌و رەوشتی جوانی تێدا نەڕوێنن. ئەمەش داخوازیی ئەوە دەکات کە پیاو تا بۆی بکرێ ئافرەتی رەوشت جوانی خۆشەویست

مارە بکا، هی وا کە منداڵی ببێو یارمەتی مێردەکەی بدا بۆ پەروەردەکردنی منداڵەکانیان، مامۆستایەکی پێشکەوتووبێو رەوشتی جوانو کرداری چاک فێری منداڵەکانی بکاو پەروەردەی موسوڵمانانەیان بکات، چونکە کە منداڵ چاو دەکاتەوەو خۆی دەناسێ هەڵسو کەوتی دایکی دەبینێو ئەو کردارو گوفتارەی لەمێشکیدا نەخش دەبەستێو کاری تێدەکا، ئیتر ئەو منداڵە کە لە باوەشی دایکێکی وادا پەروەردە بوو، بەرەوشت بەرزییەوە پێدەگاو گەشە دەکاو چاو دەکاتەوە!!

﴿واتقوا الله﴾ پابەندی فەرمانەکانی خودابنو ئاگادار بن نەچن لەکاتی بێنوێژیدا لەگەڵ ئافرەتدا جووت ببنو تۆمو گەرای خۆتان بەفیرۆ بدەنو لەکاتی حەیزدا بچنە لای خێزانەکانتان، یان لەپاشەوەرا بچنە لایانو تۆماوی خۆتان ئاراستەی شوێنێک بکەن کە جێگای منداڵبوون نییە.. یان خۆتان بپارێزن لەوە کە ئافرەتی خراپ بۆ هاوسەری خۆتان هەڵبژێرنو خیانەت لەخۆتان بکاو منداڵتان خراپ پەروەردە بکا، ژیانی دونیاتان لێ تاڵ بکاو پاشەرۆژیشتان لەکیس بچێ.

ئەمجار پەروەردگار هەرەشە لەو کەسانە دەکا کە سەرپێچی فەرمانەکانی دەکەنو دەفەرموێ: ﴿واعلموا أنکم ملاقوه﴾ باش بزاننو دڵنیابن کە ئێوە هەمووتان رۆژی قیامەت دەچنەوە لای پەروەردگارتانو حیسابتان لەگەڵ دکاو سزای سەرپێچیکردنتان دەداو لە سۆنگەی ملهوڕیو گوێ پێنەدانتان سزای بەئێش دەچێژن. ﴿وبشر المؤمنین﴾ مزگێنی بدە بەو موسوڵمانانەی کە سنووربەزێنی ناکەنو لە چوارچێوەی ئایین دەرناچنو شوێن ئامۆژگاریەکانی قورئان دەکەونو بەگوێرەی قورئانو حەدیث هەڵسو کەوت لەگەڵ خێزانو منداڵەکانیاندا دەکەن، خۆشبەختیو کامەرانی هەردوو دنیا بەدەست دێنن! چونکە کەسێک هاوسەری راستاڵو داوێنپاکو موسوڵمان بۆ خۆی هەڵبژێرێو جوانو رێکو پێک پەروەردەی منداڵی خودا پێداوی بکا کامەرانو چاوفێنکو

دڵخۆشو تەردەماخ ژیان بەسەر دەباو هەمیشــە کـەیف خـۆش دەبـێ کـە دەبینێ خاوو خێزانی ئاوا بەڕەوشتو کەیف خۆشن!!

بەپێچەوانەوە کەسێک شەهوەتو ئارەزووی سەربکاو لــە چوارچێـوەی ئەو یاسایە بچێتەدەرێ کە خودا بۆ بەندەکانی خۆی دایناوە، ئەوە تووشی جۆرەها ئاستەنگو تەنگو چەڵەمەو چەرمەسەری دەبێ، لە قیامەتیشـدا تووشی جۆرەها ناخۆشیو دەردی سەری دەبێ، لەتاو ئازاری ئەوێ، ئـازارو ناخۆشی دنیای لەبیر نامێنێ.

خۆشبەختیو کامەرانی تــەواو ئەوەیـە: ئینسـان هــەوڵبدا بیروبـاوەڕی راستو رەوشتی جوانو بەرزو دڵنیایی پێکەوە جۆش بداو لەکاتی خۆشـیو ناخۆشیدا بیانکاتە ســەنگەری پۆڵاینـی خـۆیو ئیشو کـارو چارەنووسـی خۆیشی بەپەروەردگاری خاوەن دەسەڵات بسپێرێ پشتی خۆی پێ ببەستێ.

سوێندخواردن بە خوداو سوێندی لەغوو

وَلَا تَجْعَلُوا۟ ٱللَّهَ عُرْضَةً لِّأَيْمَـٰنِكُمْ أَن تَبَرُّوا۟ وَتَتَّقُوا۟ وَتُصْلِحُوا۟
بَيْنَ ٱلنَّاسِ ۗ وَٱللَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴿٢٢٤﴾ لَّا يُؤَاخِذُكُمُ ٱللَّهُ بِٱللَّغْوِ
فِىٓ أَيْمَـٰنِكُمْ وَلَـٰكِن يُؤَاخِذُكُم بِمَا كَسَبَتْ قُلُوبُكُمْ ۗ وَٱللَّهُ غَفُورٌ
حَلِيمٌ ﴿٢٢٥﴾

ئـەمجار پـاش ئـەوەی پـەروەردگار لـە ئایــەتی پێشــوودا فــەرمانی پێکردین: کە تەقوای خودا بکـەینو خۆمـان بپـارێزین لـە سـنووربەزێنێ، ئەوەمان پێڕادەگەیەنێ کە بەشێک لـەو شتانەی کـە پێویسـتە خۆمـانی لێبپارێزین: ئەوەیە کە نەچین سوێند خواردن بە خودا بکـەین بەلەمپـەڕ لەبەردەم کاری خێرو چاکەداو دەفەرموێ: ﴿ولاتجعلوا الله عرضة لأيمانكم أن تبروا وتتقوا وتصلحوا بين الناس﴾ نەچن ئێوە سوێند خواردن بە خودا بکەن بەهانەو لەمپەر، بلێین: چونکە سوێندم بە خودا خواردووە تازە ...

ئەو کارە باشە ناکەم ئیتر وازی لێبێنن، لەبەر ڕێزی سوێندەکە کاری خێر لەخۆتان قەدەغە بکەن، هەرگیز خودا رازی نیە، ناوە پیرۆزەکانی ببنە لەمپەڕو ڕێگر لەبەردەم کاری چاکەدا زۆرجار وا ڕێدەکەوێ ئادەمیزاد پەلە دەکا، سوێند دەخوا فلان ئیش ناکا، خودی ئیشکەکەش کاری خێرە، یان سوێند دەخوا کە فلان ئیش بکا ئیشەکە کاری شەڕە، ئیتر پەروەردگار نەهی لێکردووین لەوەو فەرمانی پێکردووین کە وردبینەوە، بزانین خێرو سوود لەچی دایە، ئەوە ئەنجام بدەینو سوێندەکە لەخۆمان بخەینو کەفارەتەکەی بدەین ﴿وا لله سميع عليم﴾ پەروەردگار بیسەرە بۆ ئەو قسەیەی کە بەسەر دەمتاندا دێ ئاگاداری مەبەستو نیازتانەو دەزانێ چی لەدڵتانایە: کەوابێ بەئاشکراو بەنهێنی پابەندی ئامۆژگارییەکانی بنو چاودێری سنووری شەریعەتەکەی بنو سنووربەزێنی نەکەن تا بچنە ریزی رزگاربوانو سەرفرازی دونیاو قیامەت بن.

ئیبنو جەریر دەڵێ: هۆی نازڵبوونی ئەم ئایەتە ئەوەبوو کە ئەبووبەکر سوێندی خوارد کە ئیتر لەوە بەولاوە کۆمەکی بە (مسطح) نەکا، چونکە ئەم کابرایە خزمی نزیکی ئەبوبەکر بوو رۆڵێکی گرنگی هەبوو لە سازکردنی بوختان بە عائیشە.

ئەم ئایەتەش کە دەفەرموێ: ﴿**ولا يأتل أولوا الفضل منكم والسعة أن يؤتوا أولى القربى**﴾النور/٢٢. هەر دەربارەی حەزرەتی ئەبوبەکرو مسطح نازڵ بووە، کە ئەبوبەکر کۆمەکیو یارمەتیدانی لە مسطح بڕی.. کەلەبی دەڵێ: ئەم ئایەتە دەربارەی عەبدوڵلای کوڕی رەواحە نازڵبووە.

﴿لايؤاخذكم ا لله باللغو في أيمانكم﴾ خودا تاوانبارتان ناکاو سزاتان نادا لە سۆنگەی ئەو سوێنە ئاساییانەی کە بەسەردەمتاندا دێ لەکاتی قسەکردندا بێمەبەست دەکەونە ریزی قسەتانەوە، ئەوە هیچ کەفارەتو بریتی دانتان لەسەر نییە ﴿ولكن يؤاخذكم بما كسبت قلوبكم﴾ تاوانبارتان دەکاو سزاتان دەدا ئەگەر لە دڵەوە سوێندەکە بخۆنو

مەبەستی تایبەتیشتان لەو سویند خواردنە هەبێ، ئەوە دەبێ کەفارەکەتەکەی بدەن یا سزای سویندخواردنەکەتان دەکەوێتە سەرو بۆ دوا ڕۆژتان دەبێتە کۆڵگرانیو قورسایی تەرازووی گوناهتان!!

﴿وا الله غفور رحيم﴾ پەروەردگار لێبوردووەو لەتاوانی بەندەکانی - ئەگەر مەیلی لێبێ- خۆش دەبێو بەحەوسەلەو بارقوولە، مۆلەتی بەندە گوناهکارەکانی دەداو خێراو دەستبەجێ تۆڵەیان لێناسێنێ! شتێکیان داوا لێناکا کە لە توانایاندا نەبێ، هەرشتێکیش دەسەڵاتی خۆیان تێیدا نەبێو بەدڵو مەبەستەوە نەیکەن لەسەریان حساب ناکا.

حوکمی سوێندخواردنی پیاو لە خێزانی خۆی

لِّلَّذِينَ يُؤْلُونَ مِن نِّسَآئِهِمْ تَرَبُّصُ أَرْبَعَةِ أَشْهُرٍ ۖ فَإِن فَآءُو فَإِنَّ ٱللَّهَ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿٢٢٦﴾ وَإِنْ عَزَمُوا۟ ٱلطَّلَـٰقَ فَإِنَّ ٱللَّهَ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴿٢٢٧﴾ وَٱلْمُطَلَّقَـٰتُ يَتَرَبَّصْنَ بِأَنفُسِهِنَّ ثَلَـٰثَةَ قُرُوٓءٍ ۚ وَلَا يَحِلُّ لَهُنَّ أَن يَكْتُمْنَ مَا خَلَقَ ٱللَّهُ فِىٓ أَرْحَامِهِنَّ إِن كُنَّ يُؤْمِنَّ بِٱللَّهِ وَٱلْيَوْمِ ٱلْـَٔاخِرِ ۚ وَبُعُولَتُهُنَّ أَحَقُّ بِرَدِّهِنَّ فِى ذَٰلِكَ إِنْ أَرَادُوٓا۟ إِصْلَـٰحًا ۚ وَلَهُنَّ مِثْلُ ٱلَّذِى عَلَيْهِنَّ بِٱلْمَعْرُوفِ ۚ وَلِلرِّجَالِ عَلَيْهِنَّ دَرَجَةٌ ۗ وَٱللَّهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ﴿٢٢٨﴾

دوای ڕوونکردنەوەی حوکمەکانی سویندخواردن بەگشتی دەچێتە سەر باسی سوێندێکی تایبەتی ئەویش سوێندخواردنی مێردە لەژنی خۆی؛ کە سوێند دەخوا نەچێتەلای. نە تەڵاقی دەداو، نە موعاشەرەی ژنو مێردایەتی لەگەڵ دەکا. دەفەرموێ: ﴿للذين يؤلون من نسائهم تربص أربعة أشهر﴾ ئەوانەی سوێند لە ژنەکانیان دەخۆن ئەهد دەکەن کە لێیان نزیک نەبنەوەو موعاشەرەی ژنو مێردایەتیشیان لەگەڵدا نەکەن ئەوانە تا چوار مانگ مۆڵەت دەدرێن بۆ ئەوەی بیر لە داهاتوو وەزعی خۆیانو

ژنەکانیان بکەنەوە ئەم جۆرە سوێند خواردنە کارێکە خودا پێی رازی نیە، چونکە خۆشەویستی نێوان ژن‌و مێرد ناهێڵێ، پەیوەندی‌و هاوکاری‌و سۆزیان بۆ یەکتری دەپچڕێنێ.

هەروەها ژن‌و مێردەکەو منداڵ‌و خزمیان تووشی ناڕەحەتی دەکا. مافی ئافرەتەکەش پێشێل دەکرێ‌و سوکایەتی پێدەکرێ.

یەکێک لە دابو نەریتە ناشیرینەکانی سەردەمی نەزانی ئەوەبوو ئەگەر پیاوێک ژنەکەی بەدڵ نەبوایەو نەشی ویستایە پیاوێکی‌تر مارەی بکاتەوە سوێندی لێدەخوارد کە هەرگیز نزیکی نەکەوێتەوە. ئیتر ئەم ئافرەتە وێڵ‌و سەرگەردان دەبوو نە بەبێوەژن حیساب دەکرا تا ڕێگای ببێ شووبکاتەوە، نە خاوەن مێردیش دەبوو! کە ئایینی ئیسلام هات ئەم دابو نەریتە بەردەوام بوو موسوڵمانانیش ئەمەیان لەگەڵ ژنەکانیاندا دەکرد، ئیتر ئەم ئایەتە هاتە خوارەوەو سنوورێکی بۆ مێرد داناو ڕێگەی نەدا چی‌تر مافی ئافرەت پێشێل بکرێ.

ماوەیەکی دیاریکراوی بۆ مێردەکە دانا، بۆ ئەوەی لەو ماوەیەدا بیر لەوەزعی خۆی‌و خێزانەکەی بکاتەوە، یان کەفارەتی سوێندەکەی بداو ژنەکە بەرێتەوە لای خۆی‌و موعاشەرەی ژن‌و مێردایەتی لەگەڵدا ئەنجام بدا، یان تەڵاقی بداو لێی جودا بێتەوە، بۆ ئەوەی ژنەکە بتوانێ بۆ خۆی شووبکاتەوە.

﴿فإن فاءوا فإن الله غفور رحيم﴾ جا ئەگەر پێش تەواوبوونی چوارمانگەکە، یان لەکاتی تەوابوونی‌دا بگەڕێنەوە بۆ لای ژنەکانیان‌و سوێندەکە لەخۆیان بخەن‌و کەفارەتەکەی بدەن‌و موعاشەرەی ژن‌و مێردایەتیان لەگەڵدا بکەن، ئەوە پەروەردگار بەڕەحمەتی بێپایانی خۆی لە گوناهی سوێندەکەیان خۆش دەبێ‌و لێیان دەبورێ.

﴿وإن عزموا الطلاق﴾ ئەگەر لەسەر ئەوە سووربوون کەنەچنەوە لای ژنەکانیان‌و ویستیان تەڵاقیان بدەن لەماوەی دیاریکراوو دوا ماوەکەش

نەچوونەوە لایان ئەوە بەپێی ڕێبازی ئیمامی حەنەفی تەڵاقەکەی دەکەوێ، بەپێی ڕێبازی شافیعی مەزهەبەکانیتر دەبێ قازی حوکم بکا بە تەڵاقەکە.

﴿فإن الله سميع عليم﴾ بێگومان خودا ژنەوایەو بیسەرە بۆ سوێندەکەشو بۆ تەڵاقەکەش (علیم) زانایە بەمەبەستو نیەتیانو ئاگادارە، جا ئەگەر بەو سوێند لێخواردنو تەڵاقدانە، مەبەستیان زیان گەیاندن بێ بەژنەکانیان ئەوە بابزانن خودا تۆڵەیان لێدەسێنێو سزایان دەدا، ئەگەر بیانویەکی شەرعیشیان هەبێ ئەوە خودا لێخۆشبووەو لێیان دەبووری.

بەکورتیو پوختەیی ئەگەر کەسێک سوێندی خوارد کە نەچێتەلای ژنەکەی بۆی ڕەوانیە زیاتر لەچوار مانگ پەرە بەم کارەی بدا، جا ئەگەر پێش تەواوبوونی ماوەکە پەشیمان بووەوە سوێندەکەی لە خۆ خستو چووەوە لای ژنەکەی ئەوە هیچ گوناهی لەسەر نیە.

ئەگەر ماوەکە تەواوبوو، پیاوەکە دووڕێگەی لەبەردەمدایە، یان پەشیمان بوونەوەو تەوبەکردنو گەڕانەوە بۆ لای ژنەکەو دەست کردنەوە بە موعاشەرەی ژنو مێردایەتی. یان تەڵاقدانی ئێجگارەکی. پێویستە لایەنی خودا بەرچاو بگرێ لەو ڕێگەیەی هەڵیدەبژێرێ، خۆ ئەگەر بەدەم تەڵاقی نەدا ئەوە بەکردەوە تەڵاقەکە کەتووە واتە: دوای تەواوبوونی چوارمانگەکە پیاوەکە بیەوێو نەیەوێ تەڵاقەکە خودبەسەری دەکەوێ.

بێگومان لەئایەتەکەدا ئاماژە بۆ ئەوە کراوە کە لای خوداپەشیمان بوونەوەو گەڕانەوە بۆ لای ژنەکە پەسەندترە لە تەڵاقدانەکە. چونکە پاداشتی پەشیمان بوونەوەکە بەڕەحمەتو لێخۆشبوونی خۆی داناوە، بەڵام بۆ تەڵاقدانەکە دەفەرموێ خودا ژنەوایە چی دەڵێنو دەزانێ دڵیان چی تێدایە!!

ئەمە ئەگەر کابرا سوێندەکەی وا خوارد کە هەتا هەتایە یان زیاد لە چوارمانگ نەچێتە لای خێزانەکەی. بەڵام ئەگەر ماوەیەکی کەمتر لەچوارمانگ دیاریکرد ئەوە ئەگەر تەواوی کرد هیچی ناکەوێتە سەر.

لەئایەتی پێشوودا پەروەردگار حوکمی پیاوی سوێندخواردوو (مولی) روون کردەوە: کە یان دەبێ پەشیمان بێتەوەو بچێتەوە لای خێزانەکەی، یان تەڵاقی بداو لەیەکتر جیا ببنەوە. کەوابێ گونجاوە دوابەدوای ئەوە برێ حوکمو چۆنیەتی تەڵاق باس بکاو بیکاتە تەواوکەری ئەوەی پێشوو!!

لەئایەتی پێشوودا حوکمی سوێندخۆری بەیانکرد کە پیاوە. بابزانین حوکمی ژنەکە چیە ئەگەر تەڵاق درا، یان دادگا تەڵاقی خست. ئایا پێویستە ژنەکە عیددە بگرێ، یان پێویست ناکا؟!

جا بۆ وەڵامو روونکردنەوەی ئەم حوکمانە بە تێکڕایی، فەرمووی: ﴿والمطلقات يتربصن بأنفسهن ثلاثة قروء﴾ ئەو ژنانەی تەڵاق دەدرێنو سەرو عوزر شۆرنو حەیزیان پیادێ واتە: لەحەیز نەوەستاونەوە لەبەر پیری، یان نەخۆشی، یان منداڵ نینو نەکەوتبنە حەیزەوە؛ دان بەخۆیانا دەگرنو چاوەڕوانی دەکەن؛ تا سێجار دەکەونە حەیزەوەو پاک دەبنەوە، تا دڵنیابن کە سکیان نیەو منداڵدانیان خاڵیە لە کۆرپەلە، ئەمجار دەتوانن شوویکەنەوەو خۆیان لەمێردێکی دیکە مارە بکەن، وشەی ﴿بأنفسهن﴾ ئاماژەیە بۆ ئەوەی کەئەو ژنانە پێویستە لەسەریان حەزو ئارەزووی شوکردنەوەیان لغاو بکەن، تا ئەو ماوە تێپەڕ نەکات ئەم جڵەوە بەرەڵلا نەکەن؛ ئەمەش کارێکە ئافرەتان دەتوانن ئەنجامی بدەنو ئەو ماوەیە دان بەخۆیاندا بگرن ﴿ولا يحل لهن أن يكتمن ما خلق الله في أرحامهن﴾ دروست نیە بۆ ئەو ژنە تەڵاق دراوانە کە ئەو کۆرپەلەی خودا لە منداڵدانیاندا دروستی کردووە بیشارنەوە! پێویستە لەسەریان کە هەستیان کرد بەوە کە سکیان هەیە بیدرکێننو دەریبخەن. هەروا حەرامە بێنوێژییان بشارنەوە. وارێدەکەوێ ئافرەت شەو مێردەکەی دەچێتە لایو

سکی دەبێ بەیانی تەڵاق دەدرێ ئیتر ئەم ئافرەتە دەزانێ کە سکی هەیە بەڵام سکەکەی دەشارێتەوەو پاش ماوەیەک شوو بە پیاوێکی تر دەکاتەوەو ئیتر سکەکەی دەخاتە پاڵ مێردی تازەی‌و لەهی مێردی پێشووی دەپچڕێ!!

بەمەش ڕێگا لە مێردە تازەکەی دەگرێ کە پەشیمان بێتەوە، یان تەڵاقی بدا، ئەم دابو نەریتە لەسەردەمی نەزانیدا باوبوو، کە ئایینی ئیسلام هات: قەدەغەی کرد، چونکە ئەمە جۆرێکە لە بوختان‌و غەش‌و پچڕاندنی منداڵە لە باوکی خۆی‌و نیسبەت دانیەتی بۆ لایەکی تر یان وا ڕێدەکەوێ؛ ئافرەتێک تەڵاق دەدرێ لە دادگا بژێوی عیدەی بۆ دەبڕدرێتەوە، ئیتر چۆنیەتی بێنوێژی‌و پاکبوونەوەکەی دەشارێتەوە، عیدەی تەواو بووە، دەڵێ هێشتا پاک نەبوومەوە بۆ ئەوەی بژێوی مانگێک زیاتر وەربگرێ، ئەمەش کارێکی نادروستەو ئەوی وەری ئەگرێ لەو ماوە زیادەدا حەرامە.

جا چونکە دادگا وا حوکم دەکا بەوە کە ئافرەتی تەڵاق دراو تا لە عیدەدا بێ نەفەقەی لەسەر مێردە تەڵاقدەرەکەیەتی ئیتر ئەو ئافرەتە تەڵاقدراوانەی کە شوویان دەست ناکەویتەوە هەموو فرت‌و فێڵێک دەخەنە کار بۆ ئەوەی ئەو نەفەقەیە درێژە پێبدەن.

بۆیە ئێستا لەهەندێ وڵاتدا دادگا واحوکم دەکا کە ئەوپەڕی ماوەی عیددە ساڵێکی قەمەری بێ‌و لەوە تێپەڕ نەکا، ئەمەش بەگوێرەی ڕای ئیمام مالیکە (ڕەحمەتی خوا لەسەری).

پێویستە ئافرەتان زۆر بەوردی گوێبیستی ئەم ئامۆژگارییانە بن.

﴿إن كن يؤمن با لله واليوم الآخر﴾ ئەگەر بەڕاستی بڕوایان بەو خودایە هەیە کە ئەحکامی حەڵاڵ‌و حەرامی ناردۆتە خوارێ، هەروەها بڕوایان بەڕۆژی قیامەت هەیە کە هەموو کردەوەیەک پاداشت‌و سزای خۆی هەیەو هیچ شتێک ون نابێ، هەرگیز ئەوەی لەسکیاندایە نایشێرنەوە،

چونکە کەسێک بڕوای هەبێ بەوە کە پابەندبوون بەئەم ئامۆژگاریانە پاداشتو ڕەزامەندی، خودای تێدایەو گوێ پێنەدانیان دەبێتە بەدبەختیو زەرەرمەندی دەبێ زۆر بەدڵسۆزییەوە پابەندییان بێ، دیارە ئەم ئایەتە هەڕەشەیەکی توندی لەخۆ گرتووە.

﴿وبعولتهم أحق بردهن في ذلك﴾ جا ئەگەر لەماوەی ئەم عیددەیەدا، ژنو مێردەکە بیروبۆچوونیان گۆڕاو هەڵویستی خۆیان گۆڕیو ژیوان بوونەوە، هێشتا عیددەکە بەسەر نەچووبوو، ئەوە مێردەکە شایستەیە، بەگێڕانەوەی ئافرەتەکە بۆ ژێر نیکاحی خۆی، واتە: هەر بەوەندە پیاوەکە بڵێ وا فلانم هێنایەوە ژێر نیکاحی خۆم، دەبێتەوە بە خێزانی، بەمەرجێ پیاوەکە نیەتی ئاشتبوونەوەو حوسنی موعاشەرەی هەبێ، بەڵام ئەگەر مەبەستی لە گەڕاندنەوەکە ئەزیەتدانی ئافرەتەکە بێ، بیەوێ ڕێگای شووکردنەوە بەپیاوێکی تری لێبگرێو نە بۆ خۆی موعاشەرەی ژنو مێردایەتی لەگەڵدا بکاو نە ڕێگاشی بدا شووبکاتەوە بەپیاوێکی تر؛ ئەوە بێگومان تاوانبار دەبێو ستەمکارە. بەکورتی ئەگەر پیاو لە گێڕانەوەی ئافرەتەکە بۆ ژێر نیکاحی خۆی مەبەستی حوسنی موعاشەرەو ڕێککەوتنەوە نەبوو، ئەوە بۆی دروست نیە ژنەکە بگێڕێتەوە بۆ ژێر نیکاحی خۆی، تەنانەت ئەگەر بەمەبەستی ئەزیەتدان ڕیجعەشی بکاتەوە، ڕیجعەکردنەوەکەی دانابەسترێ.

بۆیەش پیاوەکە شایستەیە بەگێڕانەوەی ئافرەتەکە، چونکە ئەو ئافرەتە دوای ئەوەی تەڵاق درا هەموو کەسێکیتر مارەی ناکاتەوە، واش دەبێ پیاوەکە لەتەڵاقدانەکە پەشیمان دەبێتەوەو حەزی لێیە کە بیخاتەوە ژێر نیکاحی خۆی، بەتایبەتی ئەگەر منداڵیان لەبەیندابێ سۆزی دوارۆژی ئەو منداڵانەو پەروەردەکردنیان زاڵ دەبێ بەسەر تووڕەبوونو تەڵاقدانێکی کاتیو ناسروشتی. ئەمەکاتێک مافی ئەوەی هەیە ئاوا سەربەخۆو بەبێ ڕەزامەندی ئافرەتەکە ژنەکە بخاتەوە ژێر

نیکاحی خۆی کە ئافرەتەکە عیدەی تێپەڕ نەبووبێ. ئەگەر عیدەی تەواو بووبێ ئەوە دەبێ بەڕەزامەندی ئافرەتەکەو بەمارەیی‌یەکی تازەو بە مارەکردنێکی تازە ئەمجار ئافرەتەکە دەبێتەوە بە خێزانی شەرعی.

جا لەبەرئەوەی کە ڕێکخستنو ڕێکئوپێک کردنەوەی نێوان ژنو مێرد کاتێک دەستەبەر دەبێ کە هەریەکێ لەژنو مێردەکە مافی ئەوی تریانی لەبەرچاو بێ، چونکە دەبێ هەریەکەیان بەرامبەر ئەوی تریان مافو ئەرکی خۆی بزانێ، واتە: یەکسانی نێوان ژنو پیاو لە هەموو شتێکدا جگە لە پلەی لێپرسراویو بەڕێوەبردنی کاروباری خێزان، کەئەمەیان تایبەتە بەپیاوەوە!! جا بۆ چەسپاندنی ئەم دەستوورە پیرۆزە، دەفەرموێ: ﴿ولهن مثل الذي عليهن بالمعروف وللرجال عليهن درجة﴾ واتە: هەیە بۆ پیاو بەسەر ئافرەتەوە چەند مافێکو لەبەرامبەر ئەوەش چەند ئەرکێکی لەسەرشانە. ئافرەتیش بەهەمان شێوە مافی بەسەر پیاوەکەوە هەیە، ئەرکو ئورکی خۆیشی لەسەرشانە، چەندیەتو چۆنیەتی ئەو مافو ئەرکەش دابو نەریتی ئەو کۆمەڵگایەو شەریعەتو یاسایان سنووورداری دەکاو دیاری دەکا. ئەگەر پیاو داوای شتێکی لە ئافرەتەکە کرد لەبەرامبەر ئەو داواکردنەدا ئەرکێکی دەکەوێتە سەرشان، بۆیە ئیبنو عەبباس دەڵێ: من بە گوێرەی مانای ئەم ئایەتە خۆم بۆ خێزانەکەم قۆزدەکەم وەکو چۆن ئەو خۆی بۆ من ئارایش دەدا!!

مەبەست ئەوەیە پیاوو ژن مافو ئەرکیان لەسەر یەکتری بەرامبەرو یەکسانە، هەر کردەوەیەک ئافرەت بۆ پیاوی دەکا لەبەرامبەریدا پیاویش کردەوەیەکی بۆ ئەو ئافرەت هەیە. هەردووکیان هاوتەرازوون لەمافو بەشدا، یەکسانن لە هەستو شعوورو هۆشو ئاوەزدا، کەواتە: دادوەری نیە لایەکیان ببێتە دیکتاتۆر بەسەرلایەکەی تریانداو بیچەوسێنێتەوە؟! چونکە ژیانی هاوبەشیان خۆشو کامەرانی نابێ ئەگەر هەریەکەیان وەکو پێویست ڕێزی یەکتری نەگرنو ئەرکو مافی یەکتریان لەبەرچاو نەبێ.

ئەمە شتێکە نکوولّی لیّناکرێو سروشت چەسپاندوویەتی، هەریەکە لەژنو پیاو بۆ کاریّکێ لەبارو گونجاوە، بەگوێرەی سروشت ئەرکی ئافرەت بەڕێوەبەردنی ئەرکئو ئورکی ناو ماڵەو ئەنجامدانی پێویستیایەتی هەر شتێکێ کەپەیوەندی بەکاری ماڵو ناوخۆی خێزانەوەبێ؛ لەسەر پیاویش پێویستە کارو کاسبیو پەیداکردنی بژێوی بۆ خۆیو خێزانەکەی. ئەمەش مانای وا نیە هەرچی ئیشی ناوماڵە هەردەبێ ئافرەت بیکا، هەرچی ئیشوکاری دەرەوەش هەیە، هەردەبێ پیاوەکە بیکا. بەڵکو هەریەکەیان -ئەگەر هەبوو بوو- یارمەتیدەرو خزمەتکارو کارەکەرو کرێکار بۆ خۆی دابین بکا. هەروەکو چۆن ریگا لەوەش ناگیرێ کەهەریەکەیان یارمەتی ئەویتریان بداو لەکاتی پێویستدا کۆمەکی بەیەکتری بکەن. بەڵگەشمان لەسەر ئەم بۆچوونە ئەو ئایەتەیە کە دەفەرموێ: ﴿وتعاونوا على البر والتقوى ولا تعاونوا على الإثم والعدوان﴾ هاریکاری بەکتری بکەن لە کاری چاکەو خوداپەرستیدا هەرگیز لەکاری خراپەو ستەمکاریدا کۆمەکی بەیەکتری مەکەن.

بەکورتیو پوختی ئایینی ئیسلام ئەوەندە پلەی ئافرەتی بەرزکردۆتەوەو ڕێزیلیّناوە هیچ ئایینو یاسایەکێ نە لە کۆنو نە لەسەردەمدا نەیتوانیوە وەکو ئیسلام ڕێزی لیّبنێ!! تەنانەت وڵاتە پێش کەوتوەکانی سەردەمیش هەر نەیانتوانیوە ئەو پلەو پایەیەی بدەنێ!! ئەوەتا هەرچەندە ئەو یاساو تەشریعاتە سەردەمانە زیادەڕەوی دەکەن لەڕێزلێنانی ئافرەتو فێرکردنی هەموو جۆرە زانستو فەنو پیشەیەکێ بەڵام لەگەڵ ئەوەشدا قانوونو یاسای بڕێ لەو وڵاتانە ڕیگا نادەن ئافرەت بەبێ پرسی مێردەکەی سەوداو مامەڵە بەماڵی خۆیەوە بکا!!

دەی ئەوە ئایینی ئیسلام پێش چواردە سەدە هەموو ئەو جۆرە حەقو مافانەی بۆ چەسپاندووەو قانوونو یاسای بۆ داناوە، بەڵام تا سەد ساڵێکیش پێش ئێستا لە خۆرئاوا مامەڵەی نامرۆڤانە لەگەڵ ئافرەت

دەکراو، وەکو سەردەمی پێش ئیسلام بەچاوی بەندایەتیو کۆیلەیی سەیری دەکرا؛ بەڵکو خراپتریش!! سەیر ئەوەیە خۆرئاواییەکان کە شەریعەتو یاساو شارەستانییان دەربارەی ئافرەت ناگاتە شەریعەتی ئیسلام شانازیمان بەسەرەوە دەکەنو بەنەفامو تێنەگەیشتوو ناومان دێننو پێیان وایە: ئەوە رەنگدانەوەی تەعلیماتی ئایینەکەمانە، دیارە عوزریشیان هەیە لەوەدا کە ئێمە بەگوێرەی دابو نەریتی عەشائیریو نەزانی لە ئاینن دوورکەوتوینەوەو دوورکەوتنەوەشمان لەئایین وای لێکردووین کە هەڵویستی ناشیرین لەگەڵ ئافرەت بنوێنین؛ ئەگینا کەی ئایینی ئیسلامو شەریعەتی ئیسلام هەڵویستی ناڕەوای بەرامبەر بەئافرەت هەڵگرتووە؟ کەی لەسەردەمی پێغەمبەرو جێنشینەکانیدا بەو چاوە کەم ڕێزییە سەیری ئافرەت کراوە؟! پێویستە هەموو کاتێ ئەم راستییە بەرچاو بگیرێ کە هەڵەو تاوانی موسوڵمانان نابێ بکرێن بە نیشانەی ناکاملی شەریعەتو ناکرێتە لەکەو کەلەبەر بۆ یاساو شەریعەتی ئیسلام، یاساو شەریعەتی خوا کاملەو تۆکمەو بێغەلو غەشن، هیچ ستەمکاریو خواریو خێچییەکیان لەخۆ نەگرتووە، ئەم یاسا باشانە هەر نووسراوو قسەی رووت نین، بەڵکو شیاوی جێبەجێکردنو ئەنجام دانن، لەسەردەمی ژیانی پێغەمبەرو جێنشینەکانیدا هەروەها لەرۆژگاری زێڕینی ئیسلام بەتەواوی تەنفیذکراون، هیچ گیروگرفتێکی جێبەجێکردنیان بەخۆوە نەدیوە، خۆ هەر یاسایەک جارێک قبووڵی تەنفیذکردنی کرد دەشێ چەند جارێکی دیکەش تەنفیذ کردنەکەی دووبارە ببێتەوە!!

بەڵام ئەو پلەیەی کە شەریعەت دایناوە بۆ پیاوان کە دەفەرموێ: ﴿وللرجال عليهن درجة﴾ ئەوە پلەی سەرۆکیەتیو پێڕاگەیشتنە بەسەر کاروبارو بەرژەوەندی خێزاندا وەکو چۆن لەئایەتێکی تردا راڤەی ئەم ئایەتەی کردووەو دەفەرموێ: ﴿الرجال قوامون على النساء بما فضل الله

بعضهم علی بعض وبما أنفقوا من أموالهم﴾ پیاوان سەروکارن بەسەر ئافرەتانەوەو ئەرکی بەڕێوەبردنو بەخێوکردنیان لەسەر شانە، چونکە پەروەردگار ئەم زیدە توانایەی پێبەخشیونو دەتوانن ئەم ئەرکە جێبەجێ بکەین، هەروەها چونکە لەماڵی خۆیان بژێوی خاووخێزان دابین دەکەن.

ژیانی ژنو مێردایەتی ژیانێکی کۆمەڵایەتیە، دەبێ سەرۆکێو لێپرسراوێکی تێدابێ، کاتێک را و بۆچوونو حەزو ئارەزووەکانی ئەندامانی خێزانەکە جیاجیابوون ئەو بڕیاری پێویست بداو نەهێڵێ هەریەکەیان پەرتەوازە ببنو هەریەکە لە ئاوازێک لێبدا، خۆ ئاشکراشە پیاو شیاوترە بۆ ئەم سەرۆکایەتیە، چونکە ئەو باشتر بەرژەوەندی خێزانەکە دەزانێو بەهۆی هێزی بازوو ماڵو داراییەوە بەتواناترە بۆ جێبەجێکردنی پێداویستیەکانی خێزانو پارێزگاری لەئافرەتو بەخێوکردنی!! لەبەرامبەر ئەوەشدا ئافرەت داوای لێدەکرێ کە بەقسەی مێردەکەی بکا، بەمەرجێ ئەو بەقسەکردنە نەبێتە هۆی حەرامکردنی حەڵاڵ یان حەڵاڵ کردنی حەرام، جا ئەگەر پیاوەکە لەلایەن خۆیەوە ئەرکی سەرشانی ئەنجامداو بەڵام ئافرەتەکە سەرپێچی کردو ناشیزەبوو گوێبیستی فەرمانی مێردەکەی نەبوو، ئەو کاتە پیاوەکە مافی ئەوەی هەیە تەمبێی بکا، بە ئامۆژگاری، بەلەگەڵ نەنووستنو پشت تێکردنو لێدانێکی سووکێو ئازارنەدەر، کەبەعەرەبی پێی دەگوترێ (ضرب غير مبرح) بەڵام دەست درێژی کردنە سەر ئافرەت بەلێدانێکی بەزەختێو ئێشو ئازاراوی بەمەبەستی کوڵ پێڕشتنو رقنیشتنەوە یان بۆ خۆچەسپاندنو سەیتەرەکردن بەسەریدا ئەوە ستەمەو ئایین پەسەندی ناکاو پێی نارازییەو بەتاوانی دەزانێ!!

چونکە پێغەمبەر ﷺ فەرمووی (كلكم راع وكلكم مسؤول عن رعيته فالامام راع وهو مسؤول عن رعيته والرجل راع في أهله وهو مسؤول عن رعيته، والمرأة راعية في بيت زوجها).

هەمووتان لێپرسراوانو هەریەکەتان کارێکی پێسپێردراوە بەرپرسیارە لەئەنجامدانیدا!

سەرۆکئو پێشەوای موسوڵمانان لێپرسراوەو بەرپرسیارە لەو کارانەی سەرشانی، پیاو لەناو خێزانی خۆیدا لێپرسراوەو لەبەڕێوەبەردنی ئیشو کاری خێزانەکەی، ئافرەت لێپرسراوە لەماڵی مێردەکەیداو بەرپرسیارە لەو ئەرکئو کارانەی پێی سپێردراوە.

بێگومان ئەو سەرۆکایەتیە کە پیاو هەیەتی بەسەر ئافرەتدا تەکلیفو ئەرکە خراوەتە سەرشانی نەک ریزلێنان بێ، بەشێکیش لەو ئەرکەی لەسەرشانیەتی بەرامبەر ئافرەت ئەوەیە. فێری ئەوەی بکات: چۆن ئەرکی سەرشانی خۆی وەکو ئافرەت ئەنجام بداو بزانێ چی لەسەرە بیکاو چی پێویستە بۆی بکرێ، هەروەها پێویستە فێری بیروباوەڕی ئیسلامی بکرێنو ئادابی ئیسلام فێربنو بزانن چۆن منداڵی خۆیان پەروەردە دەکەنو چۆن هەڵسو کەوت لەگەڵ خەڵکی تردا دەکەن.

فێرکردنو فێربوونی ئەو جۆرە شتانە بەگوێرەی شوێنو کاتو بارو زروف دەگۆڕێ بۆ نموونە برینپێچی (التمریض) لەکۆندا کارێکی ئاسایىو سەرەتایی بوو، بەڵام ئێستا پێویستی بەزانینو خوێندنو نووسین هەیەو قوتابخانەو فێرگەی بۆ کراوەتەوە.

دەی باشە بەگوێرەی ئایینو عەقڵ کام ریگا لەم دوو رێگایە پەسەندە!! ئایا ئافرەت مێردی خۆی دەرمان بکا، یان ئافرەتێکی برینپێچی بێگانە بێت دەرمانی بکاو شوێنی نادروستی پیاوەکە ببینێ؟! یان ئافرەت کوا دەتوانێ برینپێچیو پزیشکی بکا؛ ئەگەر ئاگاداری زانستی برینپێچی نوژداری نەبێ؟! ئایا دایکی نەزانو نەخوێندەوار دەتوانێ پێش ئەوەی منداڵەکانی بچنە قوتابخانە شتێکی بەسوودیان فێربکا؟! یان مێشکیان دەهاخنێ بە جۆرەها شتی پڕوپووچو بێکەڵک؟!!

کە لە داهاتووی ژیانیشیانا کاریگەری سەلبی خۆی دەبێو ناتوانن خۆی لێ دەرباز بکەن؟؟

حافظ ئیبراهیم زۆر جوانی گوتووە کە دەڵێ (الأم مدرسة أعددتها - أعددت شعبا طيب الأعراق) دایک قوتابخانەیە ئەگەر بەرێکو پێکی پەروەردەو ئامادەت کرد گەلێکی رەسەنت پێکهێناوەو ئامادەتکردووە.

﴿وا الله عزيز حكيم﴾ پەروەردگار بەتواناو کارزانو دانایە، بەشێک لە کارزانیو دانایی ئەوەیە کە وەکو پیاو مافی داوە بە ئافرەتو دوای ئەوەی کە لەلای گەلەکانی پێش ئیسلام ئافرەت وەکو کالا سەیری دەکرا پلەو پایەی دایەو ریزی لێنا، خستیە هاوتەرازووی پیاو.. ئەمجار بۆ ئەوەی کاروباری خێزان پشێوی تێنەکەوێو نەبێتە هەرچیو پەرچی؛ ئەرکی لێپرسراوی خێزانی خستە سەرشانی پیاو، هەرکەسێکیش بەم حوکمە رازی نەبێ مانای وایە: بەربەرەکانی حوکمی خودا دەکاو دژی دەسەلاتی خودا دەوەستێ، ئینکاری حیکمەتو دانایی خودا دەکا، ئاشکراشە پەروەردگار چ هەرەشەیەکی لەوکەسانە کردوە کە ئەوە هەڵویستیان دەبێ.

ژمارەی تەلاقو حوکمەکانی

ٱلطَّلَٰقُ مَرَّتَانِۖ فَإِمۡسَاكُۢ بِمَعۡرُوفٍ أَوۡ تَسۡرِيحُۢ بِإِحۡسَٰنٖۗ وَلَا يَحِلُّ لَكُمۡ أَن تَأۡخُذُواْ مِمَّآ ءَاتَيۡتُمُوهُنَّ شَيۡـًٔا إِلَّآ أَن يَخَافَآ أَلَّا يُقِيمَا حُدُودَ ٱللَّهِۖ فَإِنۡ خِفۡتُمۡ أَلَّا يُقِيمَا حُدُودَ ٱللَّهِ فَلَا جُنَاحَ عَلَيۡهِمَا فِيمَا ٱفۡتَدَتۡ بِهِۦۗ تِلۡكَ حُدُودُ ٱللَّهِ فَلَا تَعۡتَدُوهَاۚ وَمَن يَتَعَدَّ حُدُودَ ٱللَّهِ فَأُوْلَٰٓئِكَ هُمُ ٱلظَّٰلِمُونَ ﴿٢٢٩﴾ فَإِن طَلَّقَهَا فَلَا تَحِلُّ لَهُۥ مِنۢ بَعۡدُ حَتَّىٰ تَنكِحَ زَوۡجًا غَيۡرَهُۥۗ فَإِن طَلَّقَهَا فَلَا جُنَاحَ عَلَيۡهِمَآ أَن يَتَرَاجَعَآ إِن ظَنَّآ أَن يُقِيمَا حُدُودَ ٱللَّهِۗ

وَتِلۡكَ حُدُودُ ٱللَّهِ يُبَيِّنُهَا لِقَوۡمٖ يَعۡلَمُونَ ﴿٢٣٠﴾

لەپێش هاتنی ئیسلامدا عەرەبەکان دابو نەریتی تەلاقو عیدەیان هەبوو بەڵام ئەندازەیەکی دیاریکراوو ژمارەیەکی تایبەتی نەبوو، جا ئەگەر تەلاقدانەکە بەهۆی رقهەڵسانێکی کاتی بوایە، ئەوە پیاوەکە دوای ماوەیەک ئافرەتەکەی ریجعە دەکردەوەو دەیگێڕایەوە ژێر نیکاحی خۆی. بەڵام ئەگەر تەلاقدانەکە بەهۆی رقهەڵسانێکی بنەڕەتی بوایەو مەبەست زیان گەیاندن بە ئافرەتەکە بوایە، ئەوە پێش ئەوەی ژنەکە عیددەی تەواو بوایە ریجعەی دەکردەوە، ئەمجار پاش ماوەیەک تەلاقی دەدایەوە، هەر بەو جۆرە تا بیویستایە ژنەکەی دەهێنایەوە ژێر نیکاحی خۆیو دووبارە تەلاقی دەدایەوە تا رقەکەی دەنیشتەوە، یان پەشیمان دەبووەوە، ئا بەو جۆرە ئافرەت یاری پێدەکراو مافی پێشێل دەکراو دەچەوسێنرایەوە، هەر لەڕێگەی تەلاقەوە پیاو دەیتوانی ئەوپەڕی ئازارو زیانی پێبگەیەنێ؟!!

کە ئایینی ئیسلام هات یاساو نیخامی دانا بۆ تەلاقو پەیوەندی نێوان ژنو مێردی ڕێکخست، سنووری بۆ ژمارەی تەلاقو ریجعە دیاری کردو فەرمووی: ﴿الطلاق مرتان﴾ ئەو تەلاقدانەی کە خودا داینـاوەو شەرع پەسەندی دەکاو پیاوەکە دەتوانێ ئافرەتەکەی تێدا ریجعە بکاتەوە دووجارەو هەرجارەی تەلاقەکە دەداو ئافرەتەکە دەکەوێتە عیددەوەو پێش تەواوبوونی عیدەکە دەتوانێ ئافرەتەکە بگێڕێتەوە بۆ ژێر نیکاحی خۆی، واتە: پیاو دەتوانێ تا دووجار هەرجارەی تەلاقێکی ژنەکەی بداو پێش تەواوبوونی عیددە بیگێڕێتەوە بۆ ژێر نیکاحی خۆی.

خستنی دوو تەلاق بەجارێک یان سێ تەلاق بەجارێک حەرامە، کۆمەڵێک لە هاوەڵانی پێغەمبەر ﷺ لەوانە: عومەرو عوسمانو عەلیو عەبدوڵلای کوڕی مەسعودو ئەبو موسای ئەلئەشعەری ئەم رایەیان هەیە، فەرمودەیەکی پێغەمبەریش هەیە عەبدوڵلای کوڕی عومەر دەیگێڕێتەوەو پشتیوانی ئەم رایە دەکا. عەبدوڵلا دەڵێ: پێغەمبەر ﷺ فەرموویەتی: (إنما السنة أن تستقبل الطهر استقبالا، فتطلق لكل قرء تطليقة) کەواتە: ئەو تەلاقەی کە

بۆ پیاو هەیە تیایدا ژنەکەی ریجعە بکاتەوە دوو تەلاقە. دوای ئەو دوو تەلاقە لەگەڵ کردی بە سێ ژنەکەی لێ حەرام دەبێ، هەتا ئەو ژنە بەویستی خۆی شوو بە کابرایەکی تر نەکاو نەیگوێزێتەوە دوایی ئەو مێردە تەلاقی نەداتەوەو عیددەی نەڕوا، دروست نیە مێردی پێشووی مارەی بکاتەوە! ئەوەشمان لەبیرنەچێ شووکردنەوەکەی بەمێردی دووهەمی نابێ هەر بۆ ئەوە مارەی بکاو بچێتەلایو تەلاقی بداتەوە بۆ ئەوەی بۆ مێردی یەکەمی رەوابێ مارەی بکاتەوە، ئەگەر ئەم مەبەستەی تێدابوو دەبێتە مارە بەجاشو ئەوەش کارێکی حەرامەو فێڵە شەرعەو خودا پێی ناخۆشەو دروست نیە.

﴿فإمساك بمعروف أو تسريح باحسان﴾ واتە: دوای ئەوەی کە دووجار ژنەکەتان تەلاق داو ریجعەتان کردەوە ئەمجار یەکێ لەم دوو رێگایەتان لەبەردەمدایە: یان یەک گرتنەوەو رێک کەوتنەوەو نیازپاکیو هیوای ژیانێکیخۆشو کامەرانیو هەڵکردن بەیەکەوە یان دەس لێک بەردانو لێک جیابوونەوە بەشێوەیەکی شەرعیو رێکو پێک. ئەوەی پشتگیری ئەم راڤە کردنە دەکا: ئەو فەرموودەیەیە کە ئەبوداوودو هیتریش لایان پەسەندەو ئەبوروزەینی ئەسەدی گێڕاویەتیەوە، دەڵێ: کاتێ ئایەتی ﴿الطلاق مرتان﴾م بیست عەرزی پێغەمبەرم کردو وتم قوربان! ئەی تەلاقی سێیەم کامەیە؟ پێغەمبەر ﷺ لەوەلامدا فەرمووی: ﴿أوتسريح باحسان﴾.

جا ئەگەر پیاوەکە دوای ئەوەی دوو تەلاقەی ژنەکەیداو ریجعەی کردەوە؛ هەر زانییان پێکەوە هەڵناکەنو ژیانیان بەیەکەوە بۆ ناچێتە سەرو ئیتر پیاوەکە دەست لێکئبەردانی هەڵبژاردووو تەلاقی سێیەمیدا لێی جیابووەوە ئەوە ئەو ئافرەتە بەهیچ شێوەیەک پەیوەندی لەگەڵ ئەو پیاوەدا نامێنیو تا شوویەکی تر نەکاتەوەو پیاوێکی تر نەچێتە لایو تەلاقی نەداتەوە عیددەی نەڕواو ئەم مارەی نەکاتەوە نابێتەوە بەژنی!!

بەکورتی پیاو ئەگەر دوای گواستنەوەی ژنی خۆی تـەلاقێک یـان دووان دەتوانێ ریجعەی بکاتەوە بەمەرجێک عیددەی تێپەڕنەبێ!! ئەگـەر لەماوەی عیدەدا ریجعەی نەکردەوە یان تەلاقدانەکـەی پێش گواستنەوە بوو ئـەوە نـاتوانێ سـەربەخۆ ریجعـەی بکاتـەوە، بـەڵکو دەبـێ بـەئیزنو ڕەزامـەندیی ئافرەتەکـەو بـەمارەکردنێکی تـازە بینـەوە بـە ژنو مـێردی یەکتری.. خۆ ئەگەر سێ تەلاقەیدا، ئەوە تا پیاوێکی تر مارەی نەکاتەوەو نەچێتە لایو تەلاقی نەداتەوە مێردی پێشوو ناتوانێ مارەی بکاتەوە.

حیکمەتی نهێنی لە هـەبوونی مـافی ریجعەکردنـەوە بـۆ پیـاو ئەوەیـە مرۆڤ زۆرجار هەسـت بـە گرنگـیو کاریگـەری نیعمـەت ناکـا هـەتا ئـەو نیعمەتەی لەکیس نەچێ، زۆرجار وا دەبێ پیاوەکە دوای لێک جیابوونەوەو تەڵاق دان، خێزانەکەی لا خۆشەویست دەبێ، یان بـۆی دەردەکـەوێ چـەند پێویستی بەو ئافرەتە هەیە، دوورکەوتنەوە لیێ چەند کارێکی ئەسـتەمە، بێخێزانی چەند ناخۆشە، ئـەو کاتـە پەشـیمان دەبێتـەوەو دڵـی دەگـۆڕێو هەست بە خراپەی خۆی دەکاو لەکرداری خۆی ژیوان دەبێـەوە!

یان وا ریێدەکەوێ ئافرەتەکە خۆبـەزلزانو نـازو نووزکـەرو بێموبـالاتو دەسـت بـڵاوو پیسو پۆخـەڵو سـەرپێچیکەرە، ئـەوەی کـە پێویسـتە بـۆ مێردەکەی بکا نایکاو لە پیاوەکەی دەبێتە دوپشکی حەوسەرو ژیـانی لێ تاڵ دەکا، کە تەڵاق درا بیز لە ئاکامی هەڵـەی خـۆی دەکاتـەوە، هەسـت بەهـەڵسو کـەوتی نالـەباری خـۆی -لـە بـواری ژنو مێردایـەتیدا دەکـا، لەناخەوە بڕیاری ئەوە دەدا کە ئیـتر لەمـە بـەدوا هەڵـەکانی خـۆا راسـت بکاتەوە ئافرەتێکی عـالو سـالو گوێڕادێـر بـێ، جـا کـە ریجعەکرایـەوەو گەڕایەوە بۆ لانەی ژنو مێردایەتیو لەگەڵ مێردەکەی پێـک گەیشـتنەوە، ئەو هەلەی بۆ هەڵدەکەوێتـەوە کـە هەڵوێستێ خـۆی بگـۆڕێو ئـەوی لـە رابـوردوودا لەکیسـی چـووە، وەدەسـتی بێنێتـەوەو رووەو پاشـەڕۆژێکی بەختەوەر هەنگاو بنێ...

وا ڕێدەکەوێ دوای ئەم ئاشت بوونەوەو بەیەک گەیشتنەوەیە، پیاوەکـە دووبارە دەست دەکاتەوە بە شەڕو ئاژاوە لەگەڵ خێزانەکـەیدا، سـەرلەنوێ ناکۆکی دروسـت دەبێتـەوە، یـان وادەبـێ ئافرەتەکـە عـاری نـەناوە، هـەر لەسەر ڕەوشتی ڕابوردوویەتیو هەڵسو کەوتی نەگۆڕیوە، دووبارە پیاوەکە لـەکاتی ڕقهەڵسـانو بـۆ ڕزگـاربوون لـە دۆزەخـی ئـەو ژنو مێردایەتی‌یـە ئافرەتەکـە تـەڵاق دەداتـەوە، بـۆ جـارێکی‌تر لانـەی ژنو مێردایـەتی دەشێوێتەوەو ژنو مێردەکە لێک جیادەبنەوە، لەیەکتری دووردەکەونـەوە، ئەمجار هەریەکەیان لەعاست خۆیەوە بیردەکاتەوەو تێدەفکرێ! پیاوەکـە هەست بە هەڵەی خۆی دەکاتەوەو بۆی دەردەکەوێ کـە ژیـانی بـەبێ ئـەو ئافرەتە ئەستەمەو ماڵو منداڵی بێ ئەو ئافرەتەو چاوەدێریکردنی بۆیـان ناگونجێ، هەرچی بیردەکاتەوە نـاتوانێ دەسـتبەرداری ئـەو ژنـەی ببـێو ماڵو منداڵی بخاتە ژێردەستی ئافرەتێکی‌تر، یان ئافرەتەکە ئـەمجارەیان بەتەواوەتی ژیـوان دەبێتـەوەو لـەناخی دەروونـەوە هـەڵسو کـەوتی خـۆی دەگۆڕێو هیوادارە سەرلەنوێ بچێتەوە لانەی ژنو مێردایەتی!! بۆیە ڕێگـا دراوە جارێکی تریش پێش تێپـەڕبوونی عیـددە پیاوەکـە ژنەکـەی ڕیجعـە بکاتـەوە، جـا ئەگـەر پـاش ئـەم جارەش دووبـارە نێـوان ژنو مێردەکـە تێکچووەوەو شەڕو ئاژاوەیان لەنێوانڵدا دروست بووەوە، ئەمە مانای وایـە ئـەم ژنو مـێردە نـاتوانن بەیەکـەوە بژیـنو دیـارە هۆکارەکـانی لێکجیابوونەوە زۆر بەهێزترن؛ لـە هۆکـاری بەیەکـەوە مانـەوە، تەنانـەت بەیەکـەوە مانـەوەیان ڕووداوی سـامناکو پاشـەڕۆژێکی زیانبەخشـی لێچـاوەڕوان دەکرێ. واتـە: کێشـەی نێوانیـان دەگاتـە ئاسـتێک کـە بێچارەسەر دەمێنێتەوەو جگە لـە چارەسـەری تـەڵاقو لێکجیابوونـەوەی یەکجاری چارەسەری تر نامێنی، کەوابێ چار هەر ئەوەیە تەڵاقی سێیەمی پێداو بەیەکجاری دەست لێک بەردەن، چی مارەیی‌و بژێویو حەقو مافێکی لەسەر یـەکترییان هەیـە، جێبـەجێی بکـەن، بەشـێوەیەکی شـەرعی

هەریەکەیان بۆ خۆی هاوسەریکی تر هەڵبژێریو دوارۆژی خۆی دەست نیشان بکا، بەڵام ئەوەی لێرەدا گرنگە ئەوەیەکە کەنابێ دوای لێک جیابوونەوە کە، نە پیاوەکە بەخراپی باسی ژنەکە بکاو نە ژنەکە بەخراپە باسی پیاوەکە بکا، نابێ بەهیچ شێوەیەک نهێنیو عەیبو عاری یەکتری بۆخەڵک باس بکەن.. بەڕاستی یاساو نیظامی دەست لێک بەردانی ژنو پیاو بەو شێوەی باسکرا ئەوپەڕی کارامەییو لێزانیو بەرژەوەندی لەخۆ گرتووە، زۆر زانایانەو دانایانە ئەم کێشە کۆمەڵایەتیەی حەل کردووە، کە بەرژەوەندی دووا رۆژی منداڵو خێزانی تێدا بەرچاو گیراوە، هەموو هەوڵو تەقەلایەکی تێدا بەکارهاتووە، بۆ راست کردنەوەی خوارو بۆ پڕکردنەوەی کەلەبەرو بۆ بەرگریکردن، لە تێکئەچوونی لانەی خێزانو پەروەردەکردنی منداڵ لەباوەشی باوکو دایکدا!!

ئەمجار دوای ئەوەی پەروەردگار بەپێویستی دانا لەسەر ئەو کەسەی کە ژنەکەی تەڵاق دەدا کەدەبێ تەڵاق دانەکەی بەشێوەیەکی شەرعی بێو کارێک نەکا زیان بە ئافرەتەکە بگا، ئەوەشی لە پیاوان حەرام کرد کە ماڵو دارایی لە ئافرەتەکە بسێنیو ئەو مارەییو دیارییانەی کاتی خۆی داویەتی لێی بسێنێتەوەو فەرمووی ﴿ولا يحل لكم أن تأخذوا مما آتيتموهن شيئا﴾ واتە: بۆتان نیە کە ئەوەی داوتانە بەو ژنانە لێیان بسێننەوە جا ئەو ماڵە مارەیی بێ، یان دیاری بێ، یان شتی تر. بەڵکو پێویستە لەسەرتان کە شتێکی زیادەشیان بدەنێ بەم جۆرەش پابەندی فەرمانی پەروەردگار دەبن کە دەفەرموێ: ﴿ومتعوهن وسرحوهن سراحا جميلا﴾ دڵ خۆشیان بکەن بەپێدانی بەشێک لە ماڵی خۆتانو زیاد لە مافی خۆیان؛ ئەمجار بەشێوەیەکی ئاساییو یاسایی دەستیان لێ بەردەنو تەڵاقیان بدەن.

ئەو حوکمە هی کاتێکە کە پیاوەکە داواکاری تەڵاق بێو جودابوونەوە هەڵبژێرێ، بەڵام ئەگەر ژنەکە داواکاری تەڵاق بوو دەیەویست لەدەست

مێردەکەی رزگاری بێ، ناشیزەبوونیشی هەر بۆ ئەوە بوو کە پیاوەکە ناچار بکا تەڵاقی بدا ئەوکاتە ئەگەر پیاوەکە لەبەهای تەڵاق دانەکە پارەیەک وەربگرێ رەوایەو حەڵاڵە. چونکە هەرگیز داوا لەپیاو ناکرێ ژنەکەشی لەدەست بچێو زیانیماڵیشی لێ بکەوێ بەبێ ئەوەی تاوانێکی کردبێ. هەر ئەم مەبەستەشە کە پەروەردگار دەفەرموێ ﴿إلا أن يخافا ألا يقيما حدود الله﴾ مەگەر بترسێن کە پابەندی ئەحکامی خودا نەبن، کە دەربارەی پەیوەندی ژنو مێردایەتی دایناوە، وەکو تەباییو رێزگرتنی یەکتریو بەرامبەرییان لە مافو ئەرکدا لەئاست یەکتری، چەسپاندنی سەرۆکایەتی پیاو لەناو ماڵداو بەرپرسیاری لەخێزانو هاریکاری کردنیان بۆ پێکەوە نانی خێزانو پەروەردەکردنی منداڵو بەرچاوگرتنی بەرژەوەندی دینو دونیایان ئەگەر ترسیان هەبوو لەوەی کە ناتوانن موراعاتی یاسای ژنو مێردایەتی بکەن؛ بەم جۆرە ژنەکە ترسی ئەوەی هەبوو کە نەتوانێ نیعمەتی پێکەوە ژیان پەرە پێبداو پیاوەکە ترسی ئەوەی هەبوو کە زوڵم لە ژنەکەی بکا زیاد لەوەی خودا بۆی داناوە سزای ژنە سەرپێچیکەرەکەی بدا، ئەوە حوکمەکە ئەوەیە کە ئەم ئایەتە روونی دەکاتەوەکە دەفەرموێ: ﴿فإن خفتم ألا يقيما حدود الله فلا جناح عليهما فيما افتدت به﴾ ئەی کۆمەڵی موسوڵمانان! ئەگەر ئێوە ترسی ئەوەتان هەبوو کە ژنو مێردایێک ناتوانن پابەندی ئەو یاسایە بن کە خودا دایناوە بۆ راگرتنی پەیمانی ژنو مێردایەتیو لەوانەیە ئەگەر بەیەکەوە بمێننەوە خیانەتی ژنو مێردایەتی‌یان لێ رووبداو ئاکامی ژیانیان ناشیرین بوەستێ؛ ئەوکاتە هیچ تاوانێکی تێدا نیە، کە ئافرەتەکە خۆی بکڕێتەوەو بەپارە تەڵاق لە مێردەکەی وەربگرێ؛ چونکە ئافرەتەکە بەرەزامەندی خۆی دەیداتێو هیچ زۆرەملێیەکی پیاوەکەی تێدا نیەو بەڵکو لەسەر داخوازی ژنەکەیە.

بوخاریو ئیبنوماجەو نەسائی لە ئیبنوعەبباسەوە حەدیثیکیان گێڕاوەتەوە دەفەرموێ: جەمیلەی خوشکی عەبدوڵلای کوڕی ئوبەی کوڕی سەلول خێزانی ثابیتی کوڕی قەیس هاتە خزمەت حەزرەتو عەرزی کرد ئەی پێغەمبەری خودا!! من هیچ گلەییم لە بارەی دینو رەوشتەوە لە ثابیت نیە، بەلام بەدەست خۆم نیە ناچێتە دلمەوەو خۆشم ناوێو رقم لێیەتی، پێشم ناخۆشە دوای موسولمان بوونم خۆم کافر بکەمەوەو خیانەتی ژنو مێردایەتی لێ بکەم، پێغەمبەر ﷺ فەرمووی: ئەو باغەی کاتی خۆی کردوویەتی بە مارەیی بۆت بۆی دەگەڕێنیتەوە ئەگەر تەلاقت بدا؟ وتی: بەلێ باغەکەی بۆ رەت دەکەمەوە، ئەمجار پێغەمبەر ﷺ بەثابیتی فەرموو باغەکە وەربگرەوە یەکێ تەلاقی بدە ئەم لێک جیابوونەوە کە ئافرەتەکە بەماڵ تەلاق وەربگرێ پیێ دەگوترێ: (خولع)و عیددەی وەکو عیددەی ژنی تەلاق دراوە.

ئەمجار پەروەردگار کۆتایی ئایەتەکە دینێ بە هەڕەشەکردن لەو کەسانەی کە پابەندی ئەم ئەحکامانە نابنو دەفەرموێ: ﴿**تلك حدود الله فلا تعتدوها**﴾ ئەو فەرمانو نەهییانەی کە گوتران: حوکمو یاسای پەروەردگارن دەربارەی پەیوەندی ژنو مێردایەتی سنوور بەزێنی مەکەن ئەوەی بۆتان حەلاڵ کراوە پابەندی بنو پەلاماری حەرامەکە مەدەن، ئەوەی فەرمانتان پێکراوە بیکەنو توخنی مەکەون کە لێتان قەدەغەکراوە.

چونکە ﴿**ومن یتعد حدود الله فأولئك هم الظالمون**﴾ ئەوانەی لە سنووری خودا دەردەچنو سنووربەزێنی دەکا گەلو نەتەوە لەناو دەبا، بەتایبەتی زولمی مێرد لە ژنی یان زولمی ژن لە مێردی چونکە پەیوەندی نێوان ژنو مێرد بەهێزترین پەیوەندییە جا کە گەلو نەتەوە گەیشتە ئەو ئاستە کەئەو پەیوەندییە تۆکمەیە ئاوا لەرزۆک بێ، دیارە پەیوەندییەکانی تری کۆمەل هەموویان لێک هەلوەشاون.

بۆیە ئێستا ئێمە بەچاوی خۆمان دیاردەی وا دەبینین کە خوێناو لەدڵ دێنێ! بنەماکانی کۆمەڵ بەتەواوی لەگرێژەنە چوونو دیاردەیەکی سامناک لەناو کۆمەڵدا دەبینرێ کە تا ئێستا لەهیچ چاخێکی رۆژگاری موسوڵمانانەدا نەبینراوە، ئەوەتا ئافرەت پەچەی فڕێداوە، خۆی رووت کردووەو زۆربەی جەستەی دیارەو، بێ سڵەمینەوەو تەریق بوونەوە، لە کۆڵانو رێگاوبانو فەرمانگەو شوێنی تریشدا لەگەڵ نامەحرەمدا چاوەچاویەتی، دیاردەی سنوور بەزێنیو بەرەڵلایی ئافرەت دیاردەیەکی سامناکەو نەخۆشییەکی کوشندەیەو کێشەی ئافرەتو خێزان بووەتە تەنگەو چەڵەمەیەکی گەورە، ژن تەڵاقدان زۆر بووەو ژن مارە کردن کەم بووە، لە هەموو لایەکەوە دەنگی نارەزایی لەبەرامبەر بەرەڵلایی ئافرەت بەرز دەبێتەوە، پیاوانی خاوەن بیروهۆش هەستیان بە خەتەری ئەم بەرەڵلاییە کردووە؛ بەڵام دیارە جڵەویان لەدەست بەربووەو وا بەئاسانی ناتوانرێ رەورەوەی کۆمەڵ بهێننەوە تایو کاتێک پەشیمان بوونەوە کە پەشیمان بوونەوە داد نادا.

ئەوەمان لەیاد نەچێ کەپێغەمبەر ﷺ هەموو کاتێ ژنو مێردی هەڵناوە کە تا بۆیان بکرێ بەعەقڵو هۆش چارەسەری کێشەی ناوخۆیان بکەنو پەنا نەبەنە بەر تەڵاق. یەکێ لەو هەڵنانە حەدیثەکەی ئەوبانە کە ئەحمەدو تیرمذیو بەیهەقی گێراویانەتەوە دەڵێ: پێغەمبەر ﷺ فەرمووی: هەر ئافرەتێک بەبێ هۆکاری پێویست داوای تەڵاق لە مێردەکەی بکا ئەوە بۆنی بەهەشتی لێ قەدەغە دەبێ لە فەرموودەیەکی تردا فەرموویەتی (المختلعات هن المنافقات) ئەو ئافرەتانەی کە بەپارە تەڵاقی خۆیان دەکڕنەوە ئەوە دووروو منافیقن **﴿فإن طلقها فلا تحل له من بعد حتي تنكح زوجا غيره﴾** ئەگەر دوای دووجارەکە، کە لەرستەی **﴿الطلاق مرتان﴾**دا ئاماژەی بۆ کراوە تەڵاقێکی تریدا کە سێیەم جارەو بەرستەی **﴿أوتسريح بإحسان﴾** ئاماژەی بۆ کراوە ئیتر ئەوئافرەتە لەژێر دەسەڵاتی

پیاوەکەدا نامێنێ‌و ناتوانێ بەهیچ شێوەیەک لەهیچ کاتێکدا ریجعەی بکاتەوە مەگەر ئافرەتەکە شووبکاتەوە بەپیاوێکی ترو بەشێوەیەکی شەرعی‌و نیکاحێکی صەحیح بگوێزرێتەوەو بچێتە لای‌و پێکەوە جووت ببن. بەڵگە لەسەر ئەوە دەقی ئایەتەکەو ئەو حەدیثەیە کە ئیمامی شافیعی‌و ئەحمەدو بوخاری‌و موسلیم لە عائیشەیان گێڕاوەتەوە دەفەرموێ: خێزانی روفاعەی قورەظی هاتە خزمەت پێغەمبەرو عەرزی کرد وتی: قوربان! من لای روفاعە بووم‌و ژنی بووم تەلاقی دام‌و تەڵاقەکەی کەوت (عبدالرحمن)ی کوڕی زوبەیر مارەی کردومەوە بەلام پیاوەتی نەماوەو ئەوەی پێوەیەتی دەڵێی پەڕۆیە، ئیتر پێغەمبەر ﷺ زەردەخەنەیەکی هاتی‌و فەرمووی دەتەوێ بگەڕێیەوە بۆ لای روفاعە؟ ئەوە نابێ‌و ناگونجێ هەتا ئەو تامی شیرنایی تۆ نەکاو لەززەت لەیەکتری نەکەن‌و دوایی تەڵاقت نەدا ناتوانی بچیتەوە بۆ لای روفاعە.

حیکمەتی ئەم مەرجە ئەوەیە پیاو هەرکاتێ زانی ئەگەر ژنەکەی سێیەم جار تەڵاقدا ئیتر تا پیاوێکی تر مارەی نەکاتەوەو بەتەواوی نەچێتە لای‌و دوایی تەڵاقی نەداتەوە، ناتوانێ مارەی بکاتەوە، ئیتر لەوانەیە لە تەڵاقدان بسڵەمێتەوە. چونکە پیاو زۆر لەشانی‌گرانە ژنەکەی یەکێکی‌تر مارەی بکاتەوە! ئایەتەکە بەڕوونی‌ئەوە دەگەیەنێ کە ئەو مارە کردنەی کە ژنی تەڵاقدراوی سێ‌بەسێی پێ مارە دەکرێتەوە لەمێردی دووەم دەبێ مارەکردنێک بێ مەبەست تێیدا بەردەوامی ژن‌و مێردایەتی بێ. کاتیی نەبێ، واتە: مارەکردنەکە بۆ ئەوە نەبێ فێڵە شەرع بێ بۆ ئەوەی مێردی یەکەم مارەی بکاتەوە!

هەرکەسێک ئافرەتی تەڵاق دراو مارە بکات بەمەبەستی ئەوە کەتەڵاقی بداتەوە بۆمێردی پێشووی حەڵاڵ بێتەوە، ئەوە مارەکردنەکەی دروست نیەو ئەگەر تەڵاقیشی بداتەوە بۆ مێردی یەکەمی حەڵاڵ نابێ مارەی بکاتەوە، بەکوردی خۆمان ئەم جۆرە ژن مارەکردنە پێی دەگوترێ

(مارە بە جاش)و دیاردەیەكی دزێوو گوناحێكی گەورەیەو شەرع نەفرەتی لێدەكا. ئیمامی مالیكو ئەحمەدو ثەوری زۆر بەتوندی دژی ئەم جۆرە ژن مارەكردنەوەیەنو بەلایانەوە دروست نیە، كۆمەڵێك لە عولەما دەڵێن: بەمەرجێك لەكاتی مارەكردنی لەمێردی دووەم باسی تەلاقدانەوەكە نەكەن نیكاحەكە راستەو دادەبەسترێ بەڵام كەراهەتی هەیە.

ئیمامی ئەحمەدو نەسائی لە عەبدوڵلای كوڕی مەسعودەوە حەدیثیك دەگێڕنەوە كە پێغەمبەر ﷺ بەهاوەڵانی فەرموو: ئایا پێتان نەڵێم نێری خوازراو كێیە؟!

وتیان: بەڵێ پێمان بڵێ: فەرمووی: (مارە بە جاشە) پەروەردگار نەفرەتی كردووە لەو كەسەی دەبێتە جاشو لەو كەسەی بۆی دەبنە جاش، واتە (ژنو پیاوەكەو مێردە كۆنەكە).

عەبدوڵلای كوڕی عەبباس دەڵێ: پرسیار لە پێغەمبەر ﷺ كرا دەربارەی مارە بە جاش فەرمووی نەخێر نابێ مارەكردن دەبێ بەحەزو ویست بێو فێڵو گاڵتەپێكردنی تێدا نەبێ بەنامەی خوا، دەبێ لەززەتو خۆشیش لەیەكتری وەربگرن.

لە ئیمامی عومەر دەگێڕنەوە فەرموویەتی: هەركاتێ ژنو مێردی (مارە بەجاش)م بهێننە لا بەردەبارانیان دەكەم، كوڕەكەی لێی پرسیو وتی: بۆچی بەردەبارانیان دەكەی، فەرمووی: چونكە هەردووكیان زینایان كردووە.

پیاوێك لە عەبدوڵلای كوڕی عومەری پرسی وتی: تۆ رات چییە: دەربارەی ئافرەتێك تەڵاق درابێو تەلاقەكەی كەوتبێ منیش مارەی بكەمەوە بۆ ئەوەی دوایی تەلاقی بدەمەوەو بۆ مێردی پێشووی حەڵاڵ بێتەوە بەمەرجێك مێردەكەی بەم مەبەستەی من نەزانێو دواشی لێ نەكردبم؟! عەبدوڵلا لەوەڵامدا وتی: نەخەیر نابێ، ژن مارەكردن دەبێ

بەحەزو ئارەزۆبێ‌و مەبەست پێکەوە ژیان بێ، دوایــی ئەگــەر بەدڵت بـوو درێژە بـە پەیوەندی‌یەکـە بدەو ئەگـەر بەدڵیشت نـەبوو تـــەڵاقی بــدە، هەرچەندە ئێمە لە سـەردەمی پێغەمبـەردا ﷺ ئەمانـەمان بـەلاوە وەکـو تاوانی خوێن رشتن وابوو.

لە عەبدوڵلای کوڕی عەبباسیان پرسی دەربارەی کەسێک سێ تەڵاقــەی ژنەکـەی دەداو دوایـی پەشـیمان دەبێتـەوە چـار چی‌یـە؟ فـەرمووی ئــەوە پیاوێکە لەخودا یاخی بووەو بەپێچەوانەی فەرمانی خـودا ژنەکـەی تـەڵاق داوە خـودا ژیوانـی کردۆتـەوە، بـەگوێی شـەیتانی کـردووەو هیـــچ ڕێگـا چارەیەکی بۆ نەهێشـتۆتەوە، وتیـان: ئـەی ئەگـەر کابرایـەک بـۆی حـەڵاڵ بکاتەوە بەم نەوعە ژنەکە لەخۆی مارە بکاو بچێتـە لای‌و دوایـی تـەڵاقی بداتــەوە؟! فـەرمووی کەسـێ فێـڵ لـەخودا بکـا خــودا سـزای فێڵەکــەی دەداتەوە.

لەم ڕیوایەتانەوە بۆمان دەردەکەوێ حوکمی پێغەمبەر ﷺ‌و ڕای هاوەڵە گەورەکانی پێغەمبەرو تابعین‌و موجتەهیدانی موسوڵمان ئەوەیە کـە ئـەو کەسـەی مـارە بـە جـاش دەکـاو ژن‌و پیاوەکـە نـەفرەت لێکـراون! بــەڵام بەداخـەوە ئـەم دیـاردە ناشـیرینە لـەبرێ ناوچـەی وڵاتـی موسـوڵمانان‌دا بڵاوبۆتەوە، لەلای کۆمـەڵێک نـەزان‌و نـەخوێندەوار بوەتـە دابو نـەریت‌و شەرعیان کردوە بە ئامێری گاڵتەو بوونە لەکەو عار بەسەر ئیسلامەوە.

﴿فإن طلقها فلا جناح عليهما أن يتراجعا﴾ ئەگەر مــێردی دوەم لەبـەر هۆیەکی تایبەتی ئافرەتەکەی تەڵاق‌دا تەڵاقەکەی کـەوت‌و عیـددەی ڕۆیـی ئەو کاتە هیـچ خراپەیـەکی تێـدا نیـە کـەمێردی یەکـەم مـارەی بکاتــەوە بەنیکاحێکی تازە بەڵام بەمەرجێ ئەو مەرجەی کە خودا دایناوە بێتە جێ کە دەفەرموێ: ﴿إن ظنا أن يقيما حدود الله﴾ هــەردووکیان پێیـان وابـوو کە دەتوانن ڕێزی یەکتری بگرن‌و هەر یەکەیان بەرامبەر ئــەوی تـر ئـەرکی سەرشانی خۆا ئەنجام دەدا. ئەگەر ترسی ئەوەیان هەبوو دوایی دەکەونەوە

کێشـەوەو ئافرەتەکە دووبـارە بەلەسە دەبێتـەوە یـان پیاوەکـە زیـانی پێدەگەیـەنێ ئـەوە مارەکردنەوەکـە لـەلای خوداپەسـەند نیـەو نەیکـەن باشە.

﴿وتلك حدود الله يبينها لقوم يعلمون﴾ ئەم ئەحکامانەی روونکرانەوە حوکمی پـەروەردگارن، لەسـەر زمـانی پێغەمبـەر بـەئێوەی رادەگەیـەنێو روونی دەکاتەوە، بۆ کەسانێک کە سوودو قازانجی پـەیڕەوکردنیان بزانـن، هەست بەبەرژەوەندییان بکەن، پەیڕەویان بکەن بەشێوەیەک تا سوودبەخش بن، ئەم حوکمانە نانێرێ بۆ کەسـانێک کـە نـەزان بـن، بـەهیچ شـێوەیەک نیازی پاکیان نەبێ، بۆیە ژنەکەی ریجعە دەکاتەوە تا زیانی پێ بگەیەنێو خەشی دڵی خۆی پێ بڕێژێ!!

چۆنیەتی ژن تەڵاقدانو ماوەی عیددەی تەڵاقدراو

وَإِذَا طَلَّقْتُمُ ٱلنِّسَآءَ فَبَلَغْنَ أَجَلَهُنَّ فَأَمْسِكُوهُنَّ بِمَعْرُوفٍ أَوْ سَرِّحُوهُنَّ بِمَعْرُوفٍۚ وَلَا تُمْسِكُوهُنَّ ضِرَارًا لِّتَعْتَدُواْۚ وَمَن يَفْعَلْ ذَٰلِكَ فَقَدْ ظَلَمَ نَفْسَهُۥۚ وَلَا تَتَّخِذُوٓاْ ءَايَٰتِ ٱللَّهِ هُزُوًاۚ وَٱذْكُرُواْ نِعْمَتَ ٱللَّهِ عَلَيْكُمْ وَمَآ أَنزَلَ عَلَيْكُم مِّنَ ٱلْكِتَٰبِ وَٱلْحِكْمَةِ يَعِظُكُم بِهِۦۚ وَٱتَّقُواْ ٱللَّهَ وَٱعْلَمُوٓاْ أَنَّ ٱللَّهَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ ﴿٢٣١﴾ وَإِذَا طَلَّقْتُمُ ٱلنِّسَآءَ فَبَلَغْنَ أَجَلَهُنَّ فَلَا تَعْضُلُوهُنَّ أَن يَنكِحْنَ أَزْوَٰجَهُنَّ إِذَا تَرَٰضَوْاْ بَيْنَهُم بِٱلْمَعْرُوفِۗ

ذَٰلِكَ يُوعَظُ بِهِۦ مَن كَانَ مِنكُمْ يُؤْمِنُ بِٱللَّهِ وَٱلْيَوْمِ ٱلْءَاخِرِۗ ذَٰلِكُمْ أَزْكَىٰ لَكُمْ وَأَطْهَرُۚ وَٱللَّهُ يَعْلَمُ وَأَنتُمْ لَا تَعْلَمُونَ ﴿٢٣٢﴾

ئەمجار پاش ئەوەی لەئایەتی پێشوودا ژمارەو چۆنیەتی تـەڵاقی رەوای بـۆ روون کردینـەوە، دێتـە سەرباسـی ئـەوە چۆن هـەڵسو کـەوت لەگـەڵ

ئافرەتی تەڵاق دراو بکەینو دەفەرموێ: ﴿وإذا طلقتم النساء﴾ ئەگەر ئافرەتتان تەڵاق دانو ﴿فبلغن أجلهن﴾ نزیک بە تەواوبوونی عیددە بوونەوە؛ بەیەکێ لەم دوو شێوەیە رەفتاریان لەگەڵ بکەن یان ریجعەیان بکەنەوەو بەتەبایيو ئاشتی ژیانیان لەگەڵدا بەسەربەرن یان مەرەخەسیان بکەنو لێیان بگەرێن با تەڵاقەکەیان بکەوێو بۆ خۆیان ژیانی داهاتووی خۆیان دیاری بکەن. بۆیەش رستەی ﴿فبلغن أجلهن﴾مان بەنزیک بوونەوە لە تەواوبونی عیددە ماناکرد، چونکە ئەگەر عیددەکە تەواو بوو، ئیتر پیاوەکە ناتوانێ ریجعەی بکاتەوە پەیوەندی ژنو مێردایەتیان بەتەواوەتی لێک دەپچرێو لەژێر رکێفی پیاوەکەدا نامێنێ.

ئەمجار جەختی لەسەر ئەوە کردەوە کە نابێ ریجعەکردنەوەکە بۆ زیان پێگەیاندنیان بێ؛ فەرمووی: ﴿ولا تمسكوهن ضرارا لتعتدوا﴾ ریجعەیان مەکەنەوە بۆ ئەوەی بیانخەنەوە ژێر دەستی خۆتانو زیانیان پێ بگەیەننو تەنگیان پێ هەڵبچننو عیددەکەیان پێ درێژکەنەوە، تا ناچاریان بکەن بەپارە تەڵاقەکانیان بکرنەوەو خۆیان رزگار بکەن.

ئیبنو جەریر لە عەبدوڵڵای کوری عەبباسەوە دەگێرێتەوە دەڵێ: پیاو هەبوو ژنەکەی خۆی تەڵاق دەدا، ئەمجار پێش تەواوبوونی عیددەکەی ریجعەی دەکردەوە، ئەمجار تەڵاقی دەدایەوە، دووبارە ریجعەی دەکردەوە.. بۆ ئەوەی زیانی پێ بگەیەنێ، ئیتر پەروەردگار ئەم ئایەتەی ناردە خوارێ کە دەفەرموێ: ﴿ ولا تمسكوهن ضرارا لتعتدوا﴾.

ئیمامی سوودی دەڵێ: ئەم ئایەتە دەرحەق بە پیاوێکی ئەنصاری هاتۆتە خوارێ پێیان دەگوت ثابیتی کوری یەسار.. ئەم پیاوە ژنەکەی خۆی تەڵاق دابوو دوو سێ رۆژی مابوو عیددەکەی بروا، ریجعەی کردبوەوە، ئەمجار دووبارە تەڵاقی دابوەوە، ئیتر ئەم ئایەتە هاتەخوارێ ﴿ولاتمسكوهن ضرارا لتعدوا﴾ ئیبنو جەریری طەبەری لەی ئیبنوعەباسەوە دەگێرێتەوە دەڵێ: پیاوی وا هەبوو ژنەکەی تەڵاق دەدا،

دوایی پێش تەواوبوونی عیددەکەی ریجعەکەی دەکردەوە، پاشان تەڵاقی دەدایەوە؛! بەم جۆرە زیانی پێدەگەیاندو ئەزیەتی دەدا! .

﴿ومن یفعل ذلك فقد ظلم نفسه﴾ کەسێك ئاوا بەو جۆرە ژنەکەی ریجعە بکاتەوەو ئازاری بداو ستەمی لێبکا، ئەوە بێگومان ستەمی لەخودی خۆی کردووە لەژیاندا، بەوە کە رێگای شەڕو شەڕەنگێزی گرتووە، ضەمیری خۆی نارەحەت دەکاو خزمو کەس وکاری ژنەکەی لەخۆی دەکا بە دوژمنو، خۆی لەپێش چاوی خەڵکی بەویژدان ناشیرین دەکا. هەروەکو چۆن لەقیامەتیشدا ستەمی لەخۆی کردوە، بەوە کە سەرپێچی فەرمانی خوای کردووە نارەزامەندی پەروەردگاری بەدەست هێناوە..!!

﴿ولا تتخذوا آیات ا الله هزوا﴾ فەرمانی خوداو حوکمو سنوورەکانی بەگاڵتە مەگرنو شوێن دابو نەریتی سەردەمی نەزانی مەکەون: وریا بن سنوور بەزێنی مەکەن: بەڕاستی ئەمە هەڕەشەیەکی توندە، ئاراستەی ئەو کەسانە کراوە کە سنوور بەزێنی دەکەن. لەهەمان کاتدا موسوڵمانیش هەڵدەنێ کە رێزی پەیوەندی ژنو مێردایەتی بگرنو واز لە دابو نەریتی سەردەمی نەزانی بهێنن، کە گاڵتەیان بە تەڵاقو نیکاح دەکرد.

ئیبنو مەردەویهی لە ئەبو دەرداوە دەگێڕێتەوە دەڵێ: پیاو هەبوو لەسەردەمی نەزانیدا ژنەکەی تەڵاق دەداو دوایی دەیگوت: بەگاڵتەم بوو، کۆیلەی خۆی ئازاد دەکرد، پاشان دەیگوت: شۆخیم کردووە، ئیتر ئەم ئایەتە هاتە خوارێ ﴿ولا تتخذوا آیات ا الله هزوا﴾ ئیتر پێغەمبەر ﷺ بۆ هاوەڵانی خوێندەوە ئەمجار فەرمووی: ﴿ثلاث جدهن جد وهزلهن جد الطلاق والنكاح والرجعة﴾ سێ شت شۆخییان تێدا ناکرێ راستیان راستییەو گاڵتەیان راستیە: تەڵاقو مارەکردنو ریجعە).

لە ریوایەتێکی تردا لەجیاتی (ریجعە) ئازادکردنی بەندە هاتووە، لە ریوایەتێکی تردا هاتووە کە پێغەمبەر ﷺ فەرموویەتی: (من طلق لاعبا أو

إعتق لاعبا فقد جاز عليه) چونکە ئەمانــە کـاری گرنگـن‌و گاڵتـەبازییان تێـدا ناکرێ.

﴿واذکـروا نعمـة الله علیکـم﴾ یـادی نیعمـەتی خـودا بکەنــەوە بــە سەرتانەوە کەبرێ لەو نیعمەتە؛ خۆشەویستی نێوان ژن‌و مێردە بۆ یـەکتری کە پەروەردگار منەتمان بەسەردا دەکاو دەفەرموێ: ﴿ومن اياته أن خلق لكم من أنفسكم أزواجا لتسكنوا إليها وجعل بينكم مودة ورحمة﴾الروم/۲۱. هــەر لــە نیعمەتی خودایە کە یاسای نیکاح‌و تەڵاقی بەو شـێوەیە رێـکو پێکـە بـۆ داناوین‌و رێگەی بەپیاوان داوە لەکاتی پێویستی‌دا زیاد لە ئافرەتێک مارە بکەن، هەروا رێگای داوە ئافرەت کە تەڵاق درا، یـان مـێردی مـرد، شـوو بکاتەوە ﴿وما أنزل من الكتاب والحكمة يعظكم به﴾ هـەروەها یـادی نیعمەتی ئـەوە بکەنـەوە کەچـەند ئایـەتی پـیرۆزی دەربـارەی یاسـای ژن‌و مێردایەتی بۆ ناردوونـە خـوارێ؛ کەخۆشـبەختی ژیـانی دونیـاو قیامـەتی تێدایە، بەشێکیشــە لەحیکمـەتی خـودا. لـە حیکمـەتی پـەروەردگارە کـە لەگەڵ دانانی تەشریعدا مەبەسـتە سەرەکی‌یەکەشـی بـۆ روون کردوونـەوە، سوودو بەرژەوەندی‌یەکانی بـۆ دیـاری کـردوون، دیـارە زانینـی حیکمـەت‌و مەبەستەکەی پێکەوە دەبنە هەڵنەر بۆ پابەندبوون پێیانەوە.

بۆیە زۆرجار پەروەردگار باسی نیعمەتی‌خۆیمان بۆ دەکا کە بەخشـیونی پێمان، وەکو پەیوەندی‌و خۆشەویستی نێوان ژن‌و مێرد، دانانی یاسـای ژن‌و مێردو خـێزان، بەوپـەڕی رێـکو پێکـی‌و گونجـاوی، هـەروا کـە شـارەزای ئایینی پاکو خاوێنی کردووین، بۆ هەمـوو شـتێک سـنووری بـۆ دانـاوین‌و ئەحکامی بۆ ناردووین‌و نهێنی حوکمەکانیشی بۆ دیاری کردووین.

بەڵام بەداخەوە خەڵکی لەم رۆژگـارەدا بـیر لـەم نیعمەتانـە ناکەنـەوەو گـوێ بـە فــەرمان‌و یاســاکانی پــەروەردگار نــادەن‌و ئـەو پەیوەندی‌یــە موقەدەسـانەی نێـوان خۆیانیـان تێـک داوە!؛ خۆشەویستی‌و رێـزی نێـوان خـێزان کرمـۆڵ بـووە، پیـاوان بــەهێزو بــازو و مــاڵو ســامان دەنــازن‌و

ماندووبوونو نارِه‌حه‌تی ئافره‌تیان له‌به‌رچاو نیه، ژنان هه‌ست به گرنگی پیاو ناکه‌ن که وه‌کو قه‌ڵغانن بۆیان، هه‌میشه کوفرانی ئه‌و نیعمه‌ته ده‌که‌نو هه‌میشه غه‌یبه‌تو سه‌رکۆنه‌ی پیاوانیان ده‌که‌نو نابنه پاڵپشت بۆیان، له‌ته‌نگئو چه‌ڵه‌مه‌ی ژیاندا یارمه‌تیان ناده‌ن، له‌م دابو نه‌ریته دزێوه‌شدا خه‌ڵکی چاو له‌یه‌کتری ده‌که‌نو گرێژه‌نه‌ی خێزان خه‌ریکه تێک بچێ.

﴿واتقوا الله﴾ له‌خودا بترسنو پابه‌ندی فه‌رمانو نه‌هی‌یه‌کانی بن هه‌ڵویستو ره‌فتارتان به‌رامبه‌ر به‌په‌یوه‌ندی نێوان ژنو مێرد به‌گوێره‌ی شه‌ریعه‌تی خودابێ، واز له‌و دابو نه‌ریته بهێنن که له‌وه پێش بارتان پێوه گرتبوو؛ که بریتی‌بوو له گوێ پێ‌نه‌دان به‌په‌یوه‌ندی ژنو مێردایه‌تی‌و پێتان وابوو عه‌قدی ژن ماره کردن وه‌کو عه‌قدی کرینو به‌ئیجاره‌گرتنو کۆیله‌کرین وایه: به‌ڵکو پێیان وابوو عه‌قدی زیواج له‌وانه‌ش پرِوپووچ تره؟! ئه‌وه بوو له‌به‌رهۆیه‌کی پرِوپووچ ژنیان ته‌ڵاق ده‌داو دوایی ریجعه‌یان ده‌کرده‌وه، مه‌به‌ستیان ئه‌وه بوو زیان به ئافره‌ت بگه‌یه‌نو سوکایه‌تی پێ‌بکه‌ن، ﴿واعلموا أن الله بكل شيء عليم﴾ بزانن په‌روه‌ردگار ئاگاداری هه‌موو شتێکه‌و ئاشکراو په‌نهان هیچی لێ ون نابێ؛ فه‌رمانیش به‌به‌نده‌کانی کردووه که پابه‌ندی سنووره‌کانی بنو به‌گوێره‌ی حوکمو شه‌ریعه‌ته‌که‌ی ره‌فتار بکه‌ن، نیازپاکئو دڵسۆز بن، هه‌موو کاتێ وا بزانن خودا چاوی لێتانه‌و ئاگاداری دڵو ده‌روونو رواڵه‌تتانه نه له ئه‌رزو نه له‌ئاسمان هیچی لێ گوم نابێ!!؟!

﴿وإذا طلقتم النساء فبلغن أجلهن﴾ ئه‌ی خاوه‌ن برِواو ئیمان داران! هه‌رکاتێ ژنتان ته‌ڵاق دانو عیدده‌یان به‌سه‌رچوو مێرده‌کانیان یان پیاوی تر ویستیان ماره‌یان بکه‌نو ئافره‌ته‌کانیش بۆ خۆیان داخوازی ئه‌مه بوونو ده‌یانه‌ویست شووبکه‌نه‌وه ﴿فلا تعضلوهن أن ينكحن أزواجهن﴾ رێگه‌یان لێ‌مه‌گرنو مه‌بنه به‌ربه‌ست له‌به‌رده‌م شووکردنه‌که‌یاندا، مادام ئه‌و پیاوو

ئافره‌ته به‌یه‌کتری رازین‌و هیچ مانیعێکی شه‌رعی‌و عاده‌تی نیه‌و هیچ سوکایه‌تی پێکردن‌و عه‌یب‌و عار به بنه‌ماڵه ناگه‌یه‌نێ‌و رێزی ئافره‌ته‌که‌ی تێدایه، لێیان بگه‌رێن با شوو بکه‌نه‌وه.

که ده‌فه‌رموێ: ﴿إذا تراضو بينهم﴾ واته: له‌به‌ینی خۆیاندا به‌یه‌کتری رازی بوون؛ به‌ڵگه‌یه له‌سه‌ر ئه‌وه‌ی که هیچ مانیعێک نیه پیاوه‌که راسته‌وخۆ له ئافره‌ته‌که خۆی خوازبێنی بکاو له‌گه‌ڵی‌دا رێک بکه‌وێ. ئه‌و کاته بۆ باوک‌و براو که‌س‌و کاری دروست نیه رێگه له ئافره‌ته‌که بگرن‌و نه‌هێڵن شوو بکاته‌وه، ﴿بالمعروف﴾ به‌مه‌رجێک رێک که‌وتنه‌که‌یان په‌سه‌ند بێ‌و ئه‌و پیاوه‌ی ئافره‌ته‌که هه‌ڵی‌بژاردووه هاوشانی خۆی بێ‌و سوکایه‌تی پێ‌کردنی تێدا نه‌بێ بۆ خزم‌و که‌س‌و کاری ئافره‌ته‌که، ئه‌گه‌ر وا بوو ئه‌وه که‌س‌و کاره‌کانی ده‌توانن مه‌نعی بکه‌ن‌و نه‌هێڵن شوو به‌ئه‌و پیاوه خوێڕیه بکا.

به‌ڵام ده‌بێ نه‌هێشتنه‌که‌یان به‌شێوه‌ی ئامۆژگاری‌و وتو وێژبێ، نه‌ک به‌هه‌ڕه‌شه‌و جنێوو خۆ لێ سوورکردنه‌وه.. برێ له زانایانی ئیسلام پێیان وایه: ئه‌گه‌ر مێرده‌که هه‌ژار بوو نه‌یده‌توانی ماره‌ی هاوشان بدا، ئه‌وه بۆ که‌س‌و کاتری ئافره‌ته‌که هه‌یه که نه‌هێڵن شووی پێ بکا، به‌ڵام ئه‌مه رایه‌کی لاوازه‌و زۆربه‌ی عوله‌مای ئیسلام رایان وایه گه‌ر پیاوه‌که ره‌وشت پاک بوو، وای هیوا لێ‌ده‌کرا که بۆموعاشه‌ره‌ی ژن‌و مێردایه‌تی بگونجێ، نابێ رێگه له ئافره‌ته‌که بگیرێ!!

واته ده‌ست کورتی‌و هه‌ژاریی چ رۆڵێکیان له‌که‌فائه‌ت‌و هاوشانی‌دا نیه.

پێوه‌ری هاوشانی (الكفاءة) داب‌و نه‌رێتی ئه‌و گه‌ل‌و هۆزه‌یه که تێیدا ده‌ژین، نه‌ک داب‌و نه‌رێتی چه‌ند بنه‌ماڵه‌یه‌کی لووتبه‌رزو خۆ به‌زل زان؛! ئه‌وه‌ی کۆمه‌ڵ‌و ده‌وروبه‌ر به‌لایانه‌وه سوکایه‌تی بێ ئه‌وه ده‌بێته هۆی ئه‌وه‌ی که که‌س‌و کار بتوانێ به‌رپه‌رچی ئافره‌ته‌که بده‌نه‌وه.

هەروەها دروست نیە زۆر لــە ئافرەت بکرێ بۆ ئەوەی شوو بکا بە کەسێکێ کە خۆشی ناوێ، چونکە ئەو زۆرلێکردنە ئاکامی باش نابێ.

ئایەتەکە خیتابەکەی لەگــەڵ تێکــڕای کۆمــەڵی موســوڵمانانە، چونکــە موســوڵمانان هــەمویان یــەکێ هەڵویســتو یــەکێ پارچــەن، لەبەرامبــەر بــەرژەوەندی گشــتیدا ئەمــەش بــۆ ئەوەیــە موســوڵمانان بزانــن: ئــەرکی سەرشــانی هەریــەکێ لەوانــە کــە هەســتیان کــرد بەپێشــێل کردنــی مــافی ئافرەتێکێ لەلایەن کەسو کاریەوە یان لەلایــەن کەســانی تــرەوە پێویســتە بەرەنگاری بکەنو نەهێڵن ستەمی لێ بکرێ. تەنانەت ئەگەر ئەوانــە لــێ بێدەنگ بوونو دژی نەوەستان، هەر هــەموو موســوڵمانانی ئــەو ناوچەیــە گوناهبار دەبن!!!

چونکە زۆرجار وادەبێ کــەسو کــاری ئــافرەت حــەزو هەوەســی خۆیــانو بەرژەوەندی تایبەتی خۆیان پێش بەرژەوەندی ئافرەتەکە دەخەن!! ئــەمجار خەڵکانی تریش چاویان لێ دەکەنو شــەڕو ئــاژاوە دروست دەبــێو گێــڕەو کێشە سەر هەڵدەداو دەبێتە هۆکاری لەناوچوونی گەلو وڵات.

وەکو لەئایەتێکی تردا خودا دەفەرموێ: ﴿لعــن الذيـن كفـروا مـن بـني إسـرائيل علـى لسـان داود وعيسى ابـن مريـم ذلـك بما عصـوا وكـانوا يعتـدون، كـانوا لا يتنـاهون عـن منكـر فعلـوه لبئـس ماكـانوا يفعلـون﴾ بێگومان دابو نەریتی سەردەمی نەزانی وابوو کە پیاوان زەبر بەدەست بن لە بەشوودانی ئافرەتدا، ئــافرەت نــەیدەتوانی خۆی شــوو بکــا، یــان رای خــۆی دەربــڕێ، هــەر کــەسوکاری بەشــوویان دەدا، زۆرجــاریش وادەبــوو دەیاندا بە کەسێکێ کە حەزی لێی نەبوو، یان مەنعیان دەکرد لەکەســێکێ کە حەزی لێ بوو!!

ئیمامی بوخاریو چەند کەسانێکی دیکەش لەمەعقیلی کوڕی یەسارەوە حەدیثیك دەگێڕنەوە دەڵێ: خوشکێکم هەبوو ئامۆزایەکم هاتە خوازبێنیو دامانێ، دوایی وا رێکەوت تەڵاقێکی داو ریجعەی نەکردەوە تا عیددەی

بەسەرچوو، پاشان ئامۆزاکەم پەشیمان بووەوە پەرۆشی بوو، خۆشەویستی لەنێوانیاندا پەرەی سەندوو ئەو ئەمی خۆش دەویستو ئەویش ئەمی خۆش دەویست، خوازبێنی لیٚکردینەوەو داوای کرد کە سەرلەنوێ خوشکەکەمانی پێ بدەینەوەو لیٚی مار ەبکەینەوە، منیش خۆم لیٚ تورەکرد پێم وت خوێری! رێزمان لیٚ گرتی خوشکەکەمان لیٚ مارە کردی، دوایی لەجیاتی پیاوەتیت تەلاقتدا، ئێستا هاتویەوە، داوای دەکەیەوە!؛ سوێند بە خوا ناتدەینەوەو لێت مارە ناکەینەوە، لەڕاستیشدا پیاوەکە مرۆڤێکی باش بوو ئافرەتەکەش دەیەویست بچێتەوە بۆ لای، پەروەردگاریش ئاگاداربوو بەوە کە هەردووکیان بۆ یەکتری بەپەرۆش بوون، ئیتر ئەم ئایەتە هاتە خوارێ. مەعقیل دەیگوت: ئەم ئایەتە دەرحەق بە من نازڵ بووە، لەگێڕانەوەیەکی تردا هاتووە دەڵێ: کە مەعقیل ئەم ئایەتەی بیست وتی سەرم لەبەردا خوشکەکەم لە ئامۆزاکەم مارەکردەوەو فەرمانی پەروەردگارم بەجیٚ دێنم!

﴿ذلك يوعظ به من كان منكم يؤمن با لله واليوم الآخر﴾ ئەو حوکمو یاسایەی کە لەوەپێش بۆمان باس کردن لەگەڵ تەماع بەرنانو ترساندن، ئەوە ئامۆژگاری کۆمەڵی ئیمان دارانی پیٚ دەکەین ئەوانەی بڕوایان بەخوداو بە رۆژی دوایی هەیە، چونکە هەر ئەوان ئەم جۆرە ئامۆژگاریانە وەردەگرنو کاری پیٚ دەکەن، دڵو دەروونیان پیٚی رادەچلەکیٚو دەیانەوێ بەوردی ناوەرۆکەکەی جیٚبەجیٚ بکەن، بەهیوای پاداش وەرگرتنەوە لە هەردوو جیهاندا.

ئایەتەکە صەریحە لەوەدا کەپێویستە هەرکەسێک موسوڵمانی راست بیٚ پەند لەئەم ئامۆژگارییە وەربگرێ، ئەوەی پەندی لیٚ وەرنەگرێو پابەندی نەبیٚ بە موسوڵمان حسێب ناکرێ، بەڵکو ئەوانە بەسەرزاری موسوڵمانو بەدڵ موسوڵمان نین چونکە ئەوانە بنەماو پوختەی ئاینیان بەبەڵگەوە وەرنەگرتووە، ئایین کاری لەدڵو دەروونیان نەکردووە،

ئامۆژگاری کردنیان خۆ ماندووکردنێکی بێ سوودە، چونکە ئەوان هەر شوێن هەواو هەوەسیان دەکەونو کوێرانە بەرێو شوێنی باوکو باپیرانی خۆیاندا دەڕۆن.

﴿ذلکم أزکی لکم وأطهر﴾ ئەو ڕێگە نەگرتنە لەئافرەت کە بەدڵی خۆی شوو بکاتەوەو بەو مەرجانەی باس کران سوودبەخشەو بەرەکەتی تێدایە بۆ ئەوانەی کەپەیڕەوی دەکەن، ناموسو شەرەفیان دەپارێزێ، نەسەبو رەچەڵەکیان لەکەدار نابێ، زۆرجار وابووە، مەنع کردنی ئافرەت لە شووکردن بەدڵی خۆی ئاکامی ناشیرینی لێ پەیدا بووە، ئەخلاقو رەوشتی تێکداوەو یاسای کۆمەڵو خێزانی تێکداوەو منداڵی سەرگەردان کردووە.

جا وەکو ئاماژەی بۆ کرا بەهۆی نەزانیو نەفامی ئادەمیزادەوە دەربارەی بەرژەوەندی کۆمەڵایەتی هیچ ڕێزێکیان بۆ ئافرەت دانەدەنا. نەیان دەزانی کە پشێوی کۆمەڵو خێزان هۆی سەرەکی لەبەرچاو نەگرتنی رۆڵی ئافرەتە تێیدا. کە ئیسلام هات پەیامێکی پیرۆزی پێ بوو بۆ ئافرەتو ڕێزی بۆ داناو گرنگی پێداو کۆمەڵگای فێری ئەوە کرد کە مامەڵەی جوان لەگەڵ ئافرەتدا بکرێو بەسەرەخۆو بەهێدیەتی لەگەڵیاندا بجوڵێنەوە. پەیامی ئەوەی پێبوو کە بەگوێرەی ئایەتی ﴿ولهن مثل الذي علیهن﴾ سەیریان بکرێو رەفتاریان لەگەڵدا بکرێ.

بەڵام سەد مەخابن زۆری پێنەچوو موسوڵمانان ئەم پەیامە پیرۆزەیان لەبیرچووەوە، بایان دایەوە بۆ سەر دابو نەریتی سەردەمی نەفامیو سەرلەنوێ دەستیان کردەوە بەچەوساندنەوەی ئافرەت، ئەمەش رەنگدانەوەیەکی خراپی هەبوو لەسەر کۆمەڵو خێزان، رەورەوەی کۆمەڵایەتی لەسەنتەر لایداو خەڵکی تووشی گێرەو کێشەی جۆراوجۆر بوون. ﴿وا لله یعلم وانتم لاتعلمون﴾ پەروەردگار دەزانێ خێرو سوودو بەرژەوەندی لەچی دایە، نهێنیو حیکمەتی حوکمەکانی خۆی دەزانێ،

ئاگادارە بەسەر سوودو بەرژەوەندی پەیڕەوکردنی فەرمانو دوورکەوتنەوە لەو شتانەی نەهی لێکردوون، ئێوە بەتەواوی دەست لەسەر دانراوی سوودو بەرژەوەندییەکان نازانن. ئادەمیزاد بەگشتی لەگەڵ ئەو هەموو ئەزموونو تاقیکردنەوانە کە لە رۆژگاردا بەسەریدا تێپەڕیوە نەیتوانی نهێنی ئەو حوکمانە بدۆزێتەوە، بەڵکو حیکمەتەکەی لە دڵو دەروونی زۆر کەسدا سڕاوەتەوە، تەنانەت کە ئاینیش ئەم پەیامەی هێناوەو داوای بەرقەراربوونی دەکا، کە چی خەڵکی پاش گوێی دەخەنو کاری پێناکەن لەکاتێکا ئەرکی سەرشانیان بوو کە پابەندیان بنو بەموو لێیان لانەدەن.

باسی شیردان بە منداڵ بەکرێو شیرخواردنو بژێوی منداڵ

﴿وَٱلْوَٰلِدَٰتُ يُرْضِعْنَ أَوْلَٰدَهُنَّ حَوْلَيْنِ كَامِلَيْنِ ۖ لِمَنْ أَرَادَ أَن يُتِمَّ ٱلرَّضَاعَةَ ۚ وَعَلَى ٱلْمَوْلُودِ لَهُۥ رِزْقُهُنَّ وَكِسْوَتُهُنَّ بِٱلْمَعْرُوفِ ۚ لَا تُكَلَّفُ نَفْسٌ إِلَّا وُسْعَهَا ۚ لَا تُضَآرَّ وَٰلِدَةٌۢ بِوَلَدِهَا وَلَا مَوْلُودٌ لَّهُۥ بِوَلَدِهِۦ ۚ وَعَلَى ٱلْوَارِثِ مِثْلُ ذَٰلِكَ ۗ فَإِنْ أَرَادَا فِصَالًا عَن تَرَاضٍ مِّنْهُمَا وَتَشَاوُرٍ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِمَا ۗ وَإِنْ أَرَدتُّمْ أَن تَسْتَرْضِعُوٓا۟ أَوْلَٰدَكُمْ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ إِذَا سَلَّمْتُم مَّآ ءَاتَيْتُم بِٱلْمَعْرُوفِ ۗ وَٱتَّقُوا۟ ٱللَّهَ وَٱعْلَمُوٓا۟ أَنَّ ٱللَّهَ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ ﴿٢٣٣﴾

پاش ئەوەی لە ئایەتەکانی پێشوودا ئەحکامی نیکاحو تەلاقی روون کردەوە، باسی حوکمی ئەو شتانە دەکا کە لە ئاکامی نیکاح پەیدا دەبن..

ئافرەت کە تەلاق دەدرێ وارێدەکەوێ منداڵی شیرەخۆرەی هەیە، ئەو منداڵە بێدەسەڵاتە دەبێتە قوربانی کێشەی نێوان ئەو دایکو باوکە

پێکەوە نەگونجاوەو لەوانەیە بەرژەوەندی بفەوتێ‌و مافی پێشێل بکرێ؛ لەوانەیە دایکەکەی لەرقی باوکەکە شیری نەداتێ، بۆیە یەزدانی مەزن لێرەدا ئامۆژگاری بۆ دایکان دەکا کە شیر بدەن بە منداڵەکانیان، ماوەی شیرخواردنی منداڵی بە دووساڵ دیاری کردووە بەمەرجێ باوکئو دایک بیانەوێ ماوەی شیرخواردن تەواو بکەن.

هەروەها لەسەر باوکی پێویست کردووە کە لەماوەی شیرپێدانی منداڵدا بژێوو پۆشاکی دایکەکە دابین بکا بەگوێرەی توانای خۆی.

نەهی کردووە لەوەی کە یەکێ لەباوکئو دایک منداڵەکە بکا بە هۆی تەنگ پێ‌هەڵچنینی ئەوی تر، بەم جۆرە دایکەکە بەمەبەستی زیان گەیاندن بەباوکەکە منداڵەکە بەخێو نەکا، یان داوای بژێوی زۆر بکا، یان باوکەکە منداڵەکە لەدایکەکە بستێنێ‌و نەهێڵێ بەخێوی بکا...

جا بۆ روونکردنەوەی ئەم حوکمانەو هی تریش فەرمووی: ﴿والوالدات یرضعن أولادهن حولین کاملین﴾ پێویستە دایکان تەڵاقدراو بن یان لەژێر نیکاحی مێردەکانیان بن، دووساڵی تەواو شیر بدەن بە منداڵەکانیان، ماوەی شیرپێدانەکە لەو ماوە دیاریکراوە تێپەڕ نەکات. ﴿لمن أراد أن یتم الرضاعة﴾ ئەگەر بەلایانەوە باش بوو بەرژەوەندی منداڵەکەی تێدابوو باوکئو دایکەکەش نەدارا بوون نەیان دەتوانی خواردنی ئاوی میوەو محەلەبی‌و نەرمەقووت بۆ زاروکەکەیان دابین بکەن، ئەوە دەبێ ماوەی دووساڵەکە دایکەکە شیری خۆی بدا بە منداڵەکە، ئەگەر باوکەکە دەیتوانی ئەو جۆرە خواردنانە بۆ منداڵەکە دابین بکات، ئەوە باوکئو دایکەکە دەتوانن پێش تەوابوونی دووساڵەکە منداڵەکانیان لەشیر ببڕنەوە.

زانستی پزیشکی دەری‌خستووە کە شیری دایک باشترین خواردەمەنی‌و بژێوە بۆ منداڵ؛ بۆیە پێویستو ئەرکی سەرشانی دایکەکە بەگوێرەی

پێویست شیر بدا بە منداڵە ساواکەیو بەشیری مەمکەکانی منداڵەکەی پەروەردە بکا.

منداڵ ئەو کاتەی لەسکی دایکی دایە بەخوێنی دایکی گەشە دەکاتو پێدەگات، کاتێک دێتە سەر دنیاو لەدایک دەبێ خوێنی کەلەوە پێش پێی دەژیا دەگۆڕێو دەبێتە شیرێکی پاڵفتەکراوی سافی بێ غەشو گونجاو لەگەڵ تەمەنی منداڵەکەدا، چونکە تا منداڵەکە گەورەتر بێ شیرەکەی دایکی خەست تر دەبێتەوە، ترسی نەخۆشیشی لێ ناکرێ چونکە ئەو منداڵە لەخوێنی ئەو دایکە پێک هاتووەو دوایی کە خوێنەکە گۆڕاوەو بوەتە شیر لەگەڵ جیسمی منداڵەکەدا گونجاوترین بژێوەو هیچ ترسی لێناکرێ، کەوابوو ئەگەر منداڵ درایە دایەن پێویستە زۆر تێبینی ئەوە بکرێ ئاخۆ دایکەکە تەندروستی باشە یان نا، ئایا شیرەکەی گونجاوە بۆ تەمەنی ئەم منداڵە یان نا، وە ئایا ئەم دایکە کەدەبێتە دایەن بۆ ئەم منداڵە رەوشتی چۆنە؟ چونکە شیری دایکو دایەن کاردەکەنە سەر جەستەو رەوشتو ئادابی ئەو منداڵە، چونکە ئەو شیرە لەبنەڕەتدا خوێنی ئافرەتەکەیەو منداڵەکە دەیمژێو دەبێتە خوێنو گۆشتو ئێسقان، کەواتە شیر کاریگەرە لەجەستەو رەوشتی منداڵەکەدا..

تێبینی ئەوەش کراوە کە کاردانەوەی شیری دایک لەسەر شیرەخۆر لەرووی دەروونیو عەقلیەوە بەهێزترە لەکاردانەوەی ئەو شیرەیە لەبارەی جەستەو لەشو لارەوە، تەنانەت زۆر دەنگو سەدای دایک کار لە دەنگو سەدای منداڵەکە دەکا، کەوابوو کاردانەوەی لەعەقڵو هۆشو هەستو سیفاتە دەروونیەکاندا شتێکی بەڵگەنەویستە.

زانایانی پەروەردەو کۆمەڵناسی لە وڵاتە پێشکەوتوەکاندا هەستیان بە گرنگی شیری دایک کردووە بۆ منداڵی ساوایو زۆر جەختیان لەسەر کردووە، تەنانەت شاژنی رووسیای قەیسەری کە منداڵی دەبوو لەمەمکی خۆی شیری دەدا بە منداڵەکەیو نەیدەهێشت دایەنی بۆ بگیرێ.

دەی ئەمە لەکوێو هەڵوێستی ئەمڕۆی ئافرەتانی موسوڵمان لەکوێ!! ئەوەتا: زۆر لەو دایکانەی کە دەوڵەمەندن یان بێزیان نایە یان بەتەمای ئەوەی کە زوو منداڵی تریان ببێ، یان بەهیوای ئەوەی کە جوانیو شۆخییان بەردەوام بێ، منداڵەکانیان لەشیری پاکی خۆیان نائومێد دەکەنو شیری قوتوو شتی تریان دەرخوارد دەدەن، هەر زوو وشکایی بەمەمکی خۆیان دەهێنن، ئەمەش دەبێتە هۆی تێکچوونی خێزانو خراپ پەروەردەکردنی منداڵو بەرەنگاربوونەوەی سروشت!!

بێگومان رۆژگارێک هەبوو موسوڵمانان لەناخەوە پابەندی ئایین بوونو، بەخێوکردنو پەروەردەکردنی منداڵیان بەگوێرەی ئایین ئەنجام دەدا منداڵی موسوڵمانان بەشیری خاوێنی دایکو ئەخلاقی ئیسلامییانە گەشەی دەکردو پەروەردە دەکرا.. لە مێژووشدا نەبینراوە هیچ ئاینێک وەکو ئاینی ئیسلام گرنگی دابێ بە پەروەردەکردنی منداڵو چاودێری کردنی!! ماوەتەوە بزانین ئایا لەرووی شەرعەوە دایک واجبە لەسەری کە شیر بدا بە منداڵ یان نا؟!

کۆمەڵێک لە زانایانی ئیسلام رایان وایە کە دایک لەسەری واجب نیە شیر بدا بە منداڵەکەی، مەگەر منداڵەکە جگە لە مەمکی ئەو مەمکی کەسی تر نەگرێ یان باوکەکە نەدارا بوو نەیدەتوانی دایەنی بۆ بگرێ، یان باوکەکە توانای ئەوەی هەبوو دایەنی بۆ بگرێ بەڵام دەستی نەدەکەوت.

حیکمەتی ئەندازەدارکردنی ماوەی شیرخواردن بە دووساڵ، بەرچاوگرتنی بەرژەوەندی منداڵەکەیە.. چونکە لەو ماوەدا شیری دایک گونجاوترین خواردەمەنییە بۆ منداڵ، هەروەکو چۆن پێویستی بە جۆرە بەخێوکردنو پەروەردەکردنێک هەیە، دایک نەبێ کەسی تر ناتوانێ بۆی فەراهەم بێنێ. جا ئەگەر باوکو دایک بەباشیان زانی پێش تەواوبوونی دووساڵ لێی ببڕنەوە دەتوانن لێی ببڕنەوە بەتایبەتی منداڵی وا هەیە

بەخواردنی نەرمەقووتەو گونجاو بۆ جەستەو تەندروستی پێویستی بە شیری دایک نی‌یە.

زانایانی ئیسلام لە ئایەتی ﴿وحمله وفصاله ثلاثون شهرا﴾ ئەوەیان دەرهێناوە کە ماوەی سک پڕی نابێ لە شەش مانگ کەمتر بێ. ﴿وعلى المولود له رزقهن وكسوتهن بالمعروف﴾ لەسەر باوک پێویستە پێویستیاتی دایکە شیردەرەکە دابین بکا، نشینگەو بژێوو پۆشاکی پێویستی بۆ دەستەبەر بکا، بۆ ئەوەی ئافرەتەکە بتوانێ مندالەکە بەخێو بکاو پارێزگاری بکا، ئایەتەکە لەجیاتی وشەی (الوالد) کە بەمانای باوکە وشەی (المولود له)ی بەکارهێناوە بۆ ئەوەی ئاماژە بێ بۆ ئەوە کە (مندال هی باوکەو پال ئەو دەدرێ) دایک وەکو کارگە وایەو لەمندالدانیدا ئەو کۆرپەلەیە هەلدەپێچێو گەشەی پێدەکا تاوەکو چاو بەجیهان هەلدێنێ.

بەکورتیو پوختی دایک سک بۆ باوک هەلدەگرێ، شیر بۆ باوک دەدا، کەوابێ ئەرکی سەرشانی باوکە کەبژێویو پۆشاکی پێویستی بۆ دابین بکا، تا بتوانێ خزمەتی زارۆکەکەی بکا، چاودێری بکاو پەروەردەی بکا، چەندییەتو چۆنیەتی نەفەقە پێدانەکە بەگوێرەی دابو نەریتی ئەو دەوروبەرەیە کە ئافرەتەکەی تێدا دەژیا دیاری دەکرێ! ﴿لا تكلف نفسا إلا وسعها﴾ هیچ کەسێک زیاد لە تواناو هێزی خۆی ئەرکی ناخرێتە سەر؛ نابێ نەفەقەو بژێویکی وای داوا لێ بکرێ کە نەتوانێ بیدا. جارێکی تر نموونەی ئەم ئایەتە لە سوورەتی (الطلاق)دا روونکراوەتەوە کە دەفەرموێ: ﴿لينفق ذو سعة من سعته ومن قدر عليه رزقه فلينفق مما اتاه الله لايكلف الله نفسا إلا ما اتاها سيجعل الله بعد عسر يسرا﴾.

ئەمجار دێ هۆی دانانی حوکمەکانی پێشوو شیدەکاتەوەو دەفەرموێ ﴿لاتضار والدة بولدها ولا مولود له بولده﴾ مەبەست لەئەم تەشریعەی کە باسکرا بەربەست کردنی زەرەرو زیانە لە باوکو دایک بۆ ئەوەی

هیچیان بەهۆی منداڵەکانیانەوە تووشی زیان نەبن، دروست نیە دایک شیری خۆی لە منداڵەکەی بگریتەوەو واز لە شیرپێدانی بهێنێ، بۆ ئەوەی باوکەکە ناچاربکا دایەنێ بۆ زارووکەکە بگرێ، هەروەها بۆی ڕەوا نیە زیاد لە نەفەقەی عادەتی داوا بکاو زیاد لە توانای پیاوەکە پێکێشی بکا، یان کەمتر خەمی بکا، لە شیرپێدانو بەخێوکردنی منداڵەکەو دیقە دیقەی پیاوەکە بداو.....هتد.

هەروەها بۆ پیاوەکەش ڕەوا نیە کە دایکەکە مەنع بکا لە شیرپێدانی منداڵەکە، یان نەفەقەو بژێوی پێویستی بۆ دابین نەکا، یان مەنعی بینینی منداڵەکە بکاو نەهێڵێ دایکەکە چاوی پێ‌ی بکەوێ. تەنانەت ئەگەر منداڵەکە لەتەمەنی شیرەخۆرەیی‌و حەضانەش تێپەڕی بوو باوکەکە بۆی نی‌یە مەنعی بینینی لێ بکا.

﴿وعلى الوارث مثل ذلك﴾ ئەگەر باوکو دایکی نەمابوون پێویستە میراتگری منداڵەکە -کە خزمی نزیکیەتی بەجۆرێک کەیەکیان نێربێ‌و یەکیان مێ بێ لێک مارەکردنیان دروست نەبێ-چی لەسەر باوک یان دایک پێویست بوو لەسەر میراتگرەکە پێویستە ﴿فإن أرادا فصالا عن تراض منهما وتشاور فلا جناح عليهما﴾ واتە: باوکو دایک کە هەردووکیان بەشیان بەمنداڵەکەوە هەیەو دەیانەوێ بەڕێکو پێکی بەخێوی بکەن، جەستەو عەقڵو هۆشی بەباشی گەشە بکا، دەتوانن بەڕەزامەندی هەردووکیان پێش تەواوبوونی دووساڵەکە، یان دوای تەواوبوونی دووساڵەکە منداڵەکە لەشیر ببڕنەوە.

چونکە دیاریکردنی ئەو ماوەیە کە دووساڵە بۆ بەرگری‌کردن لەزیان گەیشتن بە منداڵەکەیە، هەرکاتێ ڕایان هاتە سەر ئەوە کە کەمتر لە دوو ساڵ یان زیاتر لەو ماوە لەشیری ببڕنەوە، دەتوانن کارەکەیان ئەنجام بدەن. بەڵام ئەگەر یەکێکیان ویستی زیان بە منداڵەکە بگەیەنێ‌و پێش وەخت لەشیری ببڕنەوە، وەکو ئەوە دایکەکە لەشیرپێدانی وەڕزبێ، یان

باوکەکە پەیمانی خۆی نەباتە سەرو بژێوو پۆشاکی پێویست بۆ دایکە شیردەرەکە دابین نەکا، بۆ ئەوەی دایکەکە واز لە شیرپێدانی بهێنێ، ئەوە دروست نیەو پەروەردگار نەهی لێکردووە، زۆربەی کاتیش لەم بارەوە قسەی دایك وەردەگیرێ، چونکە سۆزو عەطفی زۆرترەو هەموو کاتێ هەولی ئەوەیەتی بەرژەوەندی منداڵەکە دابین بکا.

خوێنەری هێژا! بەچاوێکی کراوەوە سەیر بکەو ئەمجار تێبفکرە قورئانی پیرۆز کە بەرنامەی ئیسلامە چۆن گرنگی داوە بە راوەرگرتنو مەشۆرەتکردن لە شتی بچووکی وەکو بەخێوکردنو شیرپێدانی منداڵ، رێگەی نەداوە یەکێکیان ملهوڕی تێدا بکاو سەربەخۆ بڕیار بداو رای ئەوی تر بەهیچ نەزانێ!!

دەی تۆ چی دەڵێی دەربارەی کاری گرنگی وڵاتو هەڵوێستی وا کە بەرژەوەندی گەلو نیشتمانی پێوە بەند بێ!؟ ئایا ئەرکی سەرشانی سەرۆکو لێپرسراوو کاربەدەستانی باڵای وڵات ئەوە نیە کە لەهەڵسوڕانی کاروباری وڵاتو بەخێوکردنو بەڕێوەبردنی گەلو نەتەوەکانیاندا را وەربگرنو ئیشیان بە مەشۆرەت بێ؟! ئایا رەوا نیەو دروستە سەرۆك یان کاربەدەستی باڵا بەملهوڕی سواری گای هار ببێو خودبەسەری لە رووداوە گرنگەکانی وڵاتدا هەڵوێست وەربگرێو رای کەس بەهیچ نەزانێ؟! هاووڵاتیان تووشی جۆرەها دەردو مەینەتی بکا؟! بێگومان ئایینی ئیسلام وای بەباش زانیوەو دەزانێ کە موسوڵمانان هەر لەکارێکی بچووکی وەکو لەشیربڕینەوەی منداڵ تا دەگاتە کاری هەرە گرنگی وڵات وەکو بڕیاردانی شەڕو ئاشتی، گۆڕینی دراوو پوچەڵ کردنەوەی، خۆماڵی کردنی نەوتو ئەو جۆرە شتانە دەبێ بەپێی راوەرگرتنو مەشۆرەت هەڵوێستی تێدا وەربگرێ ئەوەتا قورئانی پیرۆز فەرمان بە پێغەمبەر ﷺ دەکاو دەفەرموێ: ﴿وشاورهم في الأمر﴾ ئەی پێغەمبەر ﷺ لەکاری گرنگدا مەشۆرەت بە هاوەڵانت بکەو رایان وەربگرە. یان مەدحی موسوڵمانان

بەوە دەکا کە کاروباری خۆیان بە مەشوەرەت بەڕێوە دەبەنو دەفەرموێ: ﴿وأمرهم شورى بينهم﴾.

﴿وإن أردتم أن تسترضعوا أولادكم فلا جناح عليكم﴾ ئەگەر ویستتان دایەن بگرن بۆ منداڵەکانتان ئافرەتی بێگانە بەکرێ بگرن بۆ بەخێوکردنو شیرپێدانی زاروکەکانتان، ئەوە هیچ خراپەیەکی تێدا نیەو گوناهتان ناگا ﴿إذا سلمتم ما آتيتم بالمعروف﴾ ئەگەر ئەو کرێیە بۆتان بڕیارداون بیان دەنێ کەدەچن بۆ سەردانیان دیارییان بۆ بەرنو قسەی خۆشیان لەگەڵدا بکەنو ڕێزیان لێبگرن، چونکە ئەوە بەرژەوەندی شیردەرو شیرخۆرو باوکەکەشی تێدایە، ئاشکراشە ئەگەر شیردەرەکە هەڵسو کەوتی جوانی لەگەڵدا نەکرێو ڕازی نەکرێو کرێی خۆی بەتەواوی وەرنەگرێو دیاریو قسەی خۆشیشی نەکرێتە سەربار زۆر خۆ بە بەخێوکردنی منداڵەکەوە هەڵەوگیر ناکاو مەیل ناداتە منداڵەکەو بەپاکو خاوێنی ڕای ناگرێ، گرنگی بە گەشەکردنی نادا، خۆ ئەگەر شیردەرەکە لەم بارەوە تووشی زیان بوو؛ ئەوە شیرەکەی دەگۆڕێو دەبێتە زوخاو لەجیاتی گۆشتو خوێنی پێ زیاد بکا پێی دەپوکێتەوە! ئەمەش دەبێتە هۆی نارەحەتیو دڵناخۆشی باوکەکە کە دەبینێ جگەرگۆشەکەی شوێنی ناخۆشەو لەباوەشی سۆزو عەطفدا گەورە نابێ!! ﴿واتقوا الله﴾ لەخودابترسن زیادەڕەوی لە جێبەجێکردنی ئەم حوکمانە مەکەن هەوڵ بدەنو بزانن بەرژەوەندی ئەم حوکمانە چیەو چی نیە، بزانو ئامادە باش بن بۆ پابەندبوون پێیانەوە! ﴿واعلموا أن الله بما تعملون بصير﴾ بزانن کە پەروەردگار کردەوەکانتان دەبینێو ئاگاداریانە پاداشو سزاتان دەداتەوە لەسەریان، ئەگەر پێداویستی بەخێوکردنی منداڵەکانتان بەتەبایىو مەشۆرەت جێبەجێکردو ، بەگوێرەی شەرعو ئایین هەڵسو کەوتان دەربارەیان کردو کارێکی واتان نەکرد زیانیان پێ بگەیەنن ئەو منداڵانە

لەجیهاندا دەبنە فێنکایی چاوتانو خێرو خۆشییان لێدەبیننو لەقیامەتیشدا بۆتان دەبنە مایەی چاکەو پاداشتان دەدرێتەوە!

خۆ ئەگەر ئێوە شوێن هەواو هەوەسی خۆتان بکەونو پابەندی حوکمی خودا نەبن هەریەکە لە ژنو پیاوەکە بیەوێ زیان بەوی تریان بگەیەنێو پاشقوول لەوی‌تر بگرێ، بێگومان منداڵەکەش زیانی پێ دەگا، ئەو منداڵانە دەبنە هۆی گیروگرفت بۆتان، لەجیهاندا خەمو خەفەتیان لێدەخۆنو لە قیامەتیشا سزاو ئازارتان دەدرێ لەسەریانو شیاوی چوونە ناو دۆزەخ دەبن.

بەڕاستی ئەمە هەڕەشەیەکی توندو سامناکە ئاراستەی ئەوانە کراوە کە کارێکی ناپەسەند دەکەن، چونکە کەمتەرخەمی دەکەن لە پەروەردەکردنی منداڵەکانیان، ئەو ژنو مێردە یان ئەو باوکو شیردەرەی کە لەپاڵ بەخێوکردنی منداڵدا دەیانەوێ زیان بەیەکتری بگەیەنن، یەکتری نارەحەت بکەن، کە ئەمە دەبێتە هۆی لەبەریەک هەڵوەشانی خێزانو پەرتەوازە بوونی منداڵو لەئاکاما شێوانی کۆمەڵو کۆمەڵگا.

دەی با موسوڵمانان بیربکەنەوەو هۆشیان بێنەوەو نەچن کەمتەرخەمی لە پەروەردەکردنی منداڵەکانیان بکەنو بەرەڵلای ڕێکەوتو چارەنووسی نادیاریان بکەن.

ماوەی گۆشەنشینی ئافرەتی مێرد مردوو

وَٱلَّذِينَ يُتَوَفَّوْنَ مِنكُمْ وَيَذَرُونَ أَزْوَٰجًا يَتَرَبَّصْنَ بِأَنفُسِهِنَّ أَرْبَعَةَ أَشْهُرٍ وَعَشْرًا ۖ فَإِذَا بَلَغْنَ أَجَلَهُنَّ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ فِيمَا فَعَلْنَ فِىٓ أَنفُسِهِنَّ بِٱلْمَعْرُوفِ ۗ وَٱللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ ﴿٢٣٤﴾

لەمەوپێش باسی تەڵاقو چۆنیەتیو مافی ئەوەی کە مێردمافی ڕیجعەکردنەوەو بەرەڵلاکردنی یەکجاری هەیە کردو روونی کردەوە، دوایی باسی حوکمی شیرپێدانی منداڵو ماوەی شیرخواردنو چۆنیەتی

لیٚبرینەوەو دابینکردنی خۆراکو پۆشاکێ بـۆ شیردەرەکەی شـی کـردەوە، ئەمجار دیٚتە سەر باسی حوکمی ئەو ئافرەتانەی کە میٚردەکانیان دەمـرن، چی بکەنو هەڵویستیان چۆن بـێ؟! دەفـەرموێ: ﴿والذین یتوفون منکم ویذرون أزواجا یتربصن بأنفسهن أربعة أشهر وعشرا﴾ ئەو پیاوانـەی کـە دەمـرنو ژنیـان لـەپاش بـەجیٚدەمیٚننو بەتـەمای ئـەوەن شـووبکەنەوە، پیٚویستە لەسەریان کە تا تیٚپەڕبوونی چوارمانگێو دە شەو لە تازیەدا بـن، شتیٚک نەکەن ببیٚتە هـۆی خوازبیٚنـی لیٚکـردنو لـەماڵ دەربچـن، مەگـەر ئیشیٚکی زەرورو شەرعییان هەبێ. تەنانەت نابێ وادە بەپیاوی تر بدەن بـۆ شووکردن پیٚیان، وەکو ئەوە بڵیٚن: ئەگەر عیددەم تـەواو بـوو شـوەوت پـێ دەکەم! شایانی باسە کە پیٚغەمبەر ﷺ تازیە گرتنی بۆ مردوو لە سـێ ڕۆژ زیاتر یاساغ کردووە تەنها ژنی میٚرد مردوو دەبێ تـا چوارمـانگێو دە ڕۆژ تازیە بگرێ.

ئەم حوکمەی کە باس کرا هی ئافرەتیٚکی میٚرد مردووە؛ کـە سـکی پـڕ نەبێ ئەگەر ئافرەتەکـە سـکی هـەبوو میٚردەکـەی مـرد، کـە منداڵەکـەی لیٚبووەوە عیددەکەی تەواو دەبێ،تەنانەت ئەگەر دوای مردنی میٚردەکـەی بەسـاتیٚک منداڵـی بـوو ئیـتر عیددەکـەی تـەواو دەبـێ وەکـو قورئـان دەفـەرموێ: ﴿وأولات الأحمـال أجلهـن أن یضعـن حملهـن﴾ ئـافرەتی دووگیانو سـکێ پـڕ مـیٚردی مـرد یـان تـەڵاق بـدرێ کـە منداڵەکـەی بـوو عیددەکەی تەواودەبێ.

ئەبوو داوود حەدیثیکی گیٚڕاوەتەوە دەڵـێ: سوبەیعییەی ئەلئەسـلەمی گوتی: پیٚغەمبەر ﷺ فتوای بۆ دام دوای منداڵ بوونەکەم کە شووبکەمەوە پانزە ڕۆژ بوو میٚردەکەم مردبوو کە منداڵەکەم بوو.

پیٚویستیش ناکا خۆمان بەدەرخستنی حیکمەتو مەبەستی ئـەم مـاوە دیاریکراوە خەریکێ بکەین، دەتوانین بڵیٚین: ئەوە شـتیٚکی (تعبـد)ییـەو

وەکو ژمارەی رکاتی نوێژو شەشیەکو دەیەکو ئەندازەی زەکات لێدەرکردنو واجب بوونیەتی.

بەڵام هەندێ لە زانایانی ئیسلام ووتوویانە پاکبوونەوەی رەحەم پێویستی بە سێ حەیز یان شەصت رۆژ هەیە، کەوابێ برۆنانی ئافرەتەکەو دڵ دامرکاندنەوەی پێویستی بە ماوەیەکی زیاتر هەیە، چونکە مێردمردن کارەساتێکی گەورەیەو رووداوێکی پشت شکێنە بۆ ئافرەتەکە. زیاد لەمەش خێراکردن لە شووکردنەوە، خزمو کەسو کاری مێردەکە دڵتەنگ دەکاو لێی دەکەونە گلەیی، تانەو تەشەر لێدانیو تاوانباری دەکەن بەوە کە وەفای بۆ مێردەکەی نەبووەو رێزی لێ نەگرتووە. لەلایەکی تریشەوە لای عەرەبەکان باوبوو کە ژن چوارمانگ بێمێرد دەتوانێ خۆبگرێو بێتاقەتی ناکا، تەنانەت ئیمامی عومەر پاش ئەوەی کە لەم بارەوە پرسیاری لە ماڵو خێزانی خۆی کرد فەرمانی بە جەنگاوەرانی ئیسلام کرد کە نابێ ئەوانەی کە خێزانیان هەیە زیاد لە چوارمانگ لە ژنەکانیان دوورکەونەوە!! جا ئەگەر ئەم بۆچوونە بنەمای ئەم مەسەلەیە بێ ئەوە دە شەوە زیادەکە بۆ زیدە ئیحتیاتە... ئەندازەدارکردنی ئەم ماوەیە بۆ عیددەی مێردمردوو بۆ ئافرەتی تەمەن بچووکو تەمەن گەورەیە، هەروەها ئافرەتی ئازادو کۆیلەو سەرو عوزر شۆرو لەحەیز وەستاوە دەگرێتەوە.

﴿فإذا بلغن أجلهن فلا جناح عليكم فيما فعلن في أنفسهن بالمعروف﴾

هەرکاتێ عیددەی دیاریکراویان تەواو بوو، ماوەی چاوەڕوانییان بەسەرچوو ئەوە ئێوە گوناحتان ناگاتێ کە ئەگەر ئەوان ئەوەی لێیان قەدەغە بوو ئەنجامی بدەن، وەکو خۆ ئارایشتدانو هەوڵدان بۆ شووکردن چوونەدەر لە ماڵو سەردانی خزمو کەس وکارو دراوسێ، بەشێوەیەکی شەرعیو بەگوێرەی دابو نەریتی ئەو کۆمەڵو کۆمەڵگایە.

ئەگەر پێش تەوابوونی عیددەکە یەکێ لەم کارانە بکەن ئەوە تاوانەو پێویستە لەسەر کەس وکاریان، لەسەر کاربەدەستانی موسوڵمان ڕێگەیان لێبگرنو نەهێڵن کاری وا بێ شەرعی ئەنجام بدەن.

ئافرەت لەسەدەمی نەزانیدا تازیەی بۆ مێردەکەی دەگرت بەشێوەیەکی نائاساییو زیادەڕەوی تێدا دەکرد، ساڵێکی تەواو لە ژوورەوە دەخزاو دەرنەدەچوو بۆنی خۆشی لەخۆ نەدەداو خۆی ئارایش نەدەداو تێکەڵاوی کۆمەڵ نەدەبوو، کە عیددەکەشی تەواو دەبوو ئەمجار چەند دابو نەریتێکی پڕوپووچ هەبوو دەبوایە ئەنجامی بدایە.

کە ئایینی ئیسلام هات ماوەی عیددەکەی کەم کردەوە، تا ئەندازەی سێیەک، تەنها خۆ جوانکردنو بۆنی خۆش لەخۆدانو خۆپیشاندانی داخوازیکەرانو هەوڵدان بۆ شووکردنەوەیان لێ قەدەغەکرا، پاکو خاوێنیو دانیشتن لەگەڵ هاوسێو خزم وکەس وکارو پیاواندا بەمەرجێک بێگانە نەبن بۆیان ڕەوایەو چ خراپەیەکی تێدا نیە.

بەڵام سەد مەخابن ژنانی موسڵمانی ئەمڕۆ وازیان لە ڕێو ڕەسمی ئیسلام دەربارەی تازیە هێناوەو هەریەکەیان بۆ خۆی بەجۆرێک هەڵوێست دەنوێنێ؛ هی وایان هەیە زیادەڕەوی لە تازیەگرتندا دەکا، قوڕ لە سەروچاوی خۆی دەگرێ، شینو شەپۆڕو وایەشێرەی بۆ دەکاو، لە سنووری ڕێو ڕەسمی حیداد دەردەچێو لەدابو نەریتی ژنەکانی سەردەمی نەزانی تێدەپەڕینن، ئەوەی کە شەرع دایناوە بۆ مێردە مردووەکانیان بیکەن نایکەن!!

بەڵکو هی وایان هەیە دو ساڵو زیاتر تازیە بۆ کوڕو برایان دەگرن، هی واشیان هەیە دوای چل ڕۆژ تازیەی مێردی مردووی دەشکێنێو هەوڵی شووکردنەوە دەدا!!

بەڕاستی سوودو قازانج لەوەدایە کە موسوڵمانان ئەم عادەتو دابو نەریتەیان بگۆڕنو شەرعییانە هەڵسو کەوت بکەن، چونکە هیچ سوودێک

لە پۆشاک گۆڕینو کەلوپەل گۆڕینی ناوماڵو قاپو قاچاخ گۆڕیندا نیە، جگە لەماڵو دارایی بەفیڕۆدان هیچ سوودێکی تری تێدا نیە.

هیچ ڕێگا چارەیەک نیە جگە لەگەڕانەوە بۆ ئیسلامو بۆ پابەندبوون بە حووکمی شەرع، کەڕێگە نادا تازیەگرتن بۆ خزم لە سێ ڕۆژ زیاتر بێ، بۆ مێردیش لە چوار مانگو دە ڕۆژ زیاتر بێ، تازیە گرتنەکەش بریتیە لەوازهێنان لە خۆئارایشت دانو خۆ جوان کردنو بۆنی خۆش لەخۆدانو دەرچوون لەماڵ مەگەر بۆ زەرورەت.

﴿وا الله بما تعلمون خبیر﴾ پەروەردگار ئاگاداری هەموو کردەوەیکتانە، جا ئەگەر خێزانەکانتان وا پەروەردە کرد کە بەگوێرەی شەرع رەفتار بکەن ئەوە حاڵتان باشو ژیانتان خۆش دەبێ. دەنا تووشی گیروگرفتی دنیاو سزای قیامەت دەبن.

خوازبێنی ئافرەتی مێرمردووو مارەکردنی

وَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ فِيمَا عَرَّضْتُم بِهِۦ مِنْ خِطْبَةِ ٱلنِّسَآءِ أَوْ أَكْنَنتُمْ فِىٓ أَنفُسِكُمْ ۚ عَلِمَ ٱللَّهُ أَنَّكُمْ سَتَذْكُرُونَهُنَّ وَلَـٰكِن لَّا تُوَاعِدُوهُنَّ سِرًّا إِلَّآ أَن تَقُولُوا۟ قَوْلًا مَّعْرُوفًا ۚ وَلَا تَعْزِمُوا۟ عُقْدَةَ ٱلنِّكَاحِ حَتَّىٰ يَبْلُغَ ٱلْكِتَـٰبُ أَجَلَهُۥ ۚ وَٱعْلَمُوٓا۟ أَنَّ ٱللَّهَ يَعْلَمُ مَا فِىٓ أَنفُسِكُمْ فَٱحْذَرُوهُ ۚ وَٱعْلَمُوٓا۟ أَنَّ ٱللَّهَ غَفُورٌ حَلِيمٌ ﴿٢٣٥﴾

لەوەپێش ئەحکامی تەلاقو ڕیجعەو شیردانو مافی ژنو مێرد بەسەر یەکترییەوەو مافی منداڵو ئەرکی سەرشانی باوک لە دابینکردنی بژێوو نشینگەو پۆشاک بۆ ئافرەتی شیردەرو هەموو ئەوانەی کە بژێویان لەسەریەتی روون کردەوە هەروا باسی ئەوەی کرد کە پێویستە ئافرەتی مێرد مردوو بۆ ماوەیەک تازیە بگرێ.

ئەمجار لێرەدا باسی ئەوە دەکا کە دروستە بەشێوەیەکی ناڕاستەوخۆ خوازبێنی ئافرەتی مێرد مردوو لەکاتی تازیە گرتنیدا بکرێ بەم نەوعە پێی بگوترێ ئەتۆ پەکت ناکەوێ زۆر کەس هەن کە دوا تەواوبوونی عیددەت مارەت بکەنەوە، یان پێی بڵێن تۆ پەکت ناکەوێ...

بۆ روون کردنەوەی ئەم حوکمە پەروەردگار فەرمووی : ﴿ولا جناح علیکم فیما عرضتم به من خطبة النساء﴾ گوناحتان ناگاتیو چ خراپەیەکی تێدا نیە ئەگەر درکە لەگەڵ ئەو ژنانەدا بکەن کە لەعیددەی مێر مردندان یان تەڵاق دراونو تەڵاقەکەی جۆرێکە رێگای ریجعەکردنەوەی تێدا نەماوە ئەم جۆرە ئافرەتانە ئەگەر بەدرکە (کینایە) قسەی ئەوەیان بە گوێچکەدا بدەن کە دەتانەوێ دوای عیددە تەواوبوون بیانخوازنو مارەیان بکەن هیچی تێدا نیە.

خەڵکیش دەزانن بۆ ئەم جۆرە قسانە چۆن رەفتار دەکەن وشەو رستەی تایبەتیان هەیە: وەکو ئەوە بڵێ من دەمەوێ ئافرەتێکی واو وام بەنسیب ببێ، یان بڵێ: داوا دەکەم لەخوا ئافرەتێکی رەوشت جوانم بەنسیب بکا یان بڵێ: من رەوشت بەرزمو دڵ فراوانو سەخی تەبیعەتم، هەڵسو کەوتم لەگەڵ ئافرەتدا بەرزەو دڵ فراوانو سەخیتەبیعەتم، هەڵسو کەوتم لەگەڵ ئافرەتدا موسوڵمانانە دەبێ ﴿أو أكننتم في أنفسكم﴾ هەروەها گوناحتان ناگاتێ کە لەدڵی خۆتاندا بەهیوا ئەوە بن دوای تەواوبوونی عیددە مارەیان بکەن، چونکە ئەم جۆرە هیواو حەزلێبوونە ناتوانرێ خۆی لێ بپارێزرێ لەبەرئەوە پەروەردگار لەڕوی رێگەپێدانو روخسەتەوە دەفەرموێ: ﴿علم الله أنكم ستذكرونهن﴾ پەروەردگار دەزانێ ئێوە لەدڵی خۆتاندا ئەم هیوایە شین دەکەنو دژوار دەبێ کە ئێوە ئەم هیواو بەتەمابوونەتان بشارنەوەو رەغبەتی خۆتانیان پێ رانەگەیەننو ئەوەی لەدڵتاندایە پێیان نەڵێن.

بۆیە ڕێگەی پێدان کە بەکینایەو درکە حەزی خۆتانیان ئاراستە بکەن، بەڵام کینایە نەک سەراحەتو ڕاستەوخۆ؛ کەوابوو پێویستە لە سنووری ئەوە تێپەڕ نەکەن، لەو ئەندازەدا بوەستن. ﴿ولكن لاتواعدوهن سرا﴾ نەچن بەنهێنیو سەرتەو بەدزییەوە بەڵێنی مارەکردنیان پێ بدەن! چونکە ئەوە دەبێتە شوێن گومانی ئەمو ئەوو شتی تری لێدەبێتەوە، بەلام کە لەلای خەڵکێو بەکینایە بێ عەیبی تێدا نیە.

زۆربەی ڕاڤەکەرانی قورئان پێیان وایە کە مانای ﴿لاتواعدوهن سرا﴾ وادەی مارەکردنە بەصەریحی ﴿إلا أن تقولوا قولا معروفا﴾. وادەیان مەدەنێ بەقسەی بێنەزاکەت وادەیان بدەنێ بە وتەیەک کە لای خەڵکی کردنی عەیب نەبێ، وەکو ئەوە بڵێ من سنگ فراوانم بۆ ئافرەتو بار قوڵم؛ پوختەی قسە ئەوەیە دروست نیە بۆ پیاو کە بەنهێنی لەگەڵ ئافرەتی عیددەدار باسی خوازبێنیو ژن مارەکردنیان لەگەڵدا بکەنو وادەی تەواوو صەریحیان پێ بدەن، بەڵام ڕێگەیان پێدراوە کە بەکینایەو لەچوارچێوەی ئەدەبو حیشمەتدا ڕەغبەتی دڵی خۆیان بۆ بکەنەوە، بۆ ئەوەی کە تازییەکەیان تەوابوو عیددەکەیان بەسەر چوو بزانن کێ داخوازییانەو کێ دەیەوێن.

﴿ولا تعزموا عقدة النكاح حتى يبلغ الكتاب﴾ بڕیاری مارەکردنو گواستنەوە مەدەن تا عیددەی ژنە مێرد مردووەکە تەواو دەبێ، واتە: مارەکردنی حەرامەو خوازبێنی حەرامەو تەنانەت ئەگەر مارەشی بکا مارەیی نایەو عەقدەکە دانابەسترێ. ﴿واعلموا أن الله يعلم ما في أنفسكم فاحذروه﴾ بزانن خوادەزانێ چی لەدڵتان دایەو ئاگادارە، کە دەتانەوێ پڕکێشی شتێک بکەن کە لێتان قەدەغەیە، بترسن لەوەی کە بڕیار لەسەر شتێک بدەن کە لێتان قەدەغە کراوە جا چ قسەبێ یان کرداربێ.

﴿واعلموا أن الله غفور حليم﴾ بزانن کە هەریەکێ لەئێوە کە سنووری بەزاندووە دوایی ـ ژیـوان بـوەوە تۆبـەی کـرد، خـودا تۆبـەی لیٚوەردەگـرێ. چونکـە پـەروەردگار خودایـەکی لێخۆشـبوو خـاوەن حیلمـە، زوو سـزای بەندەکانی نادا، بەڵکو مۆڵەتیان دەدا بۆ ئەوەی بـەخۆیاندا بچنـەوەو واز لە تاوانو گوناهـ بهێنـنو پابـەندی فـەرمانی خـودای خۆیـان بـن، ژیـانی کورتی دونیایان بەهەلو فرسەت بزاننو بەفیڕۆی نەدەن، تا دوایی پەشیمان نەبنەوە.

﴿لا جناح عليكـم إن طلقتـم النسـاء ما لم تمسـوهن أو تفرضـوا لهـن فريضـة﴾ هیـچ مارەییتـان ناکەوێتـە سـەر ئەگـەر ژنتـان تـەڵاق دان بـە مەرجێکێ نـەتان گواسـتبنەوەوە نەچووبنـە لایـان، مەگـەر مارەییتـان بـۆ دیاری کردبن، ئەو کاتـە ئەگـەر گواسـتبتاننەوە ئـەمجار تـەڵاقتان دابـن، ئـەوە هـەموو مارەیی‌یەکـەیان دەکـەوێ، ئەگـەر نەتانگواستبنەوە ئـەوە نیـوەی مارەیی‌یـەیان دەکـەوێ، ئەگـەر گواسترابنەوەو مـارەیی دیـاری نەکرابێ، ئەوە مـارەیی هاوشـانی (مهر المثـل)ی خـۆی دەکـەوێ.. بـەڵام چونکـە ئافرەتەکـە بـەو مارەکردنـە نـاوی زڕاوەو تووشـی زیـان بـووە ﴿ومتعوهن﴾ دەبێ لەجیاتی مارەیی شتێکی بدرێتێو بەهرەمەند بکـرێ، ئەندازەی ئەو ماڵەی کە دەیدا بە ژنەکە دیاری نەکراوە بەڵکو بـەگوێرەی حاڵو گوزەرانی پیاوەکەیە ﴿على الموسع قدره﴾ لەسەر دەوڵەمەند بەپێی خۆیو ﴿وعلى المقتر قـدره﴾ لەسـەر دەسـتکورتو هـەژاریش بەئـەندازەی خۆی. جا هەرچەندە شەرع ئەندازەی دیاری نەکردووە، بەڵام ئەوەی پەسەند کردووە کە تا دەتوانرێ دڵ فراوانی تێدا بەکار بێ، دڵدانەوەی ژنـە تـەڵاق کراوەکەی تێدابێ.

ئەم ماڵ پێدانە پێی دەگوترێ موتعە ئـەم موتعەیـە واجـبو پێویسـتە بـدرێ بـە ژنـی تـەڵاق دراوی نەگواسـتراوەی مـارەیی دیارینـەکراو، حیکمەتو مەبەستیش لە پێدانی ئەم موتعەیـەدا ئەمەیـە کـە ئافرەتەکـە

پێش گواستنەوە تەڵاق بدرێ ناوی دەزڕێو خەڵکی واگومان دەبەن کە ئەم ئافرەتە لەسەر شتێکێ تەڵاق دراوەو دیارە پیاوەکە ڕەوشتێکی ناشرینی لێ بینیوە بۆیە تەلاقی داوە، جا کە ئەم موتعەیەی دایە ئەوگومانە دەڕەوێتەوەو دەزانرێ کە سوچی تەڵاقدانەکە لەپیاوەکەوە یە نەکێ لە ئافرەتەکە، خەڵکی دەڵێن: فلانەپیاو فلانە ئافرەتی تەڵاق داو ئەوەندە موتعەشی پێدا، دیارە تەڵاقدانەکەی لەبەر هۆیەکێ بووە کە پەیوەندی بە خۆیەوە بووەن نەکێ سوچی ئافرەتەکە بێ، ئیتر ئەم ماڵ پێدانە دەبێتە مەڵحەمێکێو برینی تەڵاقدانەکەی پێ سارێژ دەکرێ.

دەگێڕنەوە دەڵێن: ئیمامی حەسەنی کوڕی ئیمامی عەلی یەکێ لە ژنەکانی تەڵاقداو دەهەزار دیرهەمی بە موتعە پێدا!! کە ژنەکە پارەکەی وەرگرت بەکوڵی گریانەوە وتی کاڵایەکی کەمو جودابوونەوە لە خۆشەویست!!

﴿وإن طلقتموهن من قبل أن تمسوهن وقد فرضتم لهن فريضة فنصف ما فرضتم﴾ ئەگەر ژنتان تەڵاق دان، پێش گواستنەوە چوونە لایان لەوەپێشیش مارەییتان بۆ دیاری کردبوون ئەوە نیوەی مارەیی دیاریکراویان دەدرێتێو نیوەکەی تری دەگەڕێتەوە بۆ مێردەکە.

ئەمە ئەو دابو نەریتەیە کە باو بووەو لەکاتی مارەکردندا ئافرەت هەموو مارەییەکەی وەردەگرت نەکێ بەو دابو نەریتەی کە ئێستا دایان هێناوە مارەیی دەکەنە دووبەش یا زیاترو بەشێکی حازرو بەشێکی قەرزو زیادەڕەویش دەکەن لەمارەیی زۆرداو خۆی پێ هەڵدەنێنەوە!! ئەگەر پێش گواستنەوە یەکێ لە ژنو مێرد مرد؛ ئەوە هەموو مارەیی دیاریکراو، یان مارەیی هاوشانی (مهر المثل) دەچەسپێ، چونکە مردن وەکو گواستنەوە وایەو هەموو مارەیی واجب دەکا.

﴿إلا أن يعفون﴾ مەگەر ئافرەتە تەڵاق دراوەکە گەردنی مێردەکەی ئازاد بکا، لەهەموو نیوە مارەییەکە، یان لەبەشێکی بەم جۆرە بڵێ ئەم

پیاوە نەچوومە لای‌و نە خزمەتم کردووە، نە سوودی لی‌بینیوم، بۆچی شتی لی‌وەربگرم! ئەو کاتە پیاوەکە لەو ئەندازەیەی کە ژنەکە ئازادی دەکا رزگاری دەبیّ!! ئەمە کاتیّک دەبیّ کە ئافرەتەکە بالّغ‌و عاقلّ‌و خاوەن هۆش بیّ.

﴿أو يعفو الذي بيده النكاح﴾ یان ئەو کەسەی کە دامەزرانی کردنەکەی بەدەستە کە بریتییە لە وەلی ئافرەتەکە، ئەو میّردەکە عەفوو بکا، هەندیّک پیّیان وایە مەبەست بەو کەسەی کە دامەزرانی مارەکردنەکەی بەدەستە میّردەکەیە ئەو کاتە ماناکەی ئاوایە.

یان میّردەکە لەو نیوەی کە مافی خۆیەتی وەری‌گریّتەوە گەردنی ئافرەتەکە ئازاد بکاو پیاوەتی خۆی بنویّنیّ، ئیتر ئەو کاتە ئافرەتەکە تەواوی مارەیی‌یەکە بۆ خۆی دەبا. کە دەفەرمویّ: ﴿بيده عقدة النكاح﴾ ئاماژەیە بۆ ئەوەی کە قفلّی نیکاحەکە بەدەستی پیاوەو ئەو ئافرەتەکەی بەخۆیەوە شەتەک داوە کە وابیّ شیاوی ئەوە نیە هەروا بەهەوانتەو بیّ پیّدانی مالّ‌و کالاّیەک وازی لیّ‌بیّنیّ‌و بەرەللاّی بکا بەلّکو واجوان‌و لەبارە کە دەستو دلّ فراوانی لەگەلّدا بەکاربیّنیّ‌و چی داوەتیّ لە مارەیی هیچی لیّ‌نەسیّنیّتەوە. بۆیە دەفەرمویّ: ﴿وإن تعفوا أقرب للتقوى﴾ هەریەکیّک لەپیاوان یان ژنان لەمافی خۆی دەست هەلّگریّ‌و گەردنی ئەویتر ئازاد بکا ئەوە تەقوای خوای کردووەو لەخواترسە جاگەردن ئازاد کردنەکە جاری وا دەبیّ پیاوەکە نیوەی خۆی ناویّ‌و هەموو مارەیی‌یەکە دەدا بە ژنەکە جاری واش دەبیّ ژنەکە نیوە مارەیی‌یەکەی خۆی ناویّ چونکە وا ریّدەکەویّ ئافرەتەکە هیچ خەتای نیە پیاوەکە بەبیّ هۆیەکی مەعقوول تەلاّقی دەدا، جاری واش دەبیّ ژنەکە پیّکیّشی لە پیاوەکە دەکا وا لەمیّردەکەی دەکا تەلاّقی بدا!!!

مەبەست بە (التقوى) خوداپەرستیە لەهەموو کاریّکا، یان مەبەست ئەوەیە: کەوازهیّنان لەمافی خۆتان گەردن ئازادکردنی لە نیوەمارەیی‌یەکە

دەبێتە هۆی خۆپاراستن لەو دژایەتیکردنەی کەلەئاکامی تەلاقدانەکە پەیدا دەبێ؛ چونکە دەست هەلگرتن لەو نیوە مارەییەو گەردن ئازادکردنو وازهێنان لەمافی خۆی، زۆر برینی دڵ کە بەهۆی تەلاقدانەوە پەیدا دەبێ سارێژ دەبنو دژایەتی ناکەوێتە نێوان بنەماڵەی ژنو مێردەکە، ئەگەر شتێکیش لەو بارەوە سەرهەلبدا زوو قەلاچۆ دەکرێ. بۆیە پەروەردگار دەفەرموێ: ﴿ولا تنسوا الفضل بينكم﴾ پێویستە کەسێک کە لەبنەماڵەیەک ئافرەتێک دەخوازێ، دوایی تەلاقی دەدا پیاوەتیو خزمایەتی ئەو بنەماڵەیەی لەبیر نەچێتەوەو، وانەکا ژن تەلاقدانەکە ببێتە کردنەوەی دەرگای دوژمنایەتی.

جا لەگەڵ ئەم پەیامە یەزدانیەدا بەداخەوە موسوڵمانان ئایینەکەی خۆیانیان لەبیرچۆتەوە یان لەبیرخۆیان بردۆتەوە بەپێچەوانەی ئامۆژگارییەکانی قورئان رەفتار دەکەن، هەر بە لێکترازانی ژنو مێردەکەو جودا بوونەوەیان لەیەکتری، ئیتر دژایەتی دەکەوێتە نێوان هەردوو بنەماڵەی ژنو مێردەوە. جاری وایش دەبێ پیاوەکە نەفەقەی ئافرەتەکە ناکێشێو ئافرەتەکە ناچار دەبێ لەشفرۆشی بکا، یان وادەبێ مێردەکە ئافرەتەکە بە موعەللەقی دەهێڵێتەوە: نە ئەوەیە لای خۆی دایبنێو بەژنی خۆی حیساب بکاو موعاشەرەی لەگەڵدا بکا، نە بەیەکجاری تەلاقی دەداو وازی لێ دەهێنێ. ئافرەتی واش هەیە کەعیددەکەی بە پاکبوونەوەو حەیز پێداهاتنە ساڵیان بەسەردا تێپەڕ دەکا پێیان وایە عیددەکەیان ماویەتیو هێشتا تەواو نەبووە، مەبەستەکەشیان ئەوەیە کە ماوەی وەرگرتنی (نفقە) خۆراکئو پۆشاک درێژبکەنەوەو زیان بە مێردەکانیان بگەیەننو تۆڵەیان لێ بکەنەوە؛؛ ئەم جۆرە هەڵویستانە چ هی پیاوەکە چ هی ئافرەتەکە هەردووکیان بێشەرعین بۆیە لەهەندێ دادگای وڵاتی ئیسلامیدا وایان بڕیار داوە کە ماوەی نەفەقە پێدان بۆ ئەو

ژنانەی کە عیددەیان بەحەیزو پاکبوونەوەیە نابێ عیددەکەیان لە ساڵێکی مانگیی تێپەڕ بکا، واتە: نابێ ماوەکە لە (۳٥٤) ڕۆژ زیاتر بێ.

﴿إن ا لله بما تعملون خبير﴾ بێگومان پەروەردگار بیناو زانایە بەو هەڵسو کەوتەی کە ژنو مێرد لەگەڵ یەکتریی دەیکەن. بۆیەش پەروەردگار بەم رستە پیرۆزە کۆتایی بە ئایەتەکە هێنا، تا بیری ئەو ژنو مێردانە بخاتەوەو ئامۆژگارییان بکا بۆ ئەوەی واز لە کەللەڕەقیو سەرسەختیی خۆیان بهێننو وانەزانن ئەو هەڵوێستانەیان کەس پێی نازانێو پرسینەوەیان لەسەر نییە!!

نەهێڵن ڕووداوی تەڵاق زیاد لە قاڵبی خۆی زل بکرێ، شەریعەتی ئیسلام چۆنی بۆ داناون پابەندی بنو ڕەفتاری پێ بکەن، نەچن ئەویان لە رقی ئەویتر لەرێی خودا دەرچنو یاسای ئیسلام پێشێل بکەنو هەریەکەیان بۆ لای خۆیان تێنووسێ.

ئاگاداریو بەجێهێنانی نوێژەکان

حَـٰفِظُواْ عَلَى ٱلصَّلَوَٰتِ وَٱلصَّلَوٰةِ ٱلْوُسْطَىٰ وَقُومُواْ لِلَّهِ قَـٰنِتِينَ ﴿٢٣٨﴾ فَإِنْ خِفْتُمْ فَرِجَالًا أَوْ رُكْبَانًا فَإِذَآ أَمِنتُمْ فَٱذْكُرُواْ ٱللَّهَ كَمَا عَلَّمَكُم مَّا لَمْ تَكُونُواْ تَعْلَمُونَ ﴿٢٣٩﴾

﴿حافظوا على الصلوات والصلاة الوسطى وقوموا لله قانتين﴾ لەوەپێش چەند ئایەتێکی ئەحکامی هێنا، بڕێکیان دەربارەی خوداپەرستیو (العبادات)و هەندێکیان دەربارەی سەوداو مامەڵەو بەشێکیان دەربارەی ئەحواڵ شەخصیو چۆنیەتی ژن مارە کردنو تەڵاقدانو

چۆنیەتیو چەندییەتی مارەیی بوو.. ئوسلووبی قورئانیش وایە دوا بەدوای هەموو حوکمێكێ فەرمان بە تەقوای خوداو ئامۆژگاری موسوڵمانان بكا بەوەی كە پەروەردگار زاناو داناو بینایەو هیچی لێ هون نابێو سزاو پاداشتی ئادەمیزاد دەداتەوە لەسەر كردارەكانیان. ئەم جەخت كردنو دووبارەكردنەوە بۆ ئەوەیە كە هاندەرێكی ئایینی لەدڵیاندا دروست بكاو هەڵیان بنێ لەسەر راستاڵیو ئیخلاصو ملكەچی بۆ فەرمانو ئەحكامەكانی، جا لەبەر ئەوەی كە دڵو دەروونی ئادەمیزاد زۆرجاری وا هەیە بەهۆی تێكەڵاوی بەدونیاوە لەم ئامۆژگاریو فەرمانو نەهییانە بێ ئاگا دەبێو لەبیریان نامێننو لەرێگە لادەدەنو پەرتەوازە دەبن؛ لەبەر ئەوە پێویتستیان بە یادخەرەوەیەكی هەمیشەیی كاریگەر هەیە كە بەجیهانی روحییەوە بیانلكێنێو لە جیهانی مادەیان دابڕێو روویان پێ بكاتە چاوتێبڕینی ئەو بەدیهێنەرەی كە دروستی كردوون هەتا بەو رووتێكردنو چاوتێبڕینە، بەو یادو رێكرو تێفركینە لەچڵكی مادەو پەیوەندییە جیهانییەكان پاك ببنەوە، واز لە دەست درێژیو ستەمكاری بهێنن، چاكو چاكەخواز بن، دادوەرو راستاڵو خوداپەرست بن، ئەو یادخەرەوەیەش نوێژە ئەو نوێژەی كە مرۆڤ لە خراپەو خراپەكاری دوور دەخاتەوە، صەبرو ئارامی دەخاتە دڵانەوە، رژدو چروكان فێری دڵ فراوانیو سەخاوەت دەكا، لەبەر ئەم هۆیانەو هی تریش دوابەدوای ئەو حوكمانەی كە لە ئایەتەكانی پێشوودا باس كران!! پەروەردگار روو دەكاتە بەندەكانیو دەفەرموێ: ﴿حافظوا على الصلوات والصلاة الوسطى﴾ بەردەوام بن لەسەر بەجێهێنانی نوێژەكان بەگشتیو نوێژی ناوەڕاست بەتایبەتی، چونكە نوێژ بریتییە لە سوپاسكردنو پەنا بردن بۆ بارەگای زاتی بێچوونی پەروەردگار وەكو پێغەمبەر ﷺ دەفەرموێ: (أعبد الله كأنك تراه فإن لم تكن تراه فإنه يراك) وا خوداپەرستی بكەو عیبادەت بكە وابزانە كە تۆ پەروەردگار دەبینی خۆ ئەگەر تۆ ئەوت نەبینی ئەو تۆ دەبینێ.

جا ئەگەر نوێژ بەو شێوەیەی ئایین فەرمانی پێ دەکاو پێویستە ئەنجام درا ئەوا دەبێتە بەربەست لەبەردەم تاوانو خراپەکاریو نەفس پاک دەکاتەوە لە شەڕو بەدکاری.

بەتایبەتی نوێژی عەسر کەدەکەوێتە کاتێکەوە کە ئادەمیزاد کردەوەی ڕۆژانە بەرەو تەواوبوون دەڕواو خەریکە لەئیشو کار دەستی بەرەڵلادەبێ، ئا لەو کاتەدا ڕووبکاتە پەروەردگاریو شوکرو سوپاسی بکا کە یارمەتی داوە بۆ بەجێهێنانی خزمەتو پەیداکردنی بژێوی خۆیوماڵو منالی.

﴿وقوموا لله قانتين﴾ نوێژ بەجێبهێنن بەشێوەیەک کە ترسو لەرزی تێدابێو گەورەییو بێهاوتایی پەروەردگاری تێدا بەدی بکرێ. ئاشکراشە نوێژ ئەم مانایانەی تێدا نابێ، ئەگەر ئامادەباشو خۆ حازرکردنی دڵو جەستەی تێدا نەبێ. دەبێ بەتەواویو بە دڵو بەگیان ڕووبکەیتە قاپی پەروەردگارو خەیاڵو خەتەرەی دونیا لەدڵی خۆت دەربهاویو فکرو هۆشو هەستەکانت ئاراستەی زاتی بێچوونی بکەی!!

ئیمامی ئەحمەدو موسلیمو بوخاری حەدیثێك لەزەیدی کوڕی ئەرقەمەوە دەگێڕنەوە دەڵێ: ئێمە لە نوێژدا وا دەبوو لەگەڵ یەکتری قسەمان دەکرد کە ئایەتی ﴿وقوموا لله قانتين﴾ هاتە خوارێ ئیتر فەرمانمان پێکرا بە بێ دەنگیو قسەکردنی ناو نوێژمان لێقەدەغەکرا. بەجێهێنانی نوێژو پارێزگاری کردنی نیشانەی بیروباوەڕی تەواوو مەرجی ڕاستو دروستی موسوڵمانەتیو برایەتیو ڕاستاڵییە.

ئیمامی ئەحمەدو (اصحاب السنن) حەدیثێکیان لە بورەیدەوە ریوایەت کردووە دەڵێ: (لەپێغەمبەرم بیست دەیفەرموو: ئەو عەهدو پەیمانەی لەبەینی ئێمەو ئێوەدا هەیە؛ بریتییە لە نوێژ، هەرکەسێک وازی لێ هێنا، بێگومان کافر دەبێ!!

(ترمذی) حەدیثێکی ریوایەت کردووە، کەدەڵێ: هاوەڵانی پێغەمبەر وازلێهێنانی هیچ شتێکیان بەلاوە کوفر نەبوو جگە لەنوێژ.

جا کەنوێژ ئەوەندە گرنگ بێ، پێویستە ئەنجام دانی بەئەوپەڕی لەسەرخۆیی‌و ئەدەبو وریایی دڵو رووتێکردنی راستو ئامادەباشی مێشکئو هۆشو پاکی لیباسو جەستەیەوە بێ. پێویستە ئەم عیبادەتە لەشوێنی خاوێنو بەرەو قیبلەو بەشێوەی تایبەتی‌و ئەدەبو حورمەتەوە ئەنجام بدرێ.

﴿فإن خفتم فرجالا أو ركبانا﴾ ئەگەر ترستان هەبوو لەوەی کە ئێوە بەو شێوە تایبەتی‌یە نوێژەکانتان ئەنجام بدەن دوژمن فرسەتتان لێ بێنێ‌و غافڵ گیرتان بکا، یان ترسی دڕندەتان هەبوو ،لەبەری هەڵدەهاتن یان راوتان دەنان، یان جۆرێکی‌تر لەم شێوانە بوو.

ئەوە چۆنتان بۆ دەگونجا: بەڕۆیشتنەوە بەسواری رووەو قیبلە یان روو لە لایەکی تر، نوێژەکانتان بکەن‌و وتەکانی نوێژ فاتیحەو تەحیاتو (سبحان اللـه)کان بڵێن، بۆ رکوعو سجوودیش ئیشارە بکەن.

ئەم ئایەتە ئەوە دەگەیەنێ کە بەهیچ جۆرێکئو هیچ کاتێکئ نوێژ لەسەر ئادەمیزاد لاناچێ هیچ عوزرو بەهانەیەکئ نابێتە هۆی لەسەر لاچوونی نوێژ، هۆی لانەچوونەکەشی ئەوەیە: نوێژ کردارێکە دەسەڵاتی پەروەردگار بەسەر ئێمەو بوونەوەرمان بیردەخاتەوە.

چونکە لەحەقیقەتدا کرداری رواڵەتی خۆیان لەخۆیاندا یاریدەدەری کرداری دڵو دەروونن کە مەبەستن، ئادەمیزادیش دابو نەریتی وایە کە ویستی کردارێکی تایبەت بەدڵ ئەنجام بدا پێویستی بە کۆکردنەوەی فکرو هۆشو ئامادەباشی دڵ هەیە کەئەمانەش پێویستیان بە چەند کردارێکی جەستەیی‌و وتنی چەند وشەیەکی تایبەتی هەیە.

﴿فإذا أمنتم فاذكروا الله كما علمكم ما لم تكونوا تعلمون﴾ ئەگەر ترسەکەتان نەماو دڵنیابوون ئەوە یادی خودا بکەن چونکە فێری کردوون چۆن عیبادەتی بکەن‌و لەکاتی ترسو بیمدا چۆن نوێژ دەکەن، یادی نیعمەتەکانی بکەن سوپاسی بکەن. ئەمە کاتێکئ مانای وا دەبێ کە کافی

(کما علمکم) کافی تەعلیل= پاساودان بێ، بەڵام ئەگەر بڵێین (کاف)ەکە کافی بەدەلییەتە ئەوە. ماناکەی وادەبێ یادی خودا بکەن بەو شێوەیەی کە لەوەوپێش فێری کردوون، واتە: نوێژەکانتان بەو شێوەیەی پێشوو بکەن کە لەکاتی ئاسایشو ئاسایی‌دا ئەنجامتان دەدا بەوە کە راوەستانو رووکردنە رۆگەو رکوعو سجودو دانیشتنی تەحیاتو مەرجەکانی تری ئەنجام بدەن!

وەسییەت بۆ ژنی مێرد مردوو موتعەدان بە ژنی تەڵاقدراو

وَٱلَّذِينَ يُتَوَفَّوۡنَ مِنكُمۡ وَيَذَرُونَ أَزۡوَٰجٗا وَصِيَّةٗ لِّأَزۡوَٰجِهِم مَّتَٰعًا إِلَى ٱلۡحَوۡلِ غَيۡرَ إِخۡرَاجٖۚ فَإِنۡ خَرَجۡنَ فَلَا جُنَاحَ عَلَيۡكُمۡ فِي مَا فَعَلۡنَ فِيٓ أَنفُسِهِنَّ مِن مَّعۡرُوفٖۗ وَٱللَّهُ عَزِيزٌ حَكِيمٞ ﴿٢٤٠﴾ وَلِلۡمُطَلَّقَٰتِ مَتَٰعُۢ بِٱلۡمَعۡرُوفِۖ حَقًّا عَلَى ٱلۡمُتَّقِينَ ﴿٢٤١﴾ كَذَٰلِكَ يُبَيِّنُ ٱللَّهُ لَكُمۡ ءَايَٰتِهِۦ لَعَلَّكُمۡ تَعۡقِلُونَ ﴿٢٤٢﴾

﴿والذین یتوفون منکم ویذرون أزواجا﴾ ئەم ئایەتە تەواوکەری حوکمە تایبەتمەندەکانی ژنو مێردایەتین کە لەم سوورەتەدا هەن، فەرمان کردن بە ئاگاداری بوون لەسەر نوێژەکان لەناو باسی ئەم حوکمانەدا لەم رووەوەیە کە نوێژ کۆڵەکەی ئایینەو گرنگی‌یەکی تایبەتی هەیەو بۆ ئەوەی گرنگی پێبدرێ چونکە کەسێک چاودێری لەسەر نوێژەکان بکا شایانی ئەوەیە کە لە سنووری خودادا رابوەستێو بەشەریعەتی خودا کار بکاو سەرپێچیو بێگوێیی پەروەردگاری نەکا، هەر بۆیەشە لە ئایەتێکی تردا دەفەرموێ: ﴿ **واستعینوا بالصبر والصلاة**﴾.

خاوەنی تەفسیری مەنار دەفەرموێ من لێرەدا بۆچوونێکی ترم هەیە، ئەویش ئەوەیە ئوسلووبی قورئان ئوسلووبێکی تایبەتی‌یە لەوەدا زۆرجار بۆ تازەکردنەوەی نیشانو رەوینەوەی وەڕزبوونو جاڕزی لە خوێنەرو بیسەر لەشوێنێکا مەبەستەکان یەک لە دوای یەک دەهێنێ، لەئایەتێکدا یا زیاتر باسی عەقیدەو حوکمو یاساو ئامۆژگاریو ئەحکامی تەعەبوودیو شارەستانیو ....هتد دەکا.

﴿والذین یتوفون منکم ویذرون أزواجا وصیة لأزواجهم متاعا إلی الحول غیر إخراج﴾ ئەو پیاوانەی نزیک مردن دەبنەوەو ژنیان لەپاش بەجێ دەمێنێ پێویستە وەصیەت بۆ خێزانەکانیان بکەن کە بۆ ماوەی ساڵێک لەماڵی مێردەکەی‌دا بمێنێتەوەو بژێوی بۆ دابین بکرێ بۆ کەس

نەبێ لەو ماڵە دەری بکا. دەی با بزانین ئەم فەرمانە فەرمانی واجبیو ئیلتیزامە یان فەرمانێکە سوونەت دەگەیەنێ؟!

دوو ڕا هەیە:

ڕای یەکەم ڕای جەماوەری زانایانە، ئەوان دەڵێن: عیددەی ئافرەتی مێرد مردوو لەسەرەتای ئیسلامدا ساڵێکی تەواو بوو وەکو پەیڕەوکردنێکی دابو نەریتی سەردەمی نەزانیو درێژەپێدانی ئەو عورفو عادەتە، دوایی ئەم یاسایە بە ئایەتی میرات لەسوورەتی (نساء) هەڵوەشایەوە هەروەها بە ئایەتی پێشووش ژمارە(٢٣٤) کەماوەی عیددەی مێرد مردوو بە چوارمانگو دەشەو دیاری کرد، ئیتر عیددەی ئافرەتی مێرد مردوو لە جیاتی ساڵێک کرا بەچوار مانگو دەشەوو شوێنی حەوانەوەو بژێوی بۆ دابین بکرێ، بەشی خۆشی لە میرات وەربگرێ کە لەوەپێش نەیدەدرایە!

ئیبنوجەریری طەبەری لە هومامی کوڕی یەحیاوە دەگێڕێتەوە دەڵێ: دەربارەی ئایەتی ﴿والذین یتوفون منکم و یذرون ازواجا﴾ لەقەتادەی پرسی ئەویش فەرمووی پێش هاتنی ئەم ئایەتە ئافرەت ئەگەر مێردەکەی بمردایە بۆماوەی ساڵێکی تەواو شوێنی حەوانەوەو بژێوی بۆ دابین دەکرا لە ماڵو دارایی مێردەکەی بە مەرجێک ئافرەتەکە لەو ماڵە دەرنەچێ، دوایی ئەم حوکمە بەئایەتی میرات نەسخ کرایەوە ئافرەت بەشی دیاریکراوی هەشت یەک ئەگەر مێردەکەی منداڵی هەبوو چواریەک ئەگەر مێردەکەی منداڵی نەبوو بۆ دیاری دەکرا.

٢- ڕای ئیمامی موجاهیدو ئەبو موسلیمو موسلیمی ئیصفەهانی دەفەرموون: ئەم ئایەتە حوکمەکەی ثابتەو نەسخ کراوەتەوە.. ئیمامی ڕازیش لە تەفسیرەکەیدا ئەم ڕایەی پەسەند کردووە..

مەجاهید - وەکو ئیبنو جەریر لێیەوە نەقل دەکا - دەڵێ دەربارەی عیددەی ئافرەتی مێرد مردوو دوو ئایەت هاتوەتە خوارێ: یەکەمیان

ئایەتی ﴿والذين يتوفون منكم و يذرون ازواجا يتربصن بانفسهن اربعة اشهر و عشرا﴾ ئەم ئایەتە لەوەوپێش باسکرا.

دووەمیان ئایەتی ﴿والذين يتوفون منكم ويذرون﴾ هەتا دەگاتە ﴿عزيز حكيم﴾ واتە ئەم دوو ئایەتە دوو حاڵەت بۆ عیددەی ئافرەتی مێرد مردوو دیاری دەکا ئەگەر ئافرەتەکە ئەوەی هەڵبژارد کە لە ماڵی مێردە مردووەکەیدا بمێنێتەوە، بژێوی لەماڵو دارایی ئەو وەربگرێ، ئەوە عیددەکەی ساڵێک دەبێ، ئەگیناعیددەکەی چوارمانگو دەشەوە، جابەم پێیە عیددە دوو ماوەی دەبێ ماوەیەکی واجبو تۆکمە ئەویش ماوە کەمەکەیە کە چوار مانگ دەشەو ماوەیەکی تر کە ئافرەتەکە تێیدا سەر پشکە کە ئەویش ماوە زۆرەکەیانە کە ساڵەکەیە!

بەڵام ئەبوو موسلیم دەڵێ: مانای ئایەتەکە بەم جۆرەیە: ئەوانەی لە ئێوە دونیا بەجێ دەهێڵن ژنیان لە دوا بەجێ دەمێنێو وەسیەتیان بۆ ژنەکانیان کردووە بە بژێوو حەوانەوەی ساڵێک، جا ئەگەر پێش تەواو بوونی ماوەکە لەماڵەکە دەرچوونو بە پێچەوانەی وەسیەتی مێردەکەیانەوە واتە هەر چوارمانگو دەشەو مانەوە ئەوە هیچ خراپەیەکی تێدانی‌یە لەو کردارەی کردویانە ئەگەر بچن بەنیکاحێکی ڕاستو دروستو شەرعی شووبکەنەوە. چونکە مانەوەیان بە گوێرەی ئەم وەسیەتە پێویست نی‌یە، ئەمجار ووتویەتی هۆی ئەم ڕایە بۆ ئەود دەگەڕێتەوە کە عەرەبەکان لەسەردەمی نەزانی‌دا وەسیەتیان دەکرد بۆ ژنەکانیان بە بژێوو شوێنی حەوانەوە بۆ ماوەی ساڵێکی تەواو پێویست بوو ئافرەتەکە ماوەی ساڵەکە لە عیددەدا بێ ئیتر پەروەردگار بەم ئایەتە ئەوەی ڕوون کردەوە کە ئەوە شتێکی واجب نی‌یە. کەوابو بەم پێیە نەسخ لە ئایەتەکەدا نی‌یە.....

خاوەنی تەفسیری مەنار دوای ئەوەی لێکۆڵینەوەو ڕای ئیمامی فەخری ڕازی هێناوە هەڵسەنگاندنەکەی تاوو توێ دەکاو ڕەخنەی لی‌دەگری

ئەمجار دێ ڕای ئەبوموسلیم پەسەند دەکاو دوو بەڵگەی بۆ دێنێتەوە یەکەمیان مانای ﴿والذین یتوفون منکم﴾ لەسەر مانای‌خۆی دەمێنێتەوە بەبێ ئیضمارو تەقدیر ماناکەی هەڵدەستێ، بەڵام لەسەر رای جەماوەری ڕاڤەکەرانی قورئان دەبێ مانای ﴿الذین یتوفون منکم﴾ بە ﴿الذین تحضرهم الوفاة﴾ مانا لی بدەینەوە کەوەسیەت لەلای ئەوانەی پێیان واجبە پێویست نابێ مەگەر لەسەر کەسێک کە ئەجەلی نزیک بوبێتەوە.

دووەمیان ئەوەیە کەعادەتی عەرەبەکان وابوە ئافرەتیان ناچار دەکرد کەبۆماوەی ساڵێکی تەواو لەماڵی مردوویدا بمێنێتەوە. جاکاتێک ئیسلام ماوەی عیددەکەی بە چوارمانگو دەشەو سنوردار کرد ئەوە چاوەڕوان دەکرا کە میراتگرەکان دوا تێپەڕبوونی چوارمانگو دەشەوەکە ئافرەتەکە لەماڵەکە دەربکەن. جائەگەر ئافرەتەکە ڕەغبەتی شووکردنەوەی نەبوو ئەم دەرکردنەی بەلاوە قورس دەبێ کەوابێ وا شیاوو چاوەڕوان کراوە لەمێردی بەوەفاو دڵسۆز کەوەسیەت بکا بۆ دوای خۆی کەتاماوەی ساڵێک ئەو ژنە لەو ماڵەدا بمێنێتەوەو دڵی بدرێتەوەو بژێوی بۆ دابین بکرێ بەمەرجێک لەو ماڵەدا بمێنێتەوە

ئیتر لێرەدا پەروەردگار ئەوەی ڕاگەیاند کە میراتگرانی مێردە مردووەکە گوناحیان ناگاتێ ئەگەر ئافرەتەکە بۆخۆی لەماڵەکە چووە دەرو شووی کردەوە یان چووەوە لای خزم وکەس وکاری خۆی، چونکە ئەوکاتە کەفالەتو لەخۆگرتنیان بۆئەو ئافرەتە تەواو دەبێ بەبێ ئەوەی ئەوان هیچ کەمتەرخەمیێکیان کردبێ لەڕێزگرتنیدا!

ئەم تەفسیرە لەگەڵ ڕاڤەکردنی مامۆستا (محمد عبده) ڕێک دەکەوێ کەدەفەرموێ (وەسیەت کردن لێرەدا بۆ واجب بوون نی‌یە بەڵکو سوننەت دەگەیەنێ ... جابەگوێرەی ڕاڤەکردنی وێ چوو تەفسیرەکە: وا هەڵدەستێو بەم جۆرە دەبێ: ئەوانەی لەئێوە دەمرنو ژنیان لەپاش بەجێ دەمێنێ ئەوە خودا وەسیەت دەکا بۆ ژنەکانیان کەلەماڵی مێردەکانیان

دەرنەچن تا ساڵێک، ئەگەر بەئارەزوی خۆیـانو ویستی خۆیان دەرچـوون ئەوە ئەو کەسانەی وەسیەتەکە دەتانگریتەوە ئێوە هیچ گوناحتـان ناگـاتێ لەوەی کەئەو ئافرەتانە دەیکەن لەکاری باشو شەرعیو یاسایی؛ ئاسایی چونکە ئەوکاتە ئێوە هیچ سوڵتەیەکتان بەسەریانەوە نییە، ئـەوان خـاوەن بڕیارو هەڵویستی خۆیانو مەنع ناکرین، مەگەر کاری ناشـەرعی ئـەنجام بدەن، کارێک بکەن کەهەموو مرۆڤێکـی بـالغو عـاقڵی لێ‌مـەنع بکـرێ. تەعبیری ئەوەش کە وەسییەت لەخوداوە بـێ لـەقورئاندا نموونـەی هەیـە ﴿یوصیکم ا لله فی اولادکم﴾ ﴿غیر مضـار وصیـة مـن ا لله﴾ ئـەم شـێوە ڕاڤەکردنـە ڕەوشـەنتر لەبۆچوونەکـەی ئەبوموسـلیمو لەگـەڵ ئایـــەتی سنوردارکردنی عیـددەو ئایـەتی مـیراتو حـەدیثی (لاوصیـة لـوارث) بەرەنگاری ناکاو باسی تەسخ نایەتە پێشەوە !!

بۆیەش دەڵێین فەرمانەکە بۆ واجب نییەو بەڵکو سـوننەت دەگەیـەنێ چونکە کرداپێکردنی بلاونەبوەتەوە وەکو چۆن فەرمانی ئایـەتی سورەتی (نوور) دەربارەی پرس کردنو ڕوخصەت خوازیی منـداڵ بۆهاتنـە ژورەوە کارپێکردنی سەرتاسەری نەبوو. ﴿وا لله عزیـز حکیـم﴾ خـودا باڵادەسـتو بـەتواناو دەستەلاتدارو کارامـاو کارسـازە، دەتوانـێ دابونـەریتی گـەلو نەتەوە بگۆڕێ لەداب ونەریتی زیانەخرۆو زیان بـەخش بـۆ سوننەتو داب ونەریتی سوودبەخشو مرۆڤانە، وەکو گۆڕینـی ئـەو عادەتـەی عەرەبـەکان هـەیانبوو دەربـارەی ژنـی مـێرد مـردوو کەدەبوایـە مـاوەی سـاڵێک گۆشەنشین وزەلیل بمێنێتەوەو ماوەی دەرچوونـی نـەبوو، ئـەو عادەتـەی گۆڕی بەعادەتێکی باشترو گونجاوتر کەبریتی بوو لەڕێزگرتنی ئافرەتەکـە لەماڵی مێردەکەی داو ڕێگـە لێ‌نـەگرتنی ئەگـەر ویسـتی دوای عیـددەی چوارمـانگو دەشـەو کەلەماڵەکـە دەربچـێ بەمەبەسـتی کـاری بـاشو کـارکردن بۆبـەرژەوەندی خـۆیو دوارۆژی خـۆی. ئـەم یاسـاو دابو نەریتـە گونجاوە لەگەڵ بەرژەوەندی تاکو کۆمەڵ لەهەموو کاتو شوێنێکا.

﴿وللمطلقات متاع بالمعروف حقا علی المتقین﴾ هەیە بۆ ئەو ئافرەتانەی گواسترابنەوە یان نەگواسترابنەوە کەتەلاق دەدرێن موتعەیەکی ڕێک وپێک..

موتعە: بریتی‌یە لەوماڵو داراییەی کە ژنو مێرد لەسەری ڕێک دەکەون یان قازی دیاریی دەکا، پێدانی ئەم موتعەیە مافێکی چەسپاوو سەلمێندراوە ئەوانەی لەخوداترسو خودا پەرستن نکوولی تێداناکەن دەیاندەنێ ـ! دیارە ئایەتەکە فەرمان دەکا بەپێدانی موتعە بەژنی تەلاقدراو ئەمجار بابزانین ئاخۆ ئەم فەرمانە بۆ وجوبە یان بۆ نەدبو سوونەتە؟ رای جەماوەری زانایانی شەرع لەسەر ئەوەیە کە فەرمانەکە بۆ نەدب سوننەتە.

ئیمامی شافیعی بەلایەوە فەرمانەکە بۆ (وجووبە) ئیبنوعەبباسو عەبدوڵلای کوڕی عومەرو سەعیدی کوڕی جوبەیرو حەسەنی بەصریو تابیعینی تریش هەر هەمان رایان بەلاوە پەسەندە..

فوقەهای مالیکی دەڵێن: فەرمانەکە بۆ هەموو تەلاقدراوێک سوونەت دەگەیەنێ جگە لە ئافرەتێک کە نەگواسترابێتەوەو مارەیشی بۆ دیاری کرابێ!

شافیعیەکان دەڵێن: فەرمانەکە بۆ وجووبەو موتعە پێویستە ئافرەتەکە گواسترابێتەوە یان نەگواسترابێتەوە، بەڵام ئافرەتێک پێش گواستنەوە تەلاق درابێو مارەییشی بۆ دیاری کرابێ ئەوە واجب نیە موتعەی بدرێتێ!

فوقەهای حەنەفیو حەنبەلی رایەکی مام ناوەندییان هەیە دەڵێن موتعە واجبە بۆ تەلاقدراوێک کە نەگواسترابێتەوەو مارەییشی بۆ دیاری نەکرابێ، بۆ تەلاقدراوی تریش سوونەتە بەلام بۆ مێرد مردوو نابێ چونکە ئایەتەکە تایبەتە بە تەلاقدراوەوە.

مامۆستا وەهبی ئەلزوحەیلی لە تەفسیرەکەیدا رای شافیعیو هەوادارانی پەسەند دەکا، دەڵێ چونکە ئایەتەکە بەئاشکراو بەروونی موتعەی چەسپاندووە بۆ هەمو تەلاقدراوێک گواستراوە بێ یان

نەگواسترابێتەوە، لێرەدا حوکمەکەی گشتی کردو بۆ هەموو تەڵاقدراوێک موتعەی دیاری کرد کەوابێ ئەمە تەعمیمی دوا تەخصیصە.

ئیبنو جەریر لەئیبنو زەیدەوە دەگێڕێتەوەو دەڵێ: کە ئایەتی ﴿ومتعوهن علی الموسع قدره وعلی المقتر قدره متاعا بالمعروف حقا علی المحسنین﴾ هاتە خوارێ، پیاوێک گوتی ئەگەر بەچاکم زانیو چاکم کرد موتعەتی دەدەمێ ئەگەر بەچاکیشم نەزانی نایدەمێ، ئیتر ئەم ئایەتە نازڵ بوو: ﴿وللمطلقات متاع بالمعروف حقا علی المتقین﴾ کەواتە کەسێک بەستەمکاری ژنەکەی تەڵاقدا بەهۆی وەڕزبوونو پێش چاوکەوتنی خێزانی خۆی تەڵاقدا ئەوە بەگوێرەی رێبازی شافیعیو هەواداراني، پێویستە لەسەری موتعە بدا بە ژنەکەیو حەقێکی شەرعیو قانونییەو لێی دەستێنرێ: ئەندازەی موتعەکەش بەگوێرەی دەوڵەمەندییو هەژاریی پیاوەکە دیاری دەکرێ.

کەواتە ئافرەتی تەڵاقدراو چوار جۆرن:

١- تەڵاقدراوی گواستراوەی مارەیی بۆ دیاریکراو، ئەوە ئەوەی بۆی دیاریکراوە دەبێ بیدرێتێ؛ چونکە خودا دەفەرموێ: ﴿**ولا یحل لكم أن تأخذوا مما اتیتموهن شیئا**﴾البقرة/٢٢٩. عیددەکەشی سێ پاکییە.

٢- تەڵاقدراوی نەگواستراوەی مارەیی بۆ دیاری نەکراو، ئەوە پێویستە بەگوێرەی دەوڵەمەندییو هەژاریی کابرا موتعەی بدرێتێو مارەیی نەدرێتێ، چونکە خودا دەفەرموێ: ﴿**لاجناح علیكم إن طلقتم النساء مالم تمسوهن**﴾البقرة/٢٣٦.

٣- تەڵاقدراوی نەگواستراوەی مارەیی بۆ دیاریکراو نیوەی مارەیی ناوبراوی دەدرێتێ، چونکە خودا دەفەرموێ: ﴿**وان طلقتموهن من قبل أن تمسوهن**﴾البقرة/٢٣٧. عیددەشی لەسەر نیە.

٤- تەڵاقدراوی گواستراوەی مارەیی بۆ دیارینەکراو، ئەوە مارەیی هاوشانی خۆی وەردەگرێ، چونکە خودا دەفەرموێ: ﴿**فما استمتعتم به منهن فاتوهن أجورهن فریضة**﴾النساء/٢٤. هەندێ وایان راڤەکردووە مارەییان بدەنێ بەئەندازەو تەخمین ئەگەر ناونەبرابوو.

﴿**كذلك یبین الله لكم آیاته لعلكم تعقلون**﴾ واتە: وەکو چۆن لەوەپێش پەروەردگار دەربارەی مافی ژنو مێرد -کە بەسەر یەکتریانەوە هەیە- حوکمو یاسای بۆ روون کردنەوە، هەر بەو جۆرە لێرەدا پەروەردگار حوکمو یاسای تریشتان بەهۆی ئایاتی موحکەمی قورئانەوە بۆ روون دەکاتەوە، لە تەک روونکردنەوەکەدا سوودو فائیدەی پەیڕەوکردنی ئەو حوکمو یاسایانەش دەستنیشان دەکا، بەڵکو ئێوە لەشتەکان وردببنەوەو هۆشتان بەخۆدا بێتەوەو حیکمەتو بەرژەوەندییەکانی ئەو حوکمانە بزاننو لە مەبەستی ئایەتەکان تێبگەنو عەقڵو هۆش پەیدا بکەن....

ترس و بەخیلی نیشانەی مردنی گەل و هۆزە، ئازایەتی ماڵبەخشین هۆکاری ژیانی کامەرانییە بۆ نەتەوە

﴿أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ خَرَجُوا مِن دِيَارِهِمْ وَهُمْ أُلُوفٌ حَذَرَ الْمَوْتِ فَقَالَ لَهُمُ اللَّهُ مُوتُوا ثُمَّ أَحْيَاهُمْ إِنَّ اللَّهَ لَذُو فَضْلٍ عَلَى النَّاسِ وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَشْكُرُونَ (٢٤٣) وَقَاتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ سَمِيعٌ عَلِيمٌ (٢٤٤) مَّن ذَا الَّذِي يُقْرِضُ اللَّهَ قَرْضًا حَسَنًا فَيُضَاعِفَهُ لَهُ أَضْعَافًا كَثِيرَةً وَاللَّهُ يَقْبِضُ وَيَبْسُطُ وَإِلَيْهِ تُرْجَعُونَ (٢٤٥)﴾

لەوەپێش پەروەردگار باسی ئەحکامی خێزانی کرد، شێوەی ڕێکخستن و چۆنیەتی پەیوەندی تاکەکانی خێزانی روون کردەوە. ئەمجار لێرەدا باسی ئەحکامی جیهادو تێکۆشان دەکا، باسی گرنگی بەرگری لە خاک و نەتەوەو بیروباوەڕ دەکا چونکە خێزان بەختیار نابێ ئەگەر کۆمەڵ بەختیارو سەربەرز نەبێ و فەرمووی:

﴿ألم تر إلى الذين خرجوا من ديارهم﴾ ئایا نەتزانیوەو ئاگادار نیت لەحاڵ و چۆنیەتی ئەو گەل و نەتەوەیەی لەترسی دوژمنیان لە ماڵ و زێدو نیشتمانی خۆیان دەرچوون و کۆڕەویان کردو هەڵاتن ئەوان کەم نەبوون نەتەوەیەکی بەژمارە زۆربوون، نەتەوەیەکی بەنی ئیسرائیل بوون. ﴿وهم ألوف﴾ ئەوان بەهەزاران هەزار کەس بوون ئەوەندە زۆر بون چاوەڕوانی ئەوەیان لێدەکرا خۆڕاگرو ئازایانە بەرگری بکەن لە ماڵ و ناموس و وڵاتیان، کاتێک دوژمن بۆیان هات بەرگریان نەکردوو هەڵهاتن ﴿حذر الموت﴾ لەترسی مردن چونکە نەتەوەیەکی ترسنۆک و ژیان خۆشەویست و بێهەڵوێست و کەم غیرەت و بێ ورەو رووخاو بوون، بڕوایان بە خوداو پێغەمبەران نەبوو، قورئانی پیرۆز ژمارەکەیانی روون نەکردۆتەوە

هەروەکو ڕەچەڵەکو نیشتمانەکەشی دیاری نەکردوون، چونکە لێرەدا مەبەست پەند وەرگرتنە مەبەست ڕاست کردنەوەی بیرو بۆچوونە دەربارەی مردنو ژیان، هۆکارە ڕواڵەتیەکانیان، حەقیقەتە نادیارەکەیان، بۆ ئەوەی ئادەمیزاد هەموو کاتێ ئەو شتانە حەواڵەی دەسەڵاتی خودا بکا، هەڵسێ بەهەڵگرتنی ئەرکو واجبات بەبێ ترسو دڵەڕاوکێو ڕاڕایی، چونکە ئەوەی لای خودا دانراوە هەردەبێ ببێ مردنو ژیان هەردووکیان بەدەستی پەروەردگارن، مەبەست ئەوەیە ترسان لە مردن سوودی نییە، دڵەڕاوکێو لەرزە لەرزو خۆپەناگرتن ماوەی ژیان زیاد ناکەنو مەرگ دواناخەنو قەزاو قەدەری خودا ناگێڕنەوە، هەروا خودا بەخشندەی ژیانەو وەرگرەوەی گیانیش هەر خۆیەتی.

هەروەکو ووتمان قورئان ژمارەو ڕەچەڵەکو نیشتمانی ئەو کۆمەڵەی دیاری نەکردووە چونکە مەبەست پەند وەرگرتنە، بەڵام کۆمەڵێک لەزانایانی سەلەف گوتوویانە ئەوانە نەتەوەیەکی بە نو ئیسرائیل بوون، یان لە ڕۆژگاری بەنو ئیسرائیلی‌یەکاندا بوون ئەوانە دانیشتووی شارێک بوون پێیان گوتووە (داوەردان) شارێک بووە فرسەخێک لە (واسیط)ەوە دووربووە، یان دانیشتووی ئەزروعات بوون.

ئاشکرایە کۆبوونەوەی ئەو گەلە کە ژمارەیان بە هەزاران بووە، کۆچ‌کردنیان لە زێدو نیشتمانی خۆیان ئاکامی پەیدابوونی ترسو لەرزێکی زۆر بووە یا لە هاتنی دوژمنێک یان هاتنی تاعوونو فەنایەک کە زۆر ترسناک بووە، دەیراکردنو هەڵهاتنیان لە دوژمن لە مردن ڕزگاری نەکردن، بۆ کوێ دەچن هەموو شوێنێک موڵکی خودایە.

﴿فقال لهم الله موتوا﴾ پەروەردگار مراندنی، ئەمجار ئەم مردنە چۆن بووەو بەچی مردن؟ هیچ شتێک لەم بارەوە لە قورئاندا نەهاتووە چونکە ئەوە مەبەست نیە، ئەوەی مەبەستە ئەوەیە کە پەند وەربگرنو تێبگەن کە ترسو لەرزو دڵەڕاوکێو هەڵهاتنو قوچاندنو خۆحەشاردان هیچ لە

مەوزوعەکە ناگۆڕێو مردنیان لێ دوورناخاتەوەو ئەوەی بۆیان دیاریکراوە دەبێ بیگەنێو پێی بگەن.

دەبوایە ئەوانە خۆڕابگرنو بەرەنگاری بکەنو پابەندی فەرمانی خودا بوونایە ﴿ثم أحياهم﴾ دوایی زیندووی کردنەوە، جا چۆنی زیندووکردنەوەدو زیندووکردنەوەیان بەچی شێوەیەک بوو ئەوەش قورئان باسی نەکردووەو نازانین چۆن؛

ئەوەندەی ئایەتەکە ئاماژەی بۆ کردووەو ئێمە تێی دەگەین کە خودا گیانی پێدا نەوە بەبێ ئەوەی خۆیان هیچ دەستێکیان تێیدا بووبێ، ئەمە لەکاتێکدا کە خۆیان زۆریان هەوڵدا نەیان توانی مردن لە خۆیان لادەن.

کەوابێ ترسو هەڵهاتن مردن ناگێڕێتەوە، ژیان بەدەستی خودایە بەبێ ماندووبوون دەیدا بە بەندەکانی دەی کەوابێ ترسنۆکو بێ وورە داوەشێنو عومریان نەمێنێ).

﴿وقاتلوا في سبيل الله﴾ ئەی کۆمەڵی موسوڵمانان! ئێوە ترسنۆک نەبن مەترسن لەڕێگای خودادا جیهاد بکەنو هەوڵ بدەن، گیانوماڵو دارایتان لەپێناو ئایینی پیرۆزی خودادا بەخت بکەن ﴿واعلموا أن الله سميع عليم﴾ ئێوە باش بزانن و دڵنیابن کە خودا بیسەرە هەموو قسەو باسێک دەبیسێو دەزانێ چی لە خۆ گرتووەو مەبەست بەو قسەیە چییە!

یان خودا بیسەرەو وەڵام دەداتەوەو دەزانێ چی دڵو دەروون چاک دەکا چی حاڵو چۆنیەتی ژیان بەختەوەرە دەکا.

ئاشکرایە جیهاد لەڕێگەی خودادا بریتییە لە خۆبەخت کردنو ماڵ بەخشین لەڕێگەی خودادا لە قورئاندا زۆرجار لەگەڵ باسی شەڕو جیهاد باسی ماڵبەخشین دەهێنرێ، چونکە وادەبێ موجاهید ئامادەباشی هەیە بچێ بۆ شەڕو دژی دوژمنی ئیسلام بجەنگێ بەڵام ماڵو دارایی و تفاقی جەنگی بۆ دابین ناکرێ کەوابوو پێویستە هەمیشە موسوڵمانان هەڵ بندرێن بۆ ماڵ بەخشین بۆ دابین کردنی تفاقی جەنگاوەرانی ئیسلام بۆیە

لێرەدا دوا بەدوای فەرمان بە شەڕو خۆبەخت کردن لەڕێگەی خودادا بانگەوازی ماڵبەخشینو تفاق ئامادەکردنی جەنگاوەرانی کردووەو فەرمووی: ﴿من ذا الذي يقرض ا لله قرضا حسنا فيضاعفه له أضعافا كثيرة﴾ کێیە ئەو کەسە کە ماڵو دارایی خۆی بە قەرز دەدا بەخودا بەشێوەیەکی ڕێکو پێک واتە ماڵو دارایی خۆی لەبەر خاتری خودا دەبەخشێ، ئەمجار خودا ئەو ماڵو داراییەی بۆ دووچەندانەو چەند چەندانە دەکاتەوە ولە دونیادا ماڵەکەی زۆرتر دەکاو پیتو بەرەکەتی تێدەخاو ئارامی دەروونی پێ دەبەخشێو خۆشی لە ژیان دەبینێ لە قیامەتیشا پاداشتی بەچەند چەندان دەدرێتەوە زیاد لەوەش ڕەزامەندی حودا لێیانو نزیکی خودایان بۆ دەکرێتە بارەقەڵلا.

﴿وا لله يقبض و يبسط وإليه ترجعون﴾ هەژاریو دەوڵەمەندی بەدەست پەروەردگارە بەخیلیو چروکی مرۆڤ دەوڵەمەند ناکا بەخشندەییو سەخاوەتیش فەقیری ناکا: لە ئاکاما چاکو خراپ، هەژارو دەوڵەمەند، پیرو جوان بەهەمو ڕەنگو ڕەچەڵەکو کرداریانەوە هەر بۆ لای خودا دەگەڕێنەوە، هەرکەسە بەمەرگی خۆی دەمرێو مەرگ پاشو پێش ناکا!! کەوابێ موسوڵمانان نابێ لەمردن بترسن، نابێ لەهەژاری بترسن ئەمانە بەدەست پەروەردگارن! ماڵو گیان بەخت بکەن، دڵنیابن تەمەن دیاریکراوە بژێوو ماڵو دارایی بڕدراوەتەوەو ئەندازەدار کراوە.

شایانی موسوڵمانە کە بە کەڵی بژیو ژیانێکی سەربەرزانەو ئازایانە بەسەر بەرێو لەخودا نەبێ لەکەس نەترسێ.

چیرۆکی صمویل پێغەمبەرو مەلیك تالووت .. وازهێنانی بەنو ئیسرائیل لە جیهاد

أَلَمْ تَرَ إِلَى ٱلْمَلَإِ مِنۢ بَنِىٓ إِسْرَٰٓءِيلَ مِنۢ
بَعْدِ مُوسَىٰٓ إِذْ قَالُوا۟ لِنَبِىٍّ لَّهُمُ ٱبْعَثْ لَنَا مَلِكًا نُّقَٰتِلْ فِى سَبِيلِ ٱللَّهِ ۖ
قَالَ هَلْ عَسَيْتُمْ إِن كُتِبَ عَلَيْكُمُ ٱلْقِتَالُ أَلَّا تُقَٰتِلُوا۟ ۖ قَالُوا۟ وَمَا لَنَآ أَلَّا
نُقَٰتِلَ فِى سَبِيلِ ٱللَّهِ وَقَدْ أُخْرِجْنَا مِن دِيَٰرِنَا وَأَبْنَآئِنَا ۖ فَلَمَّا
كُتِبَ عَلَيْهِمُ ٱلْقِتَالُ تَوَلَّوْا۟ إِلَّا قَلِيلًا مِّنْهُمْ ۗ وَٱللَّهُ عَلِيمٌۢ بِٱلظَّٰلِمِينَ
﴿٢٤٦﴾ وَقَالَ لَهُمْ نَبِيُّهُمْ إِنَّ ٱللَّهَ قَدْ بَعَثَ لَكُمْ طَالُوتَ مَلِكًا ۚ
قَالُوٓا۟ أَنَّىٰ يَكُونُ لَهُ ٱلْمُلْكُ عَلَيْنَا وَنَحْنُ أَحَقُّ بِٱلْمُلْكِ مِنْهُ وَلَمْ يُؤْتَ سَعَةً
مِّنَ ٱلْمَالِ ۚ قَالَ إِنَّ ٱللَّهَ ٱصْطَفَىٰهُ عَلَيْكُمْ وَزَادَهُۥ بَسْطَةً فِى ٱلْعِلْمِ وَٱلْجِسْمِ ۖ
وَٱللَّهُ يُؤْتِى مُلْكَهُۥ مَن يَشَآءُ ۚ وَٱللَّهُ وَٰسِعٌ عَلِيمٌ ﴿٢٤٧﴾

﴿ألم تر إلى الملإ من بني إسرائيل من بعد موسى﴾ ئایا چیرۆکی ئەو تاقمو کۆمەڵەی نەوەی ئیسرائیلت پێ نەگەیشتووە؟ کەدوای سەردەمی مووسا رووی‌دا؟ بزانە کەپیاو ماقوولو ریش سپی‌و دڵسۆزانیان لەگەڵ پێغەمبەریکیان کۆبوونەوە ﴿إذ قالوا لنبي لهم ابعث لنا ملكا نقاتل في سبيل الله﴾ بەپێغەمبەرەکەی خۆیان گوت: سەرکردەیەکمان بۆ دەست نیشان بکە تا لەژێر سەرکردایەتی ئەودا لەرێگای خودادا جیهاد بکەین لەپێناو بیروباوەڕی خۆماندا بجەنگین‌و خۆمان بەخت بکەین، دیارە ئەم گەلو نەتەوەیە بڕوادارو دڵ زیندوو بوونو باوەڕیان بە خودا قایم بووەو

هەستیان بەوە کردووە کە ئەوان خاوەنی بیروباوەڕنو لەسەر حەقن، دوژمنەکانیان لەسەر ڕێگای گومڕاییو سەرلێشێواون.

ئەم هەستو شعوورەیان نیوەی سەرکەوتنیان بۆ دەستەبەر دەکا، پێغەمبەرەکەیان کە ئەم هەڵویستەی لێ بینینو گوێی لە قسەکانیان گرتو ویستی دڵنیا بێ لە ڕاستگۆیی‌یانو لە نییەتی چاکیو سووربوونیان لەسەر خۆبەخت کردنو جەنگان لە ڕێگای خودادا. ویستی بە تاقییان بکاتەوە بزانێ ئایا هەر قسەیان هەیە یان بە کردەوەش هەروا خاوەن هەڵویستن ﴿قال هل عسیتم إن کتب علیکم القتال ألا تقاتلوا﴾ پێی گوتن ئایا چاوەڕوان ناکرێ لێتان ئەگەر شەڕتان لەسەر پێویست کراو فەرمانتان پێ کرا بەجەنگ کردن پشت هەڵ بکەنو پاشگەز ببنەوە؟ ئێستا ئێوە هیچتان لەسەر نیە، بەڵام ئەگەر سەرکردەم بۆ دیاریکردنو شەڕتان لەسەر پێویست کرا ئەو کاتە دەبێتە قەرزو پاشگەزبوونەوەتان بۆ ناکرێ، ئەگەر جیهادتان لەسەر فەرزکرا ئیتر ڕێگای ژێوان بوونەوەتان بۆ نیە. ئیتر بەم قسانە ئەوەندەی تر خەڵکەکە گەرم بوو حەماسەتیان بەرزبووەوە ئامادەباشی خۆیان بۆ جەنگانو خۆبەخت کردن نیشان دا. ﴿قالوا﴾ وتیان: ﴿وما لنا ألا نقاتل في سبيل الله وقد أخرجنا من ديارنا وأبنائنا﴾ چی ڕێگەی ئەوەمان لێ دەگرێ کە لەپێناو ئایینی خودادا نەجەنگین؟ بۆ دەبێ پاشگەز ببینەوە؟ لەکاتێکدا ئێمە ستەم لێکراوینو لە زێدو نیشتمانی خۆمان دەرکراوین ماڵو سامانمان داگیرکراوەو منداڵەکانمانیان لێ فڕاندوین!! شەڕکردنمان لەگەڵ ئەوانەدا پێویستەو حەقەو ڕاستە. هیچ ڕێگا چارەیەکو بەهانەیەکمان نیە بۆ پاشگەزبوونەوە ئەمە هەڵویستمانەو هەرگیز لێی لانادەین.

ئەڵام ئەم خوێن گەرمیو سووربوونە بەردەوام نەبوو ئەم هەڵویستەیان تا سەر نەبوو چونکە ﴿فلما کتب علیهم القتال تولوا إلا قليلا منهم﴾ کاتێک شەڕکردنیان لەگەڵ کافرەکاندا لەسەر پێویست کراو لەقسەی ڕووت

دەرچوو دەبوایە بەکردەوە بیسەلمێنن کۆمەڵێکی کەمیان نەبێ ئەوانیتر پشتیان هەڵکردو پەشیمان بوونەوە، ئەمەش دیاردەیەکی هەرە زەقی نەتەوەی ئیسرائیل بووە لەبارەی پەشیمان بوونەوەو پەیمان هەڵوەشاندنەوەو خۆ دەربازکردن لە تاعەتو گەردنکەچی بۆ فەرمانی خودا پاشگەزبوونەوە لەتەکلیف، ناتەبایی‌و پشت هەڵکردن لە حەق‌و راستی! ئەمەش دیاردەی هەموو کۆمەڵێکی ئادەمیزادە کە چاك پەروەردەی ئیمانی نەکرابێ، ئەمە دیاردەیەکی دیاری هەموو گەل‌و نەتەوەیەکە پەروەردەی ئیمانی بەرزو درێژخایەن نەبێ ناتوانێ ئەم دیاردەیان تێدا بگۆڕێ. هەر پەروەردەی ئیمانی دەتوانێ کۆمەڵی خۆنەویست لێبوردوی خەباتکەرو شۆڕشگێڕ دروست بکا. بۆیە پێویستە هەموو کاتێك قیادەی ئیسلامی دووربین‌و چاوتیژو دامەزراو بێ، حیسابی خۆی بکاو بزانێ رێگای کۆششی پڕ لە چقڵ‌و بەردەڵان‌و کەندەڵانە، هەمیشە ئاگادارو لەسەر هەستبێ‌و نەکەوێتە دوای پیلان گێڕانی دوژمنانیەوە.

﴿وا لله علیم بالظالمین﴾ پەروەردگار ئاگادارو زاناو بینایە بەوانەی کە ستەم لە خۆیان دەکەن، ستەم لە پەیامبەرو بەرنامەی خودا دەکەن، ستەم لە حەق‌و راستی دەکەن؛ دەزانن کە ئەوە حەقەوە خۆی لێ هەڵە دەکەن‌و لێی لادەدەن.

﴿وقال لهم نبيهم إن ا لله قد بعث لكم طالوت ملكا﴾ پێغەمبەرەکەیان پێی راگەیاندن کە پەروەردگار طالوتی کردووە بە پاشاو سەرکردەیان‌و هەموویان بچنە ژێر فەرماندەیەوەو لەژێر سەرکردایەتی ئەودا بجەنگن! ئەمجار هەر بەئەوەندە نەوەستان کە خۆیان لەشەڕ پەنابگرن‌و نەچنە رووبەڕوو بوونەوەی دوژمنەکانیان! بەڵکو دەنگی نارەزاییان بەرزکردەوەو ﴿قالوا﴾ وتیان ﴿أنى يكون له الملك علينا﴾ چۆن دەبێ طالوت بکرێ بە پاشاو سەرکردەی ئێمە؟؟ کە ی ئەوە شیاوی ئەو پلەو پایەیە؟! ﴿نحن أحق

بالملك منه﴾ ئێمە شیاوترین بـۆ پاشـایەتی ئێمـە کـوڕی پاشـاینو طـالوت کوڕە مسکێنە.

سەرباری ئەوەش ﴿ولم یؤت سعة من المال﴾ دەوڵەمەندو سانمانداریێک نیە تەرازووی لاسەنگی بنەماڵەو خادانی بۆ بەرامبەر بکاتەوە!!

بەڕاستی ئەوە بیرو بۆچوونێکی پووچـی خۆیـان بـوو کێشـانەی رووداوی رۆژگاریان پێ دەکردو، تەرازووی کێشانەی رووداوو ئادەمیزادیان نەدەزانی چۆن دەبێ یان لەبەر دڵ پیسیو خواری خۆیان خۆیان لێ لادەدا !!

ئـەمجار پێغەمبەرەکـەیان کەسـایەتی طـالوتی بـۆ روون کردنـەوە لێهاتوویيو شیاوی ئەوی بۆ ئەو پلەیە شیکردەوە، حیکمەتی پەروەردگار دەربارەی هەڵبژاردنی طـالوت بـۆ پاشـایەتی ئەوان دەست نیشـان کـرد! ﴿قال﴾ وتی: ﴿إن الله اصطفاه علیكم﴾ پەروەردگار ئەوی بـۆ پاشـایەتی هەڵبژاردووەو دەست نیشـانی یەدیهێنـەرە ئەمـە لەلایەکـەوە، لەلایـەکی تـرەوە ﴿وزاده بسطة في العلم والجسم﴾ زانـاو خوێنـدەوارە، خـودا زانسـتێکی باشـی پـێ بەخشـیوە کـە پێویسـتییەکی سـەرەکییە بـۆ سەرکردایەتی، وێڕای ئەوەش قەدو بالایەکی بەرزو بڵندو سەرو سیمایەکی جوانو لەشو لارێکی ساغو سەلیمو عەقڵو هۆشێکی تەواوی پێ دراوە کە ئەمانەش پێویستییەکی سەرەکین بۆ پاشایەتی.

ئەمە ئاماژەیـە بـۆ ئـەوە کـە جیهـاد لەرێگـەی خـودادا پێویستی بـە ئامادەکردنی نەفسیو پـەروەردەیی زانسـتی هەیـە، پێویستیبە لێزانیو شارەزاییو کارڕەنگینیو ئازایەتیو چاونەترسیو ورە بەرزییو دڵ قـایمیو دڵسۆزی بۆ کارەکەی هەیە. پێویستی بە خۆبەخت کـردنو خۆمـاندووکردن لەپێناو مەبدەئو عیزەتو کەرامـەتدا هەیـە، جیهـاد بـەوە نـاکرێ هـەر هیـوات بـێو بێکـردەوە بـەڵکو بەئازایـەتیو ئـیرادەی پۆڵایـین ئـەنجام دەدرێ، ئەمانـەش لـە هـۆزی بـەنو ئیسـرائیلدا نـەبوون لەبـەر دوو هـۆی

سەرەکی دڵو دەروون ناپاکیو لاوازی بیروباوەڕو ژیان خۆشەویستی! بۆیە نەوێران شەڕبکەنو بچنە گۆڕی مەیدانو بەشداری جەنگ بکەن.

هەروەها ئەوەش دەگەیەنێ کەپاشایەتیو سەرکردایەتی بەمیراتو کەلەپوور نادرێ بەکەسو هەروەها دەوڵەمەندی چ رۆڵێک لەو بارەدا ناگیرێ بەڵکو لێهاتوویی و زانایی و شارەزایی و هێزی کەسایەتی و ئیرادەی پۆڵایین رۆڵی گرنگیان هەیە بۆ دەست نیشان کردنی سەرکردایەتی.

ئیبنو عەبباس دەفەرموێ: ئەو رۆژگارە طالوت زاناترینی بەنو ئیسرائیلی‌یەکان بوو، قۆزترینو رەنگ پیاوترینیان بوو بالابەرزترینیانو بەهەیبەت ترینیان بوو، دوژمنان لێی دەترسان. پەروەردگار لە ئایەتەکەدا هۆی هەڵبژاردنی طالوتی بۆ پاشایەتی روون کردوەتەوە کە بریتی‌یە لە زۆرزانیو زانایی ویڕای ریکو پێکی ئەندامی لەشو بالابەرزیو سەرو سیمای جوان، لەشو لاری تەواو یارمەتیدەرە بۆ ئەنجامدانی کاری جەنگی ئەو رۆژگارە.

وەکو دەڵێن: عەقلی سەلیم لەلەشی سەلیم دایە.

ئایەتەکە ئەوەشی تێدایە کە پەروەردگار خاوەنی هەموو شتێکە چی لە بوونەوەردایەو بووەو دەبێ هەمووی هی خوایە مولکو دارایی دەسەلاتو سەڵتەنەت بەدەست خۆیەتی دەیدا بەکێ ئارەزووی خۆیەتی، دەسەلات دانو گەورەکردنو ریزپێدان بۆ ئادەمیزادێک بە ویستی زاتی بێچوونەو هەموکارێکی خێرو بەرژەوەندی ئادەمیزادی تێدایە.

ئەوەشی تێدایە کە لە ناو گەلو نەتەوەدا مرۆڤی راستاڵو خێرخوازو حەق پەرست دەمێننەوە. تەنانەت کە زۆربەی هەرە زۆری کۆمەڵیش پشت لە جیهاد هەڵ بکەن کەمێک خێرخواهوو پیاوچاک لەسەر حەق دەمێننەوە هەرچەندە کەمیش بن کاریگرنگ ئەنجام دەدەن، خوداش ئاگاداری هەولو تێکۆشانیانەو بەچاکە پاداشتیان دەداتەوە، لەهەمان کاتدا ئاگاداری کرداری ستەمکارانەو سزای پێویستیان دەداتەوە.

شیاویی تالووت بۆ پاشایەتی و بەتاقی کردنەوەی شوێنکەوتوانی..

وَقَالَ لَهُمْ نَبِيُّهُمْ إِنَّ ءَايَةَ مُلْكِهِۦٓ أَن يَأْتِيَكُمُ ٱلتَّابُوتُ فِيهِ سَكِينَةٌ مِّن
رَّبِّكُمْ وَبَقِيَّةٌ مِّمَّا تَرَكَ ءَالُ مُوسَىٰ وَءَالُ هَٰرُونَ تَحْمِلُهُ ٱلْمَلَٰٓئِكَةُ ۚ إِنَّ فِى
ذَٰلِكَ لَءَايَةً لَّكُمْ إِن كُنتُم مُّؤْمِنِينَ ﴿٢٤٨﴾ فَلَمَّا فَصَلَ طَالُوتُ بِٱلْجُنُودِ قَالَ
إِنَّ ٱللَّهَ مُبْتَلِيكُم بِنَهَرٍ فَمَن شَرِبَ مِنْهُ فَلَيْسَ مِنِّى وَمَن لَّمْ يَطْعَمْهُ فَإِنَّهُۥ
مِنِّىٓ إِلَّا مَنِ ٱغْتَرَفَ غُرْفَةًۢ بِيَدِهِۦ ۚ فَشَرِبُوا۟ مِنْهُ إِلَّا قَلِيلًا مِّنْهُمْ ۚ فَلَمَّا جَاوَزَهُۥ
هُوَ وَٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ مَعَهُۥ قَالُوا۟ لَا طَاقَةَ لَنَا ٱلْيَوْمَ بِجَالُوتَ وَجُنُودِهِۦ ۚ

قَالَ ٱلَّذِينَ يَظُنُّونَ أَنَّهُم مُّلَٰقُوا۟ ٱللَّهِ كَم مِّن فِئَةٍ قَلِيلَةٍ غَلَبَتْ فِئَةً كَثِيرَةًۢ
بِإِذْنِ ٱللَّهِ ۗ وَٱللَّهُ مَعَ ٱلصَّٰبِرِينَ ﴿٢٤٩﴾ وَلَمَّا بَرَزُوا۟ لِجَالُوتَ وَجُنُودِهِۦ قَالُوا۟
رَبَّنَآ أَفْرِغْ عَلَيْنَا صَبْرًا وَثَبِّتْ أَقْدَامَنَا وَٱنصُرْنَا عَلَى ٱلْقَوْمِ ٱلْكَٰفِرِينَ
﴿٢٥٠﴾ فَهَزَمُوهُم بِإِذْنِ ٱللَّهِ وَقَتَلَ دَاوُۥدُ جَالُوتَ وَءَاتَىٰهُ ٱللَّهُ
ٱلْمُلْكَ وَٱلْحِكْمَةَ وَعَلَّمَهُۥ مِمَّا يَشَآءُ ۗ وَلَوْلَا دَفْعُ ٱللَّهِ ٱلنَّاسَ بَعْضَهُم
بِبَعْضٍ لَّفَسَدَتِ ٱلْأَرْضُ وَلَٰكِنَّ ٱللَّهَ ذُو فَضْلٍ عَلَى ٱلْعَٰلَمِينَ ﴿٢٥١﴾

تِلْكَ ءَايَٰتُ ٱللَّهِ نَتْلُوهَا عَلَيْكَ بِٱلْحَقِّ ۚ وَإِنَّكَ لَمِنَ ٱلْمُرْسَلِينَ ﴿٢٥٢﴾

﴿وقال لهم نبيهم إن آية ملكه أن يأتيكم التابوت فيه سكينة من ربكم﴾ نەتەوەی ئیسرائیل لەگەڵ پێغەمبەرەکانیاندا هەڵوێستی زیادەڕەوی هەڵچوونو داچوونیان هەبووە، یەکێ لەو هەڵوێستانەیان ئەم هەڵوێستەیان بوو کە زۆر رقەبەرییان لەگەڵ پێغەمبەرەکەیان دەکردوو زۆر گێژە گێژو سەرپێچیان کرد.

هەتا کار گەیشتە ئەوە کە پێغەمبەرەکەیان پێی گوتن: بەڵگەیەکی ماددی هەیە کە طالووت کراوەتە پادشای ئێوە ئەویش گەڕانەوەی ئەو سندووقەیە، کە کاتی خۆی لای مووسا بووە دوژمن لێی ستاندوون، ئەو سندووقە لەم رۆژانەی داهاتوودا دێتەوە بۆ لاتان، ئەو سندووقە دەبێتە هۆی دڵئارامی بۆ ئێوە، چونکە پیرۆزیی پێوەیە، هەندێ پاشماوەو کەلەپووری پیرۆزی خێڵی مووسا کە پاش خۆیان بەجێیان هێشبوو وەکو عەساو بەرگو پۆشاکو بڕێ لەوحەی تەوراتو مێزەری هاروونو جلوبلیباسی ئەویشی تێدایە، هەروەها هەندێ کەلەپووری ماڵەکانی ئایینی موساشی تێدایە.

﴿تحمله الملائكة إن في ذلك لآية إن كنتم مؤمنين﴾ فریشتە ئەو سندووقە لەدەست دوژمنەکانتان دەردەهێننو دەیهێننەوە بۆ لای طالووتو هاتنەوەی ئەو سندووقە بەڵگەیە کە خودا چاودێری ئێوە دەکاو طالووتی کردووە بە پاشای ئێوە تا ئیشو کارتان بەڕێوە بەرێو بەسەر دوژمنەکانتاندا سەرتان بخا. پێویستی سەرشانی ئێوەشە کە پشتی بگرنو یارمەتی بدەنو رازی بن بە پاشایەتی ئەوو گەردنکەچی سەرۆکایەتیەکەی بن، ئەگەر راست دەکەن ئێوە بەڕاستی خوداپەرستن.

ئیتر ئەوەبوو خەڵک لەدەوری کۆبوونەوە، ئەویش حەفتا یان هەشتا هەزار کوڕی گەنجی لێهەڵبژاردنو ئامادەی کردن بۆ جەنگو چوون بۆ شەڕ کاتەکەش کاتی گەرمابوو، ویستی بەتاقییان بکاتەوە بزانێ تا چ ئەندازەیەک خۆڕاگرو ورە بەرزن.

﴿فلما فصل طالوت بالجنودِ قال إن ا لله مبتليكم بنهر﴾ کاتێک طالووت بە سوپاکەیەوە لەشار دەرچوون کۆبوونەویەکی سەربازی بە شەڕکەرەکانی کردو وتارێکی بۆ دانو وتی: پەروەردگار بەچۆمێک بەتاقیتان دەکاتەوە، لەوە بەولاوە لەسەر ڕێگاماندا تووشی چۆمێک دەبین، ﴿فمن شرب منه فليس مني ومن لم يطعمه فإنه مني﴾ هەرکەسێک لیێ بخواتەوە ئەوە لەکۆمەڵی ئێمە نیەو یارمەتیدەرو سەربازی من نیە، کەسێک لیێ نەخواتەوە ئەوە پارتو کۆمەڵی منە.

﴿إلا من اغترف غرفة بيده﴾ مەگەر کەسێک لوێچێک ئاوهەڵگرێو دەمی خۆی پێ تەڕ بکاو تۆزێ تینوایەتی خۆی پێ بشکێنێ.

لێرەدا راستی حیکمەتی خودا دەردەکەوێ کەئەم پیاوەی دەست نیشان کرد بۆ پاشایەتی ئەم نەتەوەیە، ئەم سەرکردە قارەمانە لیێهاتووە شەڕیکی لەپێشە؛ سەرکردایەتی سوپایەک کە پێک هاتووە لە رۆڵەی گەڵو نەتەوەیەکی ژێردەستەو لەشەڕدا تێک شکاو، لەوەپێش چەند جار لەشەڕدا تێک شکاونو تارو مار بوون، بەم سوپا لاوازە بێهێزەوە دەچێ بۆ بەرەنگاری شەڕ لەگەڵ سوپایەکی پڕ چەکی بێشوماری بەهەڵمەت!! کەوابێ پێویستە دەبێ سوپاکەی هێزیکی تێدابێ بتوانێ بەرنگاری ئەو سوپا عیملاقە بکا دەبێ ئیرادەو هێزیکی وایان تێدابێ شەهوەتو ئارەزوویان لغاو بکاو، خۆڕاگرو خۆگربن ورە بەرزو خۆنەویست بن چەند جاریک تاقیبکرینەوەو لە تاقیکردنەوە دەربچن. بۆیە پێویست بوو سەرکردە چەندجار ئیرادەی سوپاکەی هەڵسەنگێنێ بزانێ تا چ رادەیەک خۆڕاگرو خۆگرن، خۆڕاگر بۆ برسیایەتی بۆ تینوایەتی...هتد. دەبوو بزانێ تا چ ئەندازەیەک ماندوونەناسنو ورە بەرزو نەفەس درێژن! ئەمە لەکاتێکدابوو کە کاتی گەرما بوو، ئەوانیش تینوویان بوو جا کە گەیشتنە سەرچۆمەکەو لیێاندا ﴿فشربوا منه إلا قليلا﴾ زۆربەیان دەمیان پێوە ناو تێریان لێ خواردەوە، ئەوان رێگەی ئەوەیان پێدرابوو کە

لوێچێکێ ئاو هەڵگرن دەمی خۆیانی پێ تەڕ بکەن نەکێ بچن خۆیان تێرئاو بکەن، دیارە ئەوانەی کە وایان کرد لە سوپای طالووت جیابوونەوە چونکە لەوەپێش پێی گوتبوون هەرکەسێکێ لەو چۆمە بخواتەوە ئەوە لەمن نیە.

کەواتە ئەوانەی تێرئاویان خواردەوە لە سوپاکە جیابوونەوە چونکە شیاوی ئەوە نەبوون ئەو ئەرکە هەڵ بگرن ئەو ئەرکەی کە خرابووە سەرشانی طالووتو سوپاکەی ئەمان نەیان دەتوانی هەڵیبگرن کەوابوو جیابوونەوەیان باشتربوو لە مانەوەیان، مانەوەیان دەبووە تۆوی دووبەرەکیو دڵەڕاوکێو تێشکان، هیچ کاتێکیش سەرکەوتنی سوپا بە ژمارەی زۆر نییە، بەڵکو بە ورەی بەرزو ئیرادەی پۆلایینو بڕوای پتەوو خۆڕاگری سەرکەوتن بەدەست دێنێ (نەکێ زۆربێو بۆر بێ).

ئایەتەکە ئەوە دەگەیەنێ نییەتی رووت بێ کردەوە کەڵکی نیە بەڵکو پێویستی بە تاقیکردنەوەی عەمەلی هەیەو بەرەنگار بوونەوەی واقع بکاو چ کۆسپو تەگەرەی دێتە رێگایان رایماڵن.

ئەوەش دەگەیەنێ کە سەرکردەی سوپا پیاوێکی ورە بەرزو ل قایمو بڕوا پتەو بوو هەڵگەڕانەوەی زۆربەی زۆری سوپاکەی کاری تێنەکردو سەرخۆی نەهێناو لەهەڵوێستی خۆی نەهێنایە خوارێ. کەوابوو لێرەدا سوپای طالووت تا ئەندازەیەکێ لە بێژینگ درا بەڵام هێشتا تاقیکردنەوەی تر ماوە دەبێ پێیاندا تێپەڕن.

﴿فلما جاوزه هو والذين آمنوا معه قالوا لا طاقة لنا اليوم بجالوت وجنوده﴾ بێگومان ئەوان کە لە چۆمەکە پەڕینەوە زۆربەی زۆری سوپا پاشگەزبوونەوەو جەنگاوەرانی طالووت کەم بوونەوە، چاویشیان بە دوژمنەکانیان کەوت کە لەژێر سەرکردایەتی جالوتدا بوون زۆر پڕ چەکو تفاق بوون، هەستیان بە کەمیو بێهێزی خۆیان لەبەرامبەر سوپای جالوتدا کرد؛ هەر کە پەڕینەوەو وەزعەکەیان بەچاوی خۆیان بینی هاواریان لێهەڵساو وتیان: ئێمە بەم سوپا کەمە کەم تفاقە ناوێرینە ئەو

سوپا زۆرەی جالوت کە هەمو وپێداویستی‌یەکی جەنگی بۆ دابین کراوە؛ ئێمە ناتوانین بەم ژمارە کەم بێ چەکو تفاقە لەگژ ئەو هێزە زەبەلاحە رابچین!! ئیتر لەم کاتەدا بڕوای پۆلاییبنو باوەڕی تەواو رۆلی خۆی گێڕاو دەوری بینی. کۆمەڵی بڕواداری پشت بەخودا بەستوو بەدیارکەوت.

﴿قال الذین یظنون أنهم ملاقوا الله﴾ ئەوانەی کە بڕوایان وابوو دەچنەوە بەر دیوانی خوداو رۆژی قیامەت حیسابیان لەگەڵ دەکرێ بیروباوەڕیان بەزیندووبوونەوەو گەڕانەوە بۆ لای پەروەردگار زۆر پتەوو دامەزراو بوو وتیان: ﴿کم من فئة قلیلة غلبت فئة کثیرة بإذن الله﴾ سەرکەوتن بەزۆری چەکو تفاق نیە سەرکەوتن بەدەست خودایەو یارمەتی دەر ئەوە لە زۆری ئەوان مەترسن زۆر جار کۆمەڵی کەم بەهۆی بڕوا بەخوداو ئیمان پتەویی بەسەر کۆمەڵی زۆرو پڕ چەکو تفاقدا سەرکەوتوونو تێکیان شکاندوون ﴿والله مع الصابرین﴾ پەروەردگار هەمیشە یارمەتیدەرو پشت گیری خۆڕاگرو ورە بەرزانەو سەرکەوتن بۆ ورە بەرزانە!

﴿ولما برزوا لجالوت وجنوده قالوا ربنا أفرغ علینا صبرا﴾ کاتێک طالووتو کۆمەڵە خواناسەکەی کە لەگەڵیدا بوو بوون چوونە گۆڕەپانی جەنگەوەو خۆیان پیشانی جالووتو سوپاکەیدا، بەچاوی خۆیان هێزو چەکو تفاقی سوپای جالووتیان بینی دڵە لەرزەیان پێ نەکەوتو ورەیان نەڕووخا، بەڵکو لەو کاتەدا پەنایان بۆ پەروەردگار بردو هاواریان لێکردوو وتیان پەروەردگار! خۆگریو خۆڕاگریمان بەسەردا بڕژێنە، ورەو هێزو توانامان بدەرێ ﴿وثبت أقدامنا﴾ قاچمان بەهێز بکەو لێنگە لەرزیمان پێ نەکەوێ خۆگریو ئارامیمان بدەرێ لەشەڕدا دڵو دەروونمان بەهێز بکە ﴿وانصرنا علی القوم الکافرین﴾ یارمەتیدەرمان بە بۆ سەرکەوتن بەسەر دوژمندا.. دوژمنێکی کافرو خوانەناسو دونیا خۆشەویستو باطل پەرست.. ﴿فهزموهم بإذن الله وقتل داود جالوت﴾ سوپای طالووت

هەرچەندە کەمو کەم تفاقیش بوون بەڵام بەهۆی بیروباوەڕی پتەوو خواناسیان بەسەر دوژمنی زۆرو بێ‌شماری جالووتدا سەرکەوتنو تێکیان شکاندن.

لێرەدا گەورەیی‌و بەدەسەڵاتی خودا بەدیارکەوت، نیعمەتو پشتگیری کردنی بۆ خاوەن بڕوایان نمایان بوو؛ داود گەنجێکی تازە پێ‌گەیشتوو بوو، ملهوڕی وەکو جالووتی کوشت، بە قۆچەقانیی بەردێکی تێگرتو دای لە سەری‌و لە گۆڕەپاندا خستی، ئەمجار لێی نزیک بووەو بەشمشێر سەری بڕی‌و سەرەکەی هێنایە بەردەم طالووتو ئیتر سوپای جالووت بە کوشتنی سەرکردەکەیان ورەیان رووخاو شکانو هەڵاتن.

﴿وآتاه الله الملك والحكمة، وعلمه مما يشاء﴾ لە ئاکامی ئەم رووداوەدا داود ناوبانگی دەرکردو دەسەڵاتی بەنو ئیسرائیلی دەستکەوتو دوایی پەروەردگار کردی بە پێغەمبەرو کتێبی تەوراتی بۆناردو فێری زرێ دروستکردن بوو، فێری زمانی باڵندەکان بوو ئاخاوتنی لەگەڵ دەکردن، فێری زانستی ئایین بوو، لە یەکالاکردنەوەی کێشەی ئادامیزاداندا لێهاتوویی‌یەکی تەواوی هەبوو، پاشایەتی‌و پێغەمبەرایەتی بەیەکەوە پێدرا، پێش ئەو ئەم پلەو پایەیە بۆ کەسی تر دەستەبەر نەبوون! چونکە پێش ئەو کاتە بەنو ئیسرائیلی‌یەکان پێغەمبەرو پادشایان هەبوون: لەپێش داوددا شمویل (صمويل) پێغەمبەریان بو طالوتیش پاشایان بوو کە ئەمان کۆچی دوایی‌یان کرد پاشایەتی‌و پێغەمبەرایەتی پێکەوە دران بە داود.

﴿ولولا دفع الله بعضهم ببعض لفسدت السماوات والأرض﴾ لێرەدا پەروەردگار حیکمەتی شەڕو جەنگمان بۆ روون دەکاتەوە حیکمەتو بەرژەوەندی لە بەیەکداچوونی هێزو گرۆهەکانی ئادەمیزادو پێش بڕکێ‌و راپەڕینو هەوڵدان لە گۆڕەپانی ژیاندا کە بەدرێژایی رۆژگارو هەتا خەیاڵ بڕکا دەبینی گۆڕەپانی ژیان بەئادەمیزاد شەپۆل دەدا، هەریەکە بۆ لای

خۆی رادەکێشیو بۆ بەرژەوەندی خۆی هەوڵ دەدا، ئەوەمان بۆ روون دەکاتەوە کە لەپشتی پەردەوە دەستێکی بەهێزی کارساز هەیە سەرە دەزوەکانی پێکەوە گرتوونو ئەم کاروانی ژیانی ئادەمیزادە قەرەباڵغە دژ بەیەکانە بەرەو خێرو خۆشی دەجمێنێ لە کۆتاییدا دژایەتیو پێشبڕکێیان دەبێتە هۆی پێشکەوتنو ئاوەدان کردنەوەو خێرو خۆشی، چونکە شەڕو هەرا هەروەکو زەرەرو زیانی هەیە سوودو قازانجی وەکو رووخانو وێرانکردنی لێ پەیدادەبێ، دروستکردنو داهێنانیشی لێوەهەڵدەستێ.

کەواتە ئایەتەکە دەفەرموێ ئەگەر پەروەردگار گرۆهی شەڕەنگێزو لە خودا یاخی دەمکوت نەکا بەتاقمو گرۆهی خاوەن بیروباوەڕو رەفتار باشو خێرخوازو کۆمەڵێک بەسەر کۆمەڵێکدا سەرنەخا؛ گرۆهو تاقمی خراپەکارو نەیارو شەڕەنگێز دەمکوتو سەرکوت نەکا زەوی وێران دەبێو ژیانی تێدا بەسەر نابرێ، خراپەکارانو سەرپێچیکەران ژیان تێک دەدەنو جیهان دەکەن بە دۆزەخ ﴿ولکن الله ذو فضل علی العالمین﴾ پەروەردگار خاوەن فەضلو گەورەییو بەخششە بەسەر بوونەوەرداو (بۆ هەموو زاڵمێک زەواڵێکی ناردووە) ئەم چیرۆکە قورئانیە چەند شتێکی لێوەردەگیرێ.

١- هەست کردن بە زوڵمو ستەمو کۆیلایەتی لای گەل هەڵچوونو راپەڕین دەخولقێنێ هەرگەلێک ستەمی لێ بکرێ رێگاچارەی رزگاربوونی ئەوەیە ریزەکانی رێک بخاو رابەرێکی ئازاو دادوەرو لێهاتوو بۆ خۆی دیاریبکاو لەژێر سایەیدا هەوڵو تێکۆشان ئەنجام بداو بەرەو ئاسۆی رزگاری هەنگاو بنێ: وەکو ئەوەی کە بەنو ئیسرائیل کردیان بۆ رزگاربوونیان لە فەلەستینییەکان.

٢- یەکەم کەسانێک کە هەست بەخەتەرو زیانی گەلوز نەتەوە دەکەن رۆشنبیرانو زانایانو بنەماڵەو خانەوادەکانن وەکو ئەو پیاوماقوڵە

ئیسرائیلی‌یانە کە داوایان لە پێغەمبەرەکەیان کرد کە سەرکردەیەکیان بۆ دیاری بکا.

٣- بێعەقڵو نەفام پێیان وایە: کە شیاوترین کەس بەگەورەییو سەرکردایەتی دەرەبەگو دەوڵەمەندەکانن.

٤- شتێکی ئاسایی‌یە گەل بکەوێتە کێشەو ململانێ دەربارەی دیاری‌کردنی سەرۆك، بۆیە پێویستە مەرجەعێك هەبێ ئەم ناکۆکی‌یە لەناو بەرێ ئەم مەرجەعو بڕیار دەرە لەناو بەنی ئیسرائیلی‌دا پێغەمبەرەکەیان بوو، لە ئایینی ئیسلامیشدا دوای لە دونیا دەرچوونی پێغەمبەر ﷺ پیاوماقووڵو زاناکانن واتە: (اهل الحل والعقد).

٥- ئەو سەرۆکەی دیاری دەکرێ بۆ سەرکردایەتی دەبێ شایانترین کەسی ئەو گەلە بێ، لێهاتووترین مرۆڤ بێ جا ئەگەر وێڕای لێهاتوویی خۆی، بنەماڵەو خانەدانو خاوەن هۆزو خزمو کەسو کار بوو ئەوە باشتر.

٦- هەڵبژاردنی سەرۆك دەبێ لایەنی دادوەریو بەرژەوەندی گەلو نیشتمانی تێدا بکرێ.

٧- هۆی سەرەکی بۆ سەرکەوتن بەسەر دوژمن‌دا پابەندبوونی سەربازو سوپایە بۆ فەرماندەی گشتی.

٨- کۆمەڵی کەم بەهۆی‌ئیمانی پتەوو بڕوای پۆڵاینو صەبرو خۆڕاگرییو بەگوێکردنی فەرماندە بەسەر کۆمەڵی زۆردا کاتی تێکڕژانو بەیەکداچوون کاریگەری خۆی هەیە.

١٠- ئایەتی ﴿ولولا دفع الله الناس ...هتد﴾ ئاماژەی تەواوی تێدایە بۆ (تیۆری مانەوە بۆ گونجاو).

کۆتایی ئەم چیرۆکە سەرسوڕهێنەرە بەوە دینێ کە دەفەرموێ: ﴿تلك آيات الله نتلوها عليك بالحق وإنك لمن المرسلين﴾ ئەو ئایەتە قورئانی‌یە ەرزو بەپێزانەت بەسەردا دەخوێنینەوە.. خودا دەفەرموێ ئێمە بەسەرتدا ەخوێنینەوە، کەلامی ئێمەیەو خۆمان بۆت دەنێرینە خوارێو بۆت

دەخوێنینەوە بۆ ئەوەی ببێ بە قانوونو یاسا بۆ بەندەکانم، کەسی تر مافی ئەوەی نیە ئەم کارە بکا، هەرکەسێک یاسایەک دابنێ بۆ ئادەمیزاد جگە لە یاسای خودا، ئەوە مافی خودا پێشێل دەکا ستەم لە خۆیو لە ئادەمیزادیش دەکا ئیددیعای شتێک دەکا نیەتی؛! فالچیو پڕوپووچ خوازەو نابێ بەقسەی بکرێ.

﴿وإنك لمن المرسلين﴾ بێگومان تۆ ئەی موحەممەد! لەڕیزی پێغەمبەرانیو یەکێکی لەئەوان بۆیە ئێمە ئایەتی قورئانت بەسەردا دەخوێنینەوە، تاقیکردنەوەی ئادەمیزادت بۆ شیدەکەینەوە، بەسەرهاتو رووداوی گەلە پێشینەکانت بۆ دەگێڕینەوە، تاقیکردنەوەی کاروانی بیروباوەڕ لە هەموو قۆناغەکانداو ئاکامەکانیت بۆ روون دەکەینەوە میراتی هەموو پێغەمبەرانت پێ دەبەخشین.

بەیارمەتی خودا جزمی دووەم لە تەفسیری رەوان... تەواو بوو. جزمی سێیەم بەشوێنیدا دێ بەشیکردنەوەو راڤەکردنی ئایەتی (٢٥٣)ی سوورەتی (البقرە) دەست پێ دەکا. خودا پشتیوانمان بێ بۆ تەواوکردنی هەموو جزمەکان!

پێرستی سەرەباسەکانی جزمی دووەمی تەفسیری رەوان

جزمی (٢)